

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
2020-YL-072

**MORA MUHASSILIĞINA GÖNDERİLEN HÜKÜMLERİN
DEĞERLENDİRİLMESİ (1716-1749 TARİHLİ MORA
AHKÂM DEFTERLERİ'NE GÖRE)**

HAZIRLAYAN
Yasin AKMEŞE

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Bülent ÇELİK

AYDIN- 2020

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

... / ... / 2020

Yasin AKMEŞE

ÖZET

MORA MUHASSILIĞINA GÖNDERİLEN HÜKÜMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ (1716-1749 TARİHLİ MORA AHKÂM DEFTERLERİ'NE GÖRE)

Yasin AKMEŞE

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Bülent ÇELİK

2020, XII + 163 Sayfa + 2 Belge

Muhassıllık hakkında yapılan az sayıda çalışma bulunmaktadır. Ayrıca bu çalışmalarda muhassıllık uygulamasının mali ve yönetsel yönünü incelenmiştir. Osmanlı Devleti'nde belli başlı sancaklar 17. yüzyıl sonrasında muhassıllık ile yönetilmeye başlanmıştır. Bu uygulamanın oluşturulmasındaki başlıca etken olarak devletin vergi gelirlerinin toplanmasındaki kayıplarını önlenmeye çalışılması görülebilir. Yani bu kurum 17. yüzyılın başlarında mali kaygılar için kurulmuştu ancak daha sonra muhassıllar askeri, ekonomik, idari, hukuki ve siyasi pek çok yetkiye sahip oldu.

Mora Muhassıllığı da aynı temeller üzerine kuruldu ve gelişti. Bu çalışmada muhassıllığın mali ve diğer yetkilerini bir kenara bırakıp, daha çok Mora'daki hukuki işleyiş içindeki rolünü inceledik. Çalışmanın ana kaynağı olarak ise; sadece Mora'daki davaların kayıtlarının bir arada olduğu Mora Ahkâm Defterleri'de (1716-1749) doğrudan Mora Muhassılı'na gönderilen hükümler üzerinde durduk. İlgili hükümler konularına göre kategoriye ayrılıp değerlendirilmiştir. Ana problematiğimiz ise; muhassılların sadece mali bir yetkili olmadığı, bölgesinde yaşanan pek çok hukuki, siyasi, ticari ve toplumsal sorunları çözmede de belli bir yetkiye sahip olup olmadığı idi. Bu bağlamda muhassılların hukuki yetkilerini ve Merkez tarafından hangi işlerde görevlendirildiğini açıklamaya çalıştık.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Muhassıllık, Mora, Ahkâm Defterleri

ABSTRACT

EVALUATION OF THE VERDICTS THAT WERE SENT TO MUHASSILLIK OF MOREA (DATED 1716-1749 MOREA AHKÂM REGISTERS)

Yasin AKMEŞE

Master Thesis, Department of History

Supervisor: Assistant Professor Bülent ÇELİK

2020, XII, + 163 Pages + 2 Documents

There are scanty number of studies on *muhassillik* administration. Besides, in these studies, its fiscal and administrative aspects were scrutinized. At the end of the 17th century, principal *sanjaks* in the Ottoman Empire were started to be governed with *muhassillik*. Main factor that lead to beginning of this application can be observed as the attempt of the state to prevent deficiencies in tax collecting process. That is, this institution was established at the beginning of the 17th century for fiscal concerns but later *muhassils* acquired various military, economic, administrative, legal and political commissions.

The *Muhassillik* of Morea as well, was founded and developed on a similar base. In this study, putting aside the the fiscal and other commissions of this *Muhassillik*, we focused on its role in the legal functioning in Morea. As the main source of the study, we laboured on the verdicts that were directly sent to Muhassil of Morea that were dated 1716-1749 Morea *Ahkâm* Registers. Respective verdicts were thematically categorized and evaluated. Our main problematic was that *muhassils* were not a mere fiscal official but they had a certain authority in solving the many legal, political, commercial and social problems that emerge in their areas. In this context, we tried to explain legal capacities of *muhassils* and in which duties they were commissioned by the Center.

KEYWORDS: Muhassillik, Morea, *Ahkâm* Registers.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nde idari-mali bir yapılanması olan Muhassılığın Mora özelinde hukuki yetkilerini incelenecektir. Devlet 17. yüzyıldan itibaren bazı önemli gelirlerini güvenilir şekilde toplamak amacıyla belli Sancakların idaresini muhassıllara bırakmıştı. Mora Sancağı da 17. yüzyıl'ın ilk çeyreğinden itibaren bu uygulama ile yönetildi. 1715 sonrası ise Mora'da muhassılık daha aktif bir hal aldığı görülmekte. Bundan dolayı 18. yüzyılın ilk yarısında Mora Muhassılları'nın üstüne düşen hukuki vazifelerin izlerini Mora Âhkam Defterleri'nden sürdük. Çalışmadaki genel amacım ise Anadolu coğrafyası dışındaki Osmanlı topraklarındaki işleyişe ışık tutmak ve zaman döngüsü içinde muhassılığın yetkilerindeki değişimleri incelemektir. Bu çalışmanın bilim dünyasına naçizane katkı sağlaması dileğiyle.

En başta bu tezin belirlenmesi ve hazırlanması sırasında, çıkmaza düştüğüm her noktada bana yol gösteren, okuyamadığım her Osmanlıca kelime için kıymetli zamanını ayıran ve her an bana desteğini esirgemeyen değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Bülent ÇELİK hocama sonsuz teşekkür ederim. Teşvik ve yardımlarından dolayı Prof. Dr. Ahmet YİĞİT, Prof. Dr. Tanju DEMİR, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BAŞARAN ve Dr. Öğr. Üyesi Mustafa AKKAYA hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Eğitim hayatımın tüm safhasında üstümde emeği olan tüm hocalarıma teşekkür ederim. Bu çalışmanın oluşmasında gizli kahramanlar olan T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın İstanbul'daki arşiv çalışanları ve Aydın Adnan Menderes Üniversitesi kütüphane ve dökümantasyon daire başkanlığının personeli Hicran TÖLEK ile diğer kütüphanelerin çalışanlarına teşekkür ederim. Lisans yıllarımdan itibaren yanımda olan ve beni her daim teşvik eden Arş. Gör. Mehmet Önder DURAN'a ve aynı odayı paylaşmaktan mutluluk duyduğum değerli çalışma arkadaşlarım Arş. Gör. Ömer GÜNGÖRMÜŞ, Arş. Gör. Dr. Muhittin ÇEKEN'e bu süreci benimle paylaştıkları için teşekkür ederim. Son olarak üstümdeki emeklerini hiç bir zaman ödeyemeyeceğim edemeyeceğim, hayattaki en büyük destekçilerim ve üstümdeki gölgeler olan annem ve babama en büyük teşekkürü borç bilirim. Ayrıca tez yazım sürecinde 7 ay 13 ara ile kaybettiğim dedem Abdulkadir KÜÇÜKBEKİR ve ananem Fatma KÜÇÜKBEKİR'i rahmetle anıyor ve tezimi onların aziz ruhlarına ithaf ediyorum.

Yasin AKMEŞE

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	x
EKLER DİZİNİ	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: OSMANLI DEVLETİ'NDE GELİRLERİN TOPLANMASI	8
1.1.Osmanlı Devleti'nde İltizam, Malikâne ve Esham Sistemlerinin Tarihsel Gelişimleri	8
1.2. Tarihsel Süreçte Muhassıllık Uygulamasının Gelişimi	17
2. BÖLÜM: MORA VE MORA MUHASSILIK.....	25
2.1. Mora Tarihi	25
2.1.1. Osmanlı Devleti'nin Mora'yı İlk Fethi ve Osmanlı Egemenliğinin Kurulması	25
2.1.2. Mora'nın Vededik Hakimiyeti Sonrasında Osmanlı Devleti Tarafından İkinci Fethi ve Elden Çıkmasına Kadar.....	35
2.2. Mora Muhassıllığı.....	43
3. BÖLÜM: HÜKÜMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	46
3.1. Mora Muhassıllığına Gönderilen Hükümler	46
3.1.1. Mora'daki Yekililer ile İlgili Hükümler Mora Muhassıllara.....	46
3.1.2. Vergi Toplamadaki Sorunlara Dair Hükümler	52
3.1.3. Mora'daki Ticaret ve Tüccarlarla Alakalı Hükümler	63
3.1.4. Tercümanlık ve Tercümanların Davaları.....	66
3.1.5. Mora'daki Arazi ve Timar Anlaşmazlığı ile İlgili Hükümler.....	68
3.1.6. Miras Davaları ile İlgili Hükümler	76

3.1.7. Mora'daki Korsanlık Faaliyetleri Dair Hükümler	84
3.1.8. İltizam Mâlikâne Anlaşmazlıkları ile Alakalı Hükümler	86
3.1.9. Eşkiyalık ve Hırsıklı ile İlgili Hükümler (Mora'daki Reâyâ Sorunları).....	86
3.1.10. Dini Unsurlar ile İlgili Hükümler	93
3.1.11. Mülkiyer Hakkının Gasp Edilmesi ile İlgili Hükümler	86
3.1.12. Alacak-Verecek Davaları.....	122
3.1.13. Mora'daki Asayiş ile İlgili Mesalaler	145
3.1.14. İskan Problemi ile Alakalı Hükümler	147
3.1.15. Diğer	148
4. TARTIŞMA VE SONUÇ	153
5. KAYNAKLAR	158
6. EKLER	164
ÖZGEÇMİŞ	166

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo: 1.1. Mora Ahkâm Defterinden İsmi Gecen Muhassıllar	44
---	----

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Mora Ahkâm Defteri Örneği.....	164
--------------------------------------	-----

KISALTMALAR DİZİNİ

(---)	: Belgede Boş Bırakılmış Yer ve Kişi İsmi Belirtmek İçin Kullanılmıştır.
(...?)	: Belgede Okunmayan Kelimeler İçin Kullanılmıştır.
Bkz.	: Bakınız.
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren / Çevirenler
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Ed. / ed.	: Editör
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Yay.	: Yayınevi
Yay. Haz	: Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Osmanlılar Beylik olma sürecini tamamlayıp kurumsal bir devlet olma süreci sonrası, merkezileşme (centralization) I. Bayezid ile başlamış ve II. Mehmed ile zirveye ulaşmıştı. Merkezileşme yerini adem-i merkeziyetçiliğe (decentralization) bırakması Kanuni Sultan Süleyman (I. Süleyman) döneminde olduğu düşünülse de tarihçiler bu sürecin III. Murad devrinde başladığı konusunda hemfikirdi.¹ Fatih Sultan Mehmed (II. Mehmed) vakıf ve mülk topraklarını mîrî arazi haline dönüştürmesi, daha sonra bunları askeri sınıfa timar olarak dağıtması merkezileşmeye dair büyük bir adım olarak görülmektedir. Yapılan bu köklü dönüşüm, güçlü ve öncelikli bir bürokrasiyi oluşturdu². Merkezileşme her ne kadar idari anlamda düşünülse de arka planda aslolan; devlete ait gelirlerin düzenli ve eksiksiz toplanması demektir.

17. yüzyıl da Osmanlı Devleti erken modern döneminin özelliklerini taşıırken aynı zamanda kendi içerisinde ve dünyada meydana gelen yeni düzene uyum sağlamaya çalışıyordu. Bu süreçte Osmanlılar merkez ile taşradaki toplum ve yönetim yapısı da dönüşmekteydi. Devlet, bir yandan II. Mehmed döneminden beri gelen merkezileşmeye bağlı kalmaya çalışıyorlar bir yandan da yeni idari uygulamalar arıyordu. Aslında Osmanlı Devleti bu yüzyıl ile beraber karmaşık bir evreye girmişti³. Lahiya yazarları 17. yüzyılda yaşanan bunalımın nedenleri arasında; Padişah otoritesinin zayıflığını öne sürmekteydiler. Bir başka iddiaları ise Beylerbeyleri'nin buldukları bölgeleri yönetemedikleri için vergilerin toplanmasında düzensizlik, mali sıkıntılar ve yaşanan hukuksuzluktu. Bunalımın diğer nedeni ise devşirme sisteminin bozulması ile halktan olan kişilerin askeri sınıfa katılmaya başlamasıydı⁴. 17. yüzyıl krizinin başını çeken mali sıkıntıların nedenleri arasında Girit Seferi ve II. Viyana Kuşatması görülmektedir⁵. Bu seferlerin uzun yıllar sürmesi mali kaynaklarda

¹ Yaşar Yücel, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler" *Belleten*, XXVIII/152, Ankara, 1974, s. 657/689.

² Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, 6. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 8. II. Mehmed'in mali olarak yapmış olduğu ve merkezileşmenin zirveye ulaştığı dönem hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, 47. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 121-124.

³ Karen Barkey, *Eşkiya ve Devlet, Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, Çev. Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2011, s. 25.

⁴ Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 75.

⁵ Bu yüzyılın başında İran-Osmanlı savaşı (1603-1618) sonrası, 1645-1669 arasında uzun yıllar süren Girit Muhararası yaşanmıştı. Ardından Rusya'nın kuzeyde açtığı yeni bir cephe, 1667 yılı Osmanlı-Rus savaşlarının başlangıcı olmuştu. Yüzyılın son çeyreğinde II. Viyana Kuşatmasının Osmanlılar için kötü sonuçlanmasından sonra 1691'de önemli bir kale olan Belgrad'ın da kaybedilmesi hiç iyi olmamıştı. Bu yüzyıl kapanırken imzalanan Karlofça Antlaşması (1699) ile 17. yüzyılın bir felaket yüzyılı olduğu tescillenmişti. Bu yüzyılda harcanan para, insan ve zaman üçlüsünün kaybindan sonra Devlet'in toparlanması hiç de kolay olmayacaktı. 17.

ciddi sıkıntılar yarattı. Osmanlı Devleti'nin bu seferler için yapmış olduğu masraflar ve uyguladığı politikalar neredeyse ekonomik olarak çökmesine sebep olacak büyüklükteydi. Devlet, bu iki seferi büyük kayıplar vermeden savuşturmuş gibi görünse de, uzun süren savaşlar ve kayıplar ekonomiye büyük darbe vurdu. Ayrıca saltanat değişiminde dağıtılan cüluslar da mali bir zarar olarak görülmeğe⁶. Bunların dışında Devlet, Anadolu, Mısır, Bağdat'da sosyal ve dini nitelikli bir dizi isyan ve karışıklıklar ile de uğraştı. Savaşlar, isyanlar ve ekonomik sıkıntılar çerçevesinde 17. yüzyıl Devlet için uzun ve zor bir asır olmuştur⁷. 17. yüzyıl sadece Osmanlılar da değil Avrupa için de huzursuzluk ve isyan yüzyılı olmuştur. Bu yüz yıl Osmanlı tarihçilerinin yoğun olarak çalıştığı bir dönemken 18. yüzyıl ise 17. yüzyıla nazaran daha az üzerinde durulmuştur.

18. yüzyıl tarihsel süreçte ele anılırken iki eksenle incelenmiştir, ya Osmanlı Devleti'nin "klasik dönem" sonrasında duraklamaya/gerilemeye başladığı yüzyıl olarak ya da batılılaşma/modernleşme sürecinin hazırlık dönemi olarak ele alınmıştır⁸. Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılı bir talihsizlik ile başlamıştır. Yüzyılın hemen başında 1703'te tarihe Edirne Vakası diye bilinen isyanın sonucunda Padişah II. Mustafa tahtan indirilmiş ve yerine III. Ahmed geçmiştir. III. Ahmed'in saltanatu, 1718'de Pasarofça antlaşması ile başlayıp 1730'da Patrona Halil isyanı ile bitmiştir. Bu döneme Ahmet Refik Altınay "Lale Devri" adını vermiştir. Lale Devri yaygın bir şekilde "zevk ve sefa" dönemi olarak anılsa da, aslında teknolojik yeniliklerin yapıldığı ve Avrupa'nın yakında tanınmaya başladığı bir durulma dönemdir. Fakat bu dönemde sonunu 1730 yılında patlak veren patrona Halil isyanı getirmiştir⁹.

---

ve 18. yüzyılların askeri, ekonomik ve toplumsal durum ile ilgili daha detaylı bilgi için Bkz. Quataert, 2011, 75. 17. yüzyılda savaş harcamalarının boyutları ve ekonomik bunalımın nedenleri için Bkz. Tabakoğlu, 2016, 320-321.

⁶ Özvar, 2018, 17/19.

⁷ Dına Rızık Houry, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Merkez İle Taşradaki Güç Sahipleri Arasındaki İlişkiler: Bir Tarih Yazımı Çözümlemesi" Ed. Suraiya Faroqhi, Çev. Fethi Aytuna, *Türkiye Tarihi 1603-1839 Geç Osmanlı İmparatorluğu*, C 3, İstanbul, 2011, s. 171.

⁸ Edhem Eldem, "18. Yüzyıl ve Değişim" *Cogito (Osmanlılar Özel Sayısı)* Ed. Vedat Çorlu, Yapı kredi Yayınları, S. 19, 1999. İstanbul, s. 192. İlber Ortalı ise 18. yüzyılı "18. yüzyıl ilginç bir asırdır. Değişimin adının konmadığı ve değişimin zaruri olarak yaşandığı bir asırdır" ve "18. yüzyıla mektep kitaplarının deyişyle "gerileme çağı" demek bir düşünsel hamlıktır. Bu kabuk değiştirme çağında devlet ve toplum; asri merkezi bir ordunun kuruluşu, buna mürnasil vergilendirme ve mali organizasyon, ister istemez yükselen tüketim ve bunun yaratacağı dini tepkileri bir arada yaşamak zorundaydı" bu söleri ile izah etmektedir. İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*, 3. Baskı, Cedit Neşriyat Yay., Ankara, 2008, s. 39-392.

⁹ Suraiya Faroqhi, "Kriz ve Değişim 1590-1699", Ed. Halil İnalçık, Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, 2. Baskı, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 765. II. Mustafa, Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin devlet işlerinde etkili olmasını önleyememesi ve Feyzullah Efendi'nin başta oğlu olmak üzere pek çok akrabasını devlet kademelerinde liyakate bakmaksızın istihdam etmesi isyanı hazılamıştır. Edirne Vakası ile ilgili daha detaylı bilgiler için Bkz. Rfa'tat 'Ali Abou-El-Haj, *1703 İsyani*

18. yüzyılda Osmanlı Devleti'ni yapmış olduğu bazı ıslahatlara baktığımızda, bir yandan kadimden gelen geleneklerine bağlı kalırken diğer yandan da iktisadi ve siyasi olarak modernleşen dünyaya uyum sağlamaya çalışmaktaydı. 18. yüzyıl bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin yeni klasik dönemi¹⁰. Bu yüzyılda Osmanlılar, tespit ettiği sorunlara çözüm üretmeye çalıştı. Toprak kayıplar ile kapanan 17. yüzyıl sonrasında askeri başarısızlıklar nedeniyle orduda bazı düzenlemeler yapıp asker sayısı arttırıldı. Ordu teknolojisini ve orduyu yenilemek için Batılı uzmanlardan (Comte de Bonneval-François Baron de Tott) destek alındı. Batı'dan teknolojik geri kalmışlığın üstesinde gelmek için teknoloji ithal edilip bazı fabrika teşebbüsüne girildi.¹¹ Mali bakımdan ise 18. yüzyıl artık nakit para ekonomisinin hâkim olduğu bir dönemdi. Ayrıca bu yüzyılda para ekonomisinde söz sahibi olmak isteyen merkez ile taşradaki elitlerin mali ve idari mücadelesi yaşandı.

17. yüzyılın ikinci yarısında Köprülüler, ekonomi alanında bazı düzenlemelerde bulunarak merkezin denetimini taşrada güçlendirmeyi amaçladı. 18. yüzyılın başlarında da mali önlemler ile taşrada bazı değişimler oldu. Devlete ait gelirlerin büyük çoğunluğunun işletilmesi 17. yüzyıla kadar merkezdeki elitlerin elindeyken, 18 yüzyıl ile beraber taşrada güçlenen yerel elitler bu gelirleri ve makamları satın almaya başladılar. Bunlar ekonomide, askeri organizasyonda ve taşra idaresinde bir otorite oldular¹². Böylece 18. yüzyılla birlikte Osmanlı Devleti'nin sancak yönetiminde değişiklikler yaşandı. Birçok sancak o bölgenin gönüllü ailelerinden (taşra elitleri) oluşan mütesellimler ile yönetilmeye başlandı. Ayrıca hasların iltizama verilmesini yanında, boşalan timar ve zeametler mukataa olarak satışları artış gösterdi. Taşrada yaşanan bu değişiklikler ile merkezileşme güç kaybederek yerini ademi-merkeziyetçi (decentralization) yönetim anlayışına bırakıyordu.

Osmanlıların, devlet hazinesine gelir sağlamaya daha kuruluş yıllarından itibaren önem vermiştir. Hazinenin gelirlerini (vergi) dikkatli takip etmekte ve belirli bir düzen içerisinde işlemesine önem vererek, titiz bir şekilde kayıtlar tutmuştur. Devletin sınırlarının büyümesi ile birlikte kayıtlar da yeni düzene uyum sağlayarak şekillenmiş ve aynı zamanda Devlet'in mali teşkilatı da büyüyüp gelişmiştir. Bu bağlamda Devlet'in mali teşkilatlanması

Osmanlı Siyasetinin Yapısı, Çev. Çağdaş Sümer, Tan Kitabevi Yay., Ankara, 2011. III. Ahmed ise Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın etkisinde kalmış ve Paşa'nın şatafata düşkünlüğü III. Ahmed'in sonunu getirdi.

¹⁰ Orhan Kılıç, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı – Eyalet ve Sancak Tevcihati*, Elazığ, 1997, s. 5.

¹¹ Eldem, 1999, 197.

¹² Bkz.: Khoury, 2011.

merkez maliyesi, timar sistemi ve vakıflar olmak üzere üç ana bölümden oluşmuştur¹³. Osmanlı Devleti yaklaşık 600 yıl süren ömründe, topraklarındaki vergi kaynaklarının tespit edilip kayıt altına alınması, devamlılığının ve güvenliğinin sağlanması ile gelirlerin düzenli toplanması için büyük çaba göstermiştir. Bundan dolayı vergi toplamada çeşitli yöntemler uygulamıştır. Dönemin şartlarına uygun olarak beklentileri bazen karşılamış bazen ise karşılayamamıştır. Konumuz olan *muhassıllıkta* Devlet'in farklı şartlar altında ortaya koymuş olduğu, hem vergi toplama hem de idari bir işlevi olan uygulamadır. 17. Yüzyılın başlarında izlerine rastlanan muhassıllık daha küçük çaplı ve kısıtlı yetki alanına sahiptir. Ancak timar sisteminden kalan pek çok gelir has statüsü altına alınması ve hazineye gelen önemli gelirlerin güvenli toplanması nedenlerinden dolayı muhassıllık 18. yüzyılda daha aktif kullanılmıştır. Bu yüzden muhassıllığın, idari-mali bir sistem olarak görülmesi uygun olacaktır. Devlet, has statüsünden gelirlerinin toplaması için çeşitli yerlere muhassıllar atamıştır. Muhassıllar idari-mali bir yetkileri dışındna askeri, hukuki ve siyasi bazı görevleri 17. yüzyılda yerine getirmektedir¹⁴. Ancak 18. yüzyıl sonrasında taşrada, Devlet'in merkezi bir birimi haline gelerek görev yaptıkları bölgelerdeki; hukuki olayların çözüme kavuşturması, güvenliği sağlama, askeri, siyasi gibi birçok görev ve yetki ile donatılmıştır. Bu gibi konularda İstanbul'dan gelen emirlerin bölgelerindeki uygulayıcı, sorumlusu olmuşu ve Devlet ve reâyâ arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Ayrıca 17. ve 18. yüzyıllardaki muhassıllık uygulamasının, merkezileşmeyi koruma adına kullanılmış olabileceğini de düşünmekteyiz. Muhassıllık, iltizam ve malikâne'den farklıdır ama mali görevler bakımından benzer bir uygulamadır. Muhassıllıktaki bu işleyiş Tanzimat'ın ilanı sonrası yapılan düzenlemeler ortadan kaldırılmıştır. 1839 sonrasında muhassıllık adı altında yeni bir uygulama kullanılmıştır ancak çalışma konumuz olan muhassıllık ile hiçbir bağlantısını olmayan, tamamen kendine özgü ve farklıdır¹⁵.

¹³ Ahmet Tabakoğlu, *Osmanlı Mâlî Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul, 2016; Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. yy dan Tanzimat'a Mali Tarih)*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986; Erol Özvar, *Osmanlı Maliyesinde Mâlikâne Uygulaması*, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2018; Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorlunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, 15. Baskı, İstanbul, 2018; Mübahat S. Kütükoğlu, "Defterdar Maddesi", *TDVİA*, C. 9, İstanbul, 1994; Yusuf Halaçoğlu, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 64-65; Özvar, 2018.

¹⁴ Detaylı bilgi için Bkz.: Bülent Çelik ve Tanju Demir, *Osmanlı Devleti'nde Bir İdari-Mali Yeniden Yapılanma Uygulaması Örneği Aydın Muhassıllığı (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, 2014.

¹⁵ Ayla Efe, *Muhassıllık Teşkilatı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2002.

Biz de bu çalışmada Mora Muhassıllarının 1716-1749 yılları arasında Mora'da yaşanan adli olayların çözümünde üstüne düşen vazife ve yetkileri değerlendirdik. Bu yetkileri değerlendirirken, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan Bab-ı Asafî fonunun içinde yer alan Mora Ahkâm Defterleri'nde sadece Mora muhassıllarına yazılan hükümleri ele aldık. Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerinde adaletin tesisi edilmesi ve Mora Ahkâm Defterleri'nin oluşturulmasında reâyânın şikayet hakkını rahatça kullanabildiğini göstermektedir.

Tarihte pek çok devlette görülen, halkın doğrudan hükümdarına şikayette bulunma hakkı Osmanlı Devleti'nde de haklı ile haksız arasında adaleti sağlamanın ilk adımıydı. Padişah Cuma namazına, sefere ve ya ava giderken, halktan şikayetlerini yazmış odukları *rik'a* denilen dilekçeleri elden alırdı. Hükümdarın görülebildiği bu özel zamanlar, halka güven vermekte ve yöneticisini adaleti sağlayan olarak görmesini sağlamaktaydı. Bunun haricinde ise reâyâ Divân-ı Hümâyun'a durumlarını her hangi bir zamanda arz edebilirdi. Reâyâ, şikayetlerini konularına göre bireysel ya da toplu şekilde adaletin en yüksek sağlayıcısına uşaltırlardı. İstanbul'a aks eden davaları iki ayrı sürece ayırabiliriz. İlki, davanın doğrudan hiçbir mahalde görülmeden Dîvân'a yapılan başvurulardı. Böylece davanın ilk süreci merkezde başlıyor ve duruma göre ya Dîvân'da ya da başka mahalde sonuca ulaştırılırdı. İkincisi ise, dava daha önce mahallinde genelde Kadı Mahkemesi'nde (Kadı Mahkemesi dışında bölgedeki farklı idareciler tarafından da görülebilir) görülmüş ancak çözülememiş ya da taraflardan birinin sonuçtan memnun kalmaması üzerine bir üst merci olan Dîvân-ı Hümâyuna başvurulması ile başlayanlardı. Böylece Osmanlı Devleti, herhangi bir kimsenin haksızlığa uğramasını önleyerek, Devletin sınırları içinde adaleti en üst seviyede tesisi etmeye çalışmıştı. Dîvân-ı Hümâyun'da siyasi, askeri, ticari, idari ve sosyal hayat vb. gibi, çeşitli davalar için verilen hükümlerin kopyalarının yazıldığı *Mühimme Defterleri*, *Ahkâm Defterleri*, *Şikâyet Defterleri*, *Ecnebî Defterleri*, *Nâme Defterleri*, *Nişân Defterleri* gibi konularına ve dönemlerine göre farklılık gösteren defter serilerini bulunmakta¹⁶.

Yukarıda saydığımız bu defter serilerinin temeli, 17. yüzyılın ortalarında Mühimme Defteri olarak anılacak olan, Mîrî Ahkâm Defterleridir. Devlet'in genişlemesi ile bürokrasideki iş yükü fazla olunca, Dîvân'ın toplanma gün sayıları da artırılmıştır. Bu durum Dîvân'da tutulan defterin de konu bakımından ayrılmasına neden olmuştur. Dîvân-ı Hümâyun'da özellik devlet işleyişi gibi önemli konulardaki davalar artık yeni ismi ile

¹⁶ Halil İnalcık, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adalet*, 5. Basım, Kronik Yayınları, İstanbul, 2017, s. 63-64; Ramazan Günay, "Osmanlı Arşiv Kaynakları İçerisinde Ahkâm Defterleri: Gelişim Seyri, Muhtevası ve Önemi", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 17, 2013, s. 14-15.

Mühimme Defterleri'ne kaydedilmiştir. Bunun dışında daha az önem taşıyan ve şikâyet olarak gelen davalar için verilen hükümler ise *Atik Şikâyet Defterleri*'ne kopyalanmıştır. Bu sürecin devamında eyaletlere ait ahkâmlar ve yukarıda saydığımız diğer defter serileri de bürokrasiyi hızlandırmak amacı ile oluşturulduğu düşünülmektedir. Yerelde çözülemeyen davaların merkeze başvurularında yükselen artıştan dolayı bürokratik olarak işlerin hızlandırılması ve kimsenin mağdur edilmemesi için, Reîsülküttâp Koca Ragıp Paşa tarafından yapılan düzenleme ile bu ahkâm defterleri oluşturulmuştur. Bu defter serileri bize bulunduğu eyaletin sosyal ve ekonomik bakımdan çeşitli bilgiler sunmaktadır¹⁷. Çalışmamızın ana kaynağı ise bu defter serileri arasında bulunan Mora Ahkâm Defterleri oluşturmaktadır.

Mora Ahkâm Defterleri'nde, Mora'daki ticari, askeri, hukuki vb. konularda çıkan sorunlar ve çözümleri ile ilgili tarihsel verileri içermektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan bu defterler 21 adettir. En erken tarihli defter Evâhir Şevval 1128 (8-16 Ekim 1716) tarihi ile başlayıp, sonuncu defter ise Evâhir Zilhicce 1255 (25 Şubar – 4 Mart 1840) tarihi ile sonlanmaktadır. Defterlere fiziki olarak bakarsak, Mora Ahkâm Defterlerinin kapağında “Mora Defteri” ibaresi bulunmakta ve hemen sonra hangi tarihler arasına ait olduğu yazılmıştır. Çalışmamızda Mora'ya ait ilk dört defteri kullandık, hükümlerin başladığı ilk sayfada defterin türü ve kimin zamanına ait olduğunu içeren bilgiler, ilk iki defterde mevcut değildir. Tüm defterlerin kapaklarında Mora Defteri ibaresi vardır. Ayrıca üçüncü ve dördüncü defterler ahkâm'ül-şikâyet olarak belirtilmiştir. Defterde bulunan hükümler kronolojik olarak kaydedilmiştir. Ancak az sayıdaki hüküm kronolojiye uymamaktadır. Bir defterde birkaç yıla ait hükümler mevcuttur. Mora Ahkâm Defterleri, Mühimme ve Atik Şikâyet defterlerinin boyutlarından farklılık göstermektedir. Mora defterleri daha dar ve uzundur örnek vermek gerekirse Şer'iyye Sicillerini anımsatmakta. Defterde bulunan hükümler onlu sisteme (Evâ'il, Evâsır, Evâhir) göre tarihlendirilmiş ve dîvânî yazı türü kullanılmıştır. Hükümler Mora'daki muhtelif kazaların kadılarına, Sancak Beyi'ne ve bölgedeki diğer idarecilere gönderilmiştir. Bu idareciler arasında bulunan Mora Muhassılı'na gönderilmiş olan hükümler ise bizim çalışmamızı oluşturmaktadır. Hükümler öncelikle Mora Muhassılı olan kişiye ve ardından ilgili kazanın kadısına hitaben yazılmıştır. Çalışmanın tarih aralığı Mora Ahkâm Defterlerinin ilk dört serisini kapsamaktadır. Defterleri incelediğimiz

---

¹⁷ Daha ayrıntılı bilgi için Bkz. Halil Sahillioğlu, “Akâm Defteri Maddesi”, *TDVİA*, İstanbul, 1988, s. 551; Feridun M. Emecen, “Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Mirî, Ahkâm-ı Kuyûd-ı Mühimme ve Ahkâm-ı Şikâyet”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, 2005, s. 107-139.

zaman Mora Muhassılığının, dördüncü defterde çok sık bir şekilde muhattap alındığını gördük ve muhassılığın müstakil olarak ele alınmayan hukuki yetkileri üzerine yoğunlaştık.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır; ilk bölümde Osmanlı Devleti'nin kullanmış olduğu vergi toplama usullülerini (emanet, iltizam malikâne, esham) değerlendirilerek, muhassıllık kurumu hakkında bazı bilgileri verdik. İkinci bölümde ise çalışma bölgesi olarak seçtiğimiz Mora'nın, Osmanlı hakimiyetine girmesi ve 1821 Yunan İsyanı sonrasında bazığımsız olmasına kadar geçen süreyi ele aldık. Ayrıca bu bölümde incelemiş olduğumuz Mora Muhassıllığı ve Ahkâm Defterleri'ndeki muhassılları hakkında bilgiler verdik. Üçüncü bölümümüzde ise Mora Muhassıllarına Dîvân-ı Hümâyun tarafından gönderilmiş olan hükümleri konularına göre ayırarak değerlendirilmesini yaptık.

1. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE GELİRLERİN TOPLANMASI

1.1. Osmanlı Devleti'nde İltizam, Malikâne ve Esham Sistemlerinin Tarihsel Gelişimleri

Bir devlet, kendi eğemenliği altında yaşayan insanları koruması, adaleti tesis etmesi ve gerekli iaşeyi sağlaması başlıca görevleri arasında sayılmaktadır. Elbette devletin halkına karşı sorumluluğu bunlar ile de sınırlı değildir. Bireylerin de, sınırları içinde yaşamış olduğu devlete iyi bir vatandaş ve gerektiğinde asker olmasının dışında, önemli bir vazifesi de üstüne düşen vergiyi ödemesidir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti de vergilerin tahsisi ve toplanmasına büyük önem göstermiştir. DevletİN en erken vergi kayıtlarına 15. yüzyılın ilk yarısında rastlamıştır ve tarihsel süreç içerisinde gelirleri toplamak adına çeşitli yöntemler kullanmıştır. Bu bağlamda yukarıdaki başlıkta bahsettiğimiz bu üç sisteme değineceğiz.

Sanayi öncesi toplumların ortak özelliklerinden biri de zirai ekonomiye dayalı olmalarıdır. Bundan dolayı Devlet'e gelir sağlayan ürün ve nakit paranın toplanmasında bazı güçlükler çekilmiştir. Osmanlılar vergilerin toplanması için kendilerine has bazı yöntemler oluşturmaya çalışmıştır. Kuşkusuz, bu yöntemleri, kendilerinden önceki devletlerin kullanmış olduğu bazı metotlardan etkilenerek düzenlemişler ve 16. yüzyılın başlarına kadar işleyecek olan timar sistemini ortaya meydana getirmiştir¹⁸. Timar, aynı ve nakdi toplanan vergilerin, kayıt altında tutulmasını ve düzenli toplanmasını sađlamıştır¹⁹. Bu sistem ile ayrıca Devlet hazinesine külfet olmadan asker yetiştirilmiş, kırsalın güvenliğini sağlanmış ve üretime süreklilik kazandırılmıştır. Buna ilaveten şehirler doyurulup, amme hizmetlerinin kesintisiz devam ettiğini de unutmamak gerekir. Böylece Devlet pek çok işi aksatmadan götürmekteydi. Fakat sistemin bozulmasıyla yeri yeni metotlar ile doldurulmaya çalışıldı. Artık vergilerin toplanmasında bir takım gelişmeler yaşanmıştır.

Parasal ekonominin gelişmesiyle Devlet artık gelirlerini aynı vergiler ile toplamaktan ziyade nakdi olarak tahsil edilmesini istemekteydi. Bu dönüşüme neden olan başlıca faktör,

---

¹⁸ Detaylı bilgi için Bkz.: Nicoară Beldiceanu, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Timar*, Teori Yay., Ankara, 1985; Douglas Howard, *The Ottoman Timar System and Its Transformation, 1563-1656*, Unpublished Doctoral Dissertation, Indiana University, The Department of Uralic and Altaic Studies. 1987; Halil Cin, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Berikan Yay., Ankara, 2019.

¹⁹ Genç, 2018, 95.

timar sistemindeki bozulma sayılabilir. Diğerleri ise aynı vergilerin merkeze gönderilmesindeki masraflar, güvenlik sorunları ile gönderilmiş olan ürünlerin nakite çevrilmesinde yaşanan problemlerdi²⁰. Devlet vergilerin nakdi toplanması için mukataa adıyla vergi birimleri oluşturmuştu.

Mukataa terimi Arapça *kat*' kökünden türemiş, Türkçe anlamı ise "*kesmek*"tir. Anlamca mukataa; devlete ait olan ve gelir getiren vergi kaynağının belirli bir ücret karşılığında bir başkasına satılan vergi birimlerine verilen isimdir. Osmanlı Devleti bulunduğu coğrafyada kedisinden önce var olan Selçuklular, İlhanlılar, hatta daha önce Abbasiler bu sistemi kullanmışlardır. Osmanlılar ise bu uygulamayı kendi mali sistemine uyarlamıştır. Osmanlı Devleti'nde mukataaya ayrılacak olan kaynaklar önceleri sınırlandırılmışken 16. yüzyıl sonrasında bu yelpazeyi genişletmiş ve Devlet'e ait olan tüm gelirlerin ve malların mukataa olmasının önü açılmıştır²¹. Mesela madenler, gümrükler, değirmenler, kumaş üretimi, tuzlalar, ziraa faaliyetler, atölye üretimleri vb. gibi işlerin hemen hemen hepsi Devlet'e ait olduğundan dolayı mukataa olarak işletilmiştir. Devlet, oluşturmuş olduğu mukataalardan sağladığı gelirleri hazineye aktarmak için *ulûfeli* memurlardan (emin/emanet) ziyade iltizam, malikâne, *eshâm* gibi uygulamalar kullanmıştır²².

Mukataa birimlerinin oluşturulup, geliştirilmesi timar sisteminde yaşanan bozulmanın bir sonucuydu. Böylece kısmen dönemin getirdiği imkânlar doğrultusunda hazineye girecek olan akçenin sürekliliği sağlanıp, miktarının artması düşünüldü²³. Timar arazilerinin mukataalaşması ile başlayan süreç Sadrazam, Vezir, Beylerbeyi ve diğer yerel yöneticilere

---

²⁰ Rfa'at 'Ali Abou-El-Haj, *Modern Devletin Doğası 16. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Osmanlı İmparatorluğu*, Çev. Oktay Özel-Canay Şahin, 2. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara, 2018, s. 53.

²¹ Birçok mukataanın geliri doğrudan hazineye aktarılabilir ya da vakıf olarak tahsisi edilebilirdi. Ayrıca memurlara maaş karşılığı verilen veya devlet adamlarına has olarak tahsis edilen mukataalarda bulunmaktaydı: Tabakoğlu, 2016, 327.

²² Mehmet Genç, "Osmanlı Maliyesinde Mukataa Kavramı", *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler 1*, Haz. Mehmet Genç ve Erol Özvar, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2006, s. 57-61.

²³ 16. yüzyıldan itibaren askeri teknolojinin ilerlemesi ile timarlı sipahilerin modernize edilmesinin masrafları artmıştı. Avrupa'da atlı piyadelerin yerini ateşli silahlar ile donatılmış askerler aldı ve Osmanlı askeri birlikleri demode kaldı. Ayrıca Osmanlı ordusundaki asker sayısının artmasıyla askerlerin beslenmesi de ayrı bir masraf olmuştu. Devlet ekonomik bir önlem düşüncesiyle timar sisteminden gelen gelirlerin kesintiye uğramaması için dirlikleri mukataaya dönüştürmeye başladı. Böylece Devlet, timar sisteminin işlevsiz halinden vazgeçip düzenli gelir sağlama arayışına girdi. Sipahiler zarar etmeden ellerinde bulunan toprakları iltizama vererek gelirlerini korumaya çalıştılar. Fakat aynı zamanda bu durum askeri sistemi yozlaştırırken tarımsal üretimin de düşüşüne yol açmıştı. Az da olsa bazı timar sahipleri varlıklarını sürdürmeye devam etmişti: Tabak, 2016, 7; Linda T. Darling, "Kamu Maliyesi: Osmanlı Merkezi Yönetiminin Rolü", Ed. Suraiya Faroqhi, Çev. Fethi Aytuna, *Türkiye Tarihi 1603-1839 Geç Osmanlı İmparatorluğu*, C 3, 2011, İstanbul, s. 153.

tahsis edilen hasların da mukataalaşmasıyla devam etti²⁴. Böylece dirlik arazileri mukataalaştırılarak gelirleri havvas-ı hümayuna aktarılmış oldu²⁵.

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz mukataalaşma süreci ani olan bir şey değildi. İlk önce küçük ölçekli dirliklerin mukataalaşması ile başladı ve ardından haslarında dâhil edilmesi ile büyük boyutlara ulaştı. Büyük boyutlardaki mukataalaşma süreci ise 18. yüzyılda Beylerbeyi ve Sancak Beyi haslarının dâhil edilmesi ile gerçekleşmişti. Böylece Devlet'te askeri ve idari anlamda büyük çaplı değişimler meydana gelmişti²⁶. Mukataaların genişlemesindeki diğer unsur ise ticaret ve üretim ile yeni ortaya çıkan iş alanlarının vergilendirilmesiydi. 18. yüzyıl ile beraber özel mülkiyet olan bazı (mumhane, enfiye, kumaş imalatı) üretim ağlarını Devlet birer mukataa birimine dönüştürmekten çekinmedi. Böylece herhangi bir iktisadi faaliyetin Devlet'e kazanç sağlaması için hazineye bağlanması ve mukataaya çevirilmesi bir kural olmuştu²⁷.

Böylece Devlet'in gelirler kaynaklarının naktiliğe dönmesi ayrı bir iş yükünü getirecekti. Mukataa gelirleri hazineye nasıl aktarılacaktı(?). Yıllar içinde vergileri toplamadaki değişimin nedenleri nelerdi(?). Ayrıca vergi toplamının önemini düşünürsek, muhassıllık uygulamasına geçmeden önce bu başlık altında tanıtılması uygun görülmüştür.

Mukataaları işletecek kişileri mevkileri ve maddi güçleri bu görevi elde etmelerinde belirleyici unsurdu. Mukataaları toplamada iki tür görevli bulunmaktaydı; ilki Devlet tarafından görevlendirilen ve mukataalara Emaneten işleten *eminler*²⁸. Emanet'in yöneticisi eminler, doğrudan maliyede çalışanlardan değil genelde askeri sınıf arasından seçilirdi. Eminler işletmenin büyüklüğüne göre yanlarına yardımcı olması için adam alırlardı²⁹. Devlet,

---

²⁴ Baki Çakır, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 44.

²⁵ Eftal Ş. Batmaz, "İltizam Sisteminin XVIII. Yüzyıldaki Boyutları", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Cilt 18, Sayı 29, Ankara, 1996, s. 42.

²⁶ Batmaz, 1996, 42-43.

²⁷ Genç, 2006, 62.

²⁸ Güvenilir kişi anlamına gelen Emin, Osmanlı Devletinde birçok işi (Arpa Emni, Matbah Emni ile Tophâne, Tersane, Cebehâne, Baruthâne, Çuka, Harc-ı Hâssa Eminleri vs.) görmekteydi. Çeşitli görevi yerine getiren eminler yaptıkları işler zarara uğradığında sorumlu tutulmazlarken, kâr elde edildiğinde de bir mükâfat almazlardı. Eminlerin yaptıkları hizmetler ya da işletmeleri için verilen mukataalar, taraflarına geçici olarak bırakıldığı için işletmelere *emaneten* bakarlardı ve yaptıkları işin karşılığı olarak hazineden maaş alırlardı. Emaneten yürüttükleri hizmetler sona erdiğinde görevleri de biterdi. Daha detaylı bilgi için bkz.: Halil Sahillioğlu, "Emin Maddesi" *TDVİA*, C 11, İstanbul, 1995, s. 111-112; Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri sözlüğü I*, MEB Yay., İstanbul 2004, s 525-526.

²⁹ Özvar, 2018, 7-8.

elinde bulunan, büyük gelirler sağlayan bazı madenlerin, toprakların ve gümrüklerin gelirleri eminler vasıtası ile emanet olarak işletilmesine önem verilirdi³⁰.

Görüldüğü üzere erken dönemlerde mukataalar kamu görevlileri tarafından (emin) toplanmıştı. Ancak vergilerin merkeze aktarılmasındaki güvenlik ve vaktinde ulaşmaması gibi aksamalar yaşanmaktaydı³¹. Devletin gün geçtikçe topraklarının büyümesi, artan nakit ihtiyacı, aynı ödenen vergilerin depolanması ve nakit paraya çevrilmesi gibi zorluklarla karşılaşılmaktaydı. Gelirlerin daha kolay ve güvenilir bir şekilde toplanıp mali, bürokratik işlerin azaltılması gerekmektedir³². 15. yüzyılın başlarından 16. yüzyılın sonuna kadar vergi gelirlerinin büyük çoğunluğu timar sahiplerinden gelirken çok az miktarı iltizam olarak toplanmaktaydı. Savaş teknolojisinde meydana gelen gelişmeler ile timar sistemindeki askerler yeniliklere uyum sağlayamaması ve timarın mali önemini kaybetmesiyle vergilerin toplanamamasına neden oldu. Batı'daki gelişmeler neticesinde, artık merkezde güçlü daimi bir ordunun bulunması gerekiyordu. Bu yeni askeri düzen Osmanlı Devleti için kırsaldaki topraklarında ikamet etmeyen ve üretime dâhil olmayan askerler demektir. Bu bağlamda giderler gün geçtikçe artmakta fakat nakit gelirler azalmaktaydı. Artık aynı olarak toplanan vergilerin değil doğrudan hazineye nakit olarak girecek olan sıcak paraya olan ihtiyaç artmaktaydı. Bu şartlar altında *iltizam sistemi* ile timarın boşluğu doldurulmaya çalışılacak ve bu sistem 17. yüzyılın sonuna kadar artış göstererek devam edecekti³³.

İltizam ile vergi toplama usulü pek çok devletin başvurmuş olduğu bir yöntemdir. Osmanlı Devleti'nde iltizamın neydi (?) nasıl işledi (?) ve 17. yüzyılın sonunda nasıl dönüştü (?). Osmanlılar mukataalardan elde edilen bir yıllık gelir ne ise bunun üzerinden açık arttırmaya çıkarırdı. Açık arttırmada en yüksek meblağı teklif eden ve bunu peşin olarak

---

³⁰ Eminler savaş nedeniyle boşta kalan gelirlerin toplanması görevinde de kullanılmıştı. Ayrıca mültezimler himayesinde zarara uğramış ve yıllık ödemesi gereken miktarı ödeyemeyen, mültezimlerin ellerinde bulunan mukataaların daha sonra iltizama verilebilme ihtimali düşünüldüğü için bunlar da bazen eminler tarafından işletilmişti. Emanet olarak işletilen bir iltizam bu süreç içinde emin tahvil öderse iltizam emanet ile birleşmiş olur buna "*Emânet ber-vech-i iltizam*" denirdi. Bu özel durumun haricinde mukataanın yönetimi mültezime ait ise bu iltizam ile işletiliyor demektir. Mültezimin, eminden farkı ise devletten maaş almaz, işlettiği mukataanın kârı gelirleriydi: Yaşar Yücel, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i merkeziyet) Dair Genel Gözlemler" *Belleten*, XXVIII/152, Ankara, 1974, s. 682; Sahillioğlu, 1995, 111-112; Pakalın, 2004, 525-526; Cezar, 1986, 21-22.

³¹ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi*, 4. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 601.

³² Halil İnalçık, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire (1600-1700)", *Archivum Ottomanicum*, VI, New York, 1980, s. 329.

³³ Pamuk, 2016, 13; Özer Ergenç, *Şehir, Toplum, Devlet, Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2012, s. 96; Özvar, 2018, 7. Timar sahibi kişiler gelirlerini başkalarına kiralayarak merkezde başka işler tutmaktaydı. Devletin merkezinde nüfus, ekonomi ve iş sektöründe büyümeler yaşanmıştı. Fakat kırsaldaki topraklar bakımsızlaşıp, üretim düşmekteydi. Timar sistemi değişim sürecine girdi ve yerini iltizama bırakmıştı. Bkz.: Tabak, 2016, 337.

yatıran kişi mukataanın yeni sahip olmaktadır. Açık arttırmaya çıkarılan mukataaya (vergi kaynağı) iltizam, iltizamı satın alan kişiye ise mültezim denirdi. Mültezimler bu vergi kaynağı ile ilgili bir araştırma yapar tahmini rakamlar üzerinden ihaleye girerdi. En yüksek parayı teklif eden kişide kalan vergi kaynağı, tahvil adı verilen senetler ile genelde 3 yıllığına mukataayı işletme hakkını devralmış olurdu. Tabi bu süre 6 veya 9 yıllığına da çıkabilirken 17. yüzyılın sonlarına doğru 1 yıla düşmekteydi. Mültezimin iltizama sahip olabilmesi için kendi mallarını teminat olarak vermesi yeterli değildi. Mültezimin mallarının yanında kefil(ler) istenmekteydi. İlk ödeme peşin alındıktan sonra diğer yılların ödemeleri aylık, 3 aylık veya 6 aylık taksitlere bölünmekteydi. Ayrıca büyüklüğüne göre birkaç mukataa birleştirilip tek bir mültezime verilirken, mültezimler ortaklaşa mukataa(ları) iltizam olarak da alabiliyorlardı. Mültezimler iltizam olarak aldıkları vergi kaynaklarına, devlet ile anlaştıkları miktarın üstüne de kendi paylarını koyarak yeni miktarlar belirleyebilirlerdi. Topladıkları meblağlar Devlet ile yıllık anlaşmış oldukları miktardan fazla ise kâr etmiş olurlardı. Bu durum sözleşme ile de sabitti. Başlarda Devlet'e ait daphhaneler, gümrükler ve madenlerin gelirleri iltizama verilirken sonraki yıllarda tarımsal gelirler ile avâriz ve cizye vergileri de iltizama verilmesi yaygınlaşmıştı. İlk ödemeyi peşin alan devlet mali dar boğaza düştüğü zamanlarda bir sonraki yılı da tahsil ederdi. Devlet aslında bir sonraki yıl için mültezime borçlanıyordu³⁴. Şevket Pamuk'ta iltizamı; hükümete ve devlete verilen bir borç olarak görüp, iltizamın bir iç borçlanma olduğunu kabul etmekte³⁵.

İltizama verilecek olan mukataa İstanbul'da veya mukataanın bağlı olduğu kadılıkta açık arttırmaya çıkarılmaktaydı. Mültezimler bazen mukataayı satın almak için ederinden fazla miktarda teklifler vermekteydi. Bundan dolayı mültezim fazla para ödeyerek zarara girmekteydi. Ancak işin kötü tarafı mültezim zararını reâyâdan alacağı vergilere yansıtacağını ya da mukataa bir kurum ise bu kurumda usulsüzlük yapacağını tahmin etmek zor olmasa gerek. Mültezimler, Devlet ile birlikte iş yaptıkları için böyle şeyler hoş görülmekte bazen de göz yumulmaktaydı. Mesela mültezim taşradan vergi toplarken zorbalık gibi durumla karşılaşırca, vergilerin güvenli bir şekilde toplanması adına bölgenin ileri gelen yöneticilerinden askeri destek almaktaydı. Böylece taşradaki yöneticiler ile samimiyet kurarak, onların arasına dahil olup Devlet'in bir temsilcisi gibi görülmekteydi. Mültezimlerin kimliklerine bakarsak; ilk dönemlerden 16. yüzyılın sonlarına kadar iltizam almak askerlerin arasında pek yaygın değildi. Askeri sınıf daha ziyade timar, eminlik gibi işlerin peşinde

---

³⁴ Yücel, 1974, 680.

³⁵ Pamuk, 2016, 134.

koşmaktaydı. 16. yüzyılın sonuna gelindiğinde timar sistemindeki aksamalardan dolayı askeri sınıf iltizama ilgi göstermeye başladı. Buradan başlayan süreç ileride de anlatılacağı üzere *Âyanlık*'a kadar gidecektir³⁶.

17. yüzyılın ikinci yarısında artan ekonomik sıkıntılar, 1683'te II. Viyana kuşatmasının kötü sonuçları içinden çıkılmaz hal almıştı. Her geçen gün artan nakit sıkıntısının önüne geçilmesi gerekiyordu. Bu ortamda yaşanan kriz ile başa çıkmak için 1695 yılında yayınlanan bir fermanla iltizam olarak verilen mukataaların artık *malikâne*³⁷ denilen, süresi mültezimin hayatı (kayd-ı hayat) ile sınırlı olan uygulamaya geçilmişti. Yeni sistem ile malikâneleri satın alan kişiler malikâneci olarak bilinmekteydi³⁸. 1695 fermanı ile ilk olarak Şam, Halep, Diyarbakır, Mardin, Adana, Malatya, Antep, Tokat arazileri malikâneye çevrilerek uygulanmıştı.

Malikâneye verilecek gelirin mukataa statüsünde olması, timar alanı dışında kalması ve mukataa gelirlerinin doğrudan merkezi hazineye bağlı olması zorunluydu. Bu özellikleri taşıyan mukataaya *mîrî mukataa* denilmekteydi. Malikâne satışları özel kişilere yapılmaktaydı³⁹. İltizam satışında yıllık vergi miktarı müzayede de farklılık gösterebilirdi. Fakat malikâne sisteminde satılacak malın vergi miktarı hazine tarafından belirlenmekte,

³⁶ Halil İnalçık, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire (1600-1700)", *Archivum Ottomanicum*, VI, New York, 1980, s. 332/327-328.

³⁷ Malikâne Sistemi hakkında daha detaylı bilgi için Bkz.: Ömer Lütfi Barkan, "Türk-İslâm Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğu'nda Aldığı Şekiller Malikâne-divânî Sistemi" *Ömer Lütfi Barkan Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler-1*, Yay. Haz. Abidin Nesimi, Mustafa Şahin, Abdullah Özkan, İstanbul, 1980, s. 151-208.

³⁸ Bir vergi kaynağı iltizama verildikten sonra, başka bir mültezim bu iltizama bir öncekinden fazla teklif vermesi durumunda, iltizamın asıl sahibine bu durum bildirilirdi. Yeni teklifi ödemeyi kabul ederse iltizam elinde kalırdı. Fakat iltizamın ilk sahibi, bahsi geçen teklifteki miktara çıkamaz ise vergi kaynağı elinden alınır ve teklifi veren yeni mültezime satışı gerçekleşirdi. Devlet, hazineye para akışında sürekliliği ve mültezimin denetimindeki vergi mükelleflerini korumak istediğinden dolayı ilk önceleri bu tarz el değiştirmelerden uzak durmaktaydı. Bunun nedeni mültezim ve reâyâ arasında dengenin bozulmamasıydı. 17. yüzyılın sonunda savaşların ekonomi üzerinde yaratmış olduğu kötü etkiden dolayı iltizamların 1 yılı dolmadan yeni kişilere satışları artmıştı. Böylece mukataalara yeni mültezimler atanıyor, hazineye peşin ödemeler dâhil edilip nakit sıkıntısı kısa vadeli olarak çözülmeye çalışılıyordu. Eski mültezim kâr etmeden yeni mültezime daha fazla ücretle yapılan satışların sayısı yüzyılın sonuna doğru artmıştı. Bu durumdan en zararlı çıkan ise üzerine daha fazla vergi yükü binen mükellefler (reâyâ) olmuştu. Bir başka durum ise vezirler, paşalar, valiler ve kapıkulları gibi yüksek rütbeli sınıfın aldıkları iltizamı, işletmesi için taşrada mütesellim, voyvoda, subaşı gibi kişilere satması da iltizam sistemindeki büyük çatlamalara neden oldu. İltizamların süresinin kısılmasıyla ikinci şahıslar mukataalardaki üretimi canlı tutup gelirleri arttırmak ile ilgilenmeyip, iltizamı ellerinden geldiğince sömürmekteydi. Böylece iltizam satışlarında güvensiz bir ortam yaratıldı ve iltizamın yerini malikâne sistemi aldı. Bu konu hakkında daha detaylı bilgi için Bkz.: Yücel, 1974, 680; Özvar, 2018, 21-22; İnalçık, 1980, 328-329; Murat Çizakça, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Borçlanma Evrimi (XV. Yüzyıldan, XIX. Yüzyıla)", *Osmanlı*, Cilt 3, Ed. Güler Eren, Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 224; Abou-El-Haj, 2018, 54-56; Tabakoğlu, 2016, 340-341. Devlet, bütçe açığını kapatmada malikâne sistemini bir çare olarak görse de, 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra avâriz vergisinde yapılan esnekliği de kullanmaktan kaçınmamıştır. Gelirleri arttırmak için türlü yollar deneyip, aynı zamanda giderleri ve ödemeleri erteleyerek ekonomide bir denge kurmaya çalışmıştır: Özvar, 2018, 8.

³⁹ Tabakoğlu, 2016, 343.

vergi miktarında düşüş ya da yükseliş olmazdı. Bu satışlar iltizam sistemine göre 15 kat daha fazlaydı⁴⁰. Malikâneci satın aldığı malikâneyi uzunca bir süre işlettiği için kazancını büyük bilançolar halinde hesaplayabilmekteydi. İlk başta yüksek bir meblağ tutan peşinatı (muaccele) ödeyen malikâneci gelecekteki yıllarını garanti altına almış oluyordu⁴¹. Daha sonra her yıl mal adı altında belli bir miktarı Devlet'e zamanında ödeme yapması gerekiyordu⁴². Artık malikâneci Devlet'e bel bağlamayı bırakıp kendini özgür bir işletmeci olarak görüyordu.

İltizam ve malikâne sistemlerinin⁴³ kronik bir durumu da, mültezimlerin ve malikânegilerin sahip oldukları vergi kaynaklarının başında durmayarak ikinci bir kişiyi atamalarıydı. Malikânegiler ilk başlarda malikânelerinin başındayken, daha sonra İstanbul'da oturan ve vergi kaynağının başına atadığı vekiller vasıtasıyla gelirini işleten baronlara dönmüşlerdi⁴⁴. 1734 yılında malikânegilerin %65'i İstanbul'da yaşarken 1789 yılında ise bu oran %87'ye yükselmiştir⁴⁵. Malikâne teoride iyi olmakla beraber uygulamada malikânegilerin ara eleman kullanmalarındaki artış ile ikinci şahıslar için bazı fırsatları doğurdu ve bu aracı kişiler de taşrada yerel güçlere dönüşecekti. Malikânelerin başına vekil atanmasının yanında malikânenin satışı ve malikâneginin ölmesi gibi durumlardan dolayı bazı sıkıntılar yaşanmaktaydı. Malikânegiler sahip oldukları malikânelerini bir başkasına satma, kiralama, hediye olarak verme gibi haklara sahipti. Ayrıca malikâneci öldükten sonra üzerinde kalan her hangi bir malikâne Devlet'e devredilirdi. Malikâne miras olarak bırakılmamaktaydı, fakat açık arttırmaya çıkarılır, bu müzayedeye, varsa eski malikâne

---

⁴⁰ Linda T. Darling, "Osmanlı Maliyen Tarihinde Gelir-Toplama ve Meşruiyet" *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler 1*, Haz. Mehmet Genç ve Erol Özvar, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2006, s. 47-48.

⁴¹ Abou-El-Haj, 2018, 54-56. Salzman, 18. yüzyılda İstanbul nüfusunun 1/5'i 10.000 kuruşun üzerinde malikâneye hissesine sahipti olduğunu söyler: Ariel Salzman, "İmparatorluğu Özelleştirmek: Osmanlı XVIII. Yüzyılında Paşalar ve Âyânlar", *Osmanlı*, Cilt 3, Ed. Güler Eren, Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 229.

⁴² Pamuk, 2016, 149.

⁴³ İltizama ve malikâne uygulaması bakımından aralarında bazı farklar bulunmaktaydı. Bunlardan en büyük fark malikânelerin kişilere *kayd-ı hayat* şartıyla satılmasıydı. Devlet süre bakımından uzun olan satışları yaparken beklentisi, iltizam sisteminden geriye tahrip edilmiş halde kalan vergi kaynaklarının toparlanması ve ekonomik buhrandan kurtulmanın kestirme bir çıkar yolu olarak düşünmüş olmalıydı. Devlet için reâyânın kollanması, üretim ve hizmetlerin devamlılığı da önemliydi. Malikâne sayesinde Devlet sahip olduğu vergi kaynakları sayesinde uzun dönemli borçlar bulmuştu. Nakit ekonominin öncülleri sayılan timar ve iltizam sistemlerinin bozulmasının ardından, ikisinin yerini dolduracak olan yeni sistem böylece uygulanmaya başlandı: Yücel, 1974, 683; Pamuk, 2016, 14; Darling, 2011, 160-161.

⁴⁴ Yücel, 1974, 683.

⁴⁵ Suraiya Faroqi, 2006, 837. Malikâneginin bir başka kişiyi malikânesine mültezim olarak atanması ile reâyânın üstüne, malikâneginin kârının yanında, atanmış olan mülteziminde kazancı eklenecektir. Her iki tarafından kâr etme hevesi reâyânı olumsuz etkilemiştir: Özer Ergenç, 2012, 152.

sahibinin oğlu katılabilir ve satışta ona öncelik verilirdi. Miras bırakmama kuralını, varislere böyle bir hak verilerek belkide durum telafi edilmeye çalışıldı⁴⁶.

Osmanlı Devleti 17. yüzyılın ikinci yarısında uzun süren savaşlardan dolayı yaşamış olduğu ekonomik sıkıntılarının bir benzerini de, 1768-1774 yıllarına arasında Rusya ile girişlen savaştan dolayı yaşamıştı. Girit'in muhasarasının uzun sürmesi, II. Viyana kuşatmasında başarısız olunması ve daha sonra timar düzeninin bozulması sonucunda nasıl malikâne sistemini oluşturulup nakit para için bir taze kan olarak gördüldüyse, 1768-1774 sonrası ekonomik sıkıntılarının üstesinden gelinmesi için de *esham* sistemi uygulamaya konuldu. 1768-1774 yıllarındaki savaş sonrasında Devlet yine ekonomik zarara uğramıştı. Savaşın sonunda Küçük Kaynarca Antlaşması'na (1715) göre, Osmanlılar yıllık bütçesinin yarısına yakın tutarında tazminat ödemek zorunda kalmalarından dolayı gelirlerini arttırma yoluna gitti. Esham malikânenin devamı niteliğinde bir uygulamaydı ve mukataaların sehim (hisse) olarak bölünmüş haliydi. Hatta sehim olarak ayrılan mukataanın sehimleri tekrar parçalanabiliyordu⁴⁷. Eshamda, mukataaların bir yıl içinde yaptığı kar sehimlere bölünüyor ve her sehim ömür boyu süre ile satışı yapılıyordu. Bu küçük bir malikâne sistemi olarak düşünülebilir. Artık malikânecilerin ellerinde olan mukataaları, Devlet devralıp kendi işletiyordu ve bunun sonucunda elde edilen kârı hisselerine ayırıp ömür boyu olarak kişilere satıyordu. Bu hisselerin peşin satılması yeni bir iç borçlanma demektir. Zamanla bu durum Devlet'e tahville borçlanmaya dönüşecekti⁴⁸.

---

⁴⁶ Avdo Suceka, "Mâlikâne (Osmanlı İmparatorluğu'nda Miri Toprakların Yaşam Boyu Tasarruf Hakkı)", Çev. M. Özyüksel, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C 41, S 1-4, İstanbul, 1985, s. 279. Fakat bazı malikâneciler, malikânelerini kaybetmemek için sahip olduğu vergi kaynaklarının önemli kısmını gizli tutar ya da öldükten sonra sahte satışlar yapılır, malikânenin sahibi sanki hayattaymış gibi satış işlem yapılırdı. Bu sahte satış genelde aileden birine yapılır ve böylece gelir kaynağının ailenin elinden çıkmamış olurdu. Satışlar istismar edildiği için 1705 yılından sonra malikâne satışlarına *isbat-ı vücûd* düzenlenmesi getirildi. Bu yüzden satılacak malikânenin sahibinin Defterdar karşısına çıkması istenmekteydi. Ancak kişinin merkeze gelme durumu yok ise bölgedeki yöneticilerin yanına gider ve yönetici, malikâne sahibinin hayatta olduğunu bildiren bir yazı kaleme alarak merkeze durumu bildirirdi. Bu işlemlerin haricinde, isbat-ı vücûd ile malikânesini satmış olan kişi 40 gün içinde vefat eder ya da ölüm haberi verilirse bu satış iptal edilip malikâne Devlet'e geçmekteydi. Devlet malikâne satışlarındaki usulsüzlükleri önlemeye çalışsa da tam anlamıyla bu durumun üstesinden gelemedi. Bunun için 1715 yılında malikânelerin şahıslar arasındaki satışlarına farklı bir uygulama getirildi. Buna göre el değiştiren bir malikânenin, Hazine Defteri'ndeki yazılı olan miktarının %10'u Devlet'e satış vergisi olarak ödenmesi kuralı uygulamaya konuldu. Bu satışlardan alınan %10'luk vergi nakit para sağlamak için mi? yoksa usulsüzlüklerin önüne geçmek için mi? olduğu hakkında bir şey söylemek zordur: Ergenç, 2012, 104. Malikâneye geçiş fermanından sonra 1715 yılına kadar reâyâ bu yeni sistemin getirdiği ödeme miktarlarından dolayı zor durumda kalmıştı. Ferman ile ilk satılan malikânelerin dışında kalanları tekrar iltizama çevrilmiştir. Fakat bu durum iki yıl sürmüş olup 1717 yılında tekrar malikâne uygulaması devam etmiştir. Bu geçiş malikânelerin satış fiyatlarını eskiye göre arttırmıştır: Darling 2006, 162-163.

⁴⁷ Çakır, 2003, 61-63.

⁴⁸ Çizakça, 1999, 225.

İltizam, emanet, malikâne ve esham sistemi içindeki şahıslar üzerinde bir değerlendirme yapacak olursak; İltizam ve emanette göreve atanmış ya da belli bir meblağ karşılığında görevi almış olan şahısların çoğu devlet ile ilişkileri olan resmi kişilerdir. Emanet'e, devlet güvenilir kişileri atarken, iltizam çoğunlukla askeri kökenli olanlara satılmıştır. Fakat malikâne ve esham sistemi ile birlikte sivil kişiler de malikâne sahibi olup, görev almaya başlamıştır. Bu durum yereldeki zengin kişilerin güçlenmeleri için bir basamak olmuştur.

Genellikle taşrada reâya ve Devlet arasında görevli kişiler zamanla güçlenip kendi bölgelerinde bir otorite olmuştu. Taşrada artık merkezi devletin gücü azalmış yerel elitler yükselmişti. Devlet 17. yüzyılın sonundan 19. yüzyılın sonuna kadar bu kişileri kontrol altında tutmak için mücadele vermişti⁴⁹. Yerelden yetişen bu kişilere *âyân* denilmiş ve bu unsurlar uzunca bir süre Devlet'i meşgul etmişlerdi⁵⁰. Mâlikâne ile ekonomik olarak palazlanan *âyân* aileleri güçlendikçe Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu merkezi yapıyı zayıflamaktaydı. Bu kişiler yerelde söz sahibi olmalarından sonra Devlet merkezinde de etkili olmaya başlamışlardı⁵¹. 18. yüzyılın başlarında oluşmaya başlayan bu *âyânlar*, yüzyılın ortasına kadar önemli sancak ve kazalarda görülmekteydi. Daha sonra sayılarının artmasıyla köylere kadar yayılmışlardı⁵². 18. yüzyılın ilk yarısına kadar reâyâ kökenli kişiler paşalığa çok nadir çıkmaktaydı. Bunlar paşalık haricinde yereldeki askeri sınıfın işlerini gören voyvoda, subaşı, mütesellim, *âyânlık* gibi görevlere gelmekteydi. Bu sivil sınıf bulunduğu bölgede zaman içinde güçlenip askeri sınıfın içinde üst bir makama sahip oldu. *Âyânlığın* yükselişi ile birlikte yereldeki merkezin otoritesi bozulup, güçlü elitler ortaya çıkardı⁵³. Nüfus kazanan ve güçlenen *âyânları*, Devlet dikkate almak zorunda kalmıştı. Çünkü kendi

---

⁴⁹ Khoury, 2011, 172.

⁵⁰ Halil İnalçık; malikâne sistemi ile malikânececinin geniş bir mülkiyet hakkına sahip olduğundan, bunların yeni bir ağa sınıfı oluşturmasını sahip oldukları mülkiyet hakkına bağlamakta ve *âyânların* kökenlerinin bu sistemde aranmasını söylemekte: Halil İnalçık, 1980, 329. Murat Çizakça da malikâne sisteminin özel mülke giden önemli bir adım olduğunu savunmaktadır: Çizakça, 1999, 225.

⁵¹ Yaşar Yücel, 1974, 684-685.

⁵² Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, s. 13-14; Ayrıca *ayanlık* ile ilgili Bkz. Yuzo Nagata, *Tarihte Âyânlık Karaosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme*, Türk Tarih Kurumu Yayınlar, Ankara, 1997.

⁵³ İnalçık, 1997, 39-40. *Âyânlar*, bölgede önde gelen aileler, mollalar ve müftüler arasından olur iken ayrıca merkezden atanan paşa, vali, kadı ve komutanlardan da seçilebilirdi. *Âyânlardan* bölgelerindeki asayişini sağlamaları, gıda ihtiyacını tedarik etmeleri, esnafı kollamaları, üretim var ise sürekliliği sağlamaları ve üretimde gerekli hammaddeyi tedarik etmeleri beklenirdi. 18. yüzyılda Anadolu ve Rumeli'de öne çıkan bazı önemli *âyân* aileleri (Manisa'da Karaosmanoğulları, İzmir'de Katipzadel, Ankara'da Müderriszadeler ve Nakkaşzadeler, Yozgat yöresinde Çapanzadeler ve Zennecizadeler, Kayseri dolaylarında Kalaycıoğulları ile Emiragazadeler, Trabzon'da Tuzcuoğulları) türemişti. Pamuk, 2016, 141-144.

bölgelerine hâkim oldukları için vergi koyma, asker toplama gibi devleti bağlayan işlerle ilgileniyorlardı⁵⁴.

Osmanlı Devleti, ilk zamanlardan itibaren gelirlerinin hazineye ulaşması için uygulamış olduğu çeşitli yöntemlerden bahsettik. Gelirleri toplama bazen doğrudan devlet eli ile yapılırken bazen de açık artırma ile belirli süreliğine satılmıştı. Vergi toplayanlar ilk başlarda devlet memuru iken, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren askeri sınıfın eline geçti. 18. yüzyıl ile birlikte gelirleri toplama hakkını siviller ele geçirdi. Fakat Devlet yine kendini güvence altına almak için önemli gelirler getiren bölgelere, Paşa rütbeli kişileri muhassıl olarak atamaktaydı. 17. yüzyıl ile gelişen muhassıllık; Aydın, Kıbrıs, Canik, Kefe, Sakız ve Mora Muhassıllıklarının var olduğu bilinmekte. Haslar ile ilgilenmeleri için müstakil olarak atamaları yapılmıştı. Devletin vergileri toplaması usullerinde kısaca bahsettikten sonra asıl meselemiz olan muhassıllığa geçelim.

1.2. Tarihsel Süreçte Muhassıllık Uygulamasının Gelişimi

Muhassıllık kelimesi Arapça kökenli olup “tahsil eden, tahsil edici” anlamına gelmektedir. Muhassıllık kavramı ile isimlendirilen görevliler Osmanlı Devleti’nden önce Anadolu Selçuklu Devleti döneminde de kullanıldığı bilinmekte ve cizye, avârız, ispenç gibi çeşitli vergileri devlet adına toplamaktaydılar. Osmanlılarda, muhassıllar sadece mali işler ile değil, buldukları bölgedeki, idari, hukuki, güvenlik gibi pek çok görevi üstlenmiştir. Muhassıllık teriminin Osmanlı Devleti’nde vergi toplama ile alakalı olmayan farklı bir anlamda içermektedir. Erken dönemlerde yapılmış olan tahrirlerde yer alan has ve vakıf topraklarında sıkça muhassıllık terimine rastlanmaktadır. Ancak tahrir defterlerinde karşılaşılan muhassılların sayılarının çok olması, bunların tahsildar olamayacağı anlaşılmıştır. Tahrir kayıtlarında bahsedilen muhassıllar aslında ilim tahsil eden talebeler olduğu tespit edilmiştir ve bu talebeler vergiden muaf tutulmuştur. Fakat bu talebe olan muhassılların varlığı her bölgede aynı değildir⁵⁵.

Vergi tahsilatı yapan muhassılları üç döneme ayırabiliriz. İlk dönem kuruluştan 17. yüzyılın sonlarına denk gelmektedir. Bu dönemde muhassıllar memur gibi vergi toplama işleri ile uğraşan belgelerde *Muhassıl-ı Emvâl* olarak geçen tahsildarlardır. İkincisi ise 17. yüzyılın sonu ile başlayıp 1840 yılına kadar sürmüş olan muhassıllık konumuz ile alakalı olan

⁵⁴ Darling, 2011, 159-160.

⁵⁵ Yücel Özkaya ve Ali Akyıldız, “Muhassıllık”, *TDVİA*, Cilt 3, İstanbul, 2006, s. 18.

dönemdir. Artık muhassıllar basit bir vergi memur değildir, dönemin getirmiş olduğu ekonomik sıkıntılardan dolayı büyük haslara atanan ve mali işlerin dışında idari işleri üstlenmeye başlayan paşalardır. Son dönem ise 1840-1842 yılları arasında Tanzimat'ın getirmiş olduğu düzenleme ile yeni görevlere nail olan muhassıllık kısa ömürlü olmuştur⁵⁶.

Muhassıllığın ikinci dönemindeki oluşumuna bakarsak, 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren uzun süren savaşların sonrasında devletin düşmüş olduğu mali dar boğaz görülebilir⁵⁷. Bir diğeri ise Devletin ekonomisinde ve yerel idarede büyük öneme sahip olan timar sisteminin 17. yüzyılın sonunda çözülmesi gösterilebilir⁵⁸. Timar sisteminden kalan dirliklerin has haline dönüşmesiyle büyük çaplı, padişah ve ailesine ait olan haslar ortaya çıktı. Büyük birimlere ulaşan hasların gelirlerinin parçalanmaması ve düzenli olarak hazineye ulaştırılması ihtiyacı muhassıllık yönetimini ortaya çıkaran bir başka sebepti. Eyalet ve sancakların idaresi özellikle merkezileşmenin sürdürülebilirliği için büyük öneme sahipti. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin, 17. yüzyıldan 18. yüzyılın sonlarına kadar sürecek olan merkezi idareyi korumak için denemiş olduğu bazı yöntemler arasında muhassıllıkta sayılabilir. Muhassıllık işte böyle bir ortamda gelişerek yetkileri arttırılmış bir mali-idari yönetim ünitesi olmuştu. Böylece daha önceleri var olan muhassıl-ı emvâller, sorumluluk ve yetkiler ile donatılarak özel bir idareci sınıfı haline geldi. 17. yüzyıl ile başlayan bu idari-mali sistem 18. yüzyılda iyice kurumsallaşmıştı⁵⁹. 16. yüzyılın sonlarında patlayan Celâli İsyancıları sonrası yaşanan *büyük kaçgun* ile 17. yüzyılın başlarında, muhassıllık yapan yetkililerin de vergi toplamadaki sorumluluğu artırılmıştı. Muhassıllar eyalet defterdarlarından daha fazla yetkiye sahip bir konuma geldi. Doğrudan hazineye bağlı bulunan mîrî mukataa⁶⁰ gelirlerini toplamışlardı. Bu mukataalar daha önceden sancak beyinin uhdesinde iken şimdi muhassıllara verildi. Devlet bu bölgelere güvendiği Paşa unvanına sahip kişileri görevlendirdi. İlk başlarda valiler, muhassıllar karşısında konumlarını kaybetmeseler de gelirlerinin büyük çoğunluğunu muhassıllara kaptırmışlardı⁶¹. Muhassıl olan kişiler, iltizam ve malikânedede olduğu gibi

⁵⁶ Cahit Telci, "Muhassılın Serveti: Aydın Muhassılı Abdülbaki Paşa'nın 25 Temmuz 1697 (6 Muharrem 1109) Tarihli Muhallefatı" *Tarih İncelemeleri Dergisi* C. XXVI, S. 2, 2011, 552.

⁵⁷ 17. yüzyılın ortasında muhassıllıklara ve voyvodalıklara, savaşlardan dolayı, vergi toplamının yanında ufakta olsa bazı askeri yetkiler verilmişti. Özvar, 2018, 94.

⁵⁸ Bkz.: Ömer Lütfi Barkan, "Timar", *Ömer Lütfi Barkan Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler-1*, Yay. Haz. Abidin Nesimi, Mustafa Şahin, Abdullah Özkan, İstanbul, 1980, s. 852-872.

⁵⁹ Çelik ve Demir, 2014, 1. Bülent Çelik ve Tanju Demir, "Aydın Muhassıllığı'nın Gelir ve Giderleri", *İstanbul Ticaret Odası Birinci İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri-1*, Haz. Rahmi Deniz Özbay vd., İstanbul, 2010, s. 365.

⁶⁰ Muhassılların mîrî mukataaları toplamaları ile ilgili daha geniş bilgi için Bkz. Cahit Telci, "Mali Bir Ünite Olarak Aydın Muhassıllığı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXI, Sayı I, 2006 s. 139.

⁶¹ İnalçık, 1997, 28-29. Ayrıca, Kılıç 18. yüzyılda Osmanlı idari taksimatı üzerine yapmış olduğu çalışmasında, muhassıllık görevine vezir ve beylerbeyi rütbeli paşaların getirildiğini tespit etmiştir. Bu paşaların büyük çoğunluğunun mazûl durumda olduğunu söylemektedir. Orhan Kılıç, 1997, 26.

mukayyed bedel denilen ücreti ödemekteydi. Daha sonra vergilerini toplamak ile yükümlü olduğu eyalet veya sancağın vergi kaynaklarını bölerek mültezimlere kiralayabiliyorlardı⁶². Ayrıca muhasıllar vefat ettikleri zaman arkasında bırakmış olduğu mallar Devlet'e kalmaktaydı. Zaten üzerinde bulunan birçok mal, Devlet'in olduğundan ya da muhasıllık yolu ile kazandığını düşünürsek, Devlet kendi malını almış oluyordu⁶³.

Kanuni sultan Süleyman döneminin sonuna kadar bazı eyaletlerin idaresine iki tuğlu paşalar atanmıştı. Ayrı bir önem arz eden Yemen, Bağdat, Budin gibi yerlere ise Vezir rütbeli kişiler atandı. Zaman içerisinde vezir sayısının artmasıyla iki tuğlu paşaların atandığı eyaletlere üç tuğlu vezirler atanmaya başlandı. Vezir sayısındaki artıştan dolayı vezirlerin bir kısmı eyaletlerde görev yaparken bir kısmı da sarayda bulunmaktaydı. Bu artış sonucunda devlet vezirlere verilecek aralık konusunda sıkıntılar yaşadı⁶⁴. Eyalet gelirlerinin (mukataaların) ber veç-i muhasıllık olarak işleten kişiler de 18. yüzyılın sonlarına kadar Paşa rütbeliydi⁶⁵. Fakat 18. yüzyılın sonuna gelindiğinde muhasıl adına tahsilat yapan kişiler yavaş yavaş güçlenip önce iltizam sahibi olmuş, daha sonra muhasıl vekilliğine talip olmuşlardı. Böylece bir gedik bulan yereldeki güçlü elitler, muhasıl olmuştu. Bu yüzyılda her noktada gücü arttan yereldeki kişiler muhasıllık konusunda da söz sahibi olmuşlardı. Artık muhasıllar Tanzimat dönemine kadar maddi açıdan güçlü kişilerin içinde seçilmişti⁶⁶. Mesela 1716 yılında Aydın-Saruhan Muhasılı olan Abdullah Paşa Batı Anadolu bölgesinde iltizam işlerine bakmaktaydı. Ayrıca Abdullah Paşa sarayın damadı olup, Rumeli

---

⁶² E. Şükrü Batmaz, *XVIII. Yüzyıldaki Mali Uygulamaların Osmanlı Taşra Yönetimi Üzerindeki Etkileri Hakkında Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s. 179.

⁶³ Çelik ve Demir, 2014, 38-39.

⁶⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, Ankara, 1988d, s. 291.

⁶⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Maliye Teşkilatı*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988f, s. 382-383. Telci, 2006 137. Muhasıllık yapan kişiler başka görevlere de atanırdı. Örnek vermek gerekirse Halep Muhasılı olan Yusuf Efendi bu görevinden alınıp Sofya'da görevlendirildi ve daha sonra tekrar Halep Muhasılı olarak atandı. Fakat Sofya'dan İstanbul'a yeni görev yerine gitmek için beklerken 1690 yılında Defterdarlık görevine tayin edildi: Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekaiyat*, Sad. Abdülkadir Özcan, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1979, s. 21. Kuyucu Murad Paşa, daha önceden eşkiyadan olan ve "oğlum" diye hitap ettiği Yusuf Paşa'yı Doğu Seferi hazırlıkları için görevlendirdi, hatta daha sonra onu Saruhan Muhasılı olarak atamı. Murad Paşa'nın Yusuf Paşa'yı muhasıl olarak atayarak O'nu kontrol altında tutmaya çalışmış da olabilirdi: Barkey, 2011, 218. Bunun haricinde yerel beyler ise ilk önceleri muhasıllık görevine getirilmedi, çünkü önemli görevleri askeri kökenliler icra etmekte, yereldeki beylere voyvoda, subaşı, mütesellim gibi mevkiler verildi. Taşradaki kişilerin muhasıl olmasının uygun görülmemesi ve kilit sayılabilecek vergi kaynaklarını güvenilir kişilere vermesi düşündüğünden kaynaklı olsa gerek. Yani Devlet bu gelirleri tehlikeye atmak istememiş olabilir: Batmaz, 1996, 48-50. Aydın, Canik gibi muhasıllık ile yönetilen sancaklarda, muhasıl olmadığı zaman idareyi vekillerine bırakmaktaydı. Muhasıllıkların zaman içinde yerel ailelerin eline geçmesindeki bir diğer etkendi: Özkaya, 1994, 23.

⁶⁶ Çelik ve Tanju, 2014, 4.

Beylerbeyliği payesine sahipti. Abdullah Paşa'nın yetki alanı ise sadece Aydın, Saruhan ile sınırlı değil Teke, Hamid bölgelerinde de bazı sorumluluklara sahipti⁶⁷.

18. yüzyılda Osmanlı idari taksimatı klasik döneme göre fazla bir farklılık göstermese de, bazı sancakların tasarruf edilişleri muhassıllık biçimindeydi. Muhassıl ile yönetilen yerleri Halep, Aydın, Canik, Kefe, Sakız ve Mora olarak sayabiliriz⁶⁸. Önem arz eden mukataa gelirlerine sahip olan eyaletlerin gelirleri 18. yüzyılda muhassıllık veya voyvodalık ile idare edilmiş durumdaydı⁶⁹. Halep eyaleti muhassıllık idaresi ile yönetilen ilk yerlerden biridir. Halep Muhassıllığı ile ilgili bazı bilgileri Ahmed Vasıf Efendi'de rastlamaktayız. Vasıf Efendi; Halep Muhassıllığı'nın gelir kalemlerinin büyük çaplı olduğunu ve birçok kişinin Halep Muhassıl olmak için can attığının söylemektedir. Halep Muhassıllığı yapanların kısa sürede büyük servetler edindiğini aktarmaktadır. Ayrıca Halep'te maddi olarak güçlenen muhassılların kısa vadede vezaret, mîr-i mîranlığa kadar yükseldiğinin söylemesine rağmen zaman geçtikçe Halep Muhassıllığı eskisi kadar talep görmediğini kaleme almıştır⁷⁰. 1698-1699 yılları arasında Halep Muhassıllığı güçlü olduğunda hazineye 20.089.553 akçe gelir göndermiştir. Bu miktar, 1.150.000.000 olan merkezi bütçede %2'lik bir payı oluşturmaktadır. Ayrıca Halep'te bulunan hazine defterdarlığı kaldırılınca, Halep hazinesine ait mukataa ve diğer gelir kalemleri muhassıllık uhdesine bırakılmıştır. Halep Muhassıllığı hakkında Vasıf Efendi'nin bahsetmiş olduğu önemi, sayısal veriler ile de karşılaştırdığımız zaman, söylediklerinin güçlü bir doğruluk payı olduğu ortadadır⁷¹. Ayrıca Halep Muhassıllığı'nı yürüten kişilerin, muhassıllığı yozlaştırmış olduğunu Ahmed Vâsıf Efendi'den öğrenmekteyiz; Bâbı Âli'de Kethüda dairesinde Meşveret meclisi kurulmuş ve bu meclise Defterdar başta olmak üzere Çavuşbaşı Ağası, Süleyman Fevzi Efendi, Hasan Efendi ve Hacı Selim Ağa katılmıştır. Hasan Efendi Defterdara hitaben "*Tahsilatınız ne veçhiledir*" diye bir soru yönelmiştir. Defterdar ise cevap olarak "*Diyarbakir taraflarında olan mâl-i bekayânın baz'ısı tahsil ve baz'ısı havâle olunmaktadır*" demiştir. Hasan Efendi sorusunu tekrarladıktan

⁶⁷ Cahit Telci, "Aydın Muhassılı Abdullah Paşa ve 1148 (1735) Senesinde Zabtedilen Muhalefâtı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 15, 2000, s. 201-202.

⁶⁸ Muhassıllık haricinde, tasarruf şekilleri ise yurtluk-ocaklık, kethüda, kaptanlık, voyvodalık ile yönetimdi: Orhan Kılıç, "18 Yüzyıl Osmanlı Eyalet ve Sancak Tevehihatının Sistematik Tetkikleri", *XV. Türk Tarih Kongresi Ankara: 11-15 Eylül 2006*, 4. Cilt 1. Kısım, Ankara, 2010, s. 1025.

⁶⁹ Tabak, 2016, s. 386.

⁷⁰ Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*, Yay. Haz.: Mücteba İlgürel, Türk Tarih Kurumu Yayinevi, Ankara, 1994, s. 344-345. Ayrıca Aydın Muhassılı olan Abdullah Paşa'nın muhalefâtına göre seveti 1.947.616,5 olarak tespit edilmiştir. Bu muhalefâta göre de paşanın canlı hayvan bakımından da varlıklı olduğu göze çarpmaktadır. Telci, 2000, 213.

⁷¹ Özvar, 2018, 94. Ayrıca Halep muhassıllığına ait mukataa sayısı 1673'te 23 iken 1692 yılında 31'e ulaşmıştır. Mukataalardaki yükseliş trendi devam etmiş görünüyör ki 1805 yılına gelindiğinde sayı 81'e yükselmiştir. Halep Muhassıllığı'nın önemini anlamamız için bu bilgiler sayılar yeterli görünmektedir: Genç, 2006, 60-62.

sonra Defterdar, Halep gümrüğünün gelirinin iyi olduğunun fakat muhasılların Devlet'e ait olan malları çaldıklarını belirtmiştir. Ayrıca Defterdar, Halep Muhasıllığı'na bağlı olan mukataaları kendi önereceği kişilere verilirse, gelirlerin daha sağlıklı toplanacağını hatırlatmıştır. Bunun üzerine Hacı Selim Ağa, Halep Muhasıllığı'nın kazancının ve elde kalan akçenin az olduğunu belirterek, bu duruma delil olarak ise Halep Muhasılları'nın ikide bir iflaslarını ilan ettiklerini sunmuştur. Hacı Selim Ağa buna ilaveten, Halep'teki cizyenin ehli zimmîden, üç ayrı kalemde 4, 2 ve 1 altın yani 110 akçe hesabı ile alındığını, 3'er gurus cizyenin toplanmasına da müsaade olduğunu belirterek gelirin artırılabilmesine işaret etmiştir⁷². Muhasılların başarısızlığı, kendileri için vergi kaynaklarını çalıştırarak daha fazla para kazanmak istemelerinden dolayıdır. Osmanlılar merkezden uzak yerlerdeki düzeni koruması hiçte kolay olmadığı anlaşılmaktadır.

Devletin geliştirmiş olduğu vergi toplama yöntemleri zaman içerisinde merkezin kontrolünü kaybetmişti. Vergi gelirlerindeki kayıpların artmasına yol açan durumların düzeltilip dengelenmesi için merkezdeki idarenin gelirlerin toplanmasına muhasılların görevlendirildiği. Merkezden atanacak olan bu kişiler ilk başlarda sadece vergi işleri ile meşgul olmuştu⁷³. Bu yüzden eyalette bulunan muhasılların kontrolüne, o eyaletin sancaklarındaki mîrî mukataaların toplanması görevi verilmişti. Muhasıllar, yönetmiş oldukları mukataaları iltizam ve malikâneye verme yetkileri de vardı. Ayrıca muhasıllık ile yönetilen sancakların muhasılları, başka eyalet ve sancakların gelirini mâlikâne olarak alabilmekteydi⁷⁴.

16. yüzyılda sadece mali görevleri bulunan muhasıllar rütbece validen düşüktü fakat mîrî mukataaların toplanması ve kontrol edilmesi bakımından gayet yetkililerdi. Yüzyılın sonunda muhasılların mali işlerinin dışında kalan bir takım yetkiler verildi. İlerleyen yıllarda otoriter güç bakımından valilerden daha iyi bir konuma gelmişlerdi. Muhasıllık ile yönetilen eyalet ve sancaklar ber-vech-i muhasıllık olarak verilmişti⁷⁵. Bir bölgedeki hazineye ait gelirleri toplamada tek yetkili mercii olmanın yanı sıra askeri, idari, hukuki birçok işe de bakar olmuşlardı. Merkez, muhasıllık ile yönetilen eyaletteki problemlerde de doğrudan muhasıllık

⁷² Ahmed Vâsıf Efendi, 1994, 189-190.

⁷³ Carter V. Findley, "Muhassıl", *EI*, Vol. VII, E. J. Brill, Laiden-New York, 1993, s. 468.

⁷⁴ 1736 yılında Saruhan sancağı Aydın Muhassılı vezir Ahmed Paşaya malikâne olarak verilmişti. Bunun dışında 1742'de Mentеше sancağı da Aydın Muhassılı olan kişiye mâlikâne olarak devredilmişti: Batmaz, 1995, 181-182. Muhasıllar, Devlet'e ait gelirleri topladıkları için, zaman içerisinde iltizam-malikâne sistemi içinde yerlerini almıştı. 1737 yılında Aydın-Mentеше Muhassılı olan Polad Ahmed Paşa'ya bu sancaklar malikâne olarak verilmişti. Bu sancaklar bir nevi malikâne formunda olup yöneticileri muhasıllardı: Kılıç, 1997, 40.

⁷⁵ Batmaz, 1995, 179.

paşayı muhattap almıştı. Muhassıllar buldukları bölgelerde daha önceden de bahsettiğimiz üzere sadece vergi, iltizam işleri ile ilgilenmezlerdi. 18. yüzyılın başlarında yetkileri artan muhassıllar ayrıca bölgelerinde askeri bir komutan olup bazı sorumlulukları üzerlerine almışlardı. Ayrıca Aydın Muhassıllı olan kişiye, Celâli isyanlarının başladığı yıllarda geniş yetkiler verilmişti⁷⁶. Yetkiler ile donatılan muhassıllar her ne kadar bölgedeki güvenliği sağladığı düşünülse de asıl amaç bölgedeki vergilerin sağlıklı toplanması olduğunu da unutmamak gerekir.

Muhassıllar sorumlu oldukları bölgenin cizye, âşâr, ağnam, sefer-i imdadiye, salariye, avâriz, nüzûl, hükkamiye, ispenç gibi çeşitli birçok vergi kaleminin toplayıcısıydı⁷⁷. Bunların dışında birçok mukataa da muhasıllın yönetimi altındaydı. Toplanan gelirlerin birçoğu merkezi hazineye ulaştırılmaktaydı. Ayrıca muhassıllar kendi bölgelerinin ihtiyaçlarını muhassıllık malından karşılamışlardı. Buna ek olarak muhassıllık malından, savaş giderleri, bazı lojistik ihtiyaçlar ile mütekaitlerin, duaguyanların, bölgedeki memurların ücretleri ve çeşitli ihtiyaçların ödediği bilinmekte⁷⁸.

Muhassıllar, merkezden gelen görevlilerle ya da müstakil olarak denetleme, eşkiya takibi, vergi tahsilatı gibi çeşitli işler için bir heyet ile sancak veya kazaları teftişe gitmiştir⁷⁹. Gittikleri yerde duruma göre birkaç gün konaklayıp, muhassıl ve yanındaki heyet, o yörenin

---

⁷⁶ Çelik ve Demir, 2014, 12; Tanju Demir ve Zeynep İnce, “Lâle Devri’nin Bitiminde Batı Anadolu’ya Bir Bakış: Aydın Muhassıllı Damat Abdullah Paşa Yönetiminde Manisa”, *Tarih Okulu* Dergisi, Yıl 11, Sayı 33, 2018, s. 399; Batmaz, 1995, 180. Aydın, İzmir, Saruhan, Menteşe bölgelerinde 1690’lı yıllarda eşkiyaların çoğalması, halka zulümde bulunmaları ve bu durumun sona ermemesinden dolayı yörede nüfuzlu güçlü bir idareci gerekmektedir. Bu sebeplerden dolayı Aydın Muhassıllına bölgedeki huzur ve güvenliği sağlaması için bazı görev ve yetkiler verilmişti. 1734 yılında Aydın muhassıllığına getirilen beş kişiye bölgedeki Sarıbeyoğlu isyanını bastırma görevi verilmişti. Fakat bu isyanı bastıramadıkları için hepsi de görevden alınmıştı: M. Çağatay Uluçay, *Sancaktan Saraya Seçme Yazılar*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2012, s. 351; Telci, 2006, 137. Ayrıca 1704 yılında Aydın Muhassıllı Nasup Paşa, Karaman, Adana, Sivas, Maraş gibi yerlerdeki eşkiyaları bastırması için görevlendirilmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere muhassıllar askeri açıdan da güçlü ve nüfuzlu kişilerdir. Kendi bölgelerinden sağlamış oldukları güvenliğin yanından, Devlet’in isteği üzerine bazı yerlerdeki eşkiyaların peşine düşmüştür. Devlet için muhassıllık mali işlerin yanından güvenlik gibi önemli bir durumda da yardımcı güç olmuştur. Uluçay, 2012, 432. 1696 yılında eşkiya müfettişi olarak atanan Genç Mehmed Paşa, Saruhan ve çevresinde eşkiya takibi için teftişe çıktığı zaman, Aydın-Saruhan Muhassıllı olan Abdülkadir Paşa da bölge güvenliğinden sorumlu olarak müfettişin yanına yer aldı: M. Çağatay Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan’da Eşkiyalık ve Halk Hareketler*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1944, s. 108.

⁷⁷ Pakalın, 2004, 569.

⁷⁸ Tabak, 2016, 523. Melesa 1686 yılında Mora Seferi için Mustafa Paşa’ya Tırhala’dan gönderilen 30 yük akçe haricinde, Halep Muhassıllığı malından da ek olarak 30 yük akçe havale edilmesi istendi: Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, Cilt I, Hazırlayanlar Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgören, Klasik Yayınları, İstanbul, 2013, s. 290. Ayrıca tersâne-i âmire için gerekli olan urgan da (ip) bazı bölgelerin muhassıllarından tedarik edilmişti. Örneğin, Tersâne-i Âmire için 1632-1633 yılında Tire’den gönderilen iplerin maliyetini Aydın-Saruhan Muhassıllığı malından karşılandı: İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, s. 144. Yine 1695-1696 yılında Canik Muhassıllı olan Ömer Paşa tersâne-i âmire için kendir tedarik ettiği bilinmekte: Bostan, 1992, 138-139.

⁷⁹ Uluçay, 2012, 358.

halkı tarafından ağırlandırılmaktadır. M. Çağatay Uluçay Manisa üzerine yapmış olduğu çalışmalarında Aydın Muhassılı'nın efradı ile 1652 yılında Manisa'ya yapmış olduğu üç günlük ziyarette tutulmuş olan masraf defterini incelemiştir. Bu incelemeden, Muhassıl ve efradının iyi ağırlandığını, bu defterdeki harcamalara dayanarak söylenebilir. Bu harcamalar arasında Muhassılın ve onunla birlikte gelenlerin konaklama giderleri, yevmiyeleri, iaşeleri ile birlikte ayrıca sunulmuş olan hediyelerin fiyatları bulunmaktadır. Bundan hariç muhassılın bölgedeki görevi bittikten sonra eşyalarının nakliye ücreti son görev yapmış olduğu sancağın ahali tarafından ödenmektedir. Uluçay, bu kayıtlara ışığında muhassılın ziyaret ve teftişinin halka büyük bir külfet olduğunu söylemektedir⁸⁰. Muhassılığa halkın gözünden bakarsak, reâyâ için yeni bir yönetici demek aynı zamanda yeni bir mali yüküdür. Merkezden gelen ya da görevlendirilmiş kişilerin giderlerini halk karşılamaktadır. Muhassıl olan kişilerde sık sık teftişe çıkarak denetlemeler yaparak bölgedeki kontrolü sağlamaktadır. Bu durum halk tarafından pek hoş karşılanmamıştır⁸¹.

Mazul durumda olan vezirler, sadrazamlar, paşalar 17. yüzyılın başlarından itibaren sancaklarda muhasıllık görevine atanmıştı. İltizam sisteminde olduğu gibi muhasıllıkta da muhasıllar zaman için merkezde durmakta ve yerlerine vekil atayıp görevlerini sancağın uzağından yürütmekteydi. Muhassıl vekillerin hakkaniyetli bir idare sağlamamasından dolayı ahali zor durumda kalmakta ve bu gibi durumlarda sık sık muhasılları merkeze şikayet etmişlerdi. Vekillerin yönetmiş olduğu muhasıllıklar 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra yerel ağaların ve zengin kişilerin eline geçmişti. Böylece merkezin yereldeki etkisinin azalmasına bir nedeni de buydu. II. Mahmud dönemi ile birlikte bazı mali düzenlemeler yapılmaya başlandı ve bizim konumuzun dışında kalan muhasıllık uygulamasına geçildi⁸². Tanzimat sonrası Meclisi Vâlâ'da, halkın genelde şikâyetçi olduğu, vergilerin toplanma usullerine tümüyle son verildi. Artık devlet hazinesine ait olan gelirler mültezimlere kiralanması ve satılması yasaklandı. Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile birlikte Tanzimat dönemine ait olan, daha önce bahsettiğimiz son dönem muhasıllık uygulaması kuruldu. Tanzimat döneminde yapılmış olan değişiklikler geçmişten gelen tecrübelerin üstüne eklenen yenilikler ile oluşturuldu. Sancaklarda muhasıllık meclisleri oluşturularak, merkezden gelen muhasıllar bu meclislerde bölgenin vergi gelirlerinin tespiti ve dağılımını görüşmüştü. 1840 yılında Meclisi Vâlâ bu muhasıllıkların iş görür bir hale gelmesi için görev ve yetkilerini belirleyen bir nizamname

---

⁸⁰ Uluçay, 1944, 106. M. Çağatay Uluçay, *18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*, Berksoy Basımevi, İstanbul, 1955, s. 29.

⁸¹ Çelik ve Demir, 2014, 4.

⁸² Özkaya ve Akyıldız, 2006, 19.

oluşturmuştu. Bu Muhassıllar görevli oldukları bölgeye gittiklerinde, sancağın eski defterlerini inceleyip kayıtlı olan vergi kaynaklarını saptayacak, kayıtlı olmayan vergi gelirlerini kayıt altına alacak ve oluşturduğu yeni defteri merkeze gönderecekti. Böylece muhasılların tutmuş oldukları muhasıllık defterleri vasıtasıyla merkez, taşrada olan biten hakkında detaylı bilgi sahibi olacaktı. Pratikte kullanışlı ve faydalı görünen Tanzimat Dönemi muhasıllık uygulaması; halkın muhasıllardan gelirlerini kaçırmaları, gayrimüslimlerin kayıtlarında yapılan hatalar ve muhasılların bölgeleri dolaşmasında yaşanan bazı zorluklar neticesinde sağlıklı sonuç alınamadı. Bu yaşananların üzerine halktan gelen şikayetler de artmış ve bu şikayetler yer yer isyana dönüşmüştü. Tanzimat muhasıllıklarının oluşturulduğu 1840 yılı ve daha sonra 1841 yılındaki gelirlerin düşmesi ile birlikte bu uygulamanın istenileni karşılamadığı anlaşılınca,1842 yılında kaldırıldı. Bu görevi artık mal müdürleri, muhasebeciler ve vazifeli defterdarlar icra etmişti. Osmanlı Devlet’inde üç aşamada oluşan muhasıllık böylece son bulmuştu. Daha öncede belirtildiği üzere en dikkat çeken muhasıllık 17. yüzyıl ile gelişen ve Tanzimat’a kadar devam etmiş olandı. Son bölümde konumuz olan Mora Muhassıllığı’nın bölgede üzerine düşen bazı hukuki ve idari işleri inceleyeceğiz. Ancak buna geçmeden önce tarihsel süreçte Mora hakkında bilgi edinmek elzemdir.

2. BÖLÜM

MORA VE MORA MUHASSILLIK

2.1. Mora Tarihi

2.1.1. Osmanlı Devleti'nin Mora'yı İlk Fehi ve Osmanlı Egemenliğinin Kurulması

Mora Yarımadası, Balkan (Rumeli) Yarımadası'nın en güneyinde yer alan kara parçasıdır. Yarımadayı Balkan coğrafyasına bağlayan tek kara parçası Korint kıstağı olarak bilinen dar bir koridordur. 1893 yılında Korint Kanalı'nın açılması ile Mora'nın kara ile olan bağlantısı koparılmıştır. Bu kanal sayesinde Ege Denizi'nden İyon veya Adriyatik Denizlerine gidecek olan bir gemi, Mora'nın etrafını dolaşmasına gerek kalmamıştır. Büyük çoğunluğu dağlık olan Mora Yarımadası'nın ancak orta bölgesinde tarıma elverişli ovalar bulunmaktadır. Ayrıca Mora altı coğrafi bölgeden oluşmakta ve bu bölgelerin tam sınırı belli olmadığı gibi ne zaman da ayrıldığı bilinmemektedir. Bu bölgelerin isimleri günümüzde de kullanılmaktadır⁸³. Bu altı bölgeyi kabaca tasvir etmek gerekirse; Moranın güneydoğusundaki bölge *Lakonia*, güneybatısı *Messenia*, kuzeydoğusu *Achaia*, doğusuna doğru uzayan burnu içine alan bölge *Argolis*, batı ve Achaia'nın güneyindeki bölge *Elis*, Ada'nın ortası ise *Arkadia* olarak tanımlanmıştır. Ayrıca Mora Yarımadası bir dut ya da çınar ağacı yaprağına benzetilmektedir. Adayı bir dut yaprağı olarak düşünürsek, kuzeyi bütün bir kara parçası iken güneyi üç ayrı koldan meydana gelmektedir. Ada'daki bazı şehirler ise şöyledir, kuzey bölgesinde Balyabadra (Patras), batısında Hulumiç, doğusunda ise Anabolu şehri bulunmaktadır. Adanın güneyindeki üç kolu; doğu, batı ve orta olarak ayırabiliriz. Doğudaki kolda Koron, Modon Navarin (Anavarin) gibi önemli liman ketleri vardır. Batıdaki kolda Benefşe, ortadaki kolda ise Manya bulunmaktadıdır. Bu üç koldaki şehirler deniz kıyısında bulunmakta ve liman kentidir. Ada'nın denize uzak orta bölgesinde Mizistre, Tripoliçe, Karitena ve kısmen Klavrita şehirleri sayılabilir. Mora Yarımadası'nın doğusu ve

---

⁸³ Yarımada için "Mora" ismi ilk olarak M.S. 1111 tarihli Yunanca bir yazmada rastlanmıştır. Ada ilkçağ, ortaçağ ve yeniçağ boyunca *Peloponnesos* [Πελοπόννησος] adası olarak anılmaktaydı. Mora adı, önceleri *Elis* bölgesi için kullanıldığı bilirse de (Elis, Ada'nın kuzeybatı bölgesinin İyon denizine bakan bölgesinin ismidir) daha sonra bütün yarımada için yaygın kullanılan genel bir isim olmuştur. Ada'ya Hristiyanlığın gelmesi ile yaygın olan Yunan kültürü unutuldu ve Hristiyanlık kültürü Ada'ya tamamen hakim oldu. Müslümanlar ise Ada'yı 13. yüzyılda tanımaya başladı. Türk ve Arap Müslümanlar arasında Mora'yı tabir etmek için "*Lamureya*, *Lamoreya*, *Almora*, *Al-Mora*, *Moria*, *March* ve *Mora*" gibi isimlerin kullanıldığı bilinir: Nikos A. Bees, "Mora", *İA*, Cilt 8, MEB Yayınları, İstanbul, 1979, s. 413-415. Türk korsanlarında Mora kıyılarında sık sık faaliyette bulunduğu bilinmektedir: Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul, 2005, s. 262.

güneyi Akdeniz, batısı İyon Denizi, kuzey kıyıları büyük bir körfez olan Korint Körfezi ile kaplıdır. Tarihsel süreçte Ada “Lakediamonyalılar, İtalyanlar, Pelopenezyalılar, Yunanlılar, Slavlar, Arnavutlar, Çingeneler, Yaduhiler ve Tükler” gibi çeşitli unsurlara ev sahipliği yapmıştır⁸⁴. Evliya Çelebi; Mora Yarımadası’nda Rumca’nın en fazla konuşulan dil olduğunu aktarmaktadır. Rumcadan başka Ada’da Despotlar’ın döneminden kalmış olan Arnavutlar’ın da etkisi ile Arnavutça’nın yayılmış olduğu bilinmektedir. Bunların haricinde Anabolu, Benefşe, Manya kentlerinde bulunan farklı kavimlerin etkisi ile ortaya çıkmış Yunanacaya benzeyen bölgesel bir dil kullanılmıştır⁸⁵.

Osmanlılar Mora’ya, Yıldırım Bayezid (I. Bayzid) zamanında, 1387 tarihi ile başlayan ve Fatih Sultan Mehmed (II. Mehmed) döneminde de devam etmiş olan birçok sefer düzenlemiştir. Osmanlılar, Balkan topraklarına Çimpe Kalesi’nin (1353) alınmasıyla ayak bastığı ve Balkan coğrafyasının içlerine doğru ilerlemeye başladıkları bilinmektedir. Bu bölgedeki fetihler, Uç Beyleri tarafından yürütülmüş olsa da bazen padişahların da bizzat katıldığı görülmektedir. Evrenos Bey, 1387, 1388, 1395 ve 1393 yıllarında Mora’ya dört sefer düzenlemiştir. Evrenos Bey’den sonra Mora üzerine Turhan Bey’in sorumluluğunda yapılan üç sefer ise 1423, 1431, 1449 tarihlerinde gerçekleşmiştir. 1446 yılından ise bizzat II. Murad’ın katıldığı bir Mora seferi yapılmıştır. Mora üzerine yapılan seferler II. Mehmed döneminde de devam etti ve II. Mehmed, Turahan Bey’in oğulları Ömer ve Ahmed ile birlikte 1452 senesinde bir Mora seferi düzenlemiştir. 1453 yılında İstanbul’un Fethi öncesinde sadece Turahan Bey’in oğlu Ahmed’in müstakil olarak Mora’ya gönderildiği bilmekte ve Turahan Bey ise Mora’da en son 1454 yılında düzenlenmiş olan seferde görülmüştür. Mora’nın büyük bölümünün Osmanlı hakimiyetine geçişini sağlayan 1458 ve 1460 seferlerinde ise II. Mehmed bizzat ordunun başında Mora’ya gitmiştir. Özetle ilk Mora seferlerinin başladığı 1387’den, 1460’ta Mora’nın alınmasına kadar geçen sürede Osmanlılar Ada’ya 13 sefer düzenlemiştir. Bu seferlerin on tanesi Uç Beyi olan komutanlar tarafından yapılırken, üç tanesi dönemin padişahlarının katılımı ile gerçekleşmiştir. Mora’nın fetih şekline bakılırsa, Osmanlı Devleti’nin klasik fetih yöntemlerinin kullanıldığını ve tedricen fetih gerçekleştiği görülmektedir. Yani yapılan ilk seferler adanın coğrafi olarak tanınmasına yardımcı oldu ve daha sonraki tanınmış olan bu coğrafyanın hakimiyet altına alması ile sonuçlanmıştır⁸⁶.

⁸⁴ Machiel Kiel ve Jonh Alexander, “Mora”, *TDVİA*, Cilt 30, İstanbul, 2005, s. 281.

⁸⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi*, Cilt 8, Haz. Mümin Çelik, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1985, s 171.

⁸⁶ Levent Kayapınar, *Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, s. 222-224.

Osmanlılar Mora'da 14. yüzyılın sonlarında görülmeye başlamıştı. 1387 yılında Evrenos Bey, Deospot'un çağrısı üzerine ilk defa Mora'ya gitmişti. Bu davetin sebebi, Navarinlilerin komutanı Pedro de San Superano ile Mora Despotu'nu karışı karşıya gelmesiydi. Bundan dolayı Evrenos Bey Mora topraklarına girdi ve bu yıl Korint'i geçerek Argolish bölgesi yani Anabolu'ya kadar ilerledi⁸⁷. Evrenos Bey 1388 yılında Mora Despotu'nun çağrısını fırsata çevirmek istedi ve hem Despotu hem de Pedro de San Superano'yu Osmanlı vassalı haline getirmeyi düşündü. Daha sonra Venediklilerin Anabolu'yu ele geçirmesiyle Mora Despotu, bu kez Venedikliler ile mücadeleye girmişti. Yaklaşık yedi yıl sonra 1395 yılında Osmanlılar bu kez Ada'ya Venedikliler tarafından davet edildi. Despot ve Venedik arasındaki mücadelede, Ada'nın doğu kısmı Venedikliler ele geçirerek Korint'e kadar gelmişlerdi. Theodoros ise, Korint'in batısında bulunan Venediklileri kuşatma altına alarak ilerlemelerini durdurmaya çalıştı. Bu sırada Evrenos Bey'in kuşatma alanına gelmesi ile kuşatma son buldu ve Theodoros ordusu ile Achaia içlerine kadar püskürtüldü. Evrenos Bey 1395 seferi sonrasında Despotluğa büyük zarar vermişti ve Mora'da hiçbir askerini bırakmadan geri döndü. Osmanlıların üst üste Ada'ya davet edilmeleri hem Ada'yı tanımalarına hem de Ada'nın fethedilecek bir hedef haline gelmesine vesile olmuştu⁸⁸.

Balkanlarda bir düzen kurmak isteyen Yıldırım Bayezid 1393'te Serez'de Balkan Prenslерinin ve Paleologos hanedan üyeleri ile buluşup bir görüşme sağladı. Bu görüşmede Theodoros Paleologos ve II. Manuel'den Teselya seferi için kendisine katılmalarını ve Osmanlı'nın Venedik'e karşı yürüteceği mücadelede için Mora'nın bazı stratejik noktalarının kendisine verilmesini istedi. Fakat her iki tarafta bu görüşmeye olumlu bir cevap vermeyip Serez'den kaçarak ayrıldı, Theodoros Mora'ya, II. Manuel ise İstanbul'a döndü. I. Bayezid bu görüşmeden istediğini elde edememişti. Niğbolu Savaşı (1393) sonrasında Evrenos Bey Venedik elinde bulunan Argos'u 1397 yılından ele geçirdi. Bu gelişme ile Mora'nın iç bölgelerine kadar giren Osmanlılar Theodoros'un ordusunu yenilgiye uğratarak Ada'nın güneybatı kıyısında bulunan Modon'a kadar ilerledi⁸⁹. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki ilerlemesini 1402-1413 yılları arasında yaşanan *fetret devri* sekteye uğratmıştı. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki gelişmeler ile fazla ilgilenemediği bu dönemde, Venedikliler

---

⁸⁷ Levent Kayapınar, "Mora'da Tourkokratia'nın kurulması (1387-1461), *XIV. Türk Tarih kongresi Ankara: 9-13 Eylül, II. Cilt I. Kısım*, 2002, s. 5-6.

⁸⁸ Jorga, 2005, 263; Kiel ve Jonh, 2005, 281.

⁸⁹ Feridun Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2018, s. 82-83.

durumu fırsat bilip Mora'nın İyon Denizi'ne bakan batı kıyılarını işgal etmişti. Osmanlı Devleti bu duruma tam karşılık veremese de Venedik'e ait olan bazı Ege adalarına saldırılarda bulundu. Fetret devrinin sona ermesi ve Osmanlıların tekrar siyasi birliği sağlamasından sonra işler yeniden yoluna girmeye başlamıştı. Fakat bu sefer Doğu Roma (Bizans) Osmanlı Devleti'nin iç siyasetine müdahil olacaktı. Osmanlılarda taht iddacası olan II. Mustafa Çelebi Bizans tarafından destek bulmuştu. Ancak II. Murad tahta geçtiğinde Bizans'ın müdahalesi kırılmış oldu ve Gazi beylerinin de kendine bağlılığını tesis etti⁹⁰.

Osmanlı hâkimiyetine I. Bayezid döneminde kısmen girmiş olan Mora, Ankara Savaşı (1402) sonrasında kaybedilmişti. II. Murad devrinde ise, Despotluk, Mora'nın Balkan karasındanki giriş kapısı sayılan Korint'teki *hexamilion* surunu (Osmanlıların Germehisar olarak adlandırdığı) güçlendirilmişti⁹¹. Mora'ya karadan girmek için bu hisarı geçmek gerekliydi. Geçmişte Mora'ya düzenlenen pek çok saldırıyı bu sur durdurmuştu. II. Murad'ın Balkan coğrafyasındaki seferlerinde güvendiği Turahan Beyi görevlendirerek Mora üzerine gönderdi. 1423 yılında Turahan Bey Teselya'dan harekete geçti ve Korint'e yaptığı saldırıda hexamilion suruna büyük zarar verdi ve bir kısmını harabeye çevirdi. Bu saldırının ardından Latinlere ait bazı kaleler ele geçirildi. Turahan Bey kendisine verilen görevin mahiyetiyle Korint'in güneyinde bulunan Argos ve oradan Mora'nın orta bölgesindeki Arkadya'ya kadar ilerlemişti. Arkadya'da Arnavutlar Osmanlı güçlerine karşı saldırıda bulundu. Turahan Bey Arnavutları da büyük bir yenilgiye uğratmış olsa da, daha önce ele geçirmiş olduğu bazı kaleleri Arnavutların saldırılarından dolayı kaybetti. 1423'deki seferde bazı olumsuzluklar yaşanmıştı, fakat sonuç olarak Mora'da bulunan Hristiyan Prenslükler kontrol altına alınmış oldu. Depost anlaşmaya mecbur kalarak Osmanlı'ya vergi ödemeyi kabul etmiş oldu. Turahan Bey bu seferi sonlandırıp Teselya'ya eli dolu bir şekilde döndü⁹². Bu seferden sonra 1431'de Osmanlı güçleri Turahan Bey komutasında Hexamilion önlerinde görüldü. Bu kez Despot tarafından tekrar tahkim edilmiş olan hexamilion suru aşılamadı. Osmanlı güçleri sadece suru tahrip edip geri çekildi. Surun aşılamamasının diğer bir sebebi de o yıllarda Ada'da patlak veren veba salgınıydı⁹³.

1387-1431 arasında yapılmış olan Mora seferleri Osmanlı Uç Beyleri tarafından gerçekleştirilmiştir. 1446 yılına gelindiğinde Mora'da surların önünde görülen ilk Osmanlı

---

⁹⁰ Emecen, 2018, 104/125.

⁹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara, 1988a, s. 441-442.

⁹² Bees, 1979, 419.

⁹³ Kayapınar, 1999, 164.

padişahı II. Murad olacaktır. II. Murad yanına Turhan Bey'i de alarak bizzat ordunun başında Mora'ya gelmiştir. 1441-1444 yılları arasında II. Murad, Haçlı ordusu ile mücadele etmiş ve bu sırada Mora Despotu Kostantin, Korint'in kuzeyinde yer alan Teb ve çevresinde hakimiyet kurmuştu⁹⁴. Atina Prensi II. Nerio Acciaioli, Türk hakimiyetini kabul edince Despot Kostantin Teb'den sonra Atina'yı kuşatmıştır. Atina Prensi, II. Murad'dan bu kuşatmaya karşı koyabilmek için yardım istemiştir. II. Murad ise bu yardım isteği sonrasında, Despot Kostantin'den Kuzey Yunanistan'da işgal ettiği ve Türklere ait olan bölgelerden çekilmesi çağrısında bulundu. Fakat Kostantin, II. Murad'ın isteğini reddetti. II. Murad istediğinin yerine getirilmemesi üzerine 1446 yılında Balkan ve Mora coğrafyası üzerine bir sefer düzenleme kararı aldı⁹⁵. Bu yıl II. Murad hexamilion surunun önlerine geldiğinde, Despot, Sultana barış için elçi gönderdi. Fakat Sultan, gelen elçiyi esir alarak Despot'tun hexamilion surunu yıkmasını istedi. Despot'un bu isteği reddetmesi üzerine, Sultan Mora'ya yürüdü ve top atışlarıyla malum suru yıkarak Mora topraklarına adım attı. Sultan Achaia bölgesine yönelirken, Turhan Bey'i Lakonia bölgesine gönderdi. Daha sonra Turhan Bey ile Korint önlerinde buluşup Mora'dan ayrılmışlardı⁹⁶. Bu kez pek çok ganimet ve esir toplayan Osmanlılar için gayet verimli bir sefer geçtiği söylenebilir. Çok geçmeden Despot, Sultan'a tekrar elçi göndererek barış önerisinde bulundu. Sultan önce bu elçiyi tutuklattı ancak daha sonra yapılan görüşmeler sonucunda anlaşma sağlandı. Buna göre Despot, hexamilion surunu yıkmayı ve Osmanlı'ya vergi ödemeyi kabul etti. Bu tarihten sonra Kostantin Paleologos, Mora Despotluğu'nu Thomas Paleologos ve Dimitrios Paleologos kardeşler arasında paylaştırdı ve Mora'da yeni despotluğu iki kardeş ortaklaşa yürüteceklerdi⁹⁷.

Despotluğu beraber idare eden kardeşler için her şey güllük gülistanlık değildi. 1449 yılından sonra Mora'da kardeş Despotlar arasında bitmek bilmeyen mücadele ve çatışma başladı. Daha önceleri olduğu gibi bölgedeki güvenlik ve huzur bozulduğunda yardım istenen güç, Osmanlı Devlet'i olmaya devam etmişti ve bu vesile ile Osmanlılar Mora bölgesine ara müdahalelerde bulundu. Bu müdahaleye Osmanlılar bazen kendilerinden yardım istenmesi bazen de kendi fetih stratejisi gereği gerçekleştirdi⁹⁸. Mora'da Despotluk, kardeşlere devredildikten yaklaşık beş yıl sonra Osmanlı Devleti'nde de bir taht değişikliği gerçekleşti. 1451 yılın Fatih Sultan Mehmed (II. Mehmed) vefat eden babası II. Murad'dan

---

⁹⁴ Uzunçarşılı, 1988a, 442-443.

⁹⁵ Bees, 1979, 421.

⁹⁶ Kayapınar, 1999, 171.

⁹⁷ Bu konu hakkında daha detaylı bilgi için Bkz.: Joseph von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. I, Kumsaati Yay., İstanbul, 2011, s. 196-197; Uzunçarşılı, 1988a, 442-443.

⁹⁸ Kiel ve Alexander, 2005, 282.

tahtı ikinci ve son kez devralmıştı. II. Mehmed en büyük hedefi olan İstanbul için bir takım hazırlıklara başladı. Bu hazırlıklardan biri Mora'daki siyasi güçler ile ilgiliydi. II. Mehmed'in düşüncesi, İstanbul'un fethi sırasında Mora'dan İstanbul'a (Bizans) gelebilecek herhangi bir yardımı önlenmekti. Bunun için Turahan Bey ile oğulları Ömer ve Ahmed 1453 Ekim'inde Mora'ya gönderildi. Korint ve çevresindeki topraklara yağma ve akınlar düzenlediler. Turahan Bey ve oğullarının yapmış oldukları sefer neticesinde Despot kadeşlerin İstanbul'a yardım göndermesi engellenmişti⁹⁹. 1453 Mayıs'ında iki kıtayı birbirine bağlayan önem bir nokta olan İstanbul Osmanlıların hakimiyeti altına girmişti. Fetihden yaklaşık bir yıl sonra Mora'da tekrar bir iç karışıklı haberi Osmanlı merkezine ulaştı. Bu karışıklığa, Ada'da uzun süredir yaşayan Arnavutlar sebep olmuştu. Arnavutlar'ın Ada'da isyan başlatmasının arkasındaki güç Paleologos hanedanın rakibi olan Kantakuzenos hanedanlığıydı. Kantakuzenosların amacı tüm adaya tek güç olarak hakimiyet kurmaktı. Bu iki hanedan mücadelesinin başlama nedeni olarak İstanbul'un fetinden sonra Bizans bakiyelerinin Mora'ya yerleşmeleri ve rahat durmamalarıydı. Bundan dolayı Arnavutlar Despot Paleologos kardeşlere karşı isyan çıkardı. Despot kardeşler Thomas ve Dimitrios, isyanın bastırılmasındaki en mantıklı yapılacak şey olarak II. Mehmed'den yardım istenmesi gerektiği kararına varmışlardı ve II. Mehmed'e yaptıkları yardım çağrısına karşı olumlu cevap aldılar. Turahan Bey'in oğlu Ömer Bey komutası altında toplanan Osmanlı ordusu 4 Ekim 1454 yılında Ada'ya gönderildi. Ada'ya giren Osmanlı kuvvetleri isyanı hızlı bir şekilde bastırdı. II. Mehmed'in yapmış olduğu bu yardımın bir bedeli elbette olacaktı. Bu bağlamda isyan bastırıldıktan sonra Despot kardeşler ile yapılan anlaşmaya göre yıllık 12.000 altını haraç olarak Osmanlı Devleti'ne vermeye kabul ettiler. Fakat bu anlaşmanın üzerinden 3 yıl geçmesine rağmen Despot kardeşler anlaşma ile sabit olan ve ödemeleri gereken altınları Osmanlılara göndermemişlerdi. Ödemeyi yapmayarak anlaşmayı resmen reddetmiş oldular. Bu itaatsizlik, 14 Mayıs 1458 yılında II. Mehmed'in de bizzat katılmış olduğu Mora seferinin bir sebebi olmuştu¹⁰⁰. Ayrıca fetihden yaklaşık bir yıl sonra Mora'nın önde gelen idareci ailelerden “*Sfranzis, Manuil Ravuld, Sofianos, Dimitrios Laskaris, Diplovatzis, Kavaki, Pagomenos, Frankopoulos, Sgouromalos, Mavropapos, Filantropineros*” II. Mehmed'e tabi

---

⁹⁹ Hammer, 2011, 216. Ayrıca daha fetih hazırlıkları yapılmadan önce 1452 yılında Mora'da yaşanmış olan bir iç karışıklığa II. Mehmed müdahalede bulunmuştu. II. Mehmed Despot Kostantin'in aynı zamanda damadıydı ve bu durumdan Thomas rahatsız olmaktaydı. Bu durum sonucunda Thomas Mora'da II. Mehmed'e ait olan kaleleri ele geçirdi. Ardından süreç daha da ciddi bir hal almıştı ve Thomas Batılı devletler ile anlaşarak kardeşi Kostantin'e karşı isyan çıkararak Ada'da iç savaşı körüklemişti. Fetih öncesinde bölgede suların durulmasını isteyen II. Mehmed bu duruma da müdahalede bulunmuştu. Kayapınar, 1999, 187.

¹⁰⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara, 1988b, s. 21; Kayapınar, 2002, 8-9.

olmak istemişlerdi ve II. Mehmed'e ailelerin bu isteklerini geri çevirmemişti¹⁰¹. Osmanlılar Ada'da böylece kendilerine ait bir topluluk oluşturdu ve Ada'nın alınmasında işleri kolaylaştıracaktı.

Mora'da Despot kardeşlerin birbirine düşmesi ile Batılı devletler pek fazla alakadar olmamıştı. Bu sırada Papa'nın denize açılan filosuna dayanarak Osmanlı Devleti'ne karşı cesaretlenmiş olan Despot kardeşler, II. Mehmed'i karşılarına almışlardı¹⁰². Despot kardeşler her ne kadar II. Mehmed'e karşı birleşmiş gibi görünseler de aralarındaki mücadele devam etmekteydi. Arnavut isyanı bastırılınca Mora'da durulan sular bu sefer kardeşlerin arasındaki çıkmış olan çatışma ile tekrar bulanmıştı. İki kardeş Mora'ya tamamen hâkim olabilmek için mücadeleye girmişlerdi. Ülke Thomas ve Dimitrios arasında bölünmüştü. Thomas Arnavutların desteğini sağladı ve Dimitrios'a ait olan bazı yerleri işgal etmişti. Dimitrios ise kardeşinin yapmış olduğu bu hareket karşısında II. Mehmed'den yardım istemenin dışında elinden bir şey gelmemişti. II. Mehmed ise bu yardım çağrısı, Thomas'ın daha önce vermesi gereken haracı ödememesi ve Latinler ile yapmış olduğu ittifakı da göz önünde bulundurarak kabul etti ve Mayıs 1458'de ordusunun başında Mora'ya gitmişti. II. Mehmed karadan ilerledi ve Korint önlerine gelip sefere buradan başlama kararı aldı. Despot kardeşler II. Mehmed'in bu gelişinden çekinerek daha önce ödemedikleri haracı bir elçi ile gönderdi. Fakat Sultan gönderilen vergiyi alıp elçileri reddetti¹⁰³. Coğrafi olarak Korint, kuzeyde Rumeli ve Mora arasında kara geçişini sağlayan doğal bir köprü veya bir kapı olduğunu stratejik öneminden bahsetmiştik. Bu nedenle II. Mehmed Korint'i elde tutabilirse Mora'nın içlerine hâkim olabileceğinin farkındaydı. Stratejik öneminden dolayı ilk olarak Korint Kalesi muhasıra altına alındı. Korint, sarp kayalıklar ile korunaklı ve güçlü surlar ile de çevriliydi. II. Mehmed ordusunu yaklaşık olarak hexamilion surunun 700-800 metre (Kristovulos'un aktarımına göre dört stadionluk bir mesafedir, 1 stadion 180 metre olarak düşünülebilir) ilerisine kurmuştu. Şehri abluka altına alan Osmanlılar, surların içinde yaşayan halkı teslim olmaya zorlamak için etraftaki bağlarını, bahçelerini, bostanları ve buğday tarlalarını kullanılmaz hale getirmişti. Top atışları ise mesafeden ve arazinin engebeli olmasından dolayı pek suru tahrip etmede

---

¹⁰¹ Kayapınar, 2002, 6.

¹⁰² Bees, 1979, 421. 422.

¹⁰³ Kristovulos ise bu vergi ile ilgili durumu şöyle aktarmaktadır; “*O sırada Despot Thomas'ın gönderdiği elçiler vergiyi kısmen karşılayan 4.500 altın sikke getiretek antlaşma ve barış istediler. Ancak bu hareket yararsız, zamansız ve tamamen aptalcaydı; çünkü despot barış sağlayamadığı gibi verdiklerinde yitirdi. Sultan elçilerden vergiyi aldı ve barış anlaşmasını Peloponnesos'a gelidimizde imzalarını diyerek, onların yanlış ve geç kalmış kararlarıyla alay ederek eğlendi. Vergiyi sultan istediğinde, zamanında ve şartlar uygunken vermeleri gerekiyordu.*” Anlaşılacağı üzere sultanın zaten ödenmeyen bu haraçtan rahtasız olduğu açıktı. Mora'da çıkmış olan iç karışıklık bir fırsattı ve ciddi bir şekilde adaya gitmenin de önü böylece açılmış oldu. Kristovulos, *Kristovulos Tarihi (1451-1467)*, Çev. Ari Çokona, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2018, 144-145.

etkisiz kaldı. Kuşatmanın uzun süreceği belliydi. Bu yüzden Sultan, kuşatmayı devam ettirmesi için komutanı Mahmud'u bir miktar asker ile Korint önlerinde bıraktı. Kendisi ise Korint'in çevresinde bazı kaleleri almak için yola çıktı. Korint'in kuzeyinden ziyade daha çok güney bölgelerinde birçok şehri ve kaleyi alıp geri döndüğünde kuşakta halen devam etmekteydi. Osmanlılar Korint'in Mora'ya hakimiyet için ne kadar önemli bir nokta olduğunu farkındaydı. Yaklaşık 4 ay süren kuşatmanın sonunda Korint'te baş gösteren açlıktan dolayı şehir II. Mehmed'e teslim edilmişti. Bu fetih sonrası neredeyse Mora'nın 3/1'lik bölümü Osmanlı Devleti'nin eline geçmişti¹⁰⁴. II. Mehmed'in Korint Kalesi'ni aldıktan sonra Mora Despotları ile bir anlaşma daha yapıldı. Bu anlaşmaya göre Korint'te yaşayanlara dokunulmayacak, Osmanlıların ilerlediği bölgelerdeki ele geçirmiş olduğu yerler geri verilmeyecek ve Osmanlı Devlet'nin başka bir devlet ile savaşması durumunda Despotlar tarafsız olacaklardı. Ayrıca her bir Despot 3.000 altın vermeyi kabul etti¹⁰⁵.

1458 yılında yapılan Mora seferi ile ele geçirilen adanın 3/1'lik bölümü Osmanlı Sancağı haline geldi ve ilk Sancak Beyi olarak ise Turahan Bey'in oğlu Ömer Bey atanmıştır. Sefer, Osmanlılar tarafından kazançlı bir şekilde sonlandı. II. Mehmed Edirne'ye döndükten sonra Ekim 1458'de Despot kardeşlere bir elçi gönderdi. Sultan elçi vasıtası ile ilettiği mesajda Dimitriosun kızının kendisine verilmesini istemekteydi. Dimitrios bu teklifi kabul etti ve iki haneden arasında tekrar akrabalık bağı tesis edilmiş oldu. II. Mehmed'in Thomas'tan isteği ise, anlaşmaya göre Thomas'ın terk etmesi gereken kaleleri bir an önce kendisine bırakmasıydı. Thomas, Sultan'ın bu isteğini yerine getirip kaleleri Osmanlı hâkimiyetine bıraktı¹⁰⁶.

Bu evlilikten dolayı Ada'daki Despot kardeşler belirgin bir şekilde ikiye bölünmüştür. Dimitrios Türk tarafını temsil eder olmuşken, Thomas Venedik kontrolünde bir yönetim sergilemiştir. Bu andan sonra iki kardeş arasındaki mücadele 1454 yılındakinden daha şiddetli boyutlara ulaşmıştır. 1459 yılında Mora'daki iç karışıklığın son bulması için, her zaman olduğu gibi Osmanlılardan yardım istense de, bu sefer karışıklık sona erdirilememiştir. Çünkü Ada'da Osmanlı ve Venedik ayrı birer güç olarak yerlerini almıştır¹⁰⁷. Mora'daki durumun bir nihayete kavuşmasını isteyen II. Mehmed 1460 yılında tekrar ordunun başına geçerek Mayıs ayı içinde Edirne'den Mora'ya hareket etmiştir. Yaklaşık 20 gün içinde Mora'ya ulaşan

---

¹⁰⁴ II. Mehmed'in Mora'ya 1458 yılında yapmış olduğu sefer ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Kristovulos, 2018, 141-153.

¹⁰⁵ Uzunçarşılı, 1988b, 21-24.

¹⁰⁶ Kayapınar, 1999, 208.

¹⁰⁷ İnalçık, 2010, 113.

Sultan'ı karşılaması gereken Dimitrios, kendi yerine bir elçi gönderdiği söylenmektedir. Fakat Kristovulos ise; II. Mehmed'in Lakonia bölgesindeki çadırına Dimitrios'un geldiğini aktarmaktadır. Burada Sultan'ın gayet yapıcı ve güven veren bir konuşma yaptığını aktarırken aynı zamanda bu görüşmeye gelen Dimitrios'un korkmuş ve telaşlı görüldüğünü yazmıştır. Bu telaşın nedeni, kendisi yerine ilk bir elçi yollaması mı(?) yoksa Sultan'ın onu ortadan kaldıracak korkusu (?) olduğu kesin değildir¹⁰⁸. Bunun üzerine Osmanlı güçlerinin bir bölümü Lakonia bölgesine doğru saldırıya geçmiştir. Osmanlıların bu hızlı ve kararlı ilerleyişi çok geçmeden meyvelerini vermeye başlamıştır. İlk olarak Dimitrios Osmanlı hâkimiyetini tanıyarak teslim olmuştur. Sultan Mizistre bölgesinde bulunmakta, diğer Despot kardeş ise Messenia bölgesindeki Arkadya'daydı ve bu bölge Venediklilerin elindeydi. Mora'da pek çok bölgedeki halk kaleleri Osmanlı kuvvetlerine teslim etmiş ve Osmanlı güçlerini hoş karşılamıştır. Thomas ise Mora'daki durumun kendi aleyhine olduğunu görmüş ve II. Mehmed'e yakalanmayıp, Venedik'e gitmek için Korfu'ya kaçmıştır. Ada'nın güneydoğu bölgesi Osmanlı komutanı Mahmud tarafından ele geçirilmiştir. Sadece kuzeybatı ile güneybatı bölgeleri Osmanlı hakimiyetine girmemişti. Bunun üzerine II. Mehmed Mora'nın kuzeybatısındaki bölgelerin alınması için Zaganos Paşa'yı görevlendirdi. Zaganos Paşa ise kendisine verilen görevi tamamlayamadığı için görevden alındı. Yerine atanan İsa Bey ise 1460 yılı sonbaharında Salmenikon haricinde kuzeybatıdaki toprakları aldı. Böylece Mora despotluğuna ait olan tüm topraklar (Salmenikon hariç, çünkü 1461'de alınmıştır) alınmış oldu. 1460 yılında büyük bir başarı sağlanmış olursa da, güneybatı kıyılarında bulunan ve Venedik'e ait olan Modon, Koron ve Navarin ele geçirilememiştir¹⁰⁹.

II. Mehmed İstanbul'u aldıktan sonra kısmen Venedik ile bir uzlaşma sağlamıştı. Fakat Balkanlarda, Bosna Kralı, Macarlılar ile anlaşarak Sırp Despotluk tahtını ele geçirmek için harekete geçmişti. Bu girişim Osmanlıların ilerlemesini engellemeye açık bir davranıştı. Bu duruma Osmanlı Devleti sessiz kalmayarak, Bosna kralı Stjepan Tomaseviç'in topraklarını ele geçirdi ve ardından kralı idam edildi. Venedik ise Osmanlı'nın bu hareketini kullanarak Papa ile birlikte Macarlıların desteğini aldı ve 1463 yılında Mora'ya saldırdı. Venedik'in bu ittifaktaki diğer bir argümanı ise, Mora'da Sancak Beyi olan Ömer'in İnebahtı'ya sefer düzenlemesiydi. Fakat Ömer'in seferi, İnebahtı'yı yağmalayıp zarara vermektense ileriye gitmemiştir. Venedik artık bu saldırıya cevap vermek için küçük gemilerden oluşan donanama

---

¹⁰⁸ Kristovulos, 2018, 172.

¹⁰⁹ 1460 yılındaki adanın nihai fethi sayılabilecek sefer ile ilgili Bkz.: Kristovulos, 2018, 168-177. Kayapınar, 1999, 214-220.

denilebilecek bir deniz gücü topladı. Donanma Kefalonya Adası'nı geçerek Korint körfezine girdiğinde, gemiler kıstağın batı yakasına demirlendi ve Venedikliler yanlarında getirmiş oldukları malzemler ve işçiler ile meşhur surun tamirine koyulmuşlardı. Yaklaşık dört ay gibi bir zamanda 600-700 metreye yakın sur inşası gerçekleştirmiş olsalar da, suru güçlü ve aşılabilir duruma getirememişlerdi. Arhos bölgedisini ele geçiren Venedikliler Ada'dan Osmanlıları atma hevesine kapıldı. Mora'nın iç bölgelerinde mücadele veren Ömer Bey, Korint yakınlarına kadar ulaştı. Çok geçmeden Mahmud da Korint'in kuzey tarafına gelmişti ve her ikisi de tam zamanında Korint'e varmışlardı. Mora'da yaşayan Rum halk Venediklilerin yanında yer almasına rağmen Sadrazam Mahmud Paşa'nın başarısı ile Mora Osmanlıların elinde kaldı. Korint'te bulunan Venedik güçleri Mora'dan uzaklaştırıldı. Ancak diğer taraftan Çanakkale önlerine gelmiş olan bir Venedik donanması ise Osmanlıyı tehdit etmekteydi. Bu tarihte deniz gücü olarak belki Venedik donanması ile mücadele edebilecek kalibrede olmayan Osmanlı donanması, bir deniz savaşı ile durumu tehlikeye atmak istemedi. 1463-1664 arasında Çanakkale Boğazı'nın bir yakasına Sultaniye diğer yakasına Kilitbahir hisarları inşa edilmişti. Bu sayede Venedik donanmasının boğazı geçerek İstanbul'a ulaşması engellendi. Osmanlılar Ada'da kaybettikleri yerlere tekrar hakim oldu. Fakat Venedik ile Osmanlılar arasında 1463-1479 yılında başlayan uzun bir mücadele ancak 25 Ocak 1479 yılında yapılan bir anlaşma ile son bulmuştu. Bu anlaşmaya göre Osmanlılar Mora'da ele geçirmiş oldukları Modon, Koron ve İnebahtı'ı Venediklileri bıraktı. Bu anlaşma sonucunda Osmanlılar Mora'daki stratejik öneme sahip yerleri kaybetmiş olsa da Ege'yi kontrol altına almayı başarabilmişti¹¹⁰.

II. Mehmed'in vefatından sonra yeni hükümdar II. Bayezid (1481-1512) oldu. II. Bayezid ilk zamanlarında kardeşi Cem ile yaşadığı mücadelenin ardından Avrupa içleri ve Mısır ile meşgul oldu. Kardeşi Cem'in vefatı sonrasında Avrupalı devletlerin müdahaleleri sona ermişti. Artık dikkatini babası II. Mehmed zamanında fethi yarım kalmış olan Mora ve bölgedeki Venedik üzerine çevirdi. İlk olarak 1499 Ağustos'unda karadan Venedik egemenliğindeki İnebahtı'ya yöneldi ve 29 Ağustos 1499 da İnebahtı alındı. Böylece Osmanlılar Korint körfezine tamamen hakim oldu. Aynı zamanda da Osmanlı donanması Koron körfezini top atışı ile dövmekteydi. 9-10 Ağustos 1500'de ise Modon teslim alındı. Modon'un düşmesinin ardından Koron ve Navarin de teslim oldu. Venedik çatışmalarına en fazla 3 yıl kadar dayanabildi ve 20 Mayıs 1503 yılında Osmanlı ile anlaşma yaparak, Modon,

---

¹¹⁰ Venedik'in Mora'yı ele geçirme emelinde başarısız olması ile Ada'daki genel durum hakkında Bkz.: Kristovulos, 2018, 211-220; İnalçık, 2010113-114; Emecen, 2018, 149-152.

Koron, Navarin, İnebahtı, Draç'ı terk etmeyi resmen kabul etmiş oldu. Bu mücadele sonunda ticari bazı imtiyazlar elde edip, İstanbul'da Balyos bulundurma hakkını devam ettirdi¹¹¹. Mora'nın ilk fethi 1460 yılında sona ermiş olarak kabul edilmiş olsa da Osmanlı Devleti Ada'yı tam olarak 1503 yılına eğemenliği altına almıştı.

2.1.2. Mora'nın Venedik Hakimiyeti Sonrasında Osmanlı Devleti Tarafından İkinci Fethi ve Elden Çıkmasına Kadar

Avrupa Hristiyan dünyası Osmanlı Devleti'nin Viyana'da uğradığı yenilgi sonrası 5 Mart 1684'te kutsal bir ittifak çatısı altında birleşti. Haçlı seferi süsü verilmeye çalışılan bu ittifaktan habedar olan Osmanlı ise olası savaş için gerekli hazırlıklar yapmaya başlamıştı¹¹². Osmanlı Devleti 1683'te Viyana önlerinde mücadele verirken, Venedik ise Papa'nın teşviğiyle Kutsal Roma İmparatorluğu ile müttefik olmuştu. Fakat Venedik bu müttefikliği II. Viyana kuşatmasının sonuna kadar gizli tutumaya çalıştı. Venedik bu ittifakı savaş sonunda, 25 Nisan 1684'de bir anlaşma ile resmileştirdi. Venedik zaten Girit Adası'nın elinden çıkması ile büyük zarar uğramıştı. Bu anlaşma sonrası Osmanlı Devleti ise, kendi topraklarındaki Venedikli tüccarların eşyalarını ellerinden almıştı. Bu davranışa karşılık vermek isteyen Venedik'te kendi topraklarında bulunan Türk tüccarlara aynı şekilde muamelede bulundu¹¹³. Osmanlı Devleti'nin aleyhine kurulmuş olan kutsal ittifak (Venedik, Yunanaistan, Avusturya, Rusya, Papalık) 1683 sonlarında Mora'nın Osmanlılar elinden alınması için Venedik'li Francesco Morosini'yi tayin etmişti¹¹⁴.

Bu gelişmelerin sonunda Venedik deniz gücünde bazı hazırlıklarda bulundu. Daha sonra Mora'ya doğru yola çıkan Venedik donanması 1684 yılı içinde Ada'nın kuzeybatısında bulunan Ayamavra Adası'nı ele geçirdi. Böylece Mora'ya yapılacak sefer için kendi tarafından bir koridor açmış oldu. Papa, Venedik'e yardımcı olmak amacıyla Mora'da bulunan Hristiyanları isyan etmesi için kışkırttı. Bir isyan sonucunda Preveze Osmanlı hakimiyetinden çıkmıştı. Venedik 1685 yılında Anavutlar, Hırvatlar, Karadağlılar, İspanya, Ceneviz ve Floransalıların desteği ile oluşturulan 200 parçalık donanma ile Mora'ya doğru

---

¹¹¹ Nicolas Vatin, "Osmanlıların Yükseliş (1451-1512)" *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 4. Baskı, Yayına Hazırlayan: Robert Mantran, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,2019 138-142; Osmanlı Devleti Mora'daki stratejik öneme sahip olan Modon, Koron ve İnebahtı'yı Venedikt'en almak için 78 kadirga, 25 kalyata ve 2 adet göke ile bir donanma hazırlamıştı: Emecen, 2018. 197-198.

¹¹² Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-III Köprülüler Devleri*, 4. Baskı İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2018, s.205-206.

¹¹³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, Ankara, 1988c, s. 476-477.

¹¹⁴ Bees, 1979, 424.

yola koyulmuştu. Venedik ilk olarak ele geçirdiği Ayamavra'ya geldi. Korint körfezine giren Venedik donanması Korint kıyılarını top atışına tutup buradan Ada'ya çıkartma yapmayı planlamıştı. Fakat Korint'ten gelen Osmanlı topları karşısında tutunamayarak geri çekilmek zorunda kaldı. Mora'ya nereden saldıracaklarını bilemeyen Venediklilerin aklı iyice karışmıştı. Bir ara Mora'nın güneyine inip Manya'dan saldırıya başlama kararı almış olsalar da Manya'da bulunan İsmail Paşa'nın bu plandan haberi olduğunu öğrendiklerinde vazgeçmişlerdi. Venedik, Modon'dan şansını denemişti ancak Osmanlı güçleri tarafından birkaç gemisi batırılınca yönlerini değiştirip en makul yer olan Koronu seçti. Venedik, hem denizden hem de karadan muhasıra altına aldığı Koron üç ay süren muhasıra sonucunda Ağustos 1686 da düşmüştü. Modon, Koron, Kalamata ve Arkadya'nın ardından, Ada'nın batısında önemli bir merkezi üst olan Anabolu'da 1686 Haziran'ında Venedik işgaline uğramıştı. Nüfus bakımından çoğuluğu Rum ve Katolik olan Mora Adası yavaş yavaş Osmanlı hâkimiyetinden çıkıyordu. Bu yılın sonlarına gelindiğinde Mora'nın güneyi ve doğusu çoktan Venedik eline geçmişti. 1687 yılının başında ise Ada'nın geri kalan kuzey kısmı yine bu yıl içinde Osmanlı hakimeyetinden çıkmıştı. Venedik, Balyabadra ve Korint'i aldıktan sonra İnebahtı'yı da ele geçirdi. Korint'in elden çıkması sonrasında Ada'da bulunan Serasker Mehmed Paşa yanındaki askeri birlik ile beraber Atina önlerindeki Teb şehrine çekildi. Mehmed Paşa'nın ardından ilerleyen Venedik güçleri Atina'ya kadar gelmişti, hatta 25 Eylül 1687 de Atina'yı bile ele geçirmişlerdi¹¹⁵. Venedik, Mora'ya hakim olunca Müslüman nüfusunun Ada'da kalmaması için özel bir uğraş içindeydi. Venedik, Mora'da yaşayan pek çok Müslüman'ı katletti, öldürülmekten kurtulanlar ise Rumeli içlerine doğru kaçarak canlarını kurtarmışlardı. Bu müslümanlar arasında Ada'da kalıp Hristiyanlığı seçenler de vardı. Venedik zulmü bununla kalmayıp Ada'daki Türk-Müslüman mimarisine ait binaları ve dini yapıları tahrip etti. 1686 yılında sonra Ada'da iki yıl boyunca süren ekonomik, güvenlik ve veba gibi problemlerle mücadele etmiş olan Venedik ancak 1688 yılında rahat bir nefes alabilmişti¹¹⁶.

Osmanlı Devleti ise Ada'yı 1686 yılında kaybeddikten sonra geçen on yıl boyunca tekrar almak için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Fakat bu çabaları karşısında her hangi bir sonuca ulaşamayan Osmanlı Devleti'nin ümidi de kalmamıştır. Sonuç olarak 1699 yılında Karlofça Antlaşması ile Mora resmen Venedik egemenliği altına girmiştir. Karlofça

¹¹⁵ Uzunçarşılı, 1988c, 479-481.

¹¹⁶ Kiel ve Alexander, "Mora", 2005, 283. Venedik Ada'yı altı büyük bölgeye böldü ve her bölge dört şehirden oluşmaktaydı, toplada 24 şehir oluşturulmuştu: Evangelia Balta, *Population and Agricultural Production in Ottoman Morea*, The ISIS Press, İstanbul, 2015, s. 38.

Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Mora ve hududu dâhilindeki kaleleri, şehirleri Venedik'e bırakmıştı. Bu anlaşma, Osmanlılar ve Venediklilerin kendi alarındaki mücadeleden dolayı uğradıkları ekonomik zararı telafi etmeleri için bir fırsat olmuştu¹¹⁷. Osmanlılar bir müddet sonra Mora'ya tekrar hakim olma planları yapmaya başlayacaktı.

Osmanlılar Prut Antlaşması ile Karadeniz'de güvenliği sağladıktan sonra Venedik elinde olan Mora'yı geri almak için fırsat kollamaktaydı. Bu sırada Rakka valisi olan Veziriazam Enişte Hasan Paşa'nın ölüm haberi merkeze ulaşmıştı. Hasan Paşa'nın ölümü sonrası Rakka'da kalan eşyaları Akdeniz üzerinden İstanbul'a gönderilirken Venedikli korsanlar tarafından ahidnâmeye aykırı bir şekilde saldırılıp, geminin ele geçirilmesi Osmanlı Devleti tarafından tepki ile karşılanmıştı. Bu saldırı sonrası İstanbul'daki Venedik Balyosu ile görüşmeler yapıp bu saldırıdan doalyı sıkıştırılmıştı. Balyos ile yapılan görüşmelerden sonuç alanımayınca Venedik ile iletişime geçilmeye çalışıldı ancak Venedik'ten bir cevap alınamamıştı. Osmanlılar 8 Aralık 1714 yılında Paşa Kapısı'nda yapılan toplantı sonrası Mora'ya sefer düzenleme kararı alındı¹¹⁸. 1715 yılına gelindiğinde ise Venedik, Osmanlılar'ın kendine karşı bir sefer düzenleyeceğinin elbette farkındaydı. Venedik, Osmanlı Devleti'nden gelecek saldırının daha önce olduğu gibi kutsal bir savaş algısı yaratılacağını ve kendisine yardım edileceğini düşünmekteydi. Osmanlılar ise daha önce yaşamış oldukları tecrübe ile böyle bir durumun içine girmek ve diğer Batılı devletleri karşısına alma niyetinde değildi. Çünkü 1683-1699 yılları arasındaki kayıplarını biliyordu. Mora, Osmanlı için büyük bir hedef olmuş olsa da adını sağlam atması gerekmekteydi¹¹⁹.

Osmanlı yöneticilerinin daha önce Paşa Kapısı'nda yapmış oldukları görüşmeden sonra Mora'yı geri alma planını hazırlayan Damad Ali Paşa, bu duruma uygun Şeyhülislamdan fetva almıştır. Osmanlılar, Bosna, İşkodra, İnbahti, Eğriboz'da bulunan Venedik konsoloslarının tutklanması ve Venedik'te bulunan bulunan Türk tüccarların memleket topraklarına dönmeleri için emirler gönderilmiştir. Ayrıca İstanbul'da bulunan Venedik konsolosunu kontrol altında tutulmuş ve Mora seferi öncesinde bir takım ön çalışmalar yapılmıştı. Ali Paşa Mora üzerine hem karadan hem de denizden kuşatma planı hazırladı. Kendisi Nisan 1715 yılında ordunun başında serdar-ı ekrem olarak karadan yola çıktı. Aynı tarihlerde Kaptan-ı Derya olan Canım Hoca Mehmed Paşa donanmayla Mora'ya gitmek üzere

¹¹⁷ Daha fazla bilgi ve müzakereler için Bkz.: Güner Doğan, “Venedikli ile Dahi Sulh oluna” 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 122-127.

¹¹⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. V, Ankara, 1988e, s. 101.

¹¹⁹ Doğan, 2017, 177.

denize açıldı. Karadan gelen Osmanlı ordusu Teb (İstefe) şehrinde konuşlandı. Burada bir gün konakladıktan sonra ilk Osmanlı birliği kilit nokta olan Korint Kalesi önlerine geldi. Denizden gelen Osmanlı donanması da Korint'in Ege Denizi'nde bulunan kıyısına varmıştı. Hem karadan hem de denizden kuşatma altına alınan bu stratejik nokta çok kısa bir sürede ele geçirildi. Korint ele geçirilince burada kalmış olan Venedikliler Benefşe'ye sürüldü. Osmanlı güçleri, ardından Ada'nın yönetim merkezi olan Anabolu'ya yönelmişti. Anabolu idari bir merkez olma durumundan dolayı iyi şekilde korunmaktaydı. Şehri ele geçirmek kolay olmadı, hem karadan hem de denizden yapılan kuşatma ile güçte olsa alınmıştı. 29 Temmuz 1715'te önemli merkez olan Anabolu'nun düşüşü Mora'daki diğer şehirlerde moral bozukluğu ve güvensizlik yaratmıştı. Bundan dolayı Osmanlıların Ada üzerindeki fetihleri arka arkaya ve kısa sürede gerçekleştirdi. Benefşe, Modon, Koron, Navarin ardından Mora'nın kuzey bölgeleri de alınmıştır. Böylece 1715'te Mora'nın Osmanlı Devleti tarafından ikinci fethi de tamamlanmış olur¹²⁰. Mora halkı Venediklilerin kendilerine Katolik olmaları için yaptığı baskılardan dolayı Osmanlı ordusunu sevinç ile karşılamıştı¹²¹. Osmanlı Devlet'i Mora'yı alınca bölgede yaşayan halka sanki işgalden kurtarılan Osmanlı reâyâsı gibi davrandı. Sefer sürecinde de Ada'nın Ortadoks vatandaşları Osmanlı'nın yanında yer alarak çoktan saflarını belli etmişti¹²².

---

¹²⁰ Uzunçarşılı, 1988e, 102-105; Adaya sefer düzenleyen Veziriazam Damad Ali Paşa komutasında yaklaşık olarak 110,334 kişilik askeri güç bulunmaktaydı. Bunların içinde uzman ve elit askerlerin sayısı ise 15.000'i bulmaktaydı. Bu sayısal veriler ile ilgili daha ayrıntılı açıklamalar için bkz. Fariba Zarinebaf, "Soldier into Tax-Farmers and Reâyâ into Sharecroppers: the Ottoman morea in The Early Modern Period", *A Historical and Economic Geography of Ottoman Greece The Soutwestern Morea in The 18th Century*, Ed. Fariba Zarinebaf, John Bennet, Jack L. Davis, America, Princeton: Hesperia Supplement 34, the American School of Classical Studies at Athens, 2005, s. 18. Osmanlı Devlet'inin 1715 yılındaki Mora seferi'nin giderlerini hesaplayan Mehmet Yaşar Ertaş, bu seferin Osmanlı'ya 1.117.886.580 akçelik bir tutara mâl olduğunu söylemektedir. Bu giderler sefere katılan kara ve denizlerdeki askerleri personelin iâşesi, donanam harcamaları, nakliye gibi masraflardan oluşmaktaydı. Bu meblağın en büyük kalemini ise askerlerin doyurulması bölümü oluşturmaktadır. Mora seferi ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Mehmet Yaşar Ertaş, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Savaş Finansmanı ve 1715 Yılında düzenlenen Mora Seferi'nin Maiyeti", *İstanbul Ticaret Odası Birinci İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri-1*, Haz. Rahmi Deniz Özbay vd., İstanbul, 2010, s. 662; Mehmet Yaşar Ertaş, *Mora'nın Fethinde Osmanlı Sefer Organizasyonu (1714-1716)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış, İstanbul, 2000.

¹²¹ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar 1*, 6. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2018, s. 75.

¹²² Kiel ve Alexander, 2005, 283. Ayrıca dönemin vaknüvisinin anlattıklarında bu yaşananları doğrulamaktadır; "*Düşmen-i dîn istilasından mukaddem etraf-ı memalik-i mahrûsaya perâkende olan Moralıların buldukları memleketlerde hasret-i dâr u diyâr ile der-kâr-ı âh u zâr iken hala avn-i inâyet-i İzled-i Kadîr ile ol mülk-i hatîr kemâ-kân dest-i İslâmiyân'a musahhar ve mücerred muhâfaza nâmına olan asker ile öyle bir cezîre-i azîmenin hîfz u hirâseti mümkün olmayup, tevâlüd-i tenâsül-i sükkân ü ahâlîye merhûn olduğu mukarrer olmağla fil'lasl Moralı olanlara kable'l-istilâ yed-i temellük ütasarruflarında olan emlâk ü arâzî her ne ise kalil ü kesîr, celîl ü haki3 yedlerine teslim ve esbâb-ı nizâm ve imâret-i memleket takvim olunmak üzere ehl ü iyâl ve sibyan u nisvânlarıyla yine vatan-ı me'lûfleri olan cezîre-i Mora'ya iskân olunmaları bâbında etrafda olan vülât ü hükkâma neşr-i evâmîr ü ahkâm kılındı*": Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi, 2013, 959.

Mora seferi devam ederken 1716 yılından Avusturya'nın da savaşa dahil olması Osmanlılar açısından olumsuz bazı durumlar yaratmıştı. Bu olumsuzluklar arasından en önemlisi Osmanlı'nın Avusturya kanadında istenilen başarıya ulaşamaması ile savaş haritasının büyümesiyle birlikte, Venedik'e ait olan stratejik yerler de alınamadı. Diğer bir olumsuz durum ise savaş sonunda yapılacak olan antlaşmada iki devlet arasında Osmanlı'nın yalnız kalmasıydı. 1715-1718 Osmanlı-Venedik-Avusturya arasındaki savaşın son bulmasıyla yine bu üç devlet arasında Pasarofça Antlaşması imzalanmıştı. Pasarofça Antlaşması ile Venedikliler savaşta destek buldukları Avusturya'dan bu antlaşmada da destek bulmuştu. Venedik'in bu barıştaki genel amacı, Adriyatik'teki güvenlik ve huzuru sağlayıp, Osmanlıları buradan atmaktı. Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin de amacı Venediklileri Dalmaçya'dan atmaktı yani Adriyatik'in batısında Venedik bakiyesi istemiyordu. Ayrıca Venedik, bölgede stratejik önemi olan Korfu'nun Osmanlı hakimiyetine geçmesinden de çekinmekteydi. Venedik, Osmanlılara karşı kaybettiği Mora ve diğer bölgeleri Pasarofça görüşmelerinde geri istedi. Fakat Venedik ve Avusturya'nın tutumuna karşı Mora, Osmanlıların elinde kaldı, Dalmaçya ve Yunan Adaları Venedik'e bırakılmıştı. Sonuç olarak Osmanlı Devleti bu antlaşmadan sonra Orta Avrupa'da bulunan topraklarını kaybetti ve Avrupa için artık Osmanlılar süper güç sayılmayacaktı¹²³.

Osmanlı Devleti ile Venedik arasından bu yapılan son savaş olmuştu. Fakat Osmanlılar bu savaşı kazanmış olsa da önemli bölgeler Venedik'in elinde kalmış ve maddi kaynaklar harcanmıştı, deyim yerinde ise Osmanlı Devleti *piros (pyrrhos) zaferi* elde etmişti. Mora'da durulan sular 19. yüzyılın ilk çeyreğinde tekrar bulandı ve Balkan coğrafyasında artık birçok devletin siyasi amaçları çarpışmaktaydı.

Fransız Devrimi sonrasında milliyetçilik akımı Avrupa'yı etkilerken Balkanlardaki Osmanlı egemenliği altında yaşayan uluslar da hareketlenmeye başlamıştı. Balkan halklarını kışkırtmak için Batılı devletler ile Rusya yoğun bir uğraş içindeydi. Mora'da yaşayan Rumlar 18. yüzyıla kadar ufak çapta pek çok isyan ve ayaklanma çıkartmıştı. Bu sayede Rumlar bazı siyasi haklar elde etmiş olsalar da, her zaman bir Osmanlı olmadıklarının farkındaydılar. Ada, Osmanlılar tarafından alındığında düz ve verimli arazilere Müslümanları yerleştirilirken, Rumlar ise daha sarp, dağlık ve verimsiz topraklar üzerinde iskân edilmesi, onları içten içe bir isyana hazırlayan etken olmuştu¹²⁴. Ayrıca Rumlar denizcilik ve ticaret yaparak

¹²³ Antlaşma müzakereleri ile ilgili daha fazla bilgi için Bkz.: Doğan, 2017, 122-127.

¹²⁴ Serap Toprak, "1821 Mora İsyanı", *Tarihin Peşinde*, Sayı 6, 2011, 318-319.

zenginleşmiş ve maddi güçlerini yeni nesillerinin eğitimi için harcamışlardı. 19. yüzyıla gelindiğinde Rumlar hem ekonomik hemde fikri bakımdan zenginleşmişti¹²⁵. Rusya, 18. yüzyılda Balkanlardaki Rumlar ile ilgili siyasetini uygulamaya koyması ve bunun üzerine Mora'daki bazı önde gelen isimler ile yaptığı görüşmeler neticesinde Rumlar isyan için olgunlaştırılmıştı. 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra Rumlar bir isyan hazırlığına girmiş olsalar da patlak veren Osmanlı-Rus Savaşı (1768-1774) bu isyanın daha çıkmadan bastırılmasına neden olmuştu¹²⁶.

Rumların ilk isyan girişimleri küçük çapta ve başarısızlık ile sonuçlanmıştır. İçinde isyan etme arzusu bulunan Rumlar, 1820'de Tepedelenli Ali Paşa İsyanı ile kendi isteklerine adeta bir destek bulmuştu, Tepedelenli ve Rumlar Osmanlı Devleti'ne karşı tabanda birleşmiştir. Tepedelenli İsyanı ile uğraşan Osmanlılar bölgedeki Rumlardan askerlerin erzakı, hayvan yemi gibi sefer için gerek olan yardımı yapmalarını istemiştir. Rum halk buna benzer nedenlerden dolayı isyana biraz daha yaklaşmıştı ve bu durumu bir fırsat olarak görülmüştür¹²⁷. Mora'daki isyanı başlatan Aleksandros İpsilanti daha önce Eflak ve Boğdan'da başarısız bir isyan girişiminde bulunmuştur. O'na yeni bir isyan sahası gerekmekteydi ve Mora'yı isyan başlatmak için makul bir bölge olarak görmüştür. Olaki Mora'da başlatılacak bir isyan başarısız olursa, suçu Tepedelenli üstüne atmanın kolay olabileceğini de düşünmüştür. İsyan 1821 yılının Paskalyasında çıkarılması planlanmıştı ancak 13 Şubat 1821'de Anabolu'da iki sarhoşun silahlarını ateşlemesi üzerine, Rumlar Paskalya'nın beklenmediğini ve planın açığa çıktığını düşünerek, isyan çıkartmak için Mora'nın iç bölgelere doğru kaçmıştır¹²⁸. 6 Nisan 1821'de Patras piskoposu Kalavrita Kalesine diktiği bayrak ile isyan resmen ilan edilmiştir. Çevre adalarda bulunan Rumlar'da Mora Adasının'daki isyana destek olmak için gelmiştir. Hristiyan din adamları ise Ada'da yaşayan tüm Hristiyanları isyana ve mücadele etmeleri için çağrıda bulunmuştur¹²⁹. Rumeli'de arka arkaya yaşanan isyanlardan dolayı bölgedeki durum içinden çıkılmaz bir hal almaya başlamıştır. Bu çıkmazın içinden nasıl kurtulacağını düşünen Osmanlılar, bir de 3 Ocak 1822 yılında Rumların Yunanistan'da meclis kurup bağımsızlık ilan ettikleri haberini almıştır. Çare olarak Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'dan yardım istenmiştir. Mısır

---

¹²⁵ Hamiyet Sezer, "Mora İsyanı ve Yunanistan'nın Bağımsızlığı (1821-1829)", Osmanlı Ansiklopedisi, C. 2, Ankara 1999, s. 87.

¹²⁶ Toprak, 2011, 319.

¹²⁷ Sezer, 1999, 88-89.

¹²⁸ Toprak, 2011, 320.

¹²⁹ Merak Bayrak, "1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı", Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 1999, 70-71.

valisinin güçlü bir donanmaya sahip olduğu bilindiğinden dolayı Devlet'e yardım edebilecek en uygun kişinin Kavalalı Mehmed Ali Paşa olabileceği düşünülmüştür. Mısır valisi yardım için oğlu İbrahim Paşa'yı Mora'ya yolladı ve bu yardım karşılığında kendisine Mora ve Girit valiliği verilmiştir¹³⁰.

İbrahim Paşa Mora üzerine donanması ile varmıştı ve Ada'da kaybedilen yerlerden Anabolu hariç diğer şehirleri geri aldı. Mısır valisine hem Mora hem de Girit valiliği verilmesi Batılı devletlerin hoşuna gitmemişti çünkü Akdeniz'de güçlü bir Kavalalı Mehmet Ali Paşa istemiyorlardı ve bu durumdan en çok Rusya rahatsızdı. Fransa, Avusturya, İngiltere, Rusya'nın önderliğinde St. Petersburg'da toplanmışlardı. Bu toplantı da Osmanlı'nın Yunanistan'a özerklik vermesi ve sadece Yunanistan'ın kendine vergi yoluyla bağlı kalmasını istediler. Bunun aksi olursa Rusya Balkanlardaki olaylara kendisi müdahale etmeyi düşündü. Ayrıca İngiltere, Tepedelenli Mehmed Ali Paşa'nın Rumelideki ilerlemesi üzerine Osmanlı Devleti'ne nota verdi. Yunan İsyanı diğer devletlerin müdahalesi ile uluslararası bir sorun olmuştu. Daha sonra 6 Temmuz 1827'de Londra'da İngiltere, Rusya ve Fransa toplanarak Londra antlaşması imzaladılar. Buna göre Osmanlı ve Rumlar arasında yapılacak antlaşmada aracı olmak ve Osmanlı Devleti'nin ateşkesin sağlanmasını aksi takdirde müdahalede bulunacaklarını bildirdiler. İngiltere, Rusya ve Fransa'nın kendi önerilerini kabul ettirmek için yaptıkları iki başvuru, Osmanlı Devleti tarafından reddedildi. Başvuruların olumsuz sonuçlanması ile 20 Ekim 1827 yılında malum Navarin olayı yaşanmıştı ve ardından gelen yılın içinde Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açmıştı. Osmanlılar bu savaş için askeri, ekonomik ve siyasi olarak hazır olmadığını ve zararlı çıkacağını bilmekteydi. Bu yüzden kendi isteğiyle Rusya ile 14 Eylül 1829'de Edirne Barış Antlaşması'nı imzaladı. Bu antlaşma ile daha önce St. Petersburg'da toplanan protokolün kararlarını 4 Nisan 1829 itibarıyla kabul ettirilmiş oldu. Bu barışın Osmanlı Devleti için getirmiş olduğu en ağır sonuç ise Rumların resmen bağımsızlıklarını kazanması olmuştu¹³¹. Böylece Mora'da doğal olarak ikinci ve son kez Osmanlı hakimiyetinden çıkmıştır.

Osmanlı Devleti, Balkan Yarımadası'na geçtikten sonra Mora üzerine, yukarıda anlatıldığı gibi pek çok sefer düzenlemiştir. Yapılan ilk seferler bölgeyi tanıma, yıpratma ve davetler gibi nedenlerden kaynaklı olmuştur. Bölgeye 1458 ve ardından 1460 yılında yapılan sefer neticesinde Osmanlı hâkimiyeti kuruldu. Mora, II. Mehmed tarafından ele

---

¹³⁰ Sezer, 1999, 91.

¹³¹ Toprak, 2011, 324-325; Sezer, 1991, 91-92.

geçirildikten kısa süre sonra ilk tahriri 1461 yılında başlanmıştır. İkincisi ise I. Selim (1412-1520) saltanatı boyunca devam etmiştir. Bu defterler Nicoară Beldiceanu ve Irène Beldiceanu- Steinherr¹³² tarafından çalışılmıştır ve çalışmaları neticesinde 1461-1488 arasında Mora nüfusunun 20.000 haneden yaklaşık 30.000 haneye yükseldiğini saptamışlardır. Bu hanelerin %30'dan fazlası Arnavut kökenli iken Türkler 1461'de Mora'daki nüfusun %15'ini temsil etmektedir. Ayrıca bu tarihte Ada'da tarımsal üretim üzerinde uygulanan vergilerin %45'i hububat, %35'i bağcılık, %6 ise ipek böcekçiliğinden alınmaktadır¹³³. Mora'da akla gelebilen çeşitli tahıllar (buğday, arpa, çavdar, bakliyatlar vb. gibi) yetiştirilmekteydi. Ayrıca bağcılık önemli bir gelir kaynağı ve rekolteyi temsil etmektedir. Bundan hariç çeşitli sebzeler, pamuk, soğan ve sarımsak üretiminde yoğunlukları göze çarpılmaktadır¹³⁴.

Mora'da, Osmanlı Devleti bir takım imar faaliyeti girişiminde bulunmuştur. İlk fetihten sonra Mizistre ile Korint'te bazı kilise ve manastırlar camiye çevirmiştir. II. Bayezid'in Korint'e 2, Anavarin'e 1 olmak üzere toplamda 3 cami yaptırdığı bilinmektedir. II. Bayezid'in veziriazamı olan Hadım Halil Paşa Mora'daki imar faaliyetlerine dâhil olup Modon, Koron, Balyabadra ve çeşitleri yerlerde hamam ve medrese yaptırmıştır. 16. yüzyıl ile birlikte Mora'ya devlet yetkilileri ve yüksek rütbeli memurların bir takım imar girişiminde bulunmalarıyla, Ada'daki şehirler klasik Osmanlı mimarisinden oluşan unsurlar ile donatılmıştır. Osmanlıların Ada için yapmış oldukları cami, hamam, han, medrese gibi yapılar 1686 yılında Venedik egemenliği sonrası tahrip edilmiştir. Özellikle dini unsurlar hedef alınarak tahribata uğratılmış veya yıkılmıştır. 1715 sonrasında Osmanlı Devleti, Mora'da Venediklileri tahrip ettiği mimari yapılar tamir etmiş ve yıkılanların ise yenilerini yapmıştır¹³⁵.

İlk Osmanlı yöneticileri Mora'ya geldiklerinde Korint, Anabolu, Mizistre'de ikamet ederken, 1786-1821 arasında yeni ikamet yeri olarak Tripoliçe kazasını tercih etmişti. İkinci

¹³² Nicoară Beldiceanu, and Irène Beldiceanu- Steinherr, "Recherches sur la Moree (1461-1512)," *Sadost-Forschungen* 39, 1980, s. 17-75.

¹³³ Zarinebaf, 2005, 12.

¹³⁴ Balta, 2015, 35. Adada ilk Osmanlı hakimiyeti ile birlikte üzüm ve hububat üretiminde artış olmuştu daha sonraki yıllarda artış gösteren ürün ise zeytin idi. 17. yüzyılda ise zeytin, şarap ve üzüm üretiminin toplamından daha fazlaydı. Evangelia Balta'ya göre 1686 sonrası zeytin üretiminin Osmanlı Devleti zamanından ziyade Venedik hâkimiyeti sırasında önemli bir artış olduğunu idda etmekte. Tabii bu artışın tarımsal yöntemler ve zeytinin bazı yıllara göre göstermiş olduğu verimliliği de düşünürsek zeytin rekoltesinde bazı değişimler olabileceği elbette mümkündür: Balta, 2015, 211-213.

¹³⁵ Nejat Göyünç, "Mora'da Osmanlı-Türk İnşa Faaliyetleri", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 1972, s. 14-17.

fetih sonrası Mora'ya üç tuğlu paşalar Mora yöneticisi olarak atanmıştı¹³⁶. Mora'da 17. yüzyıl sonrasında muhassıllık ile idare edilen sancaklardan olmuştur. Bu çalışmada, Mora'nın ikinci kez fethinden 18. yüzyılın ilk yarısına kadar muhassıllık uygulamasını incelemeye çalıştık.

2.2. Mora Muhassıllığı

1715'de Osmanlı eline geçen Mora'da durum pek iç açıcı değildi, bölgedeki nüfus azalmış ve mülkler zarara uğramıştı. Osmanlılar ilk olarak bölgenin refahını artırmak için daha önce bölgede yaşamış olan Türk ve Rum vatandaşların geri döndürülmeleri üzerine yoğunlaştı. Mora'nın stratejik önemi, tahıl üreticisi olarak bölgenin ekonomik değeri, güneyinde bir savunma gücü ihtiyacı ve bölgesel nüfusun sadakatini kazanma gibi nedenlerden dolayı Yarımada'da timar sisteminin tekrardan canlandırılması gerekli görüldü. Bu yüzden Osmanlı Devleti, Venedik işgali sürecinde Yarımada'dan kaçmak zorunda kalan reâyının geri dönmeleri ve eskiden kendilerine ait olan mülkleri almaları için bir ferman çıkartmıştı. Böylece Devlet reâyâyı aileleri ile birlikte önceden sahip oldukları topraklarına çağırıldı¹³⁷. 1716 yılının başlarında Mora'da yeni bir tahrir başlatıldı¹³⁸. Mora'nın ardından Sakız Adası'nda da 1720 yılında bir tahrir yapılmıştır. Bu iki bölge Osmanlı egemenliğinden bir süreliğine çıktığından dolayı bu yerlerdeki işleri düzenlemek için müstakil olarak sayılmaları uygun görülmüş olabilir¹³⁹.

Mora, Osmanlı Devleti'nin salyane bölgelerinden biridir. Yarımada'nın kıyı bölgelerini 17. yüzyılın ortalarına kadar Kaptan Paşa tarafından yönetilmiştir. Bölgenin gelirleri Kaptan Paşa ya da sabit salyane olarak mültezimler tarafından toplanmıştır. Gelirlerden bölgenin giderleri karşılandıktan sonra merkezi hazineye gönderilmiştir. Bu sistemin Yarımada'da ne kadar devam ettiği bilinmemektedir. 1715 yılında ada tekrar alındığında hızlı bir timar restrasyonu yapılmıştı ancak Timar sistemi eski güncelliğini kaybettiği çok geçmeden anaşıldı. Fakat uygulama bir süreliğine Yarımada'da kullanıldığı bilinmektedir.¹⁴⁰ Orhan Kılıç, 1688-1702 yıllarında yapılan tevcihattan hariç olarak daha sonra yapılan taksimaatta Mora, *Anaboli muhafızlığı* ile beraber *Livâ-i Muhasıllık-ı Mora ma'a Muhafızlık-ı Anapoli* olarak kaydedildiğini aktarmaktadır¹⁴¹. 1715 sonrasında Mora büyük ihtimalle *muhassıllık* olarak kaydedildiğini bize göstermektedir. Mora'da muhassıllık

¹³⁶ A. Savvides, "Mora", *EI*, Vol. VII, E. J. Brill, Laiden-New York, 1993, s. 238-240.

¹³⁷ Zarinebaf, 2005, 18-19.

¹³⁸ Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi, 2013, 944.

¹³⁹ Tabakoğlu, 2016, 164.

¹⁴⁰ Zarinebaf, 2005, 28.

¹⁴¹ Kılıç, 1997, 82.

uygulaması 18. yüzyıl ile başladığını söylenebilir. Elbette önceki dönemlerde de Mora'da muhassıllar bulunmuştur. Fakat 18. yüzyıldaki kadar idari anlamda güçlü değillerdir. Muhassıllık ile idare edilne bazı sancaklardaki muhassıllara birçok yetki verildiğinden dolayı artık bu uygulama 17. yüzyıldaki halinden farklıdır.

Genellikle hükümler Mora Muhassılına, Mora Muhassılı Vezire ve Mora Muhassıllı Vezir Paşa'ya gibi tanımlamalar ile gönderilmiştir. Doğrudan görev yapan muhassıllın ismi çok nadir geçmektedir. Mora Ahkâm Defterleri'nde isimleri geçen bazı Mora Muhassılları ise şunlardır;

Tablo: 1.1: Mora Ahkâm Defterlerinden İsmi Geçen Muhassıllar

Mora Muhassılı	Hüküm Tarihi
Hasan	Evaî'l Cemâziyelâhir 1139 (27 Ocak – 2 Şubat 1727)
Ali Paşa	Evâsıt Şevval 1147 (6-15 Mart 1735)
Vezir Ali Paşa	Evâhir Muharrem 1155 (28 Mart – 6 Nisan 1742)
El-hac Ebubekir Paşa	Evâsıt Cemâziyelevvel 1155 (14-23 Temmuz 1742)
İbrahim Paşa	Evâ'il Rebîülevvel 1157 (14-23 Nisan 1744)
Mustafa Paşa	Evâsıt Safer 1160 (22 Şubat – 3 Mart 1747)
Ebubekir Paşadır	Evâhir Sefer 1160 (4-13 Mart 1747)

Belgelerde en erken Evaî'l Cemâziyelâhir 1139 (27 Ocak – 2 Şubat 1727) tarihinde adı geçen Mora Muhassılı Hasan'dır¹⁴². Diğeri ise Evâsıt Şevval 1147 (6-15 Mart 1735) tarihli hükümde adı geçen Mora Muhassılı Ali Paşa'dır¹⁴³. Mora Muhassılı olan Vezir Ali Paşa'nın ismi ise Evâhir Muharrem 1155 (28 Mart – 6 Nisan 1742) tarihli hükümde geçmektedir¹⁴⁴. Evâsıt Cemâziyelevvel 1155 (14-23 Temmuz 1742) tarihli belgede ise Mora Muhassılı olarak El-hac Ebubekir Paşa'nın adı geçmektedir¹⁴⁵. Ayrıca Evâsıt Rebîülevvel 1156 (5-14 Mayıs 1743) tarihli bir hükümde El-hac Ebubekir Paşa'nın adı geçmekte ve her iki hükümdeki adı geçen aynı kişi olmalıdır¹⁴⁶. Yaklaşık bir yıl sonra Evâ'il Rebîülevvel 1157 (14-23 Nisan

¹⁴² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 1/122 b1.

¹⁴³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 2/58 b5.

¹⁴⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/6 a2.

¹⁴⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/3 b1.

¹⁴⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/18 b3.

1744) tarihli belgede Mora Muhassılı olarak adına rastlanan kişi İbrahim Paşa'dır¹⁴⁷. Evâsıt Safer 1160 (22 Şubat – 3 Mart 1747) tarihli hükümde ise Mustafa Paşa¹⁴⁸ idi ve sonra Evâhir Sefer 1160 (4-13 Mart 1747) tarihli belgede adı geçen Mora Muhassılı Ebubekir Paşadır¹⁴⁹. Belgelerde neden her hükümde görevdeki muhassılın ismi yazılmadığı bilinmemektedir. Ayrıca yukada bazı muhassılların yaklaşık bir yıl kadar görevde kaldığı görülmekte ve tarih aralıklarının birbirine yakın olması akla görev sürelerinin az olmasını getirebilir. Muhassılların atanması ve görevlerinin sona erdiği tarihleri net bilmediğimiz için bu duruma şüpheli yaklaşmak gerekir. Ayrıca incelediğimiz ahkâm hükümlerinin kapsadığı yıl aralığında Mora Muhassılı olan ancak belgelerde ismi geçmeyen üç kişinin ismi ise Mehmed Süreyya'nın Sicill-i Osmanî'sinde mevcuttur. Üç muhassılın ismi Ahmed Paşa'dır ve bunlardan ilki 1715-1723 tarihleri arasında İnebolu muhafızlığı sonrası muhassıllık yapmış olabilir¹⁵⁰. Ayrıca Ahmed Paşa'nın reâyâyâya kötü davrandığı için görevden alındığı ve yerine Sakız Muhassılı Hasan Ağa'nın atandığı bilinmektedir¹⁵¹. Diğer Ahmed Paşa ise Sakız Muhassıllığı sonrasında 1730-31'de bir yıllık Mora Muhassıllığı görevine getirilmiştir¹⁵². Bu isimlerden üçüncüsü ise Mora Muhassıl ise Ratîp Ahmed Paşa (Damad-ı Şehriyârî)'dir ve 1735-1736 tarihlerinde yine bir yıllığına görevde bulunmuştur. Bu görevden dört yıl sonra Rumeli Valilisi olmuş ve III. Ahmed'in damadıdır¹⁵³. Genel olarak muhassıllık yapan kişilerin Paşa rütbeli ve hanedan çevresinde oldukları görülmekte. Bu bilgilere ışığından muhassılların görev süreleri göze çarpmakta ve bir yıllık süre zarfında sık sık değiştirilmiş oldukları düşünülmektedir.

---

¹⁴⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/35 a3.

¹⁴⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/103 a2.

¹⁴⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/104 a5.

¹⁵⁰ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. 1-6, Çev. Seyit Ali Kahraman, Yay. Haz.Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 197.

¹⁵¹ Zarinebaf, 2005, 34-34.

¹⁵² Mehmed Süreyya, 1996, 199.

¹⁵³ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. 4, Çev. Seyit Ali Kahraman, Yay. Haz.Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 1360.

3. BÖLÜM

HÜKÜMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Mora Muhassılığına Gönderilen Hükümler

3.1.1. Mora'daki Yekililer ile İlgili HükümlerMora Muhassıllara

Mora Muhassılları kendi bölgelerinde yaşayan Müslüman-gayrimüslim reâyâ, yetkililer, tüccarlar ve diğer kişileri ile ilgili pek çok davanın çözümünde görev yapmıştır. Mora'da bazı görevlilerin davaları, atamaları ve diğer yaşamış oldukları sorunların çözümünde Mora Muhassıllarına yetki verilmiştir. Mora'daki Palamoda Kalesi'ne yeni bir dizdarın atanması icab ettiği zaman, Mora Muhassılı'na merkezden iki isim gönderilmiş ve bu kişileri araştırıp, dizdarlık görevine uygun olanının ismini bildirmesi istenmiştir. Bunun dışıdan muhassıl, Mora'da reâyâdan haksız vergi toplayan kocabaşıyı görevinden almış ve yerine bir başka kişiyi kocabaşı olarak atamıştır. Mora'da sipahi, kocabaşı, dizdar, voyvoda gibi kişilerin suçlu ya da davacı olduklarında, İstanbul, Mora Muhassılı ile muhattap olmuştur. Muhassılların görevli oldukları bölgelerde adli ve yönetsel işlerin de sorumlulukları altında olduğunu anlamaktayız.

Evâhir Muharrem 1155 (27 Mart-6 Nisan 1742) yılında *Dizdarlık ataması ile ilgili olan bir hüküm*, Mora Muhassılı ve Mora'daki Mevlana Kadılarına gönderilmişti. Bu hükümdeki konuyu İstanbul'a bildiren kişi Mora Muhassılı Vezir Ali Paşadır. Palamoda Kalesi'nin dizdarı olan Hasan vefat ettiğinde Mora Muhassılı'na, Hasan'ın yerine dizdarlığa getirilmesi için El-hâc Abdi veya Ahmed'den hangisinin getirilmesinin uygun olacağı sorulmuştu. Ali Paşa'da mahallinde bu hususu mukâbeleci, Defterdar Kethüdâsı ve sair âyana sormuş, sonuçta dizdarlığa Mora muhassılı Vezir Ali Paşa hizmetinde bulunan El-hâc Abdi getirilmişti¹⁵⁴. Fakat daha sonra, eskiden Anadolu Kalesi muhafızıyken vefat etmiş olan Abdi Paşa'nın oğlu Ahmed'in dizdar olmasının yerinde olacağı düşünülmüş, bunun üzerine El-hâc Abdi'nin atanma beratı elinden alınmıştır. Böylece daha önce, El-hâc Abdi ve Ahmed arasında yapılan tercih sonucu dizdarlığın El-hâc Abdi'ye verilmesi kararı değiştirilmiş oluyordu. Fakat Âyandan Mustafa bu olaya şahit olduğu için dizdarlığın El-hâc Abdi'den

¹⁵⁴ El-hac Abd'inin daha önce Mora muhassılı tarafında yeni dizdar olarak atanması ile alakalı hüküm ise yine aynı defterde yer almaktadır. Bu hüküm ise BOA.A.DVNS.AHK.MR.d. 4/2 a1.

cebren alındığını bildiren bir arz göndermişti. Bunun üzerine dizdarlığın tekrar El-hâc Abdi'ye verilmesi için hüküm-ü hümâyun gönderilmiştir¹⁵⁵.

Haksız vergi toplayan Kocabaşı'nın yerine muhassılın başka bir Kocabaşı ataması ile ilgili hüküm Evâsıt Şaban 1155 (11-20 Ekim 1742) tarihli ve Mora Muhassılı ve Karitena Kadısı'na gönderilmiş bu hükümde Karineta reâyâsı merkeze şikâyetlerini iletmek için gitmişlerdi. Bunlar, kazalarında Kocabaşı olan ismi belgede geçmeyen kişinin kötülüğünden rahatsız olduklarını, bu kişinin iki yıldır kazada cebren kocabaşılık yaptığını bildirmişler, Kocabaşı'nın ayrıca celb-i mal kasdıyla Piskopos Ayanya ile birlikte anlaşarak ahalden zorla tekâlif topladığını da anlatmışlardı. Kocabaşı'nın zulm ve taaddisinin sonu olmadığı bildirilmiş, İstanbul'daki yönetim Kocabaşı'yı görevden alması ve cebren topladığı akçelerin geri alıp, yerine başka bir kocabaşı atanması için Mora Muhassılı'nı görevlendirmişti¹⁵⁶.

Voyvoda'nın zulmü ile ilgili olan bu hüküm, Evâhir Şaban 1155 (21-29 Ekim 1742) tarihili olup Mora Muhassılı ve Kalamata Kadısı'na gönderilmiştir. Kalamata kazasında bir grup reâyâ şikâyete giderek Andros Voyvodası Musa Ağa'nın yaptığı zulümleri anlatmışlardı. Belgedeki ifadelerle göre Musa Ağa, ahalinin zorla mal ve emlakları zabt etme, etrafındaki eşkıyalar ile ahalinin yolunu kesme, onları katletme gibi kötülüklerde bulunmaktaydı. Ayrıca Musa Ağa, Manya keferesi ile anlaşarak firkateyn inşa edip korsanlık faaliyetlerine de girişmişti. Reâyâ Musa Ağa'nın bu kötülüklerden rahtsız olduklarını daha önce de divâna sunmuşlar, fakat Musa Ağa bir yolunu bulup bu işten kurtulmakla kalmamış tekrar Voyvoda olarak atanmış. Kalamata reâyâsı şikâyetlerinde bu kişinin Voyvodalık görevinden alınmasını, Mizistre sakinlerinden Yusuf Bey'in yeni voyvoda olarak atanmasını istemişlerdi. Devlet, reâyânın isteklerini kabul edip bu husus ile ilgilenmeleri için Mora Muhassılı, Andros Kadısını ve ismi geçmeyen bir kazanın kadısını görevlendirmişti¹⁵⁷.

Kocabaşı'nın kendini savunması ile ilgili olan hüküm, Mora Muhassılı Vezir'e ve Karitena Kadısına gönderilmiştir. Mora ceziresinde Karitena kazasına tabi olan İstipaniç? karyesinde Kocabaşı olan Yorgaki Perufu? kendisi hakkında bilgi vermek için İstanbul'a arz-i hâl göndermiştir. Evâhir Ramazan 1155 (19-29 Kasım 1742) tarihli bu belgeye göre Kocabaşı, karyedeki ahalinin çoğunluğunun rızası ile göreve geldiğini ve bunların işlerini görmek için seçildiğini bildirmiş, ahalinin kendisinde razı ve sükûnet içinde olduğunu ilave

¹⁵⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/6 a2.

¹⁵⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/8 a1.

¹⁵⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/8 b2.

etmiştir. Kötü kişilerin kendisi aleyhinde faaliyette ve baskıda bulunduğunu kendisini şikâyet ettiklerini belirtmiş, bunların engellenmesini istemişti. İstanbul, bu durumdan Mora Muhassılı ve Karitena Kadısı'nı haberdar eden bir hüküm göndermişti¹⁵⁸.

Kocabaşının kötü kişiler tarafından rahatsız edilmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Karitena Kadısı'na gönderilmiştir. Karitena kazasında sakin olan Kocabaşı Dimitraki İstanbul'a şikâyetini götürmüştü. Kaza sakininden Yanaki, Niko, ---, ---, ---, --- ve bunlar haricinde bazıları tekâlîflerinin toplanması ve diğer işlerini görmesi için Dimitraki'yi Kocabaşı tayin etmişlerdi. Dimitraki kimseye bir kötülük yapmadan üstüne düşen işleri düzgün bir şekilde yerine getirmekteyken, kazadan isimleri belgede geçmeyen üç kişi Dimitraki'ye müdahalede bulunup rahatsız etmekteydiler. Bu şikâyet üzerine Dîvân-ı Hümâyûn, Kocabaşı'yı rahatsız eden ashâb-ı ağrazdan olan kişilere şer'le müdahale edilip, teaddilerinin men' ve def' olunması için emr-i şerif vermişti. Belge Evâsıt Ramazan 1156 (29 Ekim-7 Kasım 1743) tarihlidir¹⁵⁹. Bu konu ile alakalı diğer bir hüküm ise Evahir Şevval 1156 (8-18 Aralık 1743) yılına aittir. Yaklaşık bir ay sonra yazılan hükümde yine Dimitraki, tekâlîfleri ve sair umurları görmesine karşın müdahalede bulunulduğunu bildirir. Bu hükmün içeriği yukarıda anlatıldığı ile aynıdır. Fakat bu kez İstanbul, Dimitraki'nin sorununun mahallinde şer'le görülmesi için bir hükm-ü hümâyûn verir¹⁶⁰.

Kocabaşılara iftira atılması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Karitena, --- Kadılarına gönderilmiştir. Belge Evâsıt Rebülevvel 1157 (24 Nisan-3 Mayıs 1744) tarihli olup Karitena kazasında sakin olan Kaborda veledi Yana Panayotaki ve Yorgi veledi Kostantin Drakoman (Dragoman) isimli zimmîler İstanbul'a şikâyete gitmişlerdi. Şikâyete giden bu zimmîler, kazalarındaki ahaliler tarafından tekâlîfleri ve umurlarını görmeleri için vekil ve kocabaşı tayin edildiklerini, 1153 Şaban'ından 1155 Şaban'ına (1740-1742) kadar geçen iki yıllık sürede kocabaşı olarak ahalinini işlerini görüp herkesin payına düşen vergileri topladıklarını, fakat sorumluluk bölgelerine dâhil olmayan bazı kişiler yek dil ve yek cihet olarak, kendilerinden fazla vergi aldığını iddia ederek bunlardan şikâyetçi olmuşlardı. Bunun üzerine Vezir El-hac Ebubekir Paşa sözkonusu kocabaşılardan muhasebelerini görülmesi için Kapıcılar Kethüdâsı Mehmed Ağa ile Mizistre, Tripoliçe ve ...? kocabaşılarını tayin etmişti. Yapılan soruşturmada, kocabaşılardan zimmetlerine bir akçe geçirmedikleri ve sadakatlerinin

¹⁵⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/10 a2.

¹⁵⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/29 a2.

¹⁶⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/29 b3.

açık olduğu sonucuna varılmıştı. Kocabaşılar kendileri hakkında tekrar dava için çağrılıp itaatlerinin tam olduğu ve taaddide bulunulmaması için bir emr-i şerif istiyorlardı¹⁶¹.

Kocabaşılardan yaptığı zulümler ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Vostica ile --- kazalarının Kadılarına gönderilmiştir. Evâi'l Rebûlâhir 1157 (14-23 Mayıs 1744) tarihli belgeye göre; Vostica'ya bağlı Astra karyesinin reâyâları merkeze gelip, karyelerinde bulunan Kocabaşı İsnetaki? İsimli zimmîden şikâyetçi olmuşlardı. Şikâyetlerinde, kocabaşının kendi halinde olmayıp sârik yani hırsız olduğunu, reâyâdan hukuka aykırı para aldığını ve bu türden suçları, kocabaşının adet haline getirdiğini söylemişlerdi. Ayrıca Kocabaşı Astra karyesinde sakin olan Dimitraki isimli zimmî ile anlaşır reâyâyı zor durumda bıraktığı aktarılmıştı. Merkez ise bu şikâyetler üzerine davanın şer'le görülmesini ve haksızlıkların giderilmesini içeren bir hükmü hümâyun göndermiştir¹⁶².

Dizdarın malında bir başkasının hak idda etmesi ile ilgili hüküm, Evâsıt Şevval 1157 (17-26 Kasım 1744) yılında Mora Muhassılı Vezire ve Moton, --- Kadılarına gönderilmişti. Moton Kalesi dizdarı Hüseyin Moton kazasına tabi Kabaş karyesinin Develi mezrası toprağında 25 yıldır mutasarrıf olduğu, hududu belli, tarlaları ile yine aynı kazaya bağlı Ağuçuk karyesinde Develi Mustafa Mezrası toprağında 6 çift tarlaları temessükle ve senedat mucibince kendisinin olduğunu belirtmişti. Bu mülklerden her yıl üzerine düşen öşür ve sair resmleri ödemekte ve kimse buna karışmazken Yeniçeri Kol Çavuşlarından İsmail Çavuş ile Azebân-ı Evvel Mahmud, Azebân-ı Sani Es-seyyid Mustafa ve diğer bir Mustafa isimli kimseler dizdara zuhur ve şiddet-i süluk etmişler, çiftliğini ve mülklerinin bir kısmını resm-i tapu ile kendisinden rızasıyla aldıklarını söylemişlerdi. Daha önceden, 1154 yılında da bu kişilerin kanuna aykırı olarak bu yerleri fuzuli zabt ve ziyade gadr eyledikleri merkeze bildirilmişti. Buna göre mülklerin asıl sahibi olan Dizdar Hüseyin'e verilmesi için hükmü hümâyun gönderilmişti¹⁶³.

Kocabaşının görevlendirdiği kişinin görevini kötüye kullanması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Mizistre ve Sakız Kadılarına Evâsıt Muharrem 1158 (13-22 Şubat 1745) tarihinde gönderilmiştir. Mizistre nâibi kazasında çözülmemiş olan bu davayı tekrar görülmesi için İstanbul'a, merkeze getirmiştir. Daha önce, Mizistre'de sakin Kocabaşı ve ehl-i zimmî taifesi, meclis-i şer'e başvurarak, Kocabaşının Dirdine? karyesindeki zimmîlerin

¹⁶¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/35 b4.

¹⁶² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/36 b1.

¹⁶³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/47 a2.

tekâlif, cizye ve başka vergileri toplaması için Yufal isimli zımmî tayin ettiğini, 115- yılından beri bu karyenin işlerini Yufal'ın gördüğünü, fakat hileyle ahaliden fazla akçe topladıktan sonra yanındaki diğer akçeler ile birlikte İstanbul'a firar ettiğini ve ahaliyi zor durumda bıraktığını söylemişlerdi. Zımmî reâyânın meclis-i şer'deki görülen davasında, Yufal'ın her ne mahalde yakalanırsa mübaşir ma'rifetiyle mahkemeye getirilmesi kararı verilmişti. Yufal'ın Sakız ceziresinde olduğu haberini alanınca Nâib durumun çözülmesi için İstanbul'a gelerek durumu arz etmiş, Dîvân da Sakız ceziresinde Yufal'ın yakalanması ve Mizistre'ye getirilmesi için hükmü hümâyun vermişti. Mora Muhassılı'nın bu davayı görmesi için de görevlendirildiği ayrıca yazılmıştı¹⁶⁴.

Başkasının malında hak idda eden Kocabaşı ile ilgili hüküm, Evâhir Muharrem 1160 (2-11 Şubat 1747)'da Mora Muhassılı Vezire ve Kalavrita ile --- Kadısı'na gönderilmiştir. Kalavrita kazasına bağlı Burdos karyesinin Blatos Mahallesi sakinleri merkeze şikayete gelmişlerdi. Aslında Balyabadra kazası sakini olan ama Burdos karyesinin kocabaşısı olan Zeir oğlu Yalın Uluhur? isimli zımmînin 25 yıldır bu görevi sürdürmekte olduğunu, Burdos ahalisinin işlerini görüp, vergilerini tahsil ettiğini, Kocabaşının topladığı akçeler ile ahalinin tekâliflerini ödediğini ve kendisine her hangi bir borçlarının olmadığını söylemişlerdi. Ancak Kocabaşı ehl-i örf taifesi ile birlikte olup ahalinin emlakını, bağını ve bahçesini fuzuli ve kanuna aykırı olarak zabt etmişti. Daha önce Kocabaşı'nın ve yandaşlarının yapmış oldukları zulümden dolayı kadı mahkemesine gidilmiş, buradan da bu kişilerin taaddilerinin sona erip, ahalinin haklarının geri ödenmesi için bir karar alınmıştı. Ancak Kocabaşı türlü bahane ve illet ile ahalinin haklarını vermeyerek zulmüne devam etmişti. Bunun üzerine Dîvân'da durum görüşülerek, Kocabaşı ve etrafındakilerin mahallinde mahkemeye çağrılarak, ahalinin hakkını tahsil etmesi için Mora Muhassılı ve Kalavrita Kadısı'na hüküm gönderilmişti¹⁶⁵.

Voyvoda'nın alacağı ile ilgili hüküm, Evâhir Şaban 1160 (28 Ağustos-5 Eylül 1747) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Kalavrita ile --- kazalarının Kadılarına gönderilmişti. Eskiden Kalavrita hassı Voyvodası olan El-hâc Abdullah şikâyetle, 1158 senesinde Voyvoda iken ahalinin takâlifi ve bazı işleri için kendi malından 18 kese akçe harcadığını, bu paranın sadece 100 akçelik bir miktarının sicile kaydedildiğini belirterek geri kalan borcunu ahaliden tahsil edemediğini söylemişti. Bunun nedeni hali ve kocabaşının kendi aralarında anlaşıp bu

¹⁶⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/53 a1.

¹⁶⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/100 b4.

borcu inkâr etmeleriydi. Ahali ve Voyvoda mahkeme öncesi murafaa-i şer'olmalarına rağmen mahkemede Voyvodadan 18 kese akçe alacakları olduğunu iddia etmişlerdi. Voyvoda'ya verilen hüccete göre de kendisinin haklı olduğu ve alacağını tamamen tahsil edilmesi gerektiği bildirilmişti. Voyvoda bu hüccete dayanarak hakkını istemesine rağmen ahali yine gadr eyleyip vermemişti. Bunun üzerine İstanbul, Voyvoda'nın ahalide olan hakkının tamamen tahsil edilmesi ve eski hüccete uyulmasını bildiren emri şerif vermiştir¹⁶⁶.

Bir zımmînin menzilini zorla elinden alan iki Kocabaşı ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Moton ve --- Kadılarına Evâhir Şevval 1160 (26 Ekim – 3 Kasım 1747)'da gönderilmişti. Moton Kalesi'nin Varoş karyesi sakini Anastas Yulalakni? isimli zımmî'nin İstanbul'da sunduğu şikâyetine göre; kendisi başka bir diyaradayken mustasarrıf olduğu iki bab menzilini Varoş karyesinde yaşayan iki kocabaşı zabt etmişti. Zımmî daha önce şikâyette bulunmasına rağmen kocabaşılar türlü bahane ve hile ile menzili geri vermemişlerdi. Bunun üzerine fetva alan zımmî şikâyetini merkeze taşımış, İstanbul ise bu davanın mahallinde fetva'ya uygun görülüp, kocabaşılardan gelinerek zımmînin menzilini iade etmeleri hususunda hükmü hümayun göndermişti¹⁶⁷.

Hapse atılan konsolosun kaybolan nakit parasının tahsili ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Hasan zîde mecduhû ve Kalamata Kadısı'na Evâ'il Cemâziyelâhir 1139 (27 Ocak – 2 Şubat 1727)'de gönderilmişti. Fransa Elçisinin arz-i hâline göre Fransa kralının elçilerinin, konsoloslarının, tüccarlarının, tercümanlarının ahidnâme gereğince saadet içince yaşamları gerektiğini hatırlatmış, ardından Kalamata İskelesi'nde Fransa Konsolosu'nun vekili olan Marki Kasrakdani'nin? ahidnâmeye aykırı bir hareketinin olmadığını, ancak Kalamata'da Voyvoda İsmail ile kocabaşılardan Yagub, Gani, Arslımani? Poroto?, Yorgo Kiryako ve bir başka Yagub isimli zımmîlerin birlikte hareket ederek Fransa Konsolos vekilini Kalamta İskelesi'nden haksız yere attıklarını bildirmişti. Konsolosun atılma sebebi hükümde verilmeyip, Mora Muhassılı ve Kalamata kazasını Nâib'inin voyvoda İsmail'e vermiş olduğu buyrultudan bahsedilmiştir. Voyvoda İsmail yandaşları ile Konsolosu kovmadan önce odaya kapatıp, üzerindeki eşyaları almışlar, konsolosun üstünden çıkan Fransa bayrağı yırtılmış ve konsolosun 1230 guruş zararı olduğu bildirilmişti. İstanbul, Konsolosun çalınan parasının

¹⁶⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/115 b1.

¹⁶⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/117 b2.

tahsil edilmesini istemişti. Bunun haricinde yırtılan bayrak ile ilgili belgede herhangi bir bilgi bulunmamaktadır¹⁶⁸.

3.1.2. Vergi Toplamadaki Sorunlara Dair Hükümler

Mora'da vergilerin toplanması ile ilgili sorunlara sıklıkla karşılaştık. Bu türden davalar da çoğu kez Mora Muhassılı olan kişinin sorumluluğuna bırakılmıştır. Bu davalar; vergi toplamak ile görevli (sipahi, voyvoda, kocabaşı, subaşı, yeniçeri zabiti) olan kişilerin kendileri için fazla vergi toplaması veya vergi toplama hakkı bulunmayan (tüccar taifesinden kişiler, sıradan reâyâ) şahısların vergi tahsilatı yapmaları gibi konulardan oluşur. Ayrıca toplanacak olan vergi miktarında mükellef olan reâyâ ile vergi toplayan yetkili arasındaki anlaşmazlıklar, reâyâdan bazı kişilerin vergi toplanmasına engel olması, bir kazada veya karyede mülkü olmayan kişilerden vergi istenmesi gibi problemleri içermektedir. Örneğin Tripoliçe'den erbab-i timar 4 kişi sipahilerinin kendilerinden normalde 1/8 öşür alması gerekirken buna kannat etmeyip fazla öşür istediği için sipahileri olan kişiden şikayetçi olmuştur. Bunun üzerine Dîvân-ı Hümâyun sipahinin zulmünün engellemesi için emr-i şerif göndermiş ve bu davayı çözüme kavuşturması için Mora Muhassılı olan kişiyi ilgili tutumuştur¹⁶⁹. Diğer bir örnek ise Karitena'nın Vilitne karyesinin reâyâsıdan haksız yere otak resmi istenmesidir. Reâyânın kadimden beri kullanmış olduğu otlığa her hangi bir vergi vermesi gerekmezken, sipahileri onlardan kendi nefsi için otlak resmi istemiştir. Ayrıca sipahi, reâyâyâya otlaktan istifade ettirmeceğinin söylemiştir. Reâyâ toplu halde Dîvân-ı Hümâyun'a başvurmuş ve otlak için her hangi bir ödeme yapmamaları kararı verilmiştir. Bunlar gibi diğer hükümlerde de muhassıl olan kişiler, merkez ile reâyâ arasındaki adli dengeyi sağlamasında birçok sorumluluk verilmiştir.

Ahalinin, tercüman vekilinin haksız vergi toplamasını şikâyet etmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Yanya Mutasarrıfına ve Mora'dan Yanya'ya gidip gelene kadar vâki' olunan Nüvvâb, Kadı ve cizyedarlara Evâ'il Rebülevvel 1156 (25 Nisan-4 Mayıs 1743) tarihinde gönderilmiş olan hükümde İstanbul'da bulunan İngiltere elçi vekili İstival merkeze mektup ile arz-i hâline göre Draç'ta bulunan İngiltere Konsolusu'nun yanında Padişah beratı ile tercümanlık yapan Anastas Karayani, kendisinin bazı işleri ile ilgilenmesi için Panayoti veledi Kundahisi'yi? Mora'ya göndermiş, Mora'da bulunan bazı kişiler ise Kundahisi'nin celb-i mal sevdası ile cizye topladığını iddia etmişlerdi. Ahalinin bir diğer iddiası da

¹⁶⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 1/122 b1.

¹⁶⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/82 a4.

Kundahisi ile kazalarındaki cizyedarın anlaşmış olduklarıydı. Merkez konu ile ilgili gerekli araştırmayı yaptıktan sonra ahalinin haksız olduğunu ve Kundahisi'ye cizye toplamada her hangi bir zorluk çıkarılmamasını istemiş, ayrıca ahidnâme-i hümâyuna aykırı davranılmaması gereğini bildiren bu hükmü göndermişti¹⁷⁰.

Haksız yere tekâlîf-i şâkka toplayan zimmiler ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Karitena ile --- Kadılarına Evasıt Cemâziyelâhir 1155 (13-22 Ağustos 1742) tarihinde gönderilmiştir. Karitena kazasının ahalisi şikâyetle üzerlerinde lazım gelen tekâlîfleri hususunda şer'an her hangi bir borçlarının olmadığını ifade ederek Karitena sakinlerinden Nikola, Yorgi Aksrod? isimli zimmîlerin ahaliden kanuna aykırı olarak 9500 guruş tekâlîf-i şâkka topladıklarını, bunların haricinde ahaliden Dimitrakinin 35.000 guruş, başka bir Dimitrakinin ise 4000 guruş daha topladığını belirtmişlerdi. Bu şikâyeti haklı bulan ve tekâlîflerin haksız toplandığı kararını veren İstanbul, fazla akçelerin sahiplerine dağıtılması için emr-i şerif göndererek Mora Muhassılına bu işle görevlendirmişti¹⁷¹.

Bir Arnavud'un ahaliden fazla vergi alması ile ilgili hüküm, Mora Muhasılı Vezire, İbrahim Paşa'ya, Tripoliçe ve --- Kadılarına gönderilmiştir. Evâ'il Rebûlevvel 1157 (14-23 Nisan 1744) tarihinde Mora'da bulunan Karitena, Fenar, Tripoliçe, Mizistre ve Ayandros ahalileri südde-i saadete arz-i hâllerini göndermişlerdi. Bunlar üzerlerine düşen tekâlîfleri ödemekte ve her hangi bir kusurları yokken, Tripoliçe sakini ve timar tairesinden Arnavud Hacı Mustafa, garaz ve mal sevdasında biri olarak 10-15 yıldır yanında vazifeli olan Hüseyin ile birlike hareketle, tekâlîfleri defter harici kendileri için toplayıp, tekâlîfini ödeyemeyenleri de 10'a 15 hesabı üzerinden borçlandırmaktaydı. Kendilerini para hırsına kaptıran bu iki kişi faiz ve türlü bahane ile ahaliden fazla olarak 100 kese akçe almıştı. Bunların kötülüklerinden perişan olan ahali de durumu merkeze şikâyet etmişti. İstanbul, Mora Muhassılı Vezire bu konuyu maarifet-i şer'le görmesini ve borçlu ahalinin de 10'a 11 hesabından ödeme yapmasını istemişti. Mustafa ve Hüseyin'in ahaliden ziyade aldığı paraların ise sahiplerine iade etmeleri de istenmekteydi¹⁷².

Kendi istedikleri oranda öşür ödemek isteyen reâyâ ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Paşaya ve Gördüs Kadısına gönderilmiştir. Erbâb-i timardan Hüseyin bin Mehmed Sipahi şikâyet gitmiştir. Evâsıt Recep 1157 (20-29 Ağustos 1744) tarihli hükümde, Sipahi, Gördüs

¹⁷⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 2/84 b2.

¹⁷¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/3 b2. Bu hükümden sonra gelen hükümde de aynı içeriğe sahiptir. Bkz. BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/3 b3.

¹⁷² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/35 a3.

kazasının İştimatika? Karyesinde 8000 akçelik timara sahip olup, toprağında ziraat yapanlardan kanunda ve defterde yazılı olduğu üzer 7/1 öşürü talep etmekteydi. Fakat reâyâlar 10/1 öşür ve 4'er pare resm-i dönüm verebileceklerini söylemiştir. Sipahi, timar reâyâlarının bu davranış ile timar mahsulüne gadr eyledeiklerini bildirmiştir. İstanbul yapmış olduğu inceleme sonucunda reâyânın defter-i hâkanîye göre 7/1'lik öşür vermeleri gerektiğini bildirildi. Buna göre reâyânın vergilerini defterde yazılı olduğu gibi ödemeleri hususunda hüküm yazıldı¹⁷³.

Kaza ahalileri arasında çıkan vergi tartışması ile ilgili hüküm, Mora muhassılı, Mizistre Kadısı ve --- Kadılarına Evâsıt Şaban 1157 (19-28 Eylül 1744) tarihinde gönderilmiştir. Mizistre kazasında ismi belgede geçmeyen dört kişi İstanbul'a şikâyetle üzerlerine düşen tekâlîfleri kendi kazalarının ahalisi ile birlikte ödemekte ve her hangi bir borçları bulunmadığını belirterek kaza ve karyede üzerlerine tekâlîf alınması icap eden her hangi bir mülkleri olmadığını söylemişlerdi. Fakat kazanın karyesindeki ahali de bu dört kişinini kendi kazalarında tekâlîf vermeleri gereken mülklerinin bulunduğunu iddia ediyordu. Dîvân bu dört kişinin başka karye ahalisi tarafından suçlandığı kanaatine vararak bu taleplerin sonlanması hükmünü vermişti¹⁷⁴.

Voyvoda'nın ahaliden vergi adı altında fazla para toplaması ile ilgili hüküm, Evâsıt Zilhicce 1157 (15-24 Ocak 1745) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Mora ceziresinde bulunan Gördüs, --- Kadılarına gönderilen bu hükümde Gördös kazasının reâyâsının şikâyet için İstanbul'a geldikleri, üzerlerine düşen tekâlîfleri noksansız bir şekilde ödemekte oldukları halde, 1154 yılında Voyvodaları olan ve aynı zamandan mütegalibeden Abdullah Derviş Efendi adlı kişinin, kendilerinden defterde kayıtlı olandan ziyade akçe aldığını belirtmişlerdi. Dîvân'dan Voyvoda'nın muhasebesinin görülmesi istenmiş ve zimmetinde fazladan 10.000 guruş olduğu saptanmış ve fazla paranın Voyvoda'dan alınıp, her reâyânın ne kadar hakkı varsa ise geri ödenmesi istenmişti¹⁷⁵.

Timara bağlı bazı karyelerin gelirinin kanuna aykırı alınması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı ve Benefşe Kadısı'na gönderildi. Evâhir Muharrem 1158 (23 Şubat – 4 Mart 1745) tarihli hükümde Benefşe Kalesi Muhafızı olan Topçuyanı Sani Ahmed *zîde fazluhû* şikayette bulunduğu yazılmıştır. Muhafız'ın Benefşe'ye tabi Molafar? ve etrafında, berat-ı şerif ile

¹⁷³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/43 a1.

¹⁷⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/45 a4.

¹⁷⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/50 b5.

timara sahipti. Timarının etraf karyelerin cürmü cinâyet ve bad-ı hevâsı defter-i cedid-i hâkanîye göre timarına bağlıdır. Fakat başkaları bunun hakkı olan rüsuma zorbalık ile ele geçirmiştir. İstanbul ise bu durumun çözülmesi için hükmü hümâyun verip, Mora Muhassılını görevlendirdi¹⁷⁶.

Sipahi'nin defter harici öşür istemesi ile ilgili hüküm, Evâhir Rebîülâhir 1158 (23-31 Mayıs 1745) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Gördüs Kadısı'na gönderilmiştir. Tripoliçe kazasında Kadı olan Mevlana El-hac Ahmed İstanbul'a, şikâyeti belirten bir mektup yollamıştı. Bu şikâyete göre Tripoliçe'de sakin Ali bin Mustafa, meclis-i şer'e gelip sipahisi Hüseyin bin Mehmed'den şikayetçi olmuştu. Ali bin Mustafa timar karyelerinden olan, Gördüs'ın İstelaki? karyesinde bedel-i öşür ile üzüm bağına mutasarrıftı. Bu bağın öşürünü de sipahisi olan Hüseyin bin Mehmed ve ortağına vermekteydi. Fakat Hüseyin bin Mehmed bu bağdan aldığı vergiye kanaat etmeyip Ali bin Mustafa'dan tekrar öşür talep etmiş, duruma emsal olarak da Kerefe? reâyâsından dahi tekrar öşür aldığı söylemiş. Bu kanuna aykırı davranış anlaşılacağı üzere yerel mahkemede çözüme ulaşmamış, Kadı da davayı merkeze arz etmişti. Dîvân'da görüşülen dava için önce defterhanede bulunan rûznâmçe-i hümâyun ile icmal ve mufassal defterlere bakılıp, konu araştırılmış ve bu bağın Ali bin Mustafa tasarrufunda olduğu tespit edilmişti. Davanın tekrar mahallinde kanun ve defterde yazıldığı üzere görülmesi istenmişti¹⁷⁷.

Tüccar taifesinin ahaliden hakkı olmayan vergileri talep etmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Tripoliçe Kadısı'na Evâ'il Şevval 1158 (29 Ağustos – 7 Eylül 1745)'de gönderilmiştir. Tripoliçe kazasının ahalisi İstanbul'a şikâyetle Tüccar taifesinden olan isimleri belgede geçmeyen dört kişi ile yine isimleri geçmeyen başka zımmîlerin kaza toprağında avâriz ve tekâlîf almalarını gerektiren emlak ve arazileri yok iken, kendilerinin tüccar taifesinden olduklarını söyleyerek kendilerinden avâriz ve tekâlîf talep ettiklerini belirtmişlerdi. Bu kişiler ahaliye haksız avâriz yükleyip ziyade gadr ve taaddide bulunmuşlardı. Ahalinin şikâyeti üzerine İstanbul, bu tüccar taifesinin kanuna aykırı davrandığını, haksız yere vergi toplamalarının engellenmesi için ilgili kişilere emr-i şerif göndermişti¹⁷⁸.

¹⁷⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/53 b3.

¹⁷⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/59 a1.

¹⁷⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/69 b2.

Vergilerin toplanmasına engel olan kişiler ile ilgili hüküm, Evâsıt Şevval 1158 (6-15 Kasım 1745)'de Mora Muhassılı Vezire ve Mora ceziresine vâki' olan Nâiblere gönderilmiş olan bu hükümde; Mora'da ismi belgede geçmeyen bir kazanın Yerasbos? karyesindeki Hacı Mehmed ve yine adı verilmeyen üç kişinin ortak olarak temessük ile menzillere mutasarrıf oldukları belirtilmişti. Bu ortaklar İstanbul'a gelerek Yerasbos? karyesinde defterde kayıtlı olan vergileri reâyâdan istemişler, karyede ashab-ı ağrazdan olan kişiler reâyâyı vergileri ödememeleri için tahrik ettiklerini şikâyet etmişlerdi. İstanbul ise kötü kişilerin bu türden kanuna aykırı işlerinin engellenmesi için emr-i şerif göndermiştir¹⁷⁹.

Üzerlerine düşen vergiyi vermemek için direnen reâyâ ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı, Hulumiç ve --- Kadılarına gönderilmiş Evâ'il Zilkade 1158 (25 Kasım – 4 Aralık 1745) tarihli bir hükümde erbâb-i timardan olan Mustafa --- ve ---merkeze şikâyete gelmişlerdi. Bunlar ber-vech-i iştirak Hulumiç'in Viraye? (Vraneş) nahiyesinde belli bir miktara timara mutasarrıfken timar topraklarında ziraat ve tarım ile uğraşan defterli Müslüman ve zimmîlerden kanun üzere ödemeleri gereken vergileri talep etmişler ancak re'ayadan bazıları vergi vermemek için taallül ve timar mahsullerine zarar vermişti. Dîvân-ı Hümâyun bu raâyânın üzerine yazılmış olan vergilerini ödemeleri ve kanunsuz hareketlerde bulunmamaları için hükmü hümâyun göndermişti¹⁸⁰.

Fazla tahsil etmiş olduğu cizyeyi vermeyen Kocabaşı ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Kalavrita Kadısı'na Evâhir Rebülevvel 1159 (13-22 Nisan 1746) tarihinde gönderilmiştir. Kalavrita sakini olan Salih isimli kişi İstanbul'a gelerek arz-i hâlini sunmuştu. Buna göre Salih 1154 yılında Kalavrita'da cizyedarlık yaparken, kazadaki tüm zimmîlerden cizyelerini tahsil etmiş, sadece 2150 guruşluk cizye, Kalavrita'nın Zaruhle karyesinin kocabaşısı olan Fetumu? isimli zimmî elinde kalmış bu kişi de bugün yarın veririm diyerek türlü bahane ile Salih'i oyalamıştı. Bu konu ile ilgili Fetumu? Kadı Mahkemesine çıkarılmış, mahkeme kararına göre elindeki fazla kalan parayı tahsil ettiği Yahudilere vermesi söylene de yerel mahkemenin verdiği hükmü yerine getirmemişti. İstanbul, kazadaki mahkemeden verilmiş olan kararın uygulanması için emr-i şerif vermiş ve davanın takibini kazadaki idarecilere bırakmıştı¹⁸¹.

¹⁷⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/72 a4.

¹⁸⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/73 a2.

¹⁸¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/81 b2.

Kalavrita reâyâsından kanunsuz vergi toplayan kişiler ile ilgili hüküm, Mora muhasssılı Vezire, Kalavrita ve --- Kadılarına Evâsıt Rebûlevvel 1159 (3-12 Nisan 1746) tarihinde gönderilmiştir. Kalavrita kazanın reâyâları sıkıntılarını dile getirmek için İstanbul'a gelmişlerdi. Reâyâ; üzerlerine edası lazım gelen öşür, cizye ve başka tekâlîfi ödemekte her hangi bir kusurları yokken, Kalavrita reâyâsı eski Kocabaşı olan El-hac Abdi Ağa, Zaruhle karyesinden Fotimu? ve Forimu'nun? kardeşi Papa Nikola, Arzoz? karyesinden Golganiki?, Livarca karyesinden Gordimitraba?'nın kendi aralarında anlaşarak kendilerinden belli aralıklarla 32, 10, 42 kese akçe para aldıklarından şikayetçiydiler. Bu akçelerin bir kısmı haksız yere cebren alınmıştı. Hatta reâyâ, vergileri deftere kaydeden nâib'e, duruma göz yumması için rüşvet verildiğini de iddia etmişti. Yukarıda ismi sayılan kişilerin başka kötülüklerinin de olduğu yine reaya tarafından dile getirilmişti. İstanbul hükümeti bu sorunu dinledikten sonra adı geçen kişilerin re'ayadan fazladan almış olduğu akçelerin ellerinden alınıp hak sahiplerine iade edilmesi için emr-i şerif göndermiş, durumu mahallinde ilgili görevlilerin takibine bırakmıştı¹⁸².

Sipahi'nin ahaliden fazla vergi tahsil etmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhasssılı Vezire ve Tripoliçe, --- Kadılarına Evâ'il Rebûlâhir 1159 (23 Nisan-2 Mayıs 1746)'da gönderilmiştir. Tripoliçe'den ismi verilmeyen dört kişi arz-i hâllerini bildirmek için İstanbula gelmişlerdi. Bunlar --- ve --- karyeleri toprağında erbâb-i timar re'ayalarından olup, bağlı oldukları Sipahilerine üzerilerine düşen tüm vergileri ödeyip 1/8 oranında da öşür vermekte ve her hangi bir borçları bulunmasa da sipahileri verdikleri vergi miktarına kanaat etmeyip fazla öşür talep etmişti. Şikâyetçi olan bu reâyâyâya göre İstenilen öşür mîrî olmayıp Sipahi'nin nefsi içindi. Ayrıca Sipahi bu kişilerin mahsullerini de ortada bırakmıştı. Dîvân-ı Hümâyun'da görüşülen bu konu üzerine Sipahi'nin zulmünün men' ve def olunması için ilgili görevlilere bu emr-i şerif gönderilmişti¹⁸³.

Sipahi ve Subaşı'nın fazla vergi istemesi ile ilgili hüküm, Mora Muhasssılı Vezire ve Tripoliçe Kadısı'na Evâ'il Rebûlâhir 1159 (23 Nisan-2 Mayıs 1746) gönderilmiştir. Buna göre erbâb-i timar karyelerinden olan Zisre ve Manastır toprağında ziraat eden Hacı Ali, Abdullah Mehmed, İbrahim, --- ve --- kişiler üzerlerine düşen 8/1 öşrü Sipahilerine düzenli bir şekilde ödemekte olup, her hangi bir borçları yokken, Sipahileri ve Subaşıları bunların ödediği vergilerine kanaat etmeyip kanuna aykırı olarak fazla akçe talep etmişlerdi. Ahali

¹⁸² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/82 a2.

¹⁸³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/82 a4.

ayrıca kendilerine yapılan kötü davranışlara dayanamayıp bununla ilgili bir de fetva olarak şikâyetlerini resmi hale sokmuşlardı. Dîvân'da görülen dava sonucunda, Sipahi ve Subaşı'nın taaddi ve rencilerinin men' ve def olunup, davanın fetva-yı şerife'ye göre çözüme ulaştırılmasını istenmişti¹⁸⁴.

Fazla vergi tahsil eden Voyvoda'nın malından zararın karşılanması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Karitena kazası Nâib'ine hitaben yazılmıştır. Karitena ahali şikâyetlerini iletmesi için bir kişiyi İstanbul'a yollamışlardı. Bunların kazalarına tabi Langarya karyesinde sakin olan Voyvoda Mendi oğlu Mehmed, 1155 yılında Voyvoda iken âdet-i ağnam ve sair tekâlifleri, ahaliden deftere ve kanuna aykırı olarak toplamış, ayrıca haksız yere kendisi için 16.375 guruşu da cebren tahsil etmiş. Bu olay yaşandığı zaman ahali, mahallindeki Kadı Mahkemesi'ne gitmişti. Fakat Kadı tarafından kendileri lehinde verilen karara itaat etmeyen Voyvoda firar etmiş, hakkını alamayan ahali de bu durumu aydınlatan bir fetva da almıştı. Fetva haricinde ahaliye daha önce Kadı tarafından verilen temessük de şikâyet dilekçesiyle birlikte İstanbul'a gönderilmişti. İstanbul, emre itaat etmeyip kaçan Voyvoda'nın o mahalde emval ve eşyasından ahalinin zararının tahsil edilmesini istemişti. Bunun için Voyvoda'nın mahaldeki ne kadar emval ve eşyası var ise, deftere yazılıp bir suretinin merkeze bildirilmesi için Evâhir Rebûlâhir 1159 (13-22 Mayıs 1746) tarihinde hüküm yazılmıştı¹⁸⁵.

Vergi tahsili yapan kişilerin, reâyâdan defter harici akçe talep etmeleri ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Koron ve --- Kadılarına Evâhir Şaban 1159 (8-16 Eylül 1746) tarihinde gönderilmiştir. Havvâs-ı Hümâyûn'a ve Koron kazasına bağlı Ferhimadi?, Bosisteri?, Bakipeta, Sıkali? isimli karyelerin ahalipleri arz-i hâllerini sunmak için İstanbul'a gelmişlerdi. Bunlar, yapmış oldukları ziraatten üzerlerine düşen öşür ve her türlü tekâlifi ödemeye razırlar iken âyandan bazıları bunlara defterde yazılı olmayan fazla vergi yükleyerek taaddi ve rencidede bulunmaktaydılar. Ahali bu konu ile ilgili bir emr-i şerif istemişti. İstanbul ise bu konuyu soruşturulması için defterhâne-i âmire de tutulan, bölgenin mufassal defterine başvurmuş; "...Mizistre sancağında Koron nahiyesinde onyedî nefer reâyâ ve hâsıl tahtında bey' galat-ı ispençe ve hinta ve öşrü botan-ı sebzevat yekûn ma' agyri dört bin beşyüz akçe yazusu olan karye-i Fercmedi ve yine nahiyeye-i mezbura tâbi sekiz reâyâ ve hâsıl tahtında bey' galat-ı ispençe ve hinta ve öşrü bostan-ı sebzevat yekûn ma' gayri bin beşyüz akçe yazar

¹⁸⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/82 b3.

¹⁸⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/84 a1.

karye-i Bostari ve yine nahiyeye-i mezbura tâbi on dokuz nefer reâyâ ve hâsıl tahtında bey' galat-ı ispençe ve hinta ve öşrü bostan-ı sebzevat yekün ma' gayri beş bin akçe yazar karye-i Patriberek ve yine nahiyeye-i mezbura tâbi otuz nefer reâyâ ve beş çiflik ve hasıl tahtında bey' galat-ı ispençe hinta ve öşrü bostan-ı sebzevat yekün ma' gayri sekizbin beşyüz akçe yazar karye-i ...? Nam karyeler defter-i mufassalda muharrer kalemiyle tahriri ve havâssı hümâyun mülhakatında..."kaydını tespit etmişti. Dîvânşikayeti görüştüktan sonra ahaliden vergi tahsilatı yapılırken defterde yazılı olan rakamların dikkate alınmasını söylemiştir¹⁸⁶.

Voyvoda ve bir yandaşının ahaliden fazla akçe alması ile ilgili hüküm, Evâ'il Şaban 1159 (19-28 Ağustos 1746) tarihinde Mora Muhassılı Vezir Paşa'ya, Kalavrita ve --- kazalarının Kadılarına gönderilmiştir. Kalavrita kazasının ahalisinin şikayetine göre bu kazada sakin El-hac Abdi isimli kişi 14 seneden beri bunların Voyvodası olup, kötülüğü ile tanınan biriydi. Voyvoda yanına Monla Mehmed'i de alıp birlikte ahaliden defterden ziyade fazla akçe almışlardı Ahali bu konuyu daha önce Kadı Mahkemesine götürmüş ve davaları görülüp, aralarındaki hesap mârifet-i şer'le görülmüştü. Mahkeme ahaliden bir yıl içinde haksız yere 15 kese akçe alındığı tespitle bu tahsilatın geri ödenmesi kararını vermişti. Fakat El-hac Abdi ve Monla Mehmed hilekâr ve eşirradan oldukları için ahalinin hakkını teslim etmemiş, bunun üzerine re'aya'nın İstanbul'a yaptığı başvuru sonucunda davanın mahallinde şer'le görülüp haklarının tahsil edilmesi için ilgili kişilere hükmü hümâyun yollanmıştır¹⁸⁷.

Eski yöneticilerin ahaliden nefisleri için fazla vergi almaları ile ilgili hüküm, Evâ'il Recep 1159 (20-29 Temmuz 1746) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Kalavrita Kadısı ile Nâibi'ne ve --- kazası Kadısı'na gönderilmiştir. Kalavirta kazası ahalisi üzerlerine edası lazım gelen tekâlifleri ödemekte ve her hangi bir kusurları yokken, kendilerinden fazla akçe alındığına dair bir şikayette bulunmuşlardı. Kazalarının eski Voyvodası El-hac Abdi ile eski Kocabaşları olan Papa Fotomu ve Uvlikyan? isimli zimmîler, aralarında anlaşarak ahaliden defterde yazılı olmayan ve kendi nefisleri için tekâlîf bahanesi ile 115- yılında bir kaç defa cebren ve kahren akçe tahsil etmişlerdi. Bu davranışları ahaliye maddi olarak zor durumda bırakmıştı. Bu olay yaşandığı zaman dönemin Mora Muhassılı Vezir Ahmed Paşa mübaşir tayin ederek haklarında şikâyet edilen kişileri şer'i mahkemeye getirtmiş, yargılama sonucu 1158 yılında kendi nefisleri için aldıkları 9182 gurus 20 pareyi ahaliye geri ödemeleri için karar çıkmıştı. Fakat bunlar mahkemenin bu kararına uymayarak ahaliye gadr ve taaddide

¹⁸⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/88 b2.

¹⁸⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/91 a3.

bulunmaya devam etmişlerdi. Dîvân, ilgililere emr-i şerif göndererek kötü kişilerin davalarının mahallinde mârifet-i şer'le görülmesini ve zimmetlerinde olan meblağın alınıp hak sahiplerine ödenmesini istemişti¹⁸⁸.

İlgili karyede mülkü olamadığı halde kendisinden vergi alınan zimmî ile ilgili hüküm, Evâ'il Şevval 1159 (19-28 Ağustos 1746)'de Mizistre sakini ...? isimli zimmînin şikayeti üzerine Mora Muhassılı Vezire, Mizistre ve --- Kadılarına gönderilmiş olan hükümde; üzerinde edası lazım gelen tekâlîfleri kazadaki reâyâ ile birlikte ödemekte ve her hangi bir vergi borcu yokken yine Mizistre'nin Mahdos? karyesinde tasarrufunda her hangi bir mülk bulunmadığı için tekâlîf vermesi gerekmez iken karye ahali, zimmînin daha önceleri kendileri ile birlikte tekâlîf verdiğini ifade edince, ehli-örf taifesi kendisine tekâlîf ödemesi için taaddi ve rencidede bulunmuştu. Zimmînin şikâyeti üzerine İstanbul'un verdiği hükme göre yapılan bu haksızlığın son bulması istenmişti¹⁸⁹.

Tekâlîfini ödemeyen kuyumcu ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Mizistre Kadısı'na gönderilmiş Evâhir Şevval 1159 (6-15 Kasım 1746) tarihli bu hükümde Karitena'nın Berdeni? Karyesinin ahalsinin şikâyetleri dile getirilmişti. Karitena'nın Haymahna karyesinden kuyumcu Anakosti isimli zimmî cizye, ve Berdeni'deki mülkleri için üzerindeki bütün tekâlîfleri ödediğini ifade etmesine rağmen ahali kuyumcunun Berdeni'deki toprağı için vergi ödemediğini iddia ederek, vergiyi ödemesini istemişlerdi. Bunun için bir fetva da almışlardı. Dîvân fetvayı dikkate alarak, kuyumcunun Berdeni'deki toprakları için ahali ile birlikte tekâlîflerini ödemesi için hükmü hümayun vermişti¹⁹⁰.

Cizyedarın ahaliden fazla cizye toplaması ile ilgili hüküm, Evâ'il Safer 1160 (12-21 Şubat 1747) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Kalavrita ve --- Kadılarına gönderilmiş. Kalavrita kazasına tabi Tezlas? karyesinin zimmî ahali ve başka kişiler ortak arz-i hâllerini İstanbul'a sunmuşlardı. Buna göre re'aya üzerlerine düşen cizyeleri --- isimli cizyedarlarına eksiksiz bir şekilde ödemelerine rağmen. Cizyedarları celb-i mal sevdasıyla bu ahaliden cebren, kanuna aykırı fazla cizye almıştı. Cizyedar, ahalinin şikâyeti üzerine çağrıldığı şer'i mahkemede fazla akçe aldığını kabul etmiş, fakat buna rağmen cizyedar taaddi ve rencideye devam etmişti. Ahali Şeyhülislâmdan daha önceki davalarına uygun olarak aldıkları fetva ile İstanbul'a şikâyette bulunmuşlardı. İstanbul bu fetvaya göre cizyedarın kanunsuz

¹⁸⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/93 a3.

¹⁸⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/94 b3.

¹⁹⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/95 b7.

davranışının men' ve def edilmesi için ilgili kişilere emr-i şerif göndermiş ve davanın şer'le mahallinde görülmesini istemiştir¹⁹¹.

Sipahi'nin ahalinin üzerine yazılı olmayan otlak resmi istemesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ile Karitena ve --- Kadılarına hitaben yazılmıştır. Karitena'nın Vilitne kayesinin ahalisi ziraat ile uğraşp hisselerine düşen öşür ile diğer vergileri defter ve kanuna uygun bir şekilde ödemekteyken ve ahali üzerine otlak resmi yazılmamışken, karyelerinin Sipahisi bunlardan otlak resmi talep etmişti. Sipahi otlak resmi vermezler ise ahalinin havanlarını otlatmayacağını söylemişti. Bunun üzerine köy re'ayası kullanmış oldukları otlakın kadimden beri kendi otlakları olduğuna dair bir fetva almışlardı. Yapılan inceleme sonucunda Divân ahalinin koyun ve diğer hayvanlarının, kendi otlaklarının otundan, suyundan istifade etmelerinin karşılığında Sipahi'ye her hangi bir resm vermemeleri kararını almıştı. Sipahi'nin vergi talep etmesinin kanuna aykırı olduğu ve geçen yıl otlak resmi verenlerin ise bu yıl ödememesi için Evâ'il Safer 1160 (12-21 Şubat 1747) yılında hükm-ü hümâyun göndermişti¹⁹².

Yöneticiler adına kendi için ahaliden para toplayan zimmî ile ilgili hüküm, Evâhir Sefer 1160 (4-13 Mart 1747) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Kalavrita Kadısı'na gönderilmiştir. Kalavrita re'yasına göre herhangi bir vergi borçları yokken Kalvrita'da Hatubotamni? karyesinde olan Papa Manoli Veledi Papa Mihalu kötü kişi olarak bilinmekle reâyâ kötülük ve celb-i mal kasdıyla musallat olmuş, Mora Muhassılı Vezir Ebubekir Paşa, Mora Muhassılı Kethüdâsı ve Kocabaşılar adına 115- yılında kanunsuz ve haksız yere cebren 4500 guruşdan fazla paralarını almıştı. Bu konu üzerine daha önce murâfaa-i şer' olunmasına rağmen Papa Manoli Veledi Papa Mihalu rahatsızlık vermeye devam etmişti. Dava merkeze yansınca bu kişinin yapmış olduğu zulüm ve kötülüğün men' edilip, almış olduğu tüm guruşların ahaliye geri ödenmesi için hükmü hümâyun verilmiş ve davanın mahallinde şer'le görülmesi istenmişti¹⁹³.

İki farklı karyedeki ahaliler arasında yaşanan vergi ödeme sorunu ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Kalavrita ve Gördüs Kadılarına Evâ'il Rebûlevvel 1160 (13-22 Mart 1747) tarihinde gönderilmiştir. Kalavrita sakinlerinden Papa Panayot Futuni, Papa Tim, Papa Dimitri, Papa Nikola ve diğer ismi verilmeyen iki kişi hep birlikte İstanbula şikâyete

¹⁹¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/101 b1.

¹⁹² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/102 a1.

¹⁹³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/104 a5.

gelmişlerdi. Bunlar üzerlerine düşen tekâlifleri düzenli ödemekte ve hiç kimle ile alakaları yokken ve Gördüs'ün Konya ve Tarsun karyeleri toprağında her hangi bir yere sahip olmamalarına rağmen bu karyelerin ahalileri yukarıda adları geçen zımmîlerden tekâlif vermelerini istemişlerdi. Şikâyetçiler vergi vermelerinin kanuna aykırı olduğunu bildiren fetva almışlardı. Buna göre ahaliye yapılan taaddilerin men' ve def olunması, davanın şer'le görülmesi için emr-i şerfi yazılmıştır¹⁹⁴.

Ehl-i örf taifesinin zımmî bir kişiden fazla vergi istemesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Benefşe ile --- Kadılarına Evâsıt Cemâziyelevvel 1160 (21-30 Mayıs 1747) tarihinde gönderilmiştir. Benefşe'de ikamet eden Françesko (Francesco) isimli zımmî'nin şikâyetine göre; kendisi uzun süre önce esir düşmüş, esaretten kurtulduktan sonra Benefşe'de yaşamaya başlamış ve Benefşe muktaasının defterli reâyâsı olmuştu. Reâyâlığın getirmiş olduğu cizye, ispence gibi tekâliflerini tahsildara zamanında ödemekte ve her hangi bir borcu bulunmaktayken, ehl-i örf taifesi tarafından Françesko'ya ödememesi gereken bazı tekâlifler yüklenmişti. İstanbul ise bu konu hakkında hükmü hümâyun vererek; Françesko'dan kanuna aykırı fazla vergi alınmayıp, taaddi ve rencidede bulunulmaması istenilmiştir¹⁹⁵.

Yeniçeri zabitlerinin hakkı olmayan tekâlifi ahaliden istemesi ile ilgili hüküm, Evâsıt Şevval 1160 (16-25 Ekim 1747) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Moton ve --- Kadılarına gönderilmişti. Havâss-ı hümâyun karyelerinden olan Moton'un Varoş karyesinin ahalisinin şikâyetine göre; re'aya karyelerinden hâsıl etmiş oldukları üzümün 10/1'lik öşürünü voyvodalarına ödemektelerken ve Moton Kalesi'nin yeniçeri zabitlerine üzüm hasılı yaptıkları yerler hâsıl yazılmış değil iken, zabitler kanuna aykırı olarak bu reâyâdan akçe alıp, taaddi ve rencide de bulunmuşlardı. İstanbul ise kanuna ve deftere aykırı olarak akçe mutâlebe edilmesini men'e ve def eden bir hükmü hümâyun göndererek vergilerin kanuna uygun toplanması istemiştir¹⁹⁶.

Sipahinin ahaliden haksız vergi istemesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Vostice kadısına Evâ'il Zilkade 1160 (4-13 Kasım 1747) tarihinde gönderilmişti. Vostice'de timar karyesi olan Konya'de sakin re'aya'nın şikâyetleri şöyleydi; Re'aya vermesi gereken öşür ve sair vergileri defterde yazıldığı gibi Sipahilerine ödemektelerken Vostice de sakin

¹⁹⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/105 a3.

¹⁹⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/110 b3.

¹⁹⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/117 a3.

olan Sipahi Mahmud ahaliden cebren defter harici 1100 guruş almıştı. Bu sorun daha önce Mora Muhassılı huzurunda murâfaa-i şer' olunmuş, dava sonucunda sipahinin fazla akçe aldığı şer'le sabit olduğu ve Sipahinin geri ödemesini bildiren hüccet-i şer'iyye taraflara verilmişti. Ancak Sipahi hüccete uymayıp ahalinin hakkını vermemişti. Ahalinin bu şikâyeti üzerine İstanbul hükmü hümâyun verip, davanın mahallinde şer'le görülmesini istemişti¹⁹⁷.

Asker taifesinden haksız vergi tahsil etmeye çalışan ahali ile ilgili hüküm, Mora muhassılı Vezire ve Mora'daki ismi yazılmamış bazı Kadılara Evâ'il Muharrem 1161 (2-11 Ocak 1748) tarihinde gönderilmiştir. Asker taifesinden Mehmed, ---, --- ve --- şikayetlerini ulaştırmak için İstanbul'a gelmişlerdi. İfadelerine göre köylerinde avarız vermeleri gerektiren hiç bir emlakı ve yerleri yok iken, karye ahali, bizler üzerimize düşen tekâlifleri veririz, sizler de verin diye bunlara taaddide bulunmuşlardı. Asker taifesi bu problemi çözmek için o karyede mülklerinin olmadığına dair fetva-yı şerife almışlardı. İstanbul ise karye ahlisin açık olan taaddilerinin men' ve def edilmesi için emr-i şerif yollayarak kanuna uygun davranılmasını istemiştir¹⁹⁸.

Defter harici öşür toplanan reâyânın şikayette bulunması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Balyabadara ile --- Kadılarına Evâhir Recep 1161 (17-26 Temmuz 1748) tarihinde yazılmıştır. Balyabadra Kadısı Mehmed arz-i hâli için İstanbul'a mektup göndermişti. Morakastel kalesinde Azaban-ı Evvel Bölükbaşı Osman ve görevli muhafızlardan Ahmed, Ali, Yusuf, Mehmed ve bir başka Ahmed'in gedik timarlarının bulunduğu iki karyenin (karyelerin ismi yazılmamıştır) re'ayası, öşürlerini toplamaya gelen mutasarrıfların vergileri defterde yazılı olmayan şekilde topladıkları için daha önce meclis-i şer'e varmışlardı. Meclis-i şer' de re'aya, kendilerinden kanuna aykırı cebren vergi toplandığı ve ellerinde temessüklerinin hiçe sayıldığını belirten bir karar çıkartmıştı. Fakat bu mutasarrıflar karara uymayarak taaddi ve rencide de bulunmaya devam etmişlerdi. Balyabadra'da çözülmeyen bu davayı kaza Kadısı merkeze bildirmiş. İstanbul ise usulsüz vergi toplamaması için emr-i şerif yollamıştır¹⁹⁹.

3.1.3. Mora'daki Ticaret ve Tüccarlarla Alakalı Hükümler

Mora coğrafi konumundan kaynaklı deniz yolu ile pek çok milletten tüccarın uğrak yeri olmuştur. Mora Muhassılı'na ise en çok Fransız ve İngiliz tüccarlar ile ilgili hükümler

¹⁹⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/118 a3

¹⁹⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/120 b5.

¹⁹⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/130 a2.

gönderilmiştir. Merkez, bunun dışında yerli tüccar veya üretici ile yabancı tüccarlar arasında yaşanmış olan anlaşmazlıkları çözmesi için muhassıla havale etmiştir. Yabancı tüccarların ülkelerine Osmanlı Devleti tarafından verilmiş olan bir ahidnâme varsa, problem ahidnâmede yazılı olan kurallar dikkat alınarak çözülmüştür. Ayrıca yabancı tüccarların ülkelerinin konsolo veya elçisi Osmanlı topraklarında ise, bu tür davalara konsolos veya elçiler de dahil olmuştur. Bir tüccarın dolandırılması, malının çalınması vb. gibi yaşayabileceği sorunlar ilgili hükümler karşımıza çıkmıştır. Bu hükümler arasından dikkat çeken bir hüküm ise, Mora ve Kıbrıs'ta ipek üretimi yapan kişilerin, ipeğin kilo olarak ağır gelmesi için içine çöp ve boyalı sahte ipek karıştırması ile alakalıdır. Fransız tüccarlar rahatsız oldukları bu durumu Merkeze bildirmiştir. Bu şikâyet sonrasında hüküm hem Mora hem de Kıbrıs Muhassıllarına gönderilmiş ve ipek üreticilerinin uyarılması istenmiştir. Ancak tüm uyarılara rağmen ipek üreticileri hileli ipek satışına devam etmeleri üzerine Mora Muhassılı, Mora'daki üreticilerin elindeki ipeklere Devlet adına el koymuştur. Bu hüküm bize başka bir yerlerde uygulanan muhassıllık ile yönetimde, muhassıllara verilen adli yetkileri göstermiştir. Ayrıca muhassılların bölgelerindeki ticaretin düzenli ve güvenilir yapılması için çaba gösterdiğini öğrenmekteyiz.

İpek üreticilerin ham ipeğin içine çöp ve sahte ipek karıştırıp Fransız tüccarlarına yapmış oldukları hile ile ilgili hüküm, Lefkoşa ve Mora'da bulunan Kadılar ile Muhassıllara Evâ'il Recep 1132 (9-18 Mayıs 1720) tarihinde gönderilmiştir. Mora ve Kıbrıs'ta ham ipek alan Fransız tüccarlar, bu ham ipeklerin arasında çöp ve boyalı sahte ipek gibi şeylerin çıkması üzerine İstanbul'a şikâyette bulunmuşlardı. Fransız tüccarların ipek satın aldıkları kişiler, satılan ham ipeğin fazla kilo gelmesi yoluyla daha fazla kazanç elde etmek için hileye başvurmuşlardı. Daha önceleri de bu gibi durum ile karşılaşan tüccarların yapmış oldukları şikâyet üzerine İstanbul, Fransızlara ipek temin eden kişilerin Muhassıllar tarafında uyarılmasını istemişti. Fakat bu kişiler uyarıları dikkate almayarak her yüz vukiyye ipeğin içine beş vukiyye çöp ve sahte ipek karıştırmaya devam etmişlerdi. Tüccarların bu son şikâyetinden sonra Mora Muhassılı, ibret olması için bunların ellerindeki ipeklere devlet adına el koymuştu. Hükümde bunun tekrarlanması halinde haklarından gelineceği üzere uyarıda bulunulmuştu²⁰⁰.

Eksik sabun çorağı satın alan Ali'nin hakkını araması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Tripoliçe ve --- Kadılarına Evâsit Şevval 1158 (6-15 Kasım 1745) tarihinde

²⁰⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 1/60 a1.

gönderilmişti. Ali isimli bir kişi şikâyete gelerek, Tripoliçe kazasından sakin olan Tahir ve El-hac Ali isimli kişilerden 1150 yılında kantarı 1 guruşdan 1200 kantar sabun çorağı satın aldığını, o anda tartısı olmadığından tartmadığını, daha sonra tarttığına aldığı çorağın 290 kantar eksik geldiğini görmüştü. Eksik çorağın değerini nakit olarak istemesine rağmen Tahir ve El-hac Ali vermemek için mazeret üretmişlerdi. Bunun üzerine Ali durumuna uygun fetvayı şerife almış. İstanbul ise bu davanın fetvaya uygun hareket edilmesi için emr-i şerfi vermişti²⁰¹.

Fransız sefinelerine karşı ahidname-i hümayuna aykırı davranılması ile ilgili hüküm, Mora muhassılı ve Mora ceziresinde bulunan bazı Kadılıklara Evâhir Zilhicce 1137 (31 Ağustos-8 Eylül 1725)'de gönderilmişti. Ahidnâmeleri bulunan Fransız sefinelerinin, ahidnâme gereğince erzaklarını sağlamak için Vatina'ya uğradıklarında onlardan erzak karşılığında gümrük vergisi alınmıştı. Sefine tayfası kendi paraları ile ihtiyaçları kadar erzak satın almışlar ve Vatina voyvodası da bu kişilerden gümrük bahası adı altında ücret almıştı. Alınmış olan bu ücret esasında ahidnâmeye aykırıydı. İstanbul Fransız sefinelerinin uğradıkları bu haksızlık karşısında ahidnâme-i hümayuna uyulması gerektiğini belirten ferman yetkililere gönderilmişti²⁰².

Fransız tüccarın iki Osmanlı tüccarlarında bulunan alacağı ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı ve Anabolu Kadısı'na Evâsıt Recep 1138 (15-24 Mart 1726'da gönderilmiştir. Fransız Elçisi'nin arz-i hâline göre Anabolu'da ticaret yapan Cuvanni (Giovane) Olrid Bedrator? isimli tacir 1136 yılında 1100 varul (varil) zeytinyağı ve 1300 kile hinta (buğday) almak üzere Abdülkerim ve Musa Ağa ile anlaşmıştı. Fakat Abdülkerim ve Musa bu malların parasını almalarına rağmen 100 varil zeytinyağı ve bir miktar buğdayı henüz teslim etmemişti. Fransız tüccarın maduriyetinin giderilmesi için Elçi'nin başvurusuna karşılık Dîvân-ı Hümayun, tüccarın hakkının teslim edilmesi için Mora Muhassılına görevlendirmişti²⁰³.

Koron'dan haksız yere atılan Fransız tüccar ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı ve Koron Kadısı'na Evâsıt Rebîülâhir 1139 (6-15 Aralık 1726)'da gönderilmiştir. Fransa Elçisi'nin yolladığı arz-i hâle göre; Koron'da ikamet eden ve ticaret ile uğraşan Çarlisyân? İsimli Fransız tacir, Ömer Hoca ve başka kişiler ile zeytinyağı ticareti hususunda bazı anlaşmazlıkları olduğunu bildirmişti. Bu anlaşmazlık daha önce mahallinde şer'le görülmüş

²⁰¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/70 a3.

²⁰² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 1/116 a2.

²⁰³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 1/119 b1.

olan bu dava Mora Muhassılı'nın bu Fransız tüccarı Koron'dan kovması yönünde sonuçlanmıştı. Fakat Elçi bu durumun ahidnâme-i hümayuna aykırı olduğunu bildirmişti. Dîvân-ı Hümayun, ahidnâme'de yazılı olduğu üzere Mora Muhassılı'nın Fransa tabaasından elçi konsolos, tüccar ve reâyâlarının haklarını gözetmesi için bir hüküm göndermişti²⁰⁴.

İngiliz Konsoloslara gümrükte konsolosluk hakkı verilmemesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Modon Kadısı'na Evâhir Cemâziyelâhir 1161 (18-27 Haziran 1748) tarihinde gönderilmiştir. İngiltere Elçisi'nin arzına göre; ahidnâme gereği İngiliz Konsoloslarının buldukları yerlerdeki gümrüklerden konsolosluk hakkı almaları yazılıyken Müslüman tüccarlar ve Sakızlı müste'menler ahidnâme gereği konsolosluk hakkı vermekten kaçınılmaktaydılar. Ahidnâmede her kim olursa olsun gümrükten alınan her meta için konsolosluk hakkı vermeleri belirtilmişti. Modon İskelesi gümrüğünde konsolos hakkını İngiltere konsolosu Daniel Pavli'nin görevlendirdiği İngiliz tebaasından Yorgo Anglo isimli müste'men alıyordu. Bu şikâyet üzerine İstanbul, bahsedilen konsolosluk hakkına engel olunmaması hususunda hüküm göndermişti²⁰⁵.

3.1.4. Tercümanlık ve Tercümanların Davaları

Mora'da Rum nüfusun sayıca fazla olması ve Ada'da yabancı tüccarların sıkça uğramasından dolayı tercümana ihtiyaç duyulmuştur. Tercümanların, Mora'da yaşamış olduğu sorunlar ahkâmlara yansımış ve Mora Muhassılı uhdesinde çözüme kavuşmuştur. Mora Muhassılı kapısına İstanbul tarafından görevlendirilen bir de tecümanın varlığını aşağıdaki değerlendireceğimiz hükümlerden öğreneceğiz. Bu bağlamda muhassıllar tercümanlardan hem Mora'da yaşayan yerli Rum reâyânın hem de ticaret yolu ile Mora'ya gelen yabancı tüccarların davalarının çözümünde faydalanmıştır. Yine bu açıdan bakarsak Muhassıllar uluslararası sayabileceğimiz sorunların çözümünde de aktif rol oynadığı aklımıza gelmektedir.

İngiltere Konsolosu'nun tercümanına iftira atılması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Balyabadra ile Gördüs Kadılarına Evâ'il Rebûlevvel 1159 (24 Mart – 2 Nisan 1746) gönderilmişti. İngiltere Elçi vekilinin arzına göre; İngiliz ve İngilizlere tabi tüccarların, tercüman ve simsarların Osmanlı toprakaların alım-satım, ticaret ve kefalet işlerinde bir sorun yaşandığında buldukları kazaya gidip Kadı Mahkemesi'ne olayı kaydettirmeleri ve hüccet

²⁰⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 1/121 a2.

²⁰⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 2/101 a2.

almaları gerekmektedir. Ola ki bu kişilerin davası ile ilgili daha sonradan bir sorun yaşanırsa, şahit dinlenmeyip mahkeme tarafından daha önce verilen hüccete göre karar verileceği belirtilmişti. Ayrıca İngiliz tüccarlarının davalarında Elçileri, Konsolosları veya tercümanları hazır olmadıkça görülmecekti. Bunların 4000 akçeden fazla olan davaları İstanbul dışında başka bir yerde görülmesi de yasaktı. Tercümanlık yapanların her hangi bir suçu olduğunda Elçi ve Konsoloslarının oluru alınmadan hapse atılıp ceza verilmeyecekti. Bu tercümanlar tercüme ettiği konuşmalardan sorumlu olmayıp sadece çeviri yapacaklardı. Tüm bu kurallar ahidnâme-i hümayun ile de kayıt altına alınmıştı. Hükümde de bu hatıratma yapıldıktan sonra asıl dava konusu olan, Mora'da bulunan İngiltere konsolosu yanında hala berat-ı şerif ile tercümanlık yapan Borganda veledi Notare isimli tercüman bağlı olduğu ahidnâmeye aykırı davrandığı hakkında bazı kimseler tercümanın arabozucu ve kötü biri olduğuna dair iftira atıldığı bildirilmişti. İftira atan kişiler bu iddialarını Kadı Mahkemesi'ne taşımışlardı. Bu suçlama mahallinde çözülmesi gerekirken iftiracılar davanın İstanbul'da görülmesinde ısrar etmekteydiler. Ayrıca iftira atan kişilerin, ahidnâme gereği davanın merkezde görülmesini gerektirecek 4000 akçelik bir dava olduğuna dair sened-i şer'iyeleri yoktu. Dîvân bu gelişmeleri göz önünde bulundurarak, iftiracıların taaddi ve rencidelerinin men' edilmesi, tercümanın İngiltere Konsolosu yanındaki görevine devam etmesi kararı vermişti²⁰⁶.

Tercümanın, tercümanlık beratını kullanarak yakın akrabalarını vergiden muaf etmeye çalışması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Balyabadra Kadısı'na Evâsıt Rebülevvel 1157 (24 Nisan – 3 Mayıs 1744) tarihinde gönderilmiştir. Balyabadra'da bulunan ehl-i zimmî reâyâsının şikayetine göre bunlar üzerlerine düşen cizye, avâriz, nüzûl ve diğer vergileri eksiksiz olarak ödemektelerken yine bu kazada sakin olan ve konsolos yanında tercümanlık yapan Anastas Koviraski, Selçipati isimli kişilerden Anastas, elindeki tercümanlık beratı ile kendi oğlu ve hizmetkârlarının üstüne düşen tekâlîfden onları muhaf kıldırılmıştı. Anastas'ın daha önce de yine tercümanlık beratını zevcesini, zevcesinin kardeşini ve başka akrabalarının üstüne düşen vergileri ödememeleri için kullandığı yine şikayetçiler tarafından belirtilmişti. Re'aya, Anastasın oğlunun ve hizmetkârlarının üstüne düşen cizye, avâriz, nüzûl ne ise ödemelerini talep ediyorlardı. Buna göre Divan-ı Hümayun'da Anastas'ın tercümanlık beratını incelenmiş; oğlunun ve hizmetkârlarının tekâlîf ödememelerinin kanuna uygun olduğunu fakat zevcesi, zevcesinin kardeşi ve diğer akrabalarının hisselerine düşen tekâlîfleri ödemesi gerektiği kararını vermişti. Bu berat ile ilgili Reîsülküttâp Mehmed Ragıp

²⁰⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 2/93 a1.

Efendi ilâm vermiş, beratta belirtilenler dışında kalan herkesin tekâlîflerini ödemeleri hususunda bu hüküm yazılmıştı²⁰⁷.

Kötü kişilerin tercümana musallat olması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı ve Mora ceziresine vâki' olan bazı Kadılara Evâhir Rebûlevvel 1157 (4-13 Mayıs 1744) tarihinde gönderilmiştir. Buna göre Mora'da yaşayan Rum taifesi Türkî lisanı bilmedikleri için Muhassıl kapısında kendilerine tercümanlık yapması için İstanbul tarafından Yorgi isimli zimmî görevlendirilmişti. Hücet-i şer'iyye işe bunlara tercümanlık yapan Yorgi kendi halinde birisiyken bazı kötü kişilerin celb-i mal sevdasıyla Yorgi'nin tercümanlığına kanuna aykırı olarak karıştıkları bildirilmiş. Dîvân ise hüccete ve kanuna aykırı olarak tercümana müdahalede bulunanların engellenmesi için bu hükmü hümayunu vermişti²⁰⁸.

Başka diyara giden zimmînin, malını elinden almaya çalışan tercümandan şikayetçi olması ile ilgili hüküm Evâ'il Muharrem 1161 (2-11 Ocak 1748) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Benefşe ve --- Kadılarına gönderildi. Penayud veledi Dimitri Karmir oğlu olarak bilinen zimmî südde-i saadete şikaytini sundu. Bu, Benefşe'nin Verunda karyesinde Tayon? denilen yerde tarla ve tarla mahsulünü temessük mucibince zabt ve ziraat etmekteydi. Aynı zamanda başka diyarlara gelip giderken, kazada bulunmadığı zamanlar da ise ismi verilemeyen bir şahısı tarlasını ziraat yapması ve bu ziraatten doğacak olan öşür ve başka vergileri ödemesi için vekil tayin etti. Her üç yılda bir vekiline mektup yazarak yerlerine sahip çıkması ve başkalarının ona karışmamasını sağlamaktaydı. Fakat Mizistre'de tercüman olan Karfetam? 1154 yılında kanuna aykırı olarak malum tarlaları fuzuli zabt etmiş. Bunun üzerine Penayud veledi Dimitri Karmir oğlu diyarı aherde iken Karfetam'ın? yaptığı kanunsuzluğun önlenmesi için fetvayı şerife alarak Dîvân-ı Hümayun'a varmış. Dîvân ise; fetva ve eskiden alınmış temessük'e göre tarlaların tercümandan alınıp zimmîye verilmesi ve davanın mahallinde ilgili kişiler tarafından şer'le görülmesini istedi²⁰⁹.

3.1.5. Mora'daki Arazi ve Timar Anlaşmazlığı ile İlgili Hükümler

Bu başlığın altından tarıma dayalı ekonomilerde yaşanabilecek olağan sorunları barındırmaktadır. Ancak bu hükümlerin bazılarından dikkatimizi çeken önemli bir özelliği ise Mora'da 18. yüzyılın ilk yarısına kadar timar sisteminin varlığının devam etmesidir. Mora'nın 1715'te ikinci kez fethinden sonraki bölgeden 1686 yılında ayrılmak zorunda bırakılan halk

²⁰⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/35 b1.

²⁰⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/36 a2.

²⁰⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/121 a2.

geri çağrılmıştır. Döndükleri vakit eski mal ve Emlaklarını geri alacaklarını bildiren bir ferman yayınlanmıştır. Bundan dolayı bölgede yeni bir tahrir yapılmış ve bazı topraklar timar olarak verilerek Ada'da timar tekrar tesis tedilmeye çalışılmıştır. Bazı hükümlerde bölgeye atanan sipahi, dizdar, kale topçusu vb. gibi görevlilere hala bir gelenek olarak *gedik timar*²¹⁰ verilmeye devam edildiğın anlaşılmakta ve ayrıca hükümlerde adı geçen timar ehli kişiler de belirtilmiştir. Timarların el değiştirmesi, bir başkasına timar tahsisi gibi durumları da göz önüne alırsak timar sisteminin yaşatılmaya çalışılması görülmektedir. Buna benzer bir örnek de Sakız Adası'dır. Sakız ve Mora'nın benzer özelliği Venedik hakimiyeti sonrası ikinci kez geriye alınmasıdır. Bu iki bölge müstakil olarak tahrir tabi tutulmuş ve ardından timar sistemi oluşturulmaya çalışılmıştır. Timarın nadir görüldüğü bu tarihlerde, Mora'da timarların sadece Müslümanlara değil garimüslimlere de verilmesinin nedeni bölgedeki Rum nüfusunun fazlaladığından kaynaklı olmalıdır²¹¹. Timarın bölgedeki varlığını; timar yerinin tescil edilmesi, timar tahsisi ve bazı timarlı sipahilerin yaşamış veya yaşatmış olduğu sorunlar ile ilgili hükümler yansıtmaktadır.

Başkasının tarlasında hak iddia edenler ile ilgili hüküm, Evâhir Cemâziyelâhir 1155 (23-31 Ağustos 1742) tarihinde Mora Muhassılı, Mizistre ve --- Kadılarına gönderilmiştir. El-hac Mustafa arzına göre; Mizistre'deki Daki? çifliğinde 20 çifte dayanan tarla ve 200 zeytin ağacı El-hac Ali Ağa'nın mahlulünden 1129 senesinde Abdalbaki ve Yeniçeri Mustafa Ağa'ya kalmıştı. Ahmed Bey tarafından verilen temessük ile Abdalbaki ve Yeniçeri Mustafa Ağa 1129 yılında beri burada ziraat yapmaktayken yine bu bölgeden olan Ahmed Bey ve Hamdi Bey kendilerine ait 3 çift tarla ile yetinmeyip kanuna aykırı olarak Abdalbaki ve Yeniçeri Mustafa Ağa'nın yukarıda bahsetmiş olduğumuz tarlasını işgal etmişlerdi. İstanbul ise Ahmed ve Hamdi Bey'in ellerinde bulunan tapularına uymaları hususunda hükmü hümâyun göndermiş ve Mora Muhassılı da bu konuyla ilgilenmesi için görevlendirilmişti²¹².

Berat-ı şerif ile verilmiş timarın vergi ve mahsüllerini hala eski sahibin toplamaya devam etmesi ile ilgili hüküm, Evâ'il Cemâziyelâhir 1155 (3-12 Ağustos 1742) tarihinde Mora Muhassılı, Mizistre ve --- Kadılıklarına gönderilmiştir. Erbâb-i timardan olan Ali veledi Ahmed'in İstanbul'da sunduğu arza göre; Mizistre'de sakin Boskani? Abdurrahman, Mizistre'nin Milerniçon? isimli köyünde ve başka yerlerde 4000 akçe timara sahipken bu timar, berat-ı şerif ile Ali veledi Ahmed'e verilmişti. Fakat Boskani? Abdurrahman kötü ve

²¹⁰ Ahmet Akgündüz, "Gedik", *TDVİA*, Cilt 13, İstanbul, 1996, s. 541-543.

²¹¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/98 b1.

²¹² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/2 b2.

zorba olmak ile birlikte Ali veledi Ahmed'e verilen timarların tahvil tarihinde mahsulünü ve vergi gelirlerini kanunsuz bir şekilde toplayıp, fuzuli müdahalede bulunarak gadr ve taaddi eylemişti. İstanbul ise tahvil tarihine düşen mahsulün, vergilerin deftere ve kanuna göre Boskani? Abdurrahman'dan alınmasına, kanuna aykırı davranmasının önlenmesine yönelik bir karar almış, bu işle Mora Muhassılı görevlendirilmişti²¹³.

Sipahi'nini arazisinde bir başkasının hak iddia etmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Mora'daki bazı Kadılara Evâ'il Şaban 1155 (1-10 Ekim 1742) tarihinde gönderilmişti. Erbâb-i timardan Mehmed bin Hüseyin Sipahinin şikayetine göre kendisi, Mora'nın Sirem nahiyesinde Aya Raşkovi karyesinde ve başka yerlerde 6000 akçelik timara berat-ı şerif ile atanmıştı. Timarının baş kalemi Aya Raşkovi ve Rani karyeleri ölçümleri yapılarak ayrılmıştı. Belirlenen bölgelerin eskiden beri öşür ve resm-i timarı Sipahi tarafından tahsil ediliyordu. Abdülaziz isimli bir başka kişi bu yerlerin Polis isimli karyenin sahipsiz yerleri olduğunu ve bu bölgeleri Mora Muhassılı'ndan aldığını iddia etmiş, Bu fakat Mehmed Bin Hüseyin bu yerlerin önceden beri tapu ile üzerinde olduğunu öşür ve diğer vergileri kendisinin topladığını fakat Abdülaziz'in bundan haberi olmadığını belirtmişti. Anlaşmazlıkları üzerine İstanbul yönetimi bu yerlerin kimin üzerinde olduğunu bulunması için Defterhâne-i Âmîre'de mahfuz rûznâme-i hümayun, icmal ve mufassal defterlere bakılmış, bunlardaki kayıtlara göre Kalavrita nahiyesine bağlı 3600 akçe geliri olan Polis karyesi, defter-i mufassala göre havvâs-ı hümayun köylerinden olup mahalli kayda göre Sirem nahiyesine tabi; 4700 akçe gelire Kalavrita'ya bağlı Aya Raşkovi karyesi ve 3300 akçe gelire yine Kalavrita'ya bağlı Rani karyesi icmalde başka kalemlerde görülüp toplam 6000 akçe gelire müstakil olarak tamamen Mehmed bin Hüseyin Sipahi'nin mutasarrıf olduğu anlaşılmıştı. Polis karyesinin havvâs-ı hümayunda olduğu defter-i hâkânîde belirtilmişti. Ayrıca Polis karyesi yer yer Müslüman ve gayrimüslim tarafından korunup ziraat edilmişti. Bu bölgedeki her hangi bir karye defter dışı kalmayıp, öşür ve diğer vergilerini Polis karyesi zabitlerine vermeleri defter-i hâkânîye kaydolunmuştu. Bu bağlamda adı geçen arazi, havvâs-ı hümayun karyelerinden olan Polis isimli karye arazisinde olmayıp ve Sirem nahiyesinde olan Aya Raşkovi ve Rani karyeleri arazilerinde olduğundan Mehmed bin Hüseyin Sipahi tarafından zabt olunması için emr-i şerif verilmişti. Ayrıca Defter Emîni Halil'e verilmesi için de bir emr-i şerif çıkartılmıştı²¹⁴.

²¹³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/2 b4.

²¹⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/7 b1.

Bir zımmînin tarlasının fuzuli zabt edilmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Mora'da bulunan bazı Kadılara gönderilmiş. Evâhir Muharrem 1156 (17-26 Mart 1743) tarihli belgeye göre; Papa İstimati veledi Nikol isimli zımmî şikayete gitmiştir. Bu zımmî, Lurari nahiyesindeki Mücai? denilen çiftlikte, ölen Sipahi Ömer mahlulünden kalan 2.5 çift tarlayı taraf-ı mirîden 30 guruşa aldığına dair 1135 senesinden eski Mora Muhassılı ve Ahmed Paşa'nın, verdiği temessükünün bulunduğunu söylemiştir. Nikola 20 yıldan fazladır tarlanın kendisinde olup, zabt ve ziraat edip öşür ile diğer vergilerini olduğunu belirtmiştir.. Eskiden beri tasarrufunda olan bu tarla başka kişiler tarafından fuzuli zabt ve ziraat edilip zarara uğramıştır. Bu kişilerin fuzuli zabt ve ziraatlerinin def olunması için İstanbul'dan hükmü hümâyun vermiştir²¹⁵.

İki zımmînin toprağına dışarıdan gelen bazı kişilerin zabt etmeleri ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Arkadya ve --- Kadılarına gönderilmiştir. Evâhir Muharrem 1156 (17-26 Mart 1743) tarihli hükümde, Papa Arnikol veledi Anastas ve Deyuz veledi Nikola isimli zımmîler şikayete gemişlerdir. Bunlar Arkadya kazasındaki Tefuslar? karyesi hududunda bulunan zeytin ağaçlarını, iki zemin owayı ve 10 çift tarlayı 1130 senesinde 200 guruşa satın almışlardı. Dışarıdan gelen bazı kişiler, elimizde temessükkümüz var diyerek bu zımmîlerin tarla ve zeytin ağaçlarını zabt etmişlerdi. Şikayetçiler bu durumun sonuca ulaştırılması için merkeze gittiler. İstanbul ise bu şikayeti dinledikten sonra dışarıdan gelen bu kişilerin yaptığının kanuna aykırı olduğunu bildirip, davranışlarının önlenmesi için hükmü hümâyun göndermiştir²¹⁶.

Zımmîlerin kendi açmış oldukları tarla yerlerini ellerinden almaya çalışan Kocabaşılar ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Anavarin ve --- Kadılarına gönderildi. Anavarin'in Veruci? Karyesi sakini Yanu Mihali, Yanuri Mihali ve Neyşe? Mihali isimli kişiler şikayetleri için İstanbul'a gitmiştir. Evâhir Muharrem 1156 (17-26 Mart 1743) tarihli belgeye göre; Bunlar, karyelerinde hiç kimse tarafından işlenmeyen orman yerleri kırarak tarlaya dönüştürerek ziraate uygun hale getmişdiler. Zımmîler bu yerleri 1025 seneden itibaren ekmeye başladı. Yaklaşık olarak bu yere üç kile hinta tohumu ekip, 1130 yılında yaptıkları ziraatlerinin karşılığı olarak, Sipahileri olan Ali, Salih, İbrahim'e öşür ve diğer vergilerini ödediler. Zımmîlerin açmış oldukları tarlaya ismi verilmeyen iki Kocabaşı musallat olup, "bu tarla bizimdir" diyere müdahalede bulunmuşlardı. Dîvân, bu davayı

²¹⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/15 a3.

²¹⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/15 a4. Bundan ayrı olarak BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/17 b1 hükmü de tarla anlaşmazlığı ile ilgilidir.

dinledikten sonra Kocabaşların müdahalesinin engellenmesi için hükümü hümâyun göndermiştir²¹⁷.

Yeni atanmış kişiye timar verilmesi ile ilgili hüküm, Evâsıt Zilkade 1157 (16-25 Aralık 1744)'de Mora Muhassılı Vezire ve Anabolu Kadısına gönderilmiştir. Arz-i hâli Anabolu Kalesi Sağ Kol Çavuşu olan Ali Çavuş getirmişti. Buna göre Önceki Anabolu Kalesi Sağ Kol Çavuşu vefat etmiş, ancak çocuğu olmadığı için çavuşluk ile bu göreve ait olan timar, hala berat-ı şerif ile vefat eden çavuşun üzerinde görünmekteydi. Anabolu Kalesi Sağ Kol Ağası Mehmed bu timar ile ilgili kimseye bilgi vermeden kardeşi İsmail'e bu timarı vefat eden çavuştan iltizam ettim dedirterek üstüne aldırması ve yeni atanan çavuşa vermemek için taaddide bulunmuştu. Burada Mehmed'in kardeşini de kayırdığını görmekteyiz. Hatta İsmail daha ileri giderek ashab-ı ağrazdan kimseler ile anlaşıp destek bulmuş, timarı Ali Çavuşa verirse uğrayacağı zararın akçelerini talep edip yeni çavuşa düşmanlık etmişti. İsmail'in yapmış olduğu kötülük ortaya çıkmış ve İstanbul'dan gelen emre göre İsmail'in taaddisinin men' ve def edilip davanın şer'le görülmesi istenmiştir²¹⁸.

Üç kardeşin bir olup bir kişinin bağını zabt etmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Gördüs Kadısına gönderilmiş. Evâsıt Rebûlâhir 1156 (4-13 Haziran 1743) tarihli hükümde, Gördüs kazasında İbabudas? karyesinden Yamander veledi Nikola şikayet için Dîvân'a gitmişti. Yamander veledi Nikola'nın kendi eliyle yapmış olduğu bağın hiç kimse ile alası yok iken, ahaliden Ali bunun bağını fuzuli zabt ettikten sonra Yamander veledi Nikola bölgesindeki Kadı'dan bu tarlanın kendisine ait olduğuna dair hüceet-i şer'iyeye almıştı. Sorunu böylece aşılmış gibi görünüyordu. Fakat Ali'nin vefat etmesiyle hükümde isimleri geçmeyen Ali'nin üç kardeş bu bağın abilerinden kendilerine kaldığını ve Mora Muhassılı tarafından verildiğini söylemiştiler. Bu kardeşler Yamander veledi Nikola'nın elindeki hüccete aykırı davranıp 1146 yılından beri bağın mahsulünü cebren aldılar. Dîvân ise karar olarak, üç kardeşin bugüne kadar almış oldukları mahsulün ellerinden geri alınıp, taaddilerini men' ve def olunması için hükmü hümâyun vermiştir²¹⁹.

Bağın dönümündeki küçülme ile alakalı hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Karitena Kadısına gönderildi. Mehmed, Ahmed Es-seyyid Süleyman Dîvân'a arz-i hâlllerini götürdüler. Evâsıt Cemâziyelevvel 1156 (3-12 Temmuz 1743) tarihli belgeye göre; bu kişiler

²¹⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/15 b1.

²¹⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/19 b5.

²¹⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/20 b5.

Karitena'nın Deycan? ve tevvabihi mukataası ber-vechi mâlikâne olarak berat-ı şerfi ile üzerlerinde olduğunu ve mukataa karyelerdeki bağların dönüm resimleri deftere geçireli de yedi yıl olduğunu bildirmiştir. Ancak vergilerini hala yedi yıl önceye göre ödediklerini, bağların sınırlarının bozulduğunu ileri sürerek, bağlarının dönümü ilk zamankinden daha küçük olduğunu iddia etmişlerdi. Bu nedenle bağları için fazla vergi vermekte olduklarını aktarmışlardı. Bunun üzerine İstanbul iki başı mühürlü urgan gönderip bağların ölçümünün tekrar yapılması için hüküm göndermişti²²⁰.

Üç Yahudi'nin arsasının zorla zabt edilmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı, Gördüs ve --- Kadılarına gönderildi. Belgede ismi geçmeyen üç Yahudi şikayetlerini Dîvân'a götürmüştü. Evâ'il Recep 1156 (2-30 Ağustos 1743) tarihli belgede, bunların temesükle kendilerine ait olan sınırı belli arsayı 115- senesinde bölgedeki kötü kimselerden olan Mehmed Kethüdâ, Hasan Sipahi ve Alemdar Yusuf tarafından zorla zabt edildiğini bildirmişler. Yaptıkları şikayet sonucunca Dîvân davanın şer'le görülüp, arsanın kötü kişilerin elinde kaldığı süredecedeki zararın tahsiledilmesi için emr-i şerif vermiştir.²²¹ Bu hüküm hemen altındaki farklı bir hükümde de olay aynıyla kaydedilmişti²²².

Kötü kişilerin başkalarının mülklerinde hak iddia etmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Koron Kadısına gönderilmiştir. Evâhir Recep 1156 (10-19 Eylül 1743) tarihli belgede; Koron Kalesinde sakin olan Mustafa, Mehmed, Saliha, Emine ve Ziynet İstanbul'a şikayete gelerek, kendilerine ait olan menzil ve emlakları, kazalarında ikamet eden ve hükümde ismi geçmeyen iki kişinin fuzuli zabt ettiğini, bunun ilk önce kazalarındaki Kadı Mahkemlesi'ne görüldüğü ve mülkleri Mustafa, Mehmed, Saliha, Emine ve Ziynet'e iade edilmesi hususunda taraflara hüccet verildiğini anlatmışlardı. Ayrıca Kadı, kötü niyetli kişileri durumun tekrarlanmaması için uyarılmış. Ancak bu kişiler tenbihe uymayarak tekrar mülklerde haklarının olduğunu ileri sürerek Kadı Mahkemesi'ne başvuru yapmışlardı. Bunun üzerine Mustafa, Mehmed, Saliha, Emine ve Ziynet nihayim bir çözüme ulaşmak için davayı İstanbul'a taşımışlar ve taraflar burada dinlenmişti. Sonuç olarak bahsedilen mülklerde kötü kişilerin her hangi bir hakkı olmadığı kararı verilerek, müdahaleleri men' ve def edilmesi için emr-i şerfi verilmiştir²²³.

²²⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/22 b5.

²²¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/25 b5.

²²² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/25 b6.

²²³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/27 a3.

Ekinlik mezranın kime ait olduğunun bulunması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Gördüs ve --- Kadılarına gönderilmişti. Erbâb-i timardan Bilal bin Mustafa isimli Sipahi Kalavrita nahiyesinin Anavarin isimli karyesinde ve gayrisinde 1000 akçe timara mutasarrıftı. Evâ'il Cemâziyelevvel 1157 (12-21 Haziran 1744) tarihli belgede Mustafa, timarının baş kalemi olan Anavarin karyesinde mezra-i Doksa? (Duksa?) ekinlik yer olarak defter-i hâkanîye kaydedildiğini aktarmıştır. Fakat bu ekinlik mezraya, Gördüs mukataası mütezimi olan kişiler tarafından hak iddia edilmekteydi. Bunun sorunun incelenmesi için Dîvân, defter-i hâkanîye bakılmasını istedi ve araştırma sonucunda ekinlik mezranın Bilal bin Mustafa Sipahi'nin timarına ait olduğu kararı verilmiştir²²⁴.

Bir zimmînin yalancı şahit ile başka zimmînin toprağını elinden alması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Mora ceziresinde vâki' Mevlana Kadılarına gönderilmiştir. Mora'da --- karyesinde yaşayan Aya Bosri Madu şikayeti için İstanbul'a varmıştır. Evâhir Safer 1158 (25 Mart – 2 Nisan 1745) tarihli belgede Aya Bosri Madu, daha önce bir tarla meselesinden dolayı aynı karyede yaşayan Kostantin ile karşı karşıya gelmiştir. Kostantin, Aya Bosri Madu'nun 18 yıldan beri 25 dönümlük toprağını haksız yere zabt ve ziraat etmekteydi ve bu konu ile ilgili davaları 10 seneyi aşkın zamandır sürmekteydi. Fakat Kostantin mahkemeye yalancı şahit getirerek bu tarlanın kendisinin olduğuna dair hüccet almıştı ve tarlayı haksız yere kullanmaya devam etmişti. Bunun üzerine Aya Bosri Madu davasının gerçeğe kavuşması için fetvayı şerife almış ve Kostantin'in gadr ve teaddi eylemiş olduğunu ortaya çıkartmaya çalışmıştı. İstanbul, fetvaya göre karar verip, Aya Bosri Madu'nun yerlerinin kendisine verilmesi için hükmü hümâyun gönderdi²²⁵.

Sipahi'nin üzerinde olan toprağı başkalarının kanuna aykırı kullanması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Karitena ve --- Kadılarına gönderildi. Erbâb-i timardan Hüseyin veledi Mehmed Sipahi Dîvân'a arz-i hâlini İstanbul'a götürdü. Evâsıt Recep 1158 (19-28 Ağustos 1745) tarihli belgeye göre; Sipahi, Mora sancağında Karitena naiyesinin Agriden? karyesinde ve gayrisinde 1000 akçe timara mutasarrıf olup, Agriden? karyesi ise timarının baş kalemi olarak kaydedilmiştir. Fakat eski dönemlerde Agriden? karyesi resm-i koru olarak kayıtlı olduğundan dolayı, halen daha bir çok kişi bu karyenin *cibâl-i mübâha* (boş dağ, tepe sahihsiz yer) olduğunu öne sürerek odun ve sair kereste kesmeye devam etmekteydi. Sipahi Mehmed, birkaç sene önce Agriden karyesi defter-i hâkanîde kendisi ve

²²⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/38 a1.

²²⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/54 b4.

ortağının üzerine timar olarak kaydedildiği bildirmiş. Fakat eskiden olduğu gibi bazıları bu karyenin toprağını kışlak, otlak ve kereste için ağçalarını kesip ihtiyaçlarını cebren ve kahren gidermeye, karye toprağını kullanmaya devam etmişlerdi. Dîvân, bu şikayeti incelemek için defter-i mufassala bakılmasını istedi ve bu yerin Hüseyin bin Mehmed Sipahi'ye ait olduğunu, davanın ise bu kayıt üzerinden görülmesi için hükümü hümâyun gönderdi²²⁶.

Anadolu Kalesi Dizdarı Yeniçeri Hüseyin, timarını elinden almaya çalışan kişilerden şikayetçi olması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Anadolu Kadısı'na Evâsıt Rebiülâhir 1160 (22 Nisan – 1 Mayıs 1747)'da gönderilmiştir. Anadolu Kalesi Dizdarı olan Yeniçeri Hüseyin İstanbul'a gönderdiği arz-i hâle göre; Hüseyin, Anadolu'nun Kahlar karyesinde 10.000 akçelik timar ile dizdarlık görevine atanmışken Anadolu'da mütegalibeden olan bazı kötü kişiler kendi aralarında anlaşarak celb-i mal sevdasıyla Hüseyin'in timarını elinden alıp bir başkasına vermeye çalışmışlardı. Bunlar timarı hem zabt etmişler hem de mahsulünü almışlardı. Hüseyin'in mezkeze başvurması üzerine defterhâne-i âmirede bulunan rûznâmçe defterine bakılmış, inceleme sonucunda timar yerin Anadolu Kalesi Dizdarı Yeniçeri Hüseyin'e ait olduğu sonucuna varılmıştı. Buna göre Dîvân, deftei hâkanî mucibince davanın görülmesi, Hüseyin'nin timarına müdahalenin engellenmesi yönünde bir karar almıştır²²⁷.

Timar yerinin tescillenmesi ile ilgili hüküm Evâsıt Recep 1160 (19-28 Temmuz 1747) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Mizistre ve --- Kadılarına gönderilmiştir. Erbâb-ı timardan Hüseyin bin Feyzullah Sipahi'nin arzına göre, bunun Mizistre'nin Yolhalık? Kayesinde 7000 akçeli timarı bulunmaktaydı. Bu timar, Sipahiye Mehmed veledi Bilal ...? dan geçmiş ve hala Feyzullah Sipahi'nin üstünde olduğu kaydı defterhâne-i Hümâyunda bulunan Rûznâmçe-i Hümâyun defterinde çıkarılmıştı. Dîvân, bu timar yerin Feyzullah Sipahi üstünde olduğunu bir begeyle onaylamıştı²²⁸.

3.1.6. Miras Davaları ile İlgili Hükümler

²²⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/63 a3.

²²⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/108 a2.

²²⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/113 b1.

En çok rasladığımız dava konularından biri de miras problemleridir. Bu dava türü, Osmanlı coğrafyasının hemen hemen her noktası yaşanabilecek durumlardır. Ancak bu davaların çözümü yine muhassılın yetkisi altına verilmiştir. Miras davaları genel çerçevede; miras malın varisi olmayan kişi veya kişilerce el konulması, küçük çocukların yetişkin kişi olana kadar mirasının bir yetkiliye geçici olarak verilmesi fakat daha sonra yetkilinin mirası iade etmemesi, mirastan mahrum etme, miras bölüşümü gibi konulardan oluşmaktadır.

Bir zimmînin miras kalan mülklerinin Voyvoda tarafından zabtı ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Mizistre ile Kalamata Kadılarına gönderilmiştir. Mizistre’de ikamet eden Zakire ve Morahi Panayot isimli zimmîler Dîvân’a arz-i hâllerini gönderdiler. Evâhir Cemâziyelâhir 1155 (25 Haziran – 3 Temmuz 1742) tarihli belgede belirtildiği üzere Zakire’nin kız kardeşi ve Morahi’nin belgede ismi geçmeyen eşi 1147 yılında vefat etmişti. Veraseti irs-i şer’le Zakire ve Morahi’ye kaldı, bir başka varisi de bulunmamaktaydı. Fakat eski Kalamata Voyvodası olan ve halen Katamata’da yaşayan Voyvoda Musa, Morahi’nin miras kalan menziline yedi ay fuzulu zabt etmiş, ayrıca Morahi’nin 50 Macar altını ve 30 altın kıymetinde olan sorguçu, 20 altın kıymetinde yüzüğünü aldı. Bunların haricinde yine Morahi’nin bir bâb mülkü menziline, 14 bâb mülkü dekakin (dükkan, bir mülk tavla (ahır), sınırları belli mülkü bağ-bahçe ve beş keselik mal ve emlakını da zabt etmişti. Voyvoda Musa bu malların karşılığında ona 350 guruş verip cebren satın aldığını iddia etmişti. Ancak Morahi mallarını geri istediğinden ise Voyvoda herhangi bir ispatının olmadığını söylemiş ve haksız yere mallarını gasp etmeye devam etti. İstanbul ise bu yaşananların ardından Voyvoda’nın, Moharin’in mallarını fuzulu zabt ettiği kararı verip, eşya ve mahsullerin Moharin’e iade edilmesi kararı vermişti, Voyvoda’nın bu karara karşı çıkması halinde ise İstanbul’a zorla getirilmesini istemişti²²⁹.

Hristiyan bir kadının miras bıraktığı yerlere başkalarının musallat olaması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Kalamata Kadısı’na gönderilmiştir. Kahveci Panayot Dîvân’a arz-i hâlini göndermişti. Evâhir Recep 1155 (21-30 Eylül 1742) tarihinde gönderilen hükme göre, Panayot’un eşi Hırsaniti? sağlıklı ve akli yerinde iken şahitlerin huzurunda malının 3/1’ni Anagosi isimli nasraniye hibe olarak miras bıraktığını bildirmişti. Fakat Kalamatada sakin Panagolsali, Panayot, Yanaki isimli zimmîler kötü kişiler olarak bilinmekteydi. Bunlar birbirleri ile anlaşp, Anagosi’ye bırakılan mirastaki mülklerin kendilerine ait olduğunu iddia ederek zabt ettiler. Bu kötü kişilerin Hristiyanlığa gölge

²²⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/4 a1.

düşürdüklerini söyleyen Hırsaniti'nin? eşi Panayot bu yerleri almak için Kadı Mahkemesi'ne başvurdu. Ancak bu kötü kişiler yerleri onun zevcesinden aldıklarını söyleyip, mahkemeye yalancı şahit getirerek mirasın 3/1'lik bölümünü hile ile almışlardı. Panayot eşinin miras yerlerinin durumu için Şeyhülislâmdan fetvayı şerife aldı. Böylece kötü kişilerin kanuna aykırı davrandığının ve eşinin mirasının 3/1'lik bölümünün fuzuli zabt edildiği anlaşmıştı. İstanbul Hırsaniti'nin vasiyeti üzere işlem yapılmasını ve Agonisi'ye malının geri verilmesi hususunda karar vermişti²³⁰.

Bir zımmînin anne ve babasından kalan mirasının elinden alınmaya çalışılması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı ve Kalavrita Kadısı'na gönderilmiştir. Kalavrita'nın Tami karyesinde sakin istilunaki isimli zımmî şikatyeti için İstanbul'a gitmiştir. Evâ'il Rebûlevvel 1156 (25 Nisan – 4 Mayıs 1743) tarihli belgede Tami, babası Dimu ve ve validesi İşmuladan? 115- senesinde ölmesi üzerine bazı mülkler irs-i şer'le kendine intikal ettiğini belirtmişti. Ancak karyelerinde İbrahim Hasan bu miras mallarını zabt edip, varisin hakkını gasp etmiş. Dîvân, varis İstilunaki davasının şer'le görülmesi için Mora Muhassılı ve Kalavrita Kadısı'nı görevlendirmişti²³¹.

Bir zımmînin satın aldığı malın mirasçılarının hak iddia etmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Kalamata ve --- Kadılarına gönderildi. Evâ'il Rebûlâhir 1156 (25 Mayıs – 3 Haziran 1743) tarihli hükümde şikayetçi olan Nikola isimli zımmî merkeze gelerek daha önce altı kardeşe miras kalmış olan bir miktar bağı, varislerden 18 guruşa satın aldığını belirtmiş. Fakat Nikola'nın satın aldığı bu mülklere eşkiya musallat olmuş ve ayrıca başka bir diyarda olan yedinci bir kardeş de ortaya çıkararak satılmış miras mallarında hak iddia etmişti. Nikola bu gelişmeler üzerine fetvayı şerife alarak Merkeze başvurmuştu. Dîvân Nikola'nın haklı olduğu bildirerek ve elindeki fetvaya göre işlem yapılması için emr-i şerif göndermişti²³².

Ölen kadının mirasının kardeşi tarafında fuzuli zabt edilmesi ile ilgili hüküm Evâ'il Şevval 1156 (18-27 Kasım 1743) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Balyabadra Kadısı'na gönderildi. Balyabadra Kalesi sakinlerinden El-hac Mehmed Dîvân'a arz-i hâlini sunmuştur. Mehmed, akrabası Mustafa isimli kişinin vefat ettiğini ve müteveffanın Rabia ve Fatma isimli iki kızı olduğunu bildirmişti. Fatma, Mustafa'nın ikinci eşi olan Havva'dandı. Havva,

²³⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/6 a3.

²³¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/17 b5.

²³² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/22 a3.

Rabia'nın üvey annesi, Fatma ise Rabia'in üvey kardeşi idi. Mustafa'nın mirası bu üç kadın arasında zamanında bölüştürülmüştü. Rabia üvey annesi Havva'nın rızasını alarak Aziz Oğlu Hüseyin Ağa ile nikâhlandı ancak daha sonra Rabia da vefat etti ve babasından kendisine intikal eden eşyalar, mülkler üvey kardeşi Fatma ile Annesi Havvaya irs-i şer'le intikal etti. Ayrıca Rabia'nın kendi parası ile satın almış olduğu bahçe ve bazı emlakları 25 yıldır kardeşi Hüseyin'in tasarrufundaydı. Hüseyin'in tasarrufundaki bu malların aslında Fatma ve Havva'ya verilmesi gerekmektedir. Bunun gereği daha önceki miras bölüşümünden kaynaklı olabilir ancak belgede kesin bir açıklama yoktur. Dîvân, Hüseyin'in fuzuli zabt etmiş olduğu mülkleri hak sahibine vermesi hususunda hükmü hümâyun kaleme alınmıştı²³³.

Bir kişini kendine miras kalmış menzilin başkalarının elinde alması ile ilgili hüküm, Evâ'il Şevval 1157 (7-16 Kasım 1744) tarihinde yazıldı ve Mora Muhassılı Vezire, Anadolu ve --- Kadılarına gönderilmiştir. Abdülbaki'nin şikaketine göre, büyük validesi Ümmihan binti Hasan Paşa isimli hatunun Anadolu kalesinde hüccet-i şer'le üzerinde bulunan mülkü menzili kendisine aitken Anadolu sakini ve Atina Müfettişi Hüseyin Efendi bunun mülk menzilin fuzuli zabt ederek Ümmihan hatun ile davalı olmuştu. Ancak Ümmihan'ın eşi Derviş Mehmed Hüseyin eşinin elindeki hücceti alıp Ümmihan'ın davadan men olmasına sebep oldu. Bu sırada Ümmihan hatun vefat edince mülkleri irs-i şer'le eşi Derviş Mehmed Hüseyin'e kalmıştı. Daha sonra Derviş Mehmed Hüseyin de vefat edince mülk çocukları Abdülbaki'ye irs-i şer'le geçti. Yani Abdülbaki'nin ananesi vefat edince mülkler önce babasına, babası vefat edince de irsi-i şer'le kendisine intikal etmişti. Daha önce bu mülke musallat olan Hüseyin'in Abdülbaki'yi tekrar rahatsız ederek ve mülkünü fuzuli zabt etti. Abdülbaki daha önce yaşamış olan davayı bildiği için, bu durumu çözmek için önceki hüccet-i şer'iyeye buna göre fetvayı şerife almış ve Dîvân'a arza sunmuş. Bunun üzerine Dîvân, mülk menzilin fuzuli zabt eden kişiden alınıp Abdülbaki'ye verilmesi için hükmü hümâyun vermiştir²³⁴.

Kardeşleri tarafından mirastan mahrum edilen kişini mirası geri alması ile ilgili hüküm, Evâsit Şevval 1157 (17-26 Kasım 1744) tarihinde yazılmış ve Mora Muhassılı Vezir Paşa'ya ve Tripoliçe Kadısı'na gönderildi. Şikayete gelen Mehmed isimli kişinin babası 115-senesinde vefat etmiş, babasından kalan miras, emlak ve arazi, kardeşleri Ahmed, Ömer ve buna intikal etmişti. Fakat kardeşleri bu malları aralarında bölüşerek Mehmed'e bir şey

²³³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/29 b2.

²³⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/46 a3.

vermemişler ve onu aldatmışlardı. Mehmed'in davası İstanbul'da görülüp, hissesine düşen mirasın alınıp kendisine verilmesi için hükmü hümayun verilmiştir²³⁵.

Saliha'nın ölen eşinden kalan haklarını, eşinin annesi ve kardeşinden alması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı, Balyabadra ve --- Kadılarına gönderildi. Evâsıt Şaban 1157 (19-28 Eylül 1744) tarihli hükümde Balyabadra sakini Saliha hatun şikayet için İstanbul'a vardılar. Bunun eşi Mahmud 115- yılında vefat ettikten sonra Mahmud'un annesi Emine ve Kardeşi Mehmed, Saliha'nın mehrini, hisse-i şer'iyyesine düşen nakit 600 guruşu ve Mahmud'un çiftliklerinin mahsulünden kalan yıllık 1600 guruş ile birlikte toplamda 4600 hakkını vermemişlerdi. Saliha, Emine ve Mehmed'in kanuna aykırı davranıp zorbalık yaptıklarını arz-i hâlinde anlatmıştır. Merkezde görülen dava sonucunda, Saliha'nın mehri, nakit alacağı ve çiftlikteki mahsulündeki hissesine düşen hakkının Emine ve Mehmed'den tamamen tahsil edilmesi için hüküm yazılmıştır²³⁶.

Vefat eden voyvodanın miras kitaplarının başkası tarafından alınması ile ilgili hüküm, Evâsıt Zilhicce 1157 (15-24 Ocak 1745) tarihli olup Mora Muhassılı Vezire ve Anadolu Kadısı'na gönderilmiştir. İstanbul'a arz-i hâli getiren Abdullah'ın ifadesine göre; voyvoda olan babası 115- (tarihin tam yazılmamış) tarihinde ölünce mirası, şerle buna intikal etmiş olup bu mirasın içinde kitaplar da bulunmaktaydı. Babası ölmeden önce kitaplarını vakf etmiş değil iken Anadolu sakini olan ve ismi belgede geçmeyen bir mütevellî ortaya çıkıp, voyvodanın kitapları mütevellisi oluğu vakıf'a vakf ettiğini iddia etmiş ve el koymuştu. Abdullah, babasının kitaplarında kendisine miras kaldığını ve bu kitapları vakf etmediğini ispat eden bir fetvayı da şikâyetinde sunmuştu. Buna göre mütevellinin açık olan müdahalesinin edilip, davanın şerle görülmesi için hükmü hümayun verilmiştir²³⁷.

16 kardeşin aralarından birini miras işleri ile ilgililenmesi için vekil tayin etmeleri ile ilgili hüküm Evâhir Cemâziyyevvel 1158 (21-30 Haziran 1745) tarihli olup, Mora Muhassılı Vezir Paşa ile Anadolu, Gördüs, Mizistre, Tripoliçe, Koron ve --- Kadılarına göndermişti. Ahmed babası Moravi Ali Efendi vefat ettiğinde ardında bazı mutasarrıf olduğu emlak ve eşyaları ile ismi belirtilmeyen kazadaki üç zimmîde hüccet ve temessük ile alacağı nakit para vardı. Ali Efendi'nin vefatı sonrası mülkler ve alacak olduğu nakit, ırs-i şer' ile Ahmed ve İstanbul'da yaşamakta olan 15 kardeşine kalmıştı. Kardeşler aralarında anlaşıp miras kalan

²³⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/46 b1.

²³⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/46 b5.

²³⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/51 a1.

emlakın, eşyaların ve nakit paranın işlemleri için Ahmed'i vekil tayin ederek, hücceti şer'i ile görevlendirmişlerdi. Ahmed'in arzına göre, Dîvân tarafından ise Ahmed'in vekilliği uygun görülüp, tüm miras üzerindeki yetkisinin onaylandığını bildiren bir emri-i şerif gönderildi²³⁸.

Molla Ömer'in babasından kalan miras mallara kötü kişilerce el konması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı, Mizistre ve --- Kadılarına Evâ'il Şevval 1158 (27 Ekim – 5 Kasım 1745)'de gönderilmişti. Şikayetçi olan Molla Ömer'in arzına göre babası, Mustafa'ya annesinden miras olarak mülk bahçe, bir bab menzil intikal etmişti. Ömer'in babası vefat edince mülkler irs-i şer'le Ömer'e kalmış. Ancak bu miras mallara Mizistre sakini ve eşirrasından İstiraki isimli zımmî ve etrafındaki mütegalibeden olan kişiler musallat olup ele geçirmişti. Mustafa bu yerlerin hüccet ile kendine ait olduğunu ispat etmek üzere iken ölmüş, mallar şikâyeti belirten Molla Ömer'e geçmişti. İstiraki ve etrafındaki kötü kişiler mülkleri Molla Ömer'e vermemek için inad ve muhalefet etmişlerdi. Ömer, bu sorunu çözmek için bir de fetva almış, fetva ve hüccet ile merkeze başvurmuştu. Dîvân'dan hüccet-i şerife mucibince davanın mahallinde şer'le görülüp, babasından kalan mülklerin kötü kişilerin elinden alınıp Ömer'e verilmesi için hükmü hümâyun verilmişti²³⁹.

Babaları vefat eden Ali ve Mustafa'nın Halil'den babalarının alacağını tahsil etmeleri ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Gördüs Kadısı'na göndermişti. Ali ve Mustafa'nın şikayetine göre, Evâ'il Safer 1159 (23 Şubat – 4 Mart 1746) tarihli hükümde, babaları vefat etmeden önce Gördüs sakini Halil Bey'e 115- senesinde temessük ile 10.000 guruş borç vermişti. Miras gereği bu alacak irs-i şer'le oğullarına intikal etmişti. Ali ve Mustafa babalarından kalan alacağı talep ettiklerinde ise Halil Bey borcu ödememek üzere türlü bahane ve taallül eylemişti. İstanbul ise bu kardeşlerin davasının şer'le görülüp alacak haklarının tahsil edilmesi ve Halil Bey'in taallül etmemesi için hükmü hümâyun gönderdi²⁴⁰.

Sipahini ve bazı kişilerin, üç küçük kardeşe miras kalan tarlaları ve mülkleri haksız yere alması ile ilgili hüküm, Evâsıt Cemâziyelevvel 1159 (1-10 Haziran 1746) tarihli olup, Mora muhassılı Vezire ve Balyabadra Kadısı'na gönderilmiştir. Vusul Kalası'nın timar karyelerinde sakin olan Yorgi, Rodi ve Pamandi şikayetlerini bir aracı ile İstanbul'a göndermişler, bunların babaları Dimitri vefat etti ve babalarının tasarrufunda olan 150 dönümden fazla tarla meccanen bunlara intikal etmişti. Yaşları küçük olduklarından dolayı

²³⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/60 b1.

²³⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/70 a5.

²⁴⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/79 a3.

mülklerine kaza Sipahisi Mustafa geçici olarak bakmak için zabt etmiş. Çocuklar büyüdüklerinde tarlalarını geri almak istediklerini Sipahi'ye bildirmişlerdi. Sipahi, bu malın onların olmadığını, Yanorya? isimli nasraniden satın aldığı iddiasında bulunmuştu. Çocuklar enişterleri olan Yorgaki'yi bu dava için vekil tayin etmişlerdi. Bu davada, İstanbul, çocukları haklı bularak babalarından kalan tarlanın Sipahi'nin elinden alınıp taallül ettirilmemesi hususunda emr-i şefi vermişti²⁴¹. Yine aynı kardeşler Evâsıt Cemâziyelevvel 1159 (1-10 Haziran 1746) tarihli hükümde bu sefer babalarının ortak olarak işletmiş olduğu 120 dönümlük çiftlikteki haklarını almak için yine mahkemeye başvurmuşlardı. Babalarının ölümü sonrası bu çiftlik kardeşlerin üzerine geçmesi gerekirken geçmemiştir. Babalarının ortakları İsmail ve kardeşi Ali, Dimitri hayattayken vekil tayin ettiği Papaz Yazı? isimli kişiden bu ortaklığı satın aldıklarını ve çiftliğin şer'le üzerlerinde olduğunu beyan ederek kardeşlere geçmemiştir. Kardeşler, İsmail ve Ali'nin tarlayı satın alma konusunda kanuna aykırı davranışlarına dair fetvayı şerife almıştı. Buna göre Dîvân, üç kardeşin 120 dönümlük çiftlikteki haklarının teslim edilmesi için emr-i şerif yazmıştı²⁴².

Mustafa'ya ait olan mirasın yanlışlık ile başkasına verilmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve --- Kadılarına Evâ'il Muharrem 1161 (2-11 Ocak 1748)'de gönderilmiştir. Mustafa isimli kişinin İstanbul'a sunduğu şikayetinde; kendisine belgede ismi geçmeyen bir yakınından miras kalmıştı. Fakat bu miras aynı kazadan bir başka Mustafa'ya ve onun babası Beşir'e intikal etmişti. İsim benzerliğinden dolayı yapılan bu yanlışlık o dönem karşılaşılabilecek olası bir durumdur. Mustafa ve babası bu yanlışlığı fırsata çevirmek için kendi havalilerinden Hacı İbrahim oğlu İsmail ve Hacı İsmail denilen iki kişiyi yanlarına alarak bu miras malı zabt edip Mustafa'ya vermemişlerdi. Mustafa da bu durumu Dîvân-ı Hümayunâ taşımış, Dîvân'da Mustafa'yı haklı bulunarak, mirasından kendine düşen mallar ne ise tamamen iade edilmesi ve mahallinde bu durumun şer'le çözüme kavuşturulmasını bildirmişti²⁴³.

Saliha'nın eşinden kalan mirası almasına kaynanası Emine'nin engel olması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Balyabadra ve --- Kadılarına gönderildi. Balyabadra'da çözülemeyen bir davayı Kadı Mevlana Mehmed Emin bir mektup ile İstanbul'a bildirmiştir. Saliha isimli kadın Balyabadra Kadısı'na yaptığı başvuruya göre, Evâhir Recep 1161 (17-26 Temmuz 1748) tarihinde, Saliha'nın eşi Morakastel Kalesi muhafızlarından Mahmud idi.

²⁴¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/86 a2.

²⁴² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/86 a3.

²⁴³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/120 b2.

Saliha'ya annesi Rafiye'nin çifliğinden bir hisse miras olarak kalmış ve bu miras hisse eşi Mahmud üzerindedir. Ancak çiflikteki hisseyi beş sene işlettikten sonra 15 kese akçeye satmışlardır. Bu parayı aldıktan sonra 1156 yılında Mahmud vefat etti ve üzerinden bulunan mallar ile nakit paranın mirasçıları, Saliha'nın dışında Mahmud'un annesi Emine ile kardeşi Mehmed bulunmaktaydı. Saliha eşinin mirasından hissesine düşeni ve mehirini kayınvalidesinden talep ettiğinde ise Emine mirastan bir şey vermemek için malları anlaşmalı olarak Kurşunlu Camii hatibine satmıştır. Emine'nin yapmış olduğu haksızlığı Saliha Merkeze taşımıştır. Dîvân-ı Hümâyun ise, Saliha'nın hissesi ve mehrinin kocasının mirasından tahsil edilmesi yönünde bir hükmü hümâyun göndermişti²⁴⁴.

Ölen eşinin mirasını almayan çalışan Emine ile ilgili hüküm, Evâ'il Şaban 1161 (27 Temmuz – 5 Ağustos 1748) tarihlidir ve Mora Muhassılı Vezire, Mora ceziresine vâki' olan Mevlana Kadılarına göndermiştir. İstanbul sakinlerinden Emine hatun südde-i saadete arz-i hâlini sunduğu arza göre, eşi El-hac İsmail, üç yıldır Alay Beği Halil ve kardeşi Bahi Beğ denilen kişilerin yanında çalışmaktaydı. El-hac İsmail, eşi Emine'ye üç yıldır ne bir akçe ne bir habbe harçlık yollamıştı ve Emine borç para alarak geçimini sağlıyordu. Kocasını El-hac İsmail vefat etince, kocasından kalan emval ve eşya irs-i şer'le Emine'ye intikal etmişti. Alay Beyi Halil ve kardeşi Bahi Beğ bu emval ve eşyayı kendileri için zabt etmişlerdi. Emine bu iki kardeşin yanına gitmeye iktidar olmadığından yerine bir vekil tayin ettiyse de her hangi bir sonuç alamamış ve şikayeti için İstanbul'a gitmişti. Dîvân'dan Emine'nin isteği hakkı emval ve eşyaların vekile verilmesi üzerine hükmü hümâyun yazılıp, konunun mahallinde şer'le görülmesini emredilmişti²⁴⁵.

Vefat eden Yorgaki'nin diğer iki kardeşine miras olarak kalan alacağı tahsil etmeleri ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Tripoliçe ve --- Kadılarına gönderilmiştir. Kostantin ve Yanaki isimli zimmîler südde-i saadete şikayet için gitmişlerdi. Evâhir Zilkade 1161 (12-21 Kasım 1748) belgeye göre, Kostantin ve Yanaki'nini kardeşi Yorgaki isimli zimmî Ayayandos? kazasına tabi Prastos karyesi sakinlerindendir. Yorgaki'nin Tripoliçenin kazasının Vervena? karyesinin ahalisinden 115- senesinden temessük ile belli bir miktar alacak hakkı vardı. Fakat Yorgaki vefat edince bu alacak kardeşlerine irs-i şer'le intikal etmiş, bunlar kardeşlerinin alacağı karye ahalisinden talep etmişlerdi. Karyede mütegalibeden olan Arnavud Mustafa oğlu Ahmed reâyânın önüne düşerek bu kardeşlere bir akçe vermeyerek

²⁴⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/130 a3.

²⁴⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/130 b2.

haklarını gasp etmiştir. Kostantin ve Yanaki kardeşler bu durumu üzerine, Dîvân'dan, elerinde bulunan temessüke göre davalarının şer'le görülüp kardeşlerinden kalan haklarının tamamının tahsil edilip kendilerine verilmesi için emri şerif verildi²⁴⁶.

Hile ile miras malının varisinn elinden almaya çalışılması ile ilgili hüküm, Evâsıt Muharrem 1162 (1-10 Ocak 1749) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Mor'da vaki --- Kadılarına gönderilmiştir. Bolikondire karyesi reâyâsından İanos isimli zimmî şikayetini sunmak için İstanbul'a gitmiştir. Aynı karyeden Nikola isimli zimmî ölmeden önce akıl sağlığı yerindeyken bir miktar arsasını İanos'un babası Cani'ye temessük ile satmıştır. İanos'un babası Cani ölünce bu arsa ırs-i şer'le kendisine intikal etmiştir. İanos babasından kalmış olan arsaya kullanmakta ve kimse buna karışmamaktaydı anca İlisandiri isimli bir zimmî ortaya çıkararak, malum aranın zamanında babasının Nikola'dan aldığını iddia etmiştir. Bu iddiasına dayanarak arsayı kullanmaya başlamıştır. İanos'un şikayeti üzerine İstanbul, davanın mahallinde şer'le görülmesi ve İanos'un arsasının kendisine teslim edilmesi için emri şerif vermiştir²⁴⁷.

Babalarından miras kalan değirmenden üzerlerine düşen mahsulü almaya çalışan kardeşler ile ilgili hüküm, Evâ'il Rebûlevvel 1162 (19-28 Şubat 1749) Mora Muhassılı Vezire, Karitena ve --- Kadılarına gönderilmiştir. Şikayetçi olan Penayoti ve Bertutani isimli Nasranilerin babaları Penabot zamanında Karitena'nın Dicane karyesi ile Yersaki deresine yakın bir mevkiide arsa ve bir bâb değirmeni Papa Yorgi isimli zimmîyle ortak kullanmaktaydı. Fakat Penabot 115-- yılında vefat edince bu ortak mülker Penayoti ve Bertutani'ye kalmıştır. Babalarından kalan ortaklık hakkını Papa Yorgi'den talep etmişlerse de, Yorgi kardeşlerin haklarını vermemiştir. Ayrıca kardeşler değirmenden gelen mahsulü istediklerinde ise Yorgi bu kez değirmenin suyunun kalmadığını ve oğluna bıraktığını bildirmiştir. Penayoti ve Bertutani fetvayı şerife alarak İstanbul'a başvurmuşlar buna göre; babalarından kalan değirmenin mahsulünü Yorgi'den tahsil edilmesi ve davanın mahallinde şer'le görülmesi için emri şerif verilmiştir²⁴⁸.

²⁴⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/134 a1.

²⁴⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/135 a4.

²⁴⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/138 b3.

3.1.7. Mora'daki Korsanlık Faaliyetleri Dair Hükümler

Mora'nın konumundan dolayı çeşitli korsanlık faaliyetleri görülmesi doğaldır. Mora Ahkâm defterlerinde birçok korsanlık hükmü mevcuttur ancak biz bu çalışma kapsamında Mora Muhassılı'nın ilgilenmiş olduğu davaları inceledik. Bu davalarda dikkatimizi çeken husus ise; Aydın Muhassıllarına eşkıya takibi görevi verildiği gibi Mora Muhassılı olan kişilerden de korsanları yakalamaları istenmiştir. Gemi yüzdürmenin ne kadar meşakkatli, maliyetli ve ustalık isteyen bir iş olduğunu düşünürsek Muhassılların korsanları nasıl yakaladıkları aklımızda soru işaretleri oluşturmaktadır. Muhassıllar askeri yetkilere sahipti ancak Mora Muhassılı'nın korsan takibine çıkması için gemiye sahip olduğunda düşünülebilir. Ayrıca Mora Muhassılı deniz ticaretinde yaşanan aksaklıkları da gidermekteydi.

Korsanlıkla suçlanan İngiltereli bir tüccar ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezir Ahmed Paşa'ya . Evâsıt Cemâziyelevvel 1147 (9-18 Ekim 1734)'de gönderilmiştir. İngiltre Elçisi Kont dö Kinol'ün arzına göre İngiltere Elçisi'nin hizmetinde ve güvenilir tüccar taifesinden olan müstemmen Liyotardu'nun her hangi bir kusuru yokken Liyotardu'nun üç direkli bir sefinesine İngiltere bayrağı ve patenti verilmiş ve Bahr-i Sefid adaları ve iskelelerinde birkaç yıldır ticaret, nakliye gibi işler ile uğraşmakta ve her hangi bir hıyaneti bulunmamaktayken Mora'da Anabolu İskelesi'ne demir atmıştı. Bu sırada iskeleden bir kişi sen korsansın diye Liyotardu'ya iftira atmıştı. Mora Muhassılı ise Liyotardu'nun yanındaki silahların ahidnâmeye aykırı olduğunu bildirmişti. Dîvân bu olay üzerine Liyotardu'yu, tayfasının ve sefinesinin İstanbul'a getirilip kimin davası varsa ahidnâme-i hümâyun gereğince sadrazam huzuruna gelmesi için ferman yollanmıştı²⁴⁹. Evâhir Zilhice 1147 (14-23 Mayıs 1735) tarihli bir sonraki hükümde ise Anabolu'da Liyotardu'ya iftira atan kişinin Bıyıklı Mehmed olduğu kaydedilmişti. Bıyıklı Mehmed Liyotardu'yu daha önce denizde baş korsan gemisinde gördüğünü iddia etmiş, bu iddia üzerine Liyotardu ve tayfası Anabolu'dan İstanbul'a götürülmek için hapse atılmıştır. Onları Anabolu'dan İstanbul'a götürmesi için Anabolu Liman Reisi görevlendirilmişti. İstanbul'a götürülen Liyotardu, İngiltere elçisinin güvenilir tüccarlarından olup, üç direkli gemisi ile ticaret yapması için patent ve bayrak verildiğini, yalan bir iddia ile suçlandığını söyleyerek kendini savunmuştu. Dava sonunda Liyotardu'nun suçsuz olduğu ve adamları ile ticaretini güvenli bir şekilde yapması

²⁴⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 2/57 a4.

bildirilmiştir. 120 guruşluk nakit parasını ve eşyasını Anabolu Liman Reisi'nin teslim etmesi için Mora Muhassılı ve Anabolu Kadısı görevlendirilmiştir²⁵⁰.

İngiltereli tüccara saldıran korsanların yakalanmaları için yapılan başvuru ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezir Ali Paşa'ya Evâsıt Şevval 1147 (6-15 Mart 1735) tarihinde gönderilmiştir. İngiltere Elçisi Kond dö Kinol? südde-i saadete gönderdiği arzuhalde İsmi yazılmamış bir İngiliz kaptanın, kendi sefinesiyle Mısır İskenderiye'sinden İngiltere'ye Fransız bayrağı çekmiş halde gitmekteyken korsanlar tarafından yakalanmıştı. Bu korsanlar ve tüccar Avnarin Kalesi'ne geldiklerinde tüccarın Fransız değil İngiliz olduğu anlaşılmış, patent ve evrakları alınmıştı. Korsanlar ise bir yolunu bulup Avnarin Limanı'ndan kaçmıştı. Bazı kimseler korsanların kaçışına yeniçeri zabitanı ve âyandan bazı kişilerin yardım ettiğini iddia etmişlerdi. İngiltere Elçisi ahidnâme gereği korsanlara yardım edenlerin bulunması için başvuruda bulunmuş, Dîvân da bu kaçan korsanların aranıp bulunması için Mora Muhassılı Ali Paşa'yı görevlendirmişti²⁵¹.

Çuka (Çuha) Adası'na sığınan İngiliz sefinesindeki malları almaya giden Trablusgarpli tüccarların mallarının eksik çıkması ve eksikliğin tedarik edilmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezir El-hac Ebubekir Paşa'ya Evâsıt Rebûlevvel 1156 (5-14 Mayıs 1743) tarihinde gönderilmiştir. İsmi yazılmayan 3 Trablusgarpli tüccarın südde-i saadete sundukları şikâyetlerine göre; bunlar Trablusgarp'tan bazı emtialarını İngiliz sefinesini kullanarak taşırlarken emtialarının bulunduğu İngiliz sefinesine korsan saldırısına uğramıştı. Fakat sefine kaçarak Çuka Adası'na sığınmış, sefindedeki eşyaları Çuka Adası'nda bulunan Venedik zabitanına teslim etmiş ve bu tüccarlar aralarında bir vekil tayin edip kalan eşyalarını alması için ona yetki ve görev vermişlerdi. Çuka Adası'na giden vekil 33 sahtiyan bağı, fes, kuşak, ihram gibi mallarla 20 siyahi arap esirin noksan olduğunu tespit etmişti. İstanbul yönetimi Venedik ve İngilizlerin elindeki tahriratta da bu eksiklerin kayıtlı olduğu, kendilerine yardım etmesi için Çuka zabitanının görevlendirildiği, ayrıca İstanbul'daki Venedik Balyosu'nun da tüccarlarının bu eksikliklerini tedarik etmesi kararı alınmıştı. Bu durumu takip etmesi için ada zabitanı ile Mora Muhassılı Vezir El-hac Ebubekir Paşa görevlendirilmiştir. Eksiklerin gecikmeden, noksansız verilmesi hususunda ferman-ı alişan verilmiştir²⁵².

²⁵⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 2/59 b2.

²⁵¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 2/58 b5.

²⁵² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/18 b3.

3.1.8. İltizam-Mâlikâne Anlaşmazlıkları ile Alakalı Hükümler

Muhassıllar her şeyden önce mali bir yetkilidir. Bundan dolayı iltizam ve mâlikâne ile alakalı hükümlerin çok olması beklenirken tam tersine az sayıdadır. Ancak bu hükümlerden bir tanesi bize Mora Muhassılı'nın bir dava sonucunda yaptırım gücü kullandığını göstermektedir. Bu hüküm aşağıda mevcuttur, kısaca bahsetmek gerekirse; İstanbul, Mora Muhassılı'na bir malikâneye dışarıdan müdahalede bulunan kişinin zincire vurlmasını emretmiştir. Muhassıl'a hem davayı görmesi hem de cezayı yerine getirmesi görevi verilmiştir. Hükümlerde verilen cezalar çok nadir geçmektedir ancak Devlet'in malikâne söz konusu olduğunda ne kadar hassas davrandığı anlaşılmaktadır.

İltizam ödemesinde anlaşmazlık ile ilgili hüküm, Evâsıt Muharrem 1157 (25 Şubat – 5 Mart 1744)'de Mora Muhassılı Vezire, Anadolu ve --- Kadılarına gönderilmiştir. Anadolu Liman Reisi Yusuf'un südde-i saadete sunduğu arzuhaline göre; 1154 senesinde Anadolu ve tevvabi mukataası Süvariyan-ı Yesar Ağası Hüseyin Ağa uhdesindeyken bu mukataanın iltizamını 1700 guruşa alan Yusuf Reis, mal-ı maktûdan ödemesi gerekeni teslim edip Hüseyin Ağa'ya bir gurus vereceği yokken Hüseyin Ağa, şer'i şerife aykırı olarak taaddi ve rencidede bulunup Yusuf Reis'ten 2250 gurus alacağım var diyerek mahallindeki kadı mahkemesinde davacı olmuştu. Bu davada Hüseyin Ağa'nın şer'e aykırı davrandığı, fetvayı şerif ve eski Mora Muhassılı tarafından verilen buyruldu ile belirtilmişti. Ancak bu karara rağmen Hüseyin Ağa iddiasını sürdürmüştü. Bu bağlamda Dîvân Hüseyin Ağa'nın fazla akçe istemesinin önlenmesi için emr-i şerif göndermişti²⁵³.

Eski ve Yeni Baş Muhasebeci olan kişilerin mâlikâne gelirleri ellerinden kanuna aykırı alınması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Gördüs, ---, --- ve --- Kadılarına gönderilmiş. Baş Muhasebeci olan Mehmed Emin ve eski Baş Muhasebeci olan Süleyman Cemil birlikte südde-i saadete arz-i hâl götürmüşler. Mora Adası'nda Havâss-ı Hümâyuna bağlı olan Gördüs ve tevvabi muktataası, mâlikâne olarak berat-ı şerfle bu ikisi üzerindeymiş. Fakat Mîrîmîrân ve ehli örf taifesinden bazıları mukataanın rüsumu şer'iyyeleri ile sair bâd-ı hevâsına müdahalede bulunmuşlar. Mora Muhassılı Vezire, haksız yere mukataa-i mezburun rüsumu şer'iyyesi ve bâd-ı hvâsına müdahale eden bu kişileri mübaşir ile tutup der zincir edip cezalandırılması söylenmiş. Mukataa reâyâsı peişan olduğundan ve şikayete gelen kişilerin

²⁵³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/32 b3.

malları azaldığı için bunların rüsum-ı şer'iyyelerine ve bâd-ı hevâlarına dahl ve taarruz edilmemesi, her türlü haksızlığın önlenmesi için hükmü hümâyun verilmiş. Evâ'il Zilhicce 1156 (16-25 Ocak 1744)²⁵⁴.

3.1.9. Eşkiyalık ve Hırsıklı ile İlgili Hükümler (Mora'daki Reâyâ Sorunları)

Eşkiya tarafından zulme maruz kalmış, malları çalınan ya da gaspa uğramış olan reâyâ, bu maduriyetine Mora'da çözüm bulamayınca (veya doğrudan) İstanbul'a başvurmuştur. Divân'dan Mora Muhassılı'na gönderilen hükümlerde eşkiyaların veya hırsızların yakalanması ve madur kişilerin zararlarının yakalanan kişilerden tahsil etmesi istenmiştir. Hükümler genel olarak, haksızlığa uğramış olan reâyâ(lar)nın adalet karşısında hakkının teslim edilmesinden ibarettir.

Malları eşkiyalar tarafından çalınan Venedikli Tüccarın eşyalarının bulunması ve iadesi ile ilgili hüküm, Evâsıt Muhrem 1143 (27 Temmuz – 15 Ağustos 1730) tarihinde Mora Muhassılına gönderilmiştir. İngiltere Elçisi Kont dö Kinol ve Venedik ser-kâtibi südde-i saadete gönderdikleri arzuhale göre; İngiltereli kaptan Arah Garset, gemisi ile kayıtlı olduğu sefine Mısır İskenderiyesi'nde, Venedikli tüccar Corcu Konuvar'ın? 30.000 guruşluk kahve ve başka eşyalarını taşıma işini yüklenmişti. Fakat bu kaptan İskenderiye'nin dışında Arap eşkiyalar tarafından katl edilmiş, Venedikli tüccar ve malları da Mora ceziresindeki Mayta ve Matulos? limanlarına götürülmüştü. Emval ve eşyalar ile dolu sefine bu kez Mora'da eşkiyalar tarafından kaçırılmıştı. Mora Muhassılı'ndan eşkiyaların yakalaması istenmiş, kurtarılabilen eşyaların da Mora'da bulunan Venedik Konsolosu Tiro Koçani'ye? Teslim edilmesi için ferman gönderilmişti. Muhassıl sefineyi tüm mühimmatı ile kurtarmış ve 30.000 guruşluk eşya konsolosa teslim edilmişti. İngiltere konsolosuna, Venedikli tüccarın mallarını teslim etmesi için emr-i şerif gönderilmişti²⁵⁵. Evâil Zilhicce 1143 (7-16 Haziran 1731)²⁵⁶tarihli bu konu ile ilgili diğer bir hükümde, Osmanlı Devlet'inde taht değişikliği olduğu bildirilerek, yeni culüs ile I. Mahmud'un tahta çıktığı, Sultan III. Ahmed zamanında gönderilen emr-i şerifin geçerli olduğu belirtilmişti. Buna göre, Venedikli tüccarın çalınmış olan kahve ve diğer mallarını Mora'daki İngiltere konsolusundan alınması için emr-i şerif verilmişti. Ardından gerçekleşen taht değişikliği ile bu emrin halen geçerli olduğu ve uygulanması için tekrar bir hüküm yazılmıştı. Fakat bu uyarılara rağmen İngiltere konsolosu

²⁵⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/31 a2.

²⁵⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 2/42 b2.

²⁵⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 2/46 b4.

Venedikli tüccarın malını vermemiştir. Bunun üzerine, Evâ'il Safer 1148 (23 Haziran – 2 Temmuz 1735) tarihinde yaklaşık beş yıl sonra tekrar bir emr-i şerif gönderilerek İngiltere konsolosundan, Venedikli tüccarın kahve ve diğer mallarının ederi ne ise ödenmesi istenmiştir. 1143 yılında gönderilmiş olan emr-i şerif tekrar yenilenmiştir. Üzerinden çok zaman geçtiği için Mora Muhassılı'nın bu konu ile ilgilenmesi ve ne olup bittiği ile ilgili dönüş yapması istenmişti²⁵⁷.

Malları ve nakit paraları gasp edilen iki zımî kardeş ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Kalamata ve --- Kadılarına Evâsıt Rebîülevvel 1156 (5-14 Mayıs 1743) tarihinde gönderilmiştir. Südde-i saadete gelip şikâyette bulunan kişi Kalamata'nın Botakiye karyesinden Papa Manuki ve kardeşi Yanaki isimli zimmîlerdir. Bu kardeşler kendi halinde, kanuna uygun yaşayıp, devlete her hangi bir borçları yokken yine Kalamata'nın Zarhale karyesinde sakin olan Yorgo Papa Panayoti ve Papa Nikola isimli zimmîler ile hasımlardı. Yorgo ve Nikola hizmetkârları olan Kosta ve mahallerinden üç kişi ile 115- senesinde anlaşarak kanuna aykırı bir şekilde Manuki ve kardeşi Yanaki'nin dükkânındaki nakit para, emval ve eşyaları gasp etmişlerdi. Daha önce de aynı şekilde bu kardeşlerin 300 guruş nakit parasını gasp ettikleri ve bu durumun şikâyet konusu olduğu, Manuki ve kardeşi Yanakinin Şeyhülislâmdan fetva ve hüccet aldıkları Dîvân'a bildirilmişti. Bu kişilerden, gasp ettikleri nakit para ve eşyaların tamamının tahsil edilmesi için hükmü hümâyun verilmişti²⁵⁸.

Parası gasp edilen eski mültezimin hakkının geri alması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Gördüs Kadısı'na Evâsıt Rebîülevvel 1156 (5-14 Mayıs 1743)'da gönderilmişti. Anabolu sakinlerinden Molla Mehmed'in şikâyetine göre; kendisi 1148 senesinde Anabolu sol kol neferatı timar karyelerinden Damalya ve Matani mültezimiyken, Gördüs Alaybeyi olan Halil Bey tarafından şer'e aykırı olarak cebren 300 guruşu zorla alınmıştı. Halil Bey daha sonra Gördüs'ten firar ettiyse de tekrar dönmüş, bunun üzerine Molla Mehmed, Halil Bey'den gasp etmiş olduğu parayı istemişti. Fakat Halil Bey türlü bahane ve hile ile bu parayı vermemiş, bunun üzerine Molla Mehmed de südde-i saadete başvurmuştu. Dîvân'dan Molla Mehmed'in davası için Mora Muhassılı görevlendirilip, parasının tamamının Halil Bey'den şer'le tahsil etmesi istenmişti²⁵⁹.

²⁵⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 2/60 a1.

²⁵⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/20 a5.

²⁵⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/20 b1.

Sarrafin eşine vermiş olduğu nikâh akdi ve eşyaların haksız yere bir Kocabaşı'nın alması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı ve Karitena ile --- Kadılarına Evâhir Cemâziyelevvel 1156 (13-22 Temmuz 1743) tarihinde gönderilmiştir. İsmi yazılmamış zimmî bir sarrafin südde-i sadete gönderdiği arz-i hâle göre; kendisi Karitena kazasında sakin olan İstaviri isim kadın ile nişan akdi namına beş Venedik altını, 250 guruşluk gerdanlık, 30 iskal altın bilezik, iki grad elmaz, zümrüt yüzük, gümüş kuşak, seksen guruşluk zümrüt, küpe, kakum kürk, peçete, kaftan, ferace, ve sair eşya verdikten sonra Leondari kazası sakiniyken ticaret yapmak için başka diyarlara gidip dört yıl gelmemiştir. Bu sırada Karitena kazasının Zatune karyesi Kocabaşısı olan Dimitrau, İstivati ve bölgesindeki eşkıya ile anlaşarak sarrafin eşine vermiş olduğu eşyalara el koymuş, daha sonra da sarrafin eşi ile ben akd eyledim demiştir. Bu konu ile ilgili sarraf kendisine yapılan haksızlığı belirten bir de fetva almıştı. Dîvân bu şikâyet üzerine sarrafin eşinin ve eşyalarının Kocabaşı Dimitrau'nun elinden alınıp kendisine verilmesi için hükmü hümâyun vermiştir.²⁶⁰

Kasap taifesinin hırsızlardan şikâyetçi olması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Anabolu ile --- Kadılarına Evâsıt Şaban 1156 (30 Eylül – 9 Ekim 1743)'da gönderilmiştir. Kasap taifesinden Yani, Dimitri, İstemati, Dimo, Yanu isimli zimmîler sundukları arzlarında kendi hallerinde olup her hangi bir vergi borcu bulunmamaktayken Yahudi taifesinden belgede ismi geçmeyen üç kişi, daha önce bu kasap taifesi kişilerin evini basıp eşyalarını çalmışlardı. Bu olay sonrası mahkemeye gidilmiş ve hırsızlar hapis cezası almışlarken, Yahudiler halen akıllanmamış tekrardan hırsızlık yapmış ve kasap taifesinin yine 500 guruşlarını çalmışlardı. Kasap taifesi bu durumu belirten bir fetva almış, Dîvân ise davanın mahallinde şer'le görülüp hırsızların çaldıkları paranın geri alınması için emri şerif vermişti²⁶¹.

Eşkiyanın reâyâyâya yapmış olduğu zulümler sonucunda buna dayanamayan reâyânın şikâyete gitmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı, Kalavrita ve --- Kadılarına Evâsıt Şevval 1157 (17-26 Kasım 1744) gönderilmişti. Kalavrita reâyâsı südde-i saadete yaptıkları şikâyete göre; Kalavrita sakinlerinden Berber oğlu Muço ve arkadaşı Kotari,--- ve --- isimli kişiler kötü kişiler olarak biliniyor, eşkıyalık yapmakta, gece gündüz demeden Kalavrita ve Kalavrita karyelerindeki çocukları ve kadınları rahatsız etmekteydi. Ayrıca 115- senesinde reâyâ fukaralarının mallarını kanuna aykırı gasp ve yağma etmişlerdi. Eski Mora Muhassılı bu

²⁶⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/22 a4.

²⁶¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/27 b4.

eşkîya taifesinin birkaç defa hadlerini bildirmiş olsa da, uslanmayıp eşkıyalığa ve fenalığa devam etmişlerdi. Kalavrita ahali artık bu kişilerin yaptıkları bu fenalılara dayanamayıp İstanbul'a gidip şikâyetle bulunmak zorunda kalmışlardı. Reâyâ dinlendikten sonra, bu eşkıya grubunun tutulup mahkemeye getirilip davalarının şer'le görülmesi ve her hangi bir şüphe kalmayacak şekilde bu sorunun çözülmesi için hükmü hümâyun verilmişti²⁶².

Kadının çabalarına rağmen hakkında gelemediği eşkıya taifesini merkeze şikâyet etmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı ve Mizistre Kadısına Evâhir Zilkade 1157 (26 Aralık 1744 – 4 Ocak 1745)'de gönderilmiştir. Mizistre kazasının Nâibi olan Mevlana Ömer'in göndermiş olduğu mektupta daha önce bu kadıya başvuruda bulunarak mahkemeye gelen Gördüs'ün kocabaşları, bölgelerindeki iki zimmîden şikâyetçi olmuşlardı. Bu zimmîler, Kocabaşların bölgesindeki reâyâyı zor duruma düşürecek davranışlarda bulunup, vergilerin toplanmamasına sebep oluyorlar ve uyarılmalarına rağmen kötülük ve fitneye devam ederek kazanın nizamını bozuyorlardı. Bu durumun üstesinden gelemeyen kadı Dîvân'a başvurmuş. Bu konu Dîvân'da görüşüldükten sonra, eşkıyaların tenbih edilmeleri istenmiş, eğer tenbih edilmelerine rağmen uslanmaz iseler haklarından gelinmeleri için ferman gönderilmişti²⁶³.

Kötü kişiler tarafından rahatsız edilen ahali ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Kalavrita ve --- Kadılarına Evâsıt Cemâziyyelâhir 1158 (21-29 Temmuz 1745)'de gönderilmişti. Kalavrita kazasının ahalisinin şikâyetlerine göre; Kalavrita'nın Gezdime? karyesinde sakin olan Arnavud taifesinden Zakob, Muço, Ahmed Kotari, ---, --- ve --- isimli kişiler tekin insanlar olmayıp geceleri kazalarına gelerek evlerini basıyor, evlerde buldukları erzak ve eşyaları gasp ediyorlardı. Ahali bu durumda muzdarip olmaktaydı. Daha önce de kendilerinden şikâyetçi olunanbu haydutların men' ve def edilmesi için ilam verilmiş, fakat yakalanmaları mümkün olmamıştı. Dîvân'da konu görüşüldükten sonra bu kişilerin çavuş mübaşeretini ile yakalanması ve davalarının şer'le görülmesi için ferman vermişti²⁶⁴.

Bir grup eşkıyanın ahalinin parasını gasp etmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Karitena ve --- Kadılarına Evasıt Zilkade 1158 (5-14 Aralık 1745)'de gönderilmişti. Hulumiç kadısı Es-seyyid Ahmed'in südde-i saadete gönderdiği arz-i hâle göre; Hulumiç'in İlator, Molla Paşa, Durumda?, Helidoni?, Mazaraki, Fukora?, Derviş Halil, Halci?, Kalci, Agota, Pirin? Ve Sutusa? Karyelerinin reâyâları Karitena kazasında sakin olan eşirradan

²⁶² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/47 b4.

²⁶³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/51 b4.

²⁶⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/62 a1.

Ömer ve oğlu Mehmed'den şikâyetçi olmuşlardı. Ömer ve oğlu Mehmed kendi hallerinde olmayıp, elh-i örf taifesi ile de anlaşarak Hulumiç'e gidip yukarıdaki karyeler ahâlilerinin haksız yere mallarını alıp onlara zulm ediyorlardı. Ahali Ömer ve oğlu Mehmed ile ehl-i örf taifesini şikâyet etmek için meclis-i şer'e başvurmuş, dava sonucunda karyelerin ahâlilerinden haksız yere aldıkları 9000 guruşun iadesi yönünde karar verilmişti. Fakat Ömer ve etrafındakiler bu karara uymamış ve ahaliye zulm etmeye devam etmişlerdir. Es-seyyid Ahmed çözülmeyen durumu Dîvân-ı Hümâyün'a bildirmiş, Dîvân, davanın mahallinde şer'le görülmesi için hükmü hümâyün vermiştir²⁶⁵.

İki zimmînin anlaşarak bir başka zimmînin parasını gasp etmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Kalavrita ve --- Kadılarına Evâ'il Zilhicce 1159 (15-24 Aralık 1746)'da gönderilmiştir. Kalavrita sakinlerinden olan ve devlete her hangi bir verceği olmayan İstal isimli zimmî südde-i saadete yaptığı şikâyete göre; İstal, Kalavrita'nın Mikalari karyesinde bulunan ve kötü ünleri ile tanınan Angle ve Yorgaki Nikol isimli zimmîlerden şikâyetçi olmuştu. Angle ve Yorgaki Nikol, İstal'e musallat olmuşlar ve haksız yere 1670.5 guruşunu gasp etmişlerdi. Bu olay üzerine İstal mahallindeki Şer'i Mahkemeye başvurmuş, mahkemeden gasp edilen paranın İstal'e geri verilmesi hususunda kara çıkmış ve ayrıca buna ilişkin hüccet verilmişti. Fakat Angle ve Yorgaki Nikola bu gasp etmiş oldukları parayı hüccet olmasına rağmen geriye vermemişler, İstal en sonunda davasını Dîvân-ı Hümâyün'a götürmüştü. İstanbul, davanın şer'le mahallinde görülerek, İstalin hakkının tahsil edilmesi hususunda karar vermişti²⁶⁶.

Gasp edilen iki zimmînin şikâyetleri ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve ismi yazılmamış iki kadılığa Evâsıt Rebülevvel 1160 (23 Mart – 1 Nisan 1747)gönderilmiştir. Kalavrita'nın Zaruhle karyesinin sakinlerinden Papa Yanabut veledi Papa Lendikeri ve Kolfını veledi Lenderçu? isimli zimmîler südde-i saadete arz-i hâlde bulunmuşlardı. Bunlar kendi halleriden olup, Devlete vergi borçları bulunmamaktaymış. Yine aynı kazadaki Beşfe karyesinde sakin olan ve iftiracı ve hırsız olarak bilinen Papa Dimitri veledi Agelonlu, Papa Angello veledi Kostaki, Daniyel İskosi, Kostantin veledi Katakisi isimli zimmîler birbirleri ile anlaşarak, Papa Yanabut veledi Papa Lendikeri ve Kolfını veledi Lenderçu'ya? çeşitli kötülükler yapıp 115- senesinde bir miktar akçelerini gasp etmiş, daha sonra da Kalavrita'dan firar etmişlerdi. Papa Yanabut veledi Papa Lendikeri ve Kolfını veledi Lenderçu'ya ise bu

²⁶⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/73 b3.

²⁶⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/98 b2.

sorun üzerine fetva almışlar, ardından da İstanbul'a gidip durumlarını bildirmişlerdi. Dîvân'dan ise, Papa Yanabut veledi Papa Lendikeri ve Kolfını veledi Lenderçu'nın fetvaları mucibince davalarının görülüp, kaçan kötü kişilerin buldukları yerde tutulup, çalmış oldukları akçelerin tahsil edilmesi istenmiş ve bu karara hiç kimsenin muhalefet etmemesi için de hükmü şerif yazılmıştı²⁶⁷.

İki kardeş mallarını gasp edenlerden şikayetçi olması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Kalavrita, --- ve --- Kadılarına Evâsıt Rebûlevvel 1160 (23 Mart – 1 Nisan 1747)'da gönderilmişti. Kalavrita'nın Zaruhle karyesinin sakini olan Papa Penayot, Papa Nikola veledi Papa Eregri? isimli zımmî kardeşlerin şikayetine göre; mütegalibeden ve cebabirden İstatako veledi Fesatil, Papa Dimitri ve Yani veledi Fesatil isimli zımmîler eşkıya ile birlikte olup Papa Penayot, Papa Nikola veledi Papa Eregri'nin? evini basıp eşyalarını gasp etmişlerdi. Ayrıca mahsullerini telef edip, mahsul getiren bazı mallarını da kullanmışlardı. Bu kötü kişiler daha sonra kendi mahallerinden başka bir yere firar etmiş, Papa Penayot, Papa Nikola veledi Papa Eregri? Bunun üzerine fetva alıp Dîvân-ı Hümâyun'a başvurmuşlardı. Dîvân'da fetvaları mucibince karar alınıp, firar eden kötü kişilerin yakalandıkları yerde mahkemeye götürülüp bu davanın şer'le görülmesini istenmişti. Ayrıca yakalandıklarında gasp etmiş oldukları eşyanın ederini kendilerinden tamamen tahsil edilmesi, taaddi ve muhalefet ettirilmemesi için emr-i şerif gönderilmişti²⁶⁸.

Başka bir sefinede parası çalınan sefine reisi Hüseyin reisin hakkını araması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı ve eyalet-i Mora'da vaki ismi yazılmamış Kadılıklara Evâ'il Cemâziyelâhir 1161 (29 Mayıs – 7 Haziran 1748) tarihinde gönderilmiştir. Ülgünye Kazasının Kadısı Mevlana Mehmed südde-i saadete yolladığı ve mahkemeye gelen Ülgünye Kalesi'nde sakin olan ve aynı zamanda sefine reisi İshak kapudan oğlu Hüseyin Reis'in ifadesini belirten arza göre; sefine reislerinden Derviş Reis kendi sefinesi ile Ülgünye Kazasının iskelesine geldiğinde bu iskelede sakin olan bazı zımmî eşkıyalar Derviş Reis'i katledip 250 altının çalmışlardı. Bu çalınan altınlardan bir kısmı İshak kapudan oğlu Hüseyin Reis'e aitti. Ayrıca Halil Reis isimli birinin de olay yerinde olduğu ve bu yağmadan 60 altın aldığı ağızdan ağıza dolaşmaktaydı. İshak Kapudan oğlu Hüseyin Reis bu durumu meclisi şer'de çözemeyince şeyhülislâm makamından hakkını almak için fetva almıştı. Dîvân ise İshak kapudan oğlu Hüseyin Reis'in iddaları ve fetvası üzerine, katil ve hırsızların yaklanması

²⁶⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 14/106 a1.

²⁶⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/106 a2.

için kazdaki kalenin muhafızlarını görevlendirilmişti. Suçlular yakalandıkları zaman çaldıkları altınlar kendilerinden tahsil edilecekti²⁶⁹.

3.1.10. Dini Unsurlar ile İlgili Hükümler

Mora'da islam dinine ait olan unsurların yanında gayrimüslimlere ait birçok yapı bulunmaktadır. Bunların kendi içlerinde ya da birbirleri ile yaşamış olduğu sorunlar merkeze yansımış ve oradan da Mora Muhassılı'nın çözümüne bırakılmıştır. Mora'da bulunan vakıfların, tekkelerin yönetici ve görevlilerinin atanması, manastırlardaki rahiplerin sorunları ve vakıf ile manastır arazilerindeki kullanım hakkı karışıklığı gibi dava konuları bulunmaktadır.

Tekkenin yönetimindeki sorun ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Gördüs ve --- Kadılarına Evâ'il Şevval 1155 (30 Ekim – 8 Kasım 1742)'de gönderilmiştir. Şeyh Muhammed Sadık İstanbul'da sunduğu şikâyete göre; vefat eden babası Sezai, hayattayken Gördüs'te kurmuş olduğu tekke ve sair emlakların nazırı olarak kendi dervişlerinden Yusuf Halife'yi tayin etmişken Şeyh Osman adlı biri ortaya çıkarak etrafındaki bazı kişiler ile anlaşıp, söz konusu tekkeyi bir yolunu bularak kendi üzerine geçirmişti. Sezai'nin oğlu Muhammed Sadık ve Gördüs'teki bazı varisler bu durumu şikâyet etmişler, bunun üzerine tekkenin sorununu çözmeleri için Mora muhassılı ve ilgili kadılar görevlendirilmişti²⁷⁰. Aynı ayın içindeki Şeyh Muhammed Sadık'ın bir başka şikayeti de Evâil Şevval 1155 (30 Ekim – 8 Kasım 1742) yılında Mora Muhassılı, Gördüs, --- ve --- Kadılarına gönderilmişti. Şeyh Muhammed Sadık'ın babası bir de zaviye ve bu zaviyedeki fakir ve düşkünlerin ekmeğinin karşılanması için de bir vakıf bkurmuştu. Bu vakfın başına Sezai ölünce zaviye halifelerinden Şeyh Yusuf getirilmişti. Bu görev süresi içinde vakfa ait olan bazı emlakları satmış ve daha sonra da vefat etmişti. Fakat Yusuf'un yaptığı bu satışlar şartlı idi. Satılan emlaktan hâsıl olacak ürünler vakfa bırakılacaktı. Vakfın başına daha sonra Yusuf'un oğlu Şeyh Osman geçmişti. Şeyh Osman, babası Yusuf'un satmış olduğu bu emlakta hak iddia ederek müdahalede bulunmuştu. Fakat herşey kanuna uygun olarak gerçekleştirildiği için Dîvân'dan müdahalenin engellenmesi için emr-i şerif çıkmıştı²⁷¹.

Manastır ve vakıf topraklarında yaşanan çelişki ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı, Kalamata ve --- Kadılarına Evâ'il Zilkade 1155 (28 Aralık 1742 – 6 Ocak 1743) tarihinde

²⁶⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/127 b1.

²⁷⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/10 a4.

²⁷¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/10 b3.

gönderilmiştir. Kalamata'da Papa? Manastırı rahipleri ve vakıf mütevellileri, aralarındaki sorunun çözülmesi için Dîvân-ı Hümâyun'a başvurmuşlardı. Buna göre Kalamata'nın İstrahom? Karyesi toprağında farklı arazileri rahipler ve mütevelliler vakıf olarak işletiyorlardı. Vakıf çiftliklerine ait olan bazı yerlerde manastır rahipleri ziraat yapmışlar ve bundan dolayı taraflar araziler üzerinde anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Bu yerler ile rahiplerin bir alakası olmadığından, onların ziraat yapmalarının yasaklanmasına yönelik Dîvân tarafından bir hüküm yazılmıştı.²⁷².

Mora'dan bir kişinin vakıf işi için İstanbul'a çağrılması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire gönderilmiş. Derya kaptanlarından Musafa Paşa'nın evkafına bağlı olan Sakız'daki Camii şerifi Piyale Paşa bazı tamiratını yaptırmış. Bu caminin vakfına Piyale Paşa'nın oğlu İsmail Bey bakmaktaymış. Fakat İsmail Bey işlerini görmek için Mora ceziresine gitmiş, bir yılı geçmiş hala dönmemiş. Dîvân, vakıf ile ilgili bazı işlerin olduğu bildirilip İsmail Beyin İstanbul'a gelmesi gerektiği Mora Muhassılı'na emr-i şerf ile bildirilmiş. Evâhir Zilkade 1155 (17-26 Ocak 1743)²⁷³.

Manastır rahiplerinin haksız yere elinden alınan zeytin ağaçları ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı ve Anabolu ile --- Kadınlıklarına Evâhir Zilhicce 1156 (5-14 Şubat 1744) tarihinde gönderilmişti. Anabolu kazasında bulunan Ayo Dimitri Agoda Manastırı'nın rahipleri südde-i saadete sundukları arza göre; Anabolu'nun Börekçiler karyesindeki 300 zeytin ağacı bu manastırın rahiplerinin üzerine kayıtlıyken ve rahipler bu ağaçların mahsüllerine düşen resmi, eskiden beri ödemekte ve kimse bunlara müdahalede bulunmamaktayken, başka bir diyardan gelen Ali Efendi isimli kişi defter-i hâkanîdeki kayda uymayarak ağaçlara el koymuştu. Bu ağaçların rahiplere ait olduğu hüccet ve ilam-ı şer'iyye ile defter-i hâkanîde belliydi. Rahipler, ellerindeki hüccet ve ilam ile İstanbul'a şikayete gitmişlerdi. Merkez de bu konuyu incelemek için defterhâne-yi âmeride korunan mufassal deftere bakılmasını istemiş, deftere göre Ayo Dimitri Agoda Manastırı üzerine, 19 nefer reâyâ, beş bağ, iki çiftlik, bir âsiyâb ve bazı zeytin ağaçları ile Börekçiler karyesinde bulunan 300 zeytin ağacı kayıtlı olduğu anlaşılmıştı. Dîvân'dan rahiplerin davalarının mahallinde, defter-i hâkanîdeki kaydın dikakte alınarak görülmesi üzerine hükmü hümâyun yazılmıştı²⁷⁴.

²⁷² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/12 a2.

²⁷³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/13 b4.

²⁷⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/31 b3.

Aralarında anlaşan dört kişinin Rahipten haksız yere para almaya çalışması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı ve Karitena ile --- Kadılarına Evâsıt Recep 1157 (20-29 Ağustos 1744) tarihinde gönderilmiştir. Karitena'nın Destina karyesinde sakin olan Barnisto isimli rahip'in südde-i saadete sunduğu şikayete göre; kendi halinde olup, devlete vercek her hangi bir vergi borcu yokken yine Karitena sakininden ismi verilmeyen dört zımmî birbirleri ile anlaşıp rahipten 400 kaç alacakaları olduğunu iddia edip taadi ve rencidede bulunmuşlardı. Dîvân, rahibin her hangi bir borcunun olmadığını belirtip, bu kötü niyetli kişilerin men' ve def edilmesi için hükmü hümâyun göndermiştir²⁷⁵.

Kastol ve Mütecal'ın? vakıf arazilerinden olan mallarını kötü kişilerin gasp etmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Ayayatri? (Ayapandi?) ve --- Kadılarına Evâ'il Zilhicce 1159 (15-24 Aralık 1746)'da gönderilmişti. Müteveli İbrahim Paşa ile birlikte Ayayatri? (Ayapandi?) kazasının Kasterman? Vakıf karyesinden sakini Yani veledi Kasto, Digeryan veledi Mütecal? isimli zımmîler şikayete gelerek Kesterman? Karyesindeki vakıf arazisini Kastol ve Mütecal? isimli zımmîler, zamanında temessük ile alıp her yıl ziraat yaparak öşürlerini ve diğer vergilerinin vakıf mütevellisine düzenli olarak ödemektelerken yine bu karyeden ashab-ı ağrazdan şahıslar zımmîleri rahatsız etmiş ve arazilerini zabt etmişlerdi. Bu kötü kişiler, tarlaların, bağların ve bahçelerinin sınırlarını bozarak, zımmîlerin arazilerini kendi hududları içine almışlar. Kastol ve Mütecal? buldukları mahalde bu sorunu çözemeyince fetva alarak Divan'a başvurmuşlardı. Dîvân ise bu zımmîlerin fetvaları ve temessüklerini dikkate alınarak mahallinde şer'le görülmesi, arazilerinin zımmîlere iade edilmesi için emr-i şerif vermiştir²⁷⁶.

Müteveli olmayan bir kişinin müteveli gibi davranması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Anabolu ve --- Kadılarına Evâ'il Safer 1160 (12-21 Şubat 1747 tarihinde gönderilmiştir. Anabolu Kalesi dâhilinde, zamanında İbrahim Kethüda'nın hesap'ül-hayrına bina edilen mekteb-i şerif evkafından, evladiyyet ve meşrutıyyet üzere, berat-ı şerif ile vakfa müteveli olan El-hac Mehmed şikayete gelmişti. Anabolu sakini Hacı Şaban oğlu Mustafa isimli kişi bu vakfa Müteveli olarak tayin edilmiş değil iken müteveli gibi davranıp vakfa zarar vermekteydi. Dîvân-ı Hümâyun, Hacı Şaban oğlu Mustafanın vakfa müdahale etmesi

²⁷⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/43 a2.

²⁷⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/98 a1.

ve kötü davranışının men'e ve def edilip, mahallinde bu durumun şer'le görülmesi için hükmü hümâyun vermiştir²⁷⁷.

Bir kişinin menzilini tekkeye ait diyerek cebren elinden alınması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Anabolu ve --- Kadılarına Evâhir Şaban 1160 (28 Ağustos – 5 Eylül 1747)'da gönderilmişti. Anabolu'da Hünkâr Camii şerif müezzini olan Molla Mustafa südde-i saadete sunduğu arzda, ismi belgede geçmeyen bir kişinin bu caminin bulunduğu mahallede daha önce menzil satın almış olduğunu ancak Şeyh Baba Efendi isimli birinin oğlu ve onun vekili olan Abdülşükürün, bu menzilin Hacı İsmail tekkesine vakf edildiğini iddia ettiklerini bildirmişti. Bu konu üzerine taraflar Kadı Mahkemesi'ne başvurmuş. Mahkemede bu menzilin tekkeye ait olmadığı belirlenmişti. Ayrıca dışarıdan başka kişileri menzilin sahibini rahatsız etmemesi söylenerek hüccet-i şer'iyye verilmişti. Fakat Abdülşükür hüccete aykırı davranarak menzilin sahibini rahatsız edip, menzili zabt etmişti. Dîvân-ı Hümâyun, daha önce verilen hüccete uygun olarak menzilin Abdülşükür'den alınıp sahibine verilmesi ve başka kişilerin menzili kullanmamasına yönelik bir emr-i şerif vermişti²⁷⁸.

Vakfın görevlisinin vazifesini yapmaması sonucunda görevden alınması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Eğriboz Muhafızı Vezire ve Atina, Gördüs, --- Kadılarına Evâhir Safer 1161 (21-29 Şubat 1748) tarihinde gönderilmişti. Buna göre; Atina Kadısı, kazada hukuki olarak çözülemeyen bir davayı merkeze mektup ile bildirmişti. El-hac Osman Efendi Medresesi evkafının kaimakam mütevellisi olan El-hac Ömer, Hâce-i Mektep El-hac Ali Efendi ve Halife-i Mektep Hasan Efendi adlı kişiler Atina Kadısı'nın mahkemesine gelip, 115- senesinden beri Atina'da sakin olan Hamza zade El-hac Ali isimli kişiyi üzerinde şer'an sabit olan vakıf görevlerini, mal-ı vakıf ve bazı hukukları yerine getirmediği için şikayet etmişlerdi. Suçlamalara göre Hamza zade El-hac Ali, bu kişilerin haklarını da zayi ederek gadrı küllide bulunmuş ve ayrıca mahkemeye bile gelmeyerek Atina'dan firar edip saklanmıştı. Kadı'nın bu başvurusu üzerine Dîvân-ı Hümâyun'dan, firar eden El-hac Ali'nin hangi kazada yaklanırsa mübaşir marifetiyle Atina'ya getirilerek kadının huzuruna çıkartılması, üzerinde hakların tamamen tahsil edilmesi ve inad etmemesini bildiren emr-i şerif çıkmıştır²⁷⁹.

²⁷⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/101 b4.

²⁷⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/115 b2.

²⁷⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/123 a1.

Manastır rahibinin başkalarının malında hak iddia etmesi ile ilgili hüküm, Evâ'il Şevval 1161 (27 Temmuz – 5 Ağustos 1748) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Gördüs ve --- Kadılarına gönderilmiştir. Gördüs kazasının Beyadi karyesinde sakin olan Papa İstimati ve Lasari isimli zımmîler südde-i saadete şikayete gelerek, Gördüsün Yuner karyesinin Fernimerlu mahallesinde bulunan zeytin ağaçlarına zeytinliğin yakınındaki manastırın rahibi olan Foti? sahip çıkarak kendisine ait olduğunu iddia etmiş, sadece iddia ile de kalmayıp kanuna aykırı olarak ağaçları zabt etmişti. Papa İstimati ve Lasari rahibin bu yaptığının hukuka aykırı olduğunu bildiren bir fetva almışlardı. İstanbul'da davaları bu fetvaya göre görülmüş ve davalarının mahallinde şer'le görülmesi için emr-i şerif verilmişti²⁸⁰.

Eski vakıf görevlisinin vakıf mahsulünü zabt etmesi ile ilgili hüküm, Evâhir Rebülevvel 1162 (11-20 Mart 1749) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Anabolu ve --- Kadılarına gönderilmiştir. Mehmed Kethüdâ Evkafî'nin Kaymakamı Mehmed şikayeti için İstanbul'a gitmiştir. Mehmed, daha önce evkafın, Anabolu'nun kazasının Lalufe, Yoros karyelerinde ve Gördüs'ün Dalama, Mataratike, Yeri, İkoryan karyelerinde bulunan gallesini toplaması için Anabolu'dan Ali Efendi Zade Mütevelli Ahmed Beşe'yi vekil tayin etmiştir. Ahmed vekillik görevinden alındıktan sonra göreve Hacı Şaban getirilmiştir. Fakat Ahmed görevden alınmasına rağmen ismi geçen karyelerdeki mahsulün kendisine ait olduğunu iddia etmiştir. Mehmed fetvayı şerife atalarak Dîvân'a başvurusu üzerine davasının fetvasına göre mahallinde şer'le görülmesi ve Ahmed'in hakkı olmayan mahsulü zabt etmemesi için emr-i şerif gönderilmiştir²⁸¹.

3.1.11. Mülkiyet Hakkının Gasp Edilmesi İle İlgili Hükümler

Mülkiyet hakkı sorunu Defterde çok fazla rastladığımız dava konuları arasındadır. Hükümler, reâyânın para, emlak, tarla, bağ, zeytinlik ve ürünlerine bir başkasının göz dikmesi, mülkün asıl sahibi olan kişinin kullanım hakkının önlenmesi, emanet olarak bırakılan malın iade edilmemesi gibi konulardan oluşmaktadır. Bu hükümler arasında bir Kadı'nın karışmış olduğu dava dikkat çekmektedir. İsmi hükümde yazılmamış bir kazanın Kadısı, Mahmud Çavuş ve Mustafa Çavuş ile anlaşıp bu kişilere sahte senet hazırlamıştır. Bu senet vasıtası ile İsmail isimli kişinin 23 yıldır sahibi olduğu yağhanesi ve emlakları elinden alınmıştır. İsmail, durumu bildiren fetva ile İstanbul'a başvurmuş ve hakkının kötü kişilerden tahsil edilmesi istenmiştir. Ancak hükümde sahte senet hazırlamış olan Kadı ile alakalı her

²⁸⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/132 b2.

²⁸¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/139 b3.

hangi bir açıklama yapılmamıştır. Aşağıdaki hükümlerde, her dönem olduğu gibi güçlünün güçsüz üzerinde hakimiyet kurmaya çalıştığını görmekteyiz.

Emine'nin miras kalan zeytin değirmenini mahsulüne Hüseyin ve Ali'nin elkoyması olmaları ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Mizistre, --- Kadılarına Evâ'il Cemâziyelevvel 1155 (4-13 Temmuz 1742) tarihinde gönderilmişti. Mizistre'nin İsmila? karyesinde yaşayan Emine isimli kadın südde-i saadete arz-i hâl sunmuştu. Buna göre; Emine'nin annesinin bu karyede üçü iyi biri orta durumda olan toplamda dört göz zeytin değirmeni vardı. Mizistre sakinlerinden Hacı Hasan oğlu Hüseyin ve Ali birkaç defa zeytin değirmenlerinde hak iddia etmişlerdi. Bu konu meclisi şer' de çözülmüş ve taraflara hüccet-i şer' iyye verilmişti. Bir süre sonra Emine'nin annesi vefat etmiş ve değirmenler miras olarak kendisine intikal edince Hüseyin ve Ali, verilen hüccete rağmen akıllanmayıp, Emine'nin annesinin vefatının ardından değirmenlerin mahsulünü alıkoyup çeşitli kötülüklerde bulunmuşlardı. Emine İstanbul'a giderek şikayetini bildirdikten sonra, Divan tarafından hüccet-i şer' iyyeye göre Hüseyin ve Ali'nin aldıkları mahsulün ederi ne ise Emine'ye ödemeleri kararı verilmiş ve bu davanın takibi için Mora Muhassılı görevlendirilmişti²⁸².

Bir zimmînin mahsulünün haksız yere alınması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı, Arkadya ve --- Kadılarına gönderilmiş. Evâ'il Şaban 1155 (1-10 Ekim 1742) tarihli belgede, Todori isimli zimmî şikayet için merkeze gitmiştir. Todori Arkadya kazasına tabi Varus karyesinde üç kıt'a üzüm bağı ile yakınında olan meyve ağaçlarını daha önce Nikola isimli bir başka zimmîden satın almıştı. Ayrıca bu satış ile ilgili Todori'nin elinde hücceti de bulunmaktaydı. Todori'nin damadı Anastas ve Nikola'nın belgede adı geçmeyen annesi, yukarıda bahsedilen bağların ve ağaçların iki yıllık mahsulatını gasp ettiler. Todori'nin hüccetine göre İstanbul, Todori'nin malını alıkoyan kötü kişilerin fuzuli zabtlarına bağlı iki yıllık mahsulün tutarının kendilerinden tahsil edilmesi için hüküm vermiştir²⁸³.

İbrahim ve Abdulhalik kardeşlerin annelerinden miras kalan mülklerin, ellerinden alınmaya çalışılması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı ve Koron, --- Kadılarına Evâ'il Rebülevvel 1156 (25 Nisan – 4 Mayıs 1743)'da gönderilmiştir. Koron sakinlerinden İbrahim ve Abdulhalik isimli iki kişi İstanbul'a gelerek arz-i hâllerini sunmuşlardı. Koron'un Adros Aga Peterbados? diye bilinen bir mahaldeki zeytin bahçesinin 3/1 hissesi ve iki bab yağhanenin 3/1 hissesine vefat eden anneleri Fatma'dan irs-i şer'le intikalle mutasarrıflarken

²⁸² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/2 b1.

²⁸³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/7 b2.

İbrahim ve Abdulhalik'in mallarının 3/2'lik kısmına sahip olanlar bu iki kadeşin 3/1'lik hakkını ellerinden almaya çalışıyorlardı. Dîvân-ı Hümâyün'dan, kardeşlerin mallarını kanuna aykırı olarak almaya çalışan kişilerin men' ve def edilmesi için emr-i şerif verilmişti²⁸⁴.

Kötü kişiler tarafından Barboya'nın? mülk ve eşyalarının elinden alması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Mora ceziresine vaki olan Kadılara Evâ'il Rebûlâhir 1156 (25 Mayıs – 3 Haziran 1743)'da gönderilmişti. Mora'da --- nahiyesinin İstemiye? Karyesinde rençberlik yapan Barboya?'nın İstanbul'a gelerek sunduğu arzına göre Barboya'nın karyesinde sakin olan Kocabaşı Yorgaki Kara Kuvilo ile Karam, Todoraki, Kuvilo, Dimitraki, Dimitri isimli zimmîler birbirleri ile anlaşıp 115- yılında Barboya'nın? eşinin evdeki gümüş ve bakır evanisi (kapkacak) ile bazı eşyalarına el koymuşlardı. Ayrıca Barboya'nın üç adet mülk bağ ve diğer emlaklarını fuzuli beş yıldır zabt etmekteymiş. Bu kötü kişilerin türlü taaddileri bulunmakta ve onlara güç yetmediği yine şikayette belirtilmişti. Dîvân'dan, Barboya'nın? mülklerini ve sair eşyalarının kötü kişilerden alınıp, davasının mahallinde şer'le görülmesi bildirilmişti²⁸⁵.

Zorla paraları alınan iki kadeşin şikâyeti ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Kalamata Kadısı'na Evâsıt Rebûlevvel 1156 (5-14 Mayıs 1743) tarihinde gönderilmişti. Bu arz-i hâli Papa Manuki ve kardeşi Yanaki getirmişti. Bu kişiler kendi hallerinde olup kimseye bir kötülükleri dokunmamakta ve vergi borçları da bulunmamaktayken, kaza sakinlerinden Voyvoda Hacı Abdi, Bektaş ve Papa Dimirti birbileri ile anlaşarak 1100 guruşlarını fuzuli almışlardı. Kardeşler daha önce mahallerinde meclis-i şer'e varıp haklarını aramışlar, mahkeme sonucunda bu kişilerin haps ve der-zincir olmaları kararı alınsa da tekrardan bu iki kardeşe musallat olup 400 guruşlarını daha zorla almışlardı. Kardeşler bu kez haklarını aramak için İstanbul'a gelmişlerdi. Burada verilen hükmü hümâyün, kardeşlerin gasp edilen paralarının tamamen tahsil edilmesi ve davanın mahallinde şer'le görülmesi üzerinedir²⁸⁶.

Kadı ile anlaşan kötü kişilerin, İsmail'in mülklerini elinden almaları ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve --- Kadısı'na Evâhir Cemâziyelevvel 1156 (13-22 Temmuz 1743) tarihinde gönderilmişti. --- kazasının sakinlerinden İsmail'in südde-i saadete sunduğu arz-i hâle göre; kazanın Bayat? karyesinde 23 yıldan beri tasarrufundan olan yağhane, hududu belli bahçe ve başka emlakları bulunmaktayken, yine aynı kazada sakin olan Mahmud Çavuş ve

²⁸⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/18 a3.

²⁸⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/19 b6.

²⁸⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/20 a4.

Mustafa Çavuş, kazanın Kadısı'ndan elde ettikleri sahte senet ile İsmail'in mülklerini kanuna aykırı olarak ele geçirip, çeşitli kötülüklerde bulunmuşlardı. İsmail durumunu bildirerek Şeyhülislâm'dan fetva-yı şerif almıştı. Dîvân-ı Hümâyün ise bu fetva-yı şerifeyi göz önünde bulundurarak İsmail'in davasının şer'le görülüp, kötü kişilerden hakkının tamamen alınması için bir hükm-ü hümâyün vermişti²⁸⁷.

Ahmed'in emanet bıraktığı eşyalarını geri alamaması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Anadolu ile --- Kadılarına Evâhir Ramazan 1156 (8-17 Kasım 1743) tarihinde gönderilmişti. Şikayetçi olan Ahmed, daha önceden Sakızlı Hüseyin'e emanet olarak bir miktar eşyasını vermişti. Bu emaneti daha sonra geri istediğinde Hüseyin türlü bahaneler ile yalan söyleyerek emaneti geri vermemişti. Ahmed bu duruma uygun bir fetva da almıştı. İstanbul da Ahmed'in emanetlerinin verilmesi ve ona kötülük yapılmamasını bildiren bir hükm-ü hümâyün göndermişti²⁸⁸.

Ahmed'in parasının ve eşyasının kötü kişilerce gasp edilmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı ve Anadolu Kadısı'na Evâsıt Ramazan 1156 (29 Ekim – 7 Kasım)'da gönderilmişti. Südde-i saadete arz-i hâlini getiren Ahmed kendi halinde yaşayıp, hiç kimseye zararı dokunmayan biriyken, Anadolu'da Palamoda? Kalesi sakinlerinden ve kötü bir kişi olarak bilinen Veli, Hacı Hasan, Dürü Hüseyin, Arnavud Mustafa Kethüda --- ve --- kişiler cebren Ahmed'in eşyalarını ve parasını alıkoymuşlardı. Ahmed'in şikayeti üzerine Dîvân-ı Hümâyün, bu kötü kişilere mani olması için Mora Muhassılı'nı görevlendirmişti²⁸⁹.

Esaretten kurtulan Mehmed'in, mallarına sahiplenen kişilerden şikayetçi olması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Benefşe Kadısı'na Evâsıt Şevval 1156 (28 Kasım – 7 Aralık 1743)'da gönderilmiş. Benefşe sakinlerinden Mehmed Reis ve eşi Ayşe südde-i saadete arhuzlde bulunmuşlardı. Bunların Benefşe toprağında mutasarrıf oldukları çiftlik, arsa, bağ, bahçe ve bir miras malı zeytinliğe, Mehmed Reis'in esir düşmesiyle kazada ahab-ı ağrazdan bazıları el koymuştu. Mehmed Reis esaretten kurtulduktan sonra mallarını geri istemesine rağmen fırsatçı kişiler mülkleri iadet etmemişti. Mehmed Reis bu konuda Şeyhülislâm'dan fetva-yı şerif de almıştı. İstanbul, davayı fetva-yı şerife göre görüp, Mehmed Reis'in ve eşinin hakkı olan mallarının iade edilmesi için hükmü hümâyün göndermişti²⁹⁰.

²⁸⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/23 a6.

²⁸⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/28 b1.

²⁸⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/28 b2.

²⁹⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/30 a2.

Ahmed ve Hüseyin'in kendileri ait bazı mülkleri kullanmalarına mani olan kişileri şikayet etmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı ve Aya Panri?, ile --- Kadılarına Evâsıt Muharrem 1157 (25 Şubat – 5 Mart 1744) tarihinde gönderilmişti. Aya Panri? Kazasının sakinlerinden Ahmed ve Hüseyin arz-i hâllerini Dîvân-ı Hümâyun'a sunmuşlardı. Bunların Aya Panri? kazasının Keskeri karyesinde bir mülk yağhane ve --- karyesinde Velice mevzisindeki bir kiremidhane hüccet-i şerif ile tasarruflarındaydı. Dışarından bazı şahıslar hüccet-i şerife mugayir olarak bunların kendi mülklerini kullanmalarına engel olup, rahatsız edip, taaddi ve rencidede bulunmaktaydı. Ahmed ve Hüseyin'in şikayeti üzerine Divan tarafından hüccette belirtildiği üzere davranılıp, bunları rahatsız eden kişilerin taaddi ve rencidelerinin men' ve def olunması için emr-i şerif yazılmıştı²⁹¹.

Miras kalan değirmeni kötü kişilerin mirasçıların ellerinden almaya çalışması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Gördüs Kadısı'na Evâ'il Recep 1157 (10-19 Ağustos 1744)'de gönderilmiştir. Derviş Yusuf, Mustafa ve Ayşe isimli kişilerin südde-i saadete sundukları şikayetlerine göre; Ali Ağa denilen kişiden miras olarak bir değirmen kalmış, Ali Ağa ölmeden önce bu değirmeni Mahmud bin Ahmed'e çalıştırması için vermişti. Ancak Mahmud bin Ahmed vefat edince malum değirmen Derviş Yusuf, Mustafa ve Ayşe'ye intikal etmiş. Bunlar değirmeni üç yıldan beri çalıştırıyorlardı. Bu sırada İsmail ve Monla Ali denilen kötü kişiler bu değirmene masraf yaptık diyerek musallat olmuşlardı. Taraflar ilk önce davaya gerek kalmadan anlaşmışlar, fakat sonrasında İsmail ve Monla Ali tekrar bu değirmene musallat olmuşlar, bu kez de değirmeni Ali Ağa'dan aldık diyerek değirmeni ele geçirmişlerdi. Taraflar arasındaki bu husumet kendi kazalarında 15 seneden beri görülmekteydi. Davanın zaman aşımına uğramaması için Derviş Yusuf, Mustafa ve Ayşe bir fetva-yı şerif alarak İstanbul'a başvurmuşlardı. Sonuç olarak Dîvân'dan verilen hükm-ü hümâyuna'a göre davanın kendi mahallerinde bir an önce şer'le görülmesi, İsmail ve Monla Ali'ye engel olunması istenmişti²⁹².

Yalan ve hile ile El-hac Mehmed'in elinden çiftliğinin alınması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Mora'da vaki Kadılara Evâsıt Recep 1157 (20-29 Ağustos 1744)'de gönderilmişti. El-hac Mehmed'in südde-i saadete sunduğu arza göre; kaza ve köy ismi belirtilmeyen bir mahalede kendisinin mutasarrıf olduğu çiftliği ve bazı arazilerini on yıldır kimsenin müdahalesi olmadan işlemekteydi. Fakat Ömer Sipahi ve ismi verilmeyen iki kişi

²⁹¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/32 b4.

²⁹² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/42 b1.

Mehmed'in çiftliğini zorla elinden almışlardı. Bu çiftliği Mehmed'in damadı olan Mehmed Emin'den aldık diyerek de yalan söylemişler, El-hac Mehmed bu konuya açıklık getirmek ve çiftliğin kendine ait olduğunu ortaya çıkarmak için bir fetva-yı şerif almıştı. Dîvân'dan bu çiftliğin ve arazilerin El-hac Mehmed'de ait olup, zorba kişilerin elinden alınması ve sahibine teslim edilesi için hükmü hümâyun verilmişti²⁹³.

Bir kişinin ortaya çıkararak, Rabia'nın satın aldığı malın eski miraçısı olduğunu iddia etmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Anabolu Kadısı'na Evâhir Recep 1157 (30 Ağustos – 8 Eylül 1744)'de gönderilmiştir. Rabia isimli hatunun İstanbul'da şikayetine göre; Hasan Paşa'nın kızı --- hatun vefat edince mahlûlünden kalan mal bir süreliğine Mora Muhassılı Bosnavi Hasan Ağa üzerinde kalmıştı. Daha sonra Rabia miras kalan tarlayı taraf-ı mirîden alıp, 27 yıl bila-niza tasarruf etmişti. Fakat bu satış sonrasında tasarruf ettiği bu malların davası 15 yıldır sürmekteydi. Bunun nedeni ölen hatunun oğlu --- Beğ'in annesinden kalan malda hak iddia etmesiydi. Burası benim ecdadımındır diyerek emlakı zabt etmişti. Bu yaptığının kanuna aykırı olduğu meclis-i şer'e vardıklarından kendisine bildirilip men' ve def edilmişse de akıllanmayarak malı zabt etmeye devam etmişti. İstanbul, bu meselenin çözümü için Baş Muhasebe'deki defter kaydına bakılmasını istemiş, İnceleme sonucunda yerlerin --- Beğ'e değil Rabia'ya ait olduğu sonucuna varılmıştı. Bu sorunun mahallinde deftere uygun olarak çözülmesi için emr-i şerif gönderilmiş²⁹⁴.

Vakıfa ait olan zeytin ağaçlarından hukuka aykırı hak iddia eden Rahip ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Anabolu ve --- Kadılarına Evâ'il Şaban 1157 (9-18 Eylül 1744) tarihinde gönderilmişti. Fahrü'l-muhadderât Hatice zîdet iffetüha hatunun babası Kethüdâ Haydar Ali İbrahim vefat ettikten sonra Trablus'da Haydar Ağa çiftliğine bağlı 1000 adet zeytin ağacı geliriyle Anabolu'da mekteb-i şerif, darülkurrâ, mescit yaptırıp, vakıf kurup kendisi de bu vakfın mütevelliliğini yapmaktaydı. Lifer isimli bir rahip, Kethüdâ'nın Trablus'daki zeytin ağaçlarının 85 tanesinin kendisine ait olduğunu iddia etmiş, bunun üzerine rahibin vakfa zarar verdiği ve bu ağaçların vakıfa ait olduğu şer' ile açık olduğu bildirilmişti. Dîvân-ı Hümâyun sağlıklı karar verilmesi için Baş Muhasebe Defterinden bakılmış, sonuç olarak rahibin ağaçları haksız yere aldığı anlaşılacak yapılmış olduğu davranışın men' ve def edilmesi için emr-i şerif gönderilmişti²⁹⁵.

²⁹³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/43 b5.

²⁹⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/44 a4.

²⁹⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/45 a2.

Abdulmeder'e babasından miras kalan malları Ali'nin cebren almaya çalışması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Karitena Kadısı'na Evâsıt Şaban 1157 (19-28 Eylül 1744) tarihinde gönderilmiştir. Abdulmeder'in şikayetine göre babası vefat ettikten sonra babasından kendisine Ayloni'de 60 dut ağacı, 2 dönüm mülk bahçe intikal etmişti. Yine bu kazada Abdulmeder'in mirası ile hiçbir alakası olmayan Ali Efendi miras mallarını haksız yere el koymuş, olay kadı mahkemesi'ne taşınmış, Ali mahkemede bu mülklerin kendi babasından kaldığı iddia etmişti. Fakat eski Mora Muhassılı, Ali'nin bu söylediği yalanın ve mülkler üzerindeki müdahalesinin son bulmasına dair buyruldu vermişti. Fakat Ali akıllanmayıp hala müdahaleye devam edince üzerine Abdulmeder de şikâyet için İstanbul'un yolunu tutmuştu. İstanbul ise Abdulmeder'i haklı bulunarak, Ali'nin müdahalesinin men' ve def olunması için hükmü hümâyun göndermiştir²⁹⁶.

Abdulkaki'nin arazisinin elinden alınması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Gördüs Kadısı'na gönderilmiştir. Evâsıt Şevval 1157 (17-26 Kasım 1744) tarihli belgede aktarıldığı üzere, Abdulkaki isimli kimse İstanbul'a şikayete bulunmuştur. Bu, Gördüs'ün Katri? karyesinde senedat ve hüccet ile sabit altı çiftlik araziye mutasarrıftı ve her yıl yerlerini işleyip öşür ve diğer vergilerini ödemekteydi. Abdulkaki kendi halinde yaşarken, Anabolu Kalesi'nin yerli neferatından 3 kişi arazisini fuzuli işgal etmişti. Bahsi geçe arazi Abdulkaki'ye eski Mora Muhassılı Vezir El-hac Ebubekir Paşa marifetiyle canib-i şer'de senedat ve hüccet ile verilmişti. Abdulkaki ayrıca Şeyhülislâm'dan fetvayı şerif almış ve Dîvân'a başvurmuştu. Abdulkaki İstanbul'da haklı bulunmuş ve yerlerinin mütegalibden alıp kanuna uygun şekilde kendisine verilmesi için hükmü hümâyun gönderilmiştir²⁹⁷.

Rukiyye isimli kadının mallarını haksız yere almaya çalışan Şeyh Mehmed ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Gördüs Kadısı'na Evâsıt Şevval 1157 (19-28 Eylül 1744)'de gönderilmiştir. Şikayetini getiren Rukiye isimli hatun Gördüs sakinlerinden olup, bu kazaya tabi Kondosavlu? Mezrası toprağında dört çifte dayanan araziye senedat ve hüccet-i şer'iyye ile tasarruf etmekteydi. Rukiye her yıl bu yerlerden üzerine düşen vergileri ödemekte ve kimse onun mülkiyet hakkına karışmazken Gördüs'de Gülşeni Tarikatı'nın şeyhi Mehmed Sadık, Rukiye'nin eşinden bu yerleri aldığını söyleyerek, zorbalıkla yerleri zabt etmişti. Bunun üzerine Rukiye Derviş Hüseyin isimli kişiyi vekil tayin ederek bu sorunu mahkemeye götürmüş, mahkeme, Şeyh Mehmed'in kanuna aykırı davrandığı sonucuna varıp, Rukiye'nin

²⁹⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/45 a3.

²⁹⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/46 a2.

tasarrufunu onaylamış ve taraflara bu kararını bildiren bir hüccet vermişti. Buna rağmen Şeyh Mehmed hücceti hiçe sayarak Rukiye'nin yerlerine müdahale etmeye devam etmişti. Bunun üzerine Rukiye Şeyhülislâm'dan fetva almış ve fetvası ile İstanbul'a başvurmuştu. Dîvân-ı Hümâyun da Şeyh Mehmed'in zorbalık ile elinde tuttuğu mülkeri bırakmasını belirten bir hükmü hümâyun göndermişti²⁹⁸.

Bezirgan Hacı Ali'nin bağlarının gasp edilmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire Gördüs Kadısı'na Evâhir Cemazîyelâhir 1157 (1-9 Ağustos 1744)'de gönderilmiştir. Bezirgan Hacı Ali denilen kişinin İstanbul'a gelerek sunduğu arza göre; kendisi Gördüs'ün İştimakiye? mahallinde tasarrufunda bulunan bağların resmi-i dönümünü kanun ve defterde yazıldığı gibi ödemekte ve hiç kimseye bir kötülüğü bulunmamaktayken yine Gördüs'de ismi belgede geçmeyen bir kişi kendi elindeki mallara kanaat etmeyip, Hacı Ali'nin bağlarına musallat olmuştu. Hacı Ali'nin bağlarını kendisine verdiğini iddia ederek, sahiplenmişti. Fakat Hacı Ali İstanbul'da durumun böyle olmadığını söyleyerek derdini anlatmış, Dîvân-ı Hümâyun ismi verilmeyen bu kişinin taaddi ve rencidesinin men' edilmesi için emr-i şerif yollamıştı²⁹⁹.

Aralarında anlaşan üç kişinin Seyid Ahmed'in tarlasını elinden alması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Tripoliçe Kadısı'na Evâhir Şevval 1157 (27 Kasım – 5 Aralık 1744)'de gönderilmiştir. Tripoliçe sakini Seyid Ahmed zîde müşerrefe İstanbul'da sunduğu şikâyete göre; kendisi Tripoliçe'de 16 çifte denk gelen tarlayı tapu ve temessük ile zamanında sahiplenip, tasarruf etmekte, kanuna uygun şekilde üstüne düşen vergileri ödemekte ve mülküne kimse karışmamaktayken, bu kazada sakin olan Ebubekir, El-hac Mustafa ve Abdulhalik isimli kişiler Seyid Ahmed'in tarlasını cebren zabt etmişlerdi. Bu olaydan dolayı murafaa-i şer' olunmuş, mahkeme bu tarlaların Seyid Ahmed'e ait olduğu ve zamanında bu yerleri aldığına dair hücceti olması üzerine, tarlaların ona geri verilmesi kararını vermişti. Fakat bu kişiler malum tarlayı Seyid Ahmed'e vermeyerek ellerinde tutmaya devam etmişlerdi. Mahkeme kararına rağmen her hangi bir sonuç elde edemeyen Seyid Ahmed, sorunun çözülmesi için bir de fetva almıştı. Merkeze yaptığı başvurusunda fetvasına göre karar verilip, tarlayı zabt eden kişilerin burayı kaç yıl işgal ettilerse ücretini

²⁹⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/47 a3.

²⁹⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/48 a4.

ödemeleri ve tarlanın mülkiyetinin tamamen Seyid Ahmed'e verilmesi için hükmü hümâyun verilmiştir³⁰⁰.

Hüseyin Ağa'nın, ahalinin elindeki araziye almaya çalışması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Gördüs ve --- Kadılarına Evâsıt Zilhicce 1157 (15-24 Ocak 1745) tarihinde gönderilmiştir. Gördüs'ün Aya Ayorgi karyesinde belgede isimleri verilmemiş dört kişi şikâyetlerini bildirmek için İstanbul'a gelmişlerdi. Bu kişiler kendi karyelerinde üç kişi ile ortaklaşa belli bir miktar arazide ziraat yapmaktayken Hüseyin Ağa denilen bir kişi musallat olmuş ve sözkonusu araziye kendisinin satın aldığını iddia etmişti. Hüseyin Ağa bu kişilere kötülükte bulup haksız yere arazilerinden elinden almış, Dîvân-ı Hümâyun ise şikâyetçi olan kişilerin arazisinin iade edilmesi için hükmü hümâyun göndermiştir³⁰¹.

Ahalinin Topçu-i Sani Ahmed'in toprağını elinden alması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Mevlana Benefşe Kadısı'na Evâsıt Muharrem 1158 (13-22 Şubat 1745) tarihinde gönderilen hükümde Mora'da Benefşe kalesinde Topçu-i Sani Ahmed'in arzına göre Ahmed'in berat-ı şerif ile Benefşe'nin Mesulagoz? Karyesinde bağ ve bostanlara mutasarrif olduğu anlaşılmaktadır. Fakat kaza ahalişi bağ ve bostanların kendilerine ait olduğunu iddia etmişti. İstanbul, bahsedilen bağ ve bostanların ahaliye ait olmadığını tespit edip, bu yerlerin Ahmed'in tasarrufunda olduğunu belirlemiş, ahalinin bu yerleri kanuna ve hüccete aykırı olarak kullandığını ve mahsulünü haksız yere aldıkları için bu yerlerin tasarruflarından alınıp Ahmed'e iade edilmesi için emr-i şerif göndermişti³⁰².

Yanaki'nin emanet bıraktığı mallarını geri alamaması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı ve Benefşe ile --- Kadısı'na Evâ'il Safer 1158 (5-14 Mart 1745)'de gönderilmiştir. Benefşe Kalesi'nin varoş reâyâlarından Anastas veledi Yanaki isimli zimmî südde-i saadete şikâyete gelerek, buna babasından kale içinde bir bab mülkü menzil, bağ, bahçe ve zeytin ağaçları kalmıştı. Fakat Yanaki başka bir diyara gideceğinden mülkleri Benefşe'de sakin Ali Beşe'ye kiralamış, döndükten sonra kiraladığı malların kira süresi dolunca Ali Beşe'den istemişti. Falat Ali Beşe mülkleri vermemek için taallül ve gadr etmişti. Dîvân'dan bu davanın şer'le görülüp nihayate kavuşması için emr-i şerif verilmişti³⁰³.

³⁰⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/48 a5.

³⁰¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/51 a2.

³⁰² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/53 a4.

³⁰³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/54 b2.

Yorhaki ve Dakuyon? kardeşlerin babalarından kalan malları kötü kişilerin almasına engel olmaları ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Karitena Kadısı'na Evâhir Safer 1158 (25 Mart – 2 Nisan 1745)'de gönderilmişti. Karitena'nın İstemalci karyesinden Yorgaki ve Dakuyon? İsimli zimmîler birlikte südde-i saadete şikâyete gitmişlerdi. Bunlar kendi hallerinde yaşamaktayken babaları Tanas? zimmî vefat etmiş ve babalarından kendilerine nakit para ve bazı alacaklar kalmıştı. Yine bu kazada bulunan İştö veledi Kapudan Tanaş? ve kardeşi Dimitraki isimli zimmîler şirre-i süluk ve celbi mal kasdıyla kardeşlere babalarından kalan miras mala el koymaya kalkmışlardı. Bu anlaşmazlıktan dolayı kadı huzuruna çıkmışlar, dava sonunda Yorgaki ve Dakuyon? mallarını geri almışlardı. Fakat daha sonra bu kötü kişiler kadıya başvurup bu işin peşini bırakmamışlar, sorunu sonuçlandırmak isteyen Yorgaki ve Dakuyon? önce davalarına ugun fetvayı şerife almışlar ve Dîvân'a sunmuşlardı. Buna göre kötü kişilerin bunlara yapmış oldukları taaddi ve rencidenin men' edilerek, bundan sonra yaşanacak her hangi bir müdahalesinde engellenmesi için emr-i şerif verilmişti³⁰⁴.

Fatma hatunun tarlasını almaya çalışan kişileri şikayet etmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı ve Gördüs ile --- Kadısı'na Evâhir Rebülevvel 1158 (23 Nisan – 2 Mayıs 1745)'de gönderilmişti. Fatma isimli hatunun şikâyetine göre kendisi, belgede ismi verilmeyen bir kazada Çelebi Mehmed vakfî'na ait olan karye toprağından temessük ile üstünde olan arazisini her yıl zabt ve ziraat etmekteydi. Fakat Gördüs'ten kötü kişiler olarak tanınan ismi verilmeyen biri zimmî, toplamda üç kişi Fatma hatunun bu yerini fuzuli zabt etmişlerdi. Dîvân-ı Hümâyun ise bu kötü kişilerin engellenip arazinin Fatma'ya iade edilmesi için hükmü hümâyun vermiştir³⁰⁵.

Liman Reisi Ahmed'in mallarına elinde almaya çalışan kötü kişileri şikayet etmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Anavarin Kadısı'na Evâsıt Receb 1158 (9-18 Ağustos 1745)'de gönderilmiştir. Anavarin Kalesi sakini ve Kale'nin Liman Reisi olan Ahmed zîde kadruhû şikâyetini iletmek için İstanbul'a gitmişti. Ahmed Reis kendi halinde yaşayan, kimseye kötülüğü olmayan ve vergilerini düzenli ödeyen biriyken, ayrıca Devlet'e lazım gelen hizmetleri görmekteyken, etraftaki kötü kişiler Ahmed Reis'in mallarına, şer'i şerfe ve kanuna aykırı olarak, tacizde bulunmuşlardı. Reis'in elinde bulunan hüccet-i şer'iyye ve senedatı hiçe sayarak müdahalede etmişlerdi. Ahmed Reis bu durumu merkeze bildirince,

³⁰⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/54 b5. Bu hükmün son kısmı ise 4/55 1a'da dır.

³⁰⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/56 b4.

Dîvân-ı Hümâyûn'dan kötü kişilerin teaddilerinin men' edilmesi için hükmü hümâyûn verilmişti³⁰⁶.

Kethüdanın çiftlik ve zeytin ağaçlarının kötü kişilerce elinde alınmaya çalışılması ile ilgili hüküm, Evâhir Şaban 1158 (18-27 Eylül 1745) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Anavarin ile --- Kadılarına gönderilmiştir. Anavarin Kalesi kethüdası Şeyh Mustafa bin Şeyh Ahmed südde-i saadete sunduğu şikâyet; Kethüda'nın Anavarin'de çiftliğe, zeytin ağaçlarına ve 5000 akçelik timara berat-ı şerif ile mutasarrıfken ve hiç kimse bunun mallarına müdahalede bulunamazken çiftliğini ve zeytin ağaçlarını, mütegalibeden bazı kimseler defter-i hâkanîye aykırı olarak fuzuli zabt ederek, çiftlik reâyâsından alınan öşürler ile resmleri tahsil edip kendi hesapları için toplamışlardı. İstanbul kethüdanın bu şikâyetini incelemek için defter-i hâkanîye bakılmasını istemiş, defter-i hâkanîde mülklerin kethüda üzerinde kayıtlı olduğu ortaya çıkmıştı. Bu problemin defter-i hâkanîdeki kayıtlara göre çözülmesi için bölgedeki yetkililere hükmü hümâyûn yazılmıştı³⁰⁷.

Yorgaki ve Dimitri kardeşlerin emaneten bıraktıkları mülklerini geri alamaması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Tripoliçe ve --- Kadılarına Evâ'il Ramazan 1158 (27 Eylül – 6 Ekim 1745)'de gönderilmişti. Yorgaki ve Dimitraki isimli kardeşler südde-i saadete sundukları arz-i hâlde; başka bir diyara gittiklerinde, Tripoliçe'nin Liforya karyesinde mutasarrıf oldukları emlaklarını ve sınırı belli yerlerini bu karyede sakin İfrilarsi? isimli bir zımmîye emanet etmişlerdi. İfrilarsi? malum yerleri zabt ederek öşür ve diğer vergilerini tahsil etmekte de yetkiliydi. Kardeşler üç yılda bir İfrilarsi'ye? sıhhatlerini bildiren mektup göndermekteyken, İfrilarsi? de kardeşlere bir mektup yazmıştı. Mektubunda üç kardeşin yerlerinin 20 seneden beri tekâlifini ödediğini belirterek bu emlakı geri vermeyeceğini bildirmişti. İfrilarsi'nin? bu el koyması sonrasında kardeşlerin şikâyeti üzerine Dîvân-ı Hümâyûn İfrilarsi'den? emlak ve yerlerin alınıp, kanuna aykırı mülkleri alıkoymasının önlenmesi için emr-i şerif göndermişti³⁰⁸.

Zakyamri'nin? kendine ait olan mülklere başkalarının el koyması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Mora ceziresinde vaki Kadılara Evâhir Rebûlevvel 1159 (13-22 Nisan 1746)'da gönderilmişti. Yalo oğlu Zakyamri? südde-i saadete sunduğu şikâyetie göre; kendi halinde yaşayıp, ikamet ettiği karyesinde malları olup ziraat yapmakta, ayrıca Devlet'e

³⁰⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/63 b3.

³⁰⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/67 a3.

³⁰⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/68 a2.

ödemekte yükümlü olduğu tüm vergileri de ödemiş durumdayken Balyabadra'da sakin olan Meded oğlu İsmail Ağa ve Ali Ağalar, Zakyamri'nin? yerlerini elinden alarak kanuna aykırı olarak sahiplenmişlerdi. İsmail ve Ali Ağalar bu yerlerin kendi kazalarının dâhilinde olduğunu iddia etmişlerdi. İstanbul'da görüşülen bu davada Zakyamri? haklı bulunarak elinden alınan yerlerin kendisine iade edilmesi ve taallül ettirilmemesi için emr-i şerif verilmişti³⁰⁹.

Bir zimmînin, iki kardeşin mallarını ellerinden hile ile almaya çalışması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Mora ceziresine vâki' olan Nâiblere gönderilmiştir. Evâhir Şevval 1158 (16-24 Kasım 1745) tarihli belgeye göre; Pirastos karyesinde sakin olan Manol ve kardeşi Yani isimli zimmî ile şikayete gitmişler. Sefir olan Manol ve kardeşi Yani diyarı ahare gitiği için miras mülkü olan zeytin bahçesini, karye-i mezburda sakin olan Boğa? Yorgi'ye belli bir para karşılığında bakması için kiralamıştı. Manol ve Yani Mora'ya döndüklerinde mallarını geri istedi ancak Boğa? Yorgi bunların mallarını vermemişti ve iki kardeş bunun üzerine fetvayı şerife almışlardı. İstanbul ise kardeşlerin davasının fetvayı şeriflerince görülüp mallarının kendilerine geri verilmesi için hükmü hümâyun vermiştir³¹⁰.

Elinden malları ve mahsülleri alınan Kostantin'in hakkını araması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Moton, Arkadya Kadılarına Evâhir Rebiül-ahir 1159 (13-21 Mayıs 1746)'de gönderilmişti. Moton Kalesi sakini Kostantin Bolakındi? isimli zimmî şikayete gelerek Moton'da mutasarrıf olduğu iki bab mülkü menzil ile Arkadya kazasının Kalavera? karyesinde mülk bağ ve bahçesi bulunmakta olduğunu belirtmişti. Kostantin'e hiç kimse müdahale etmezken, başka bir diyara gittiğinde kazadaki kötü kişiler mallarını kanuna aykırı ele geçirmişlerdi. Kostantin döndüğünde ise ona türlü kötülüklerde bulunmuşlardı. Dîvân-ı Hümâyun ise bu davanın mahallinde şer'le görülmesi, kötü kişilerin zabt ettiği yerlerin Kostantin'e iade etmesi ve bağ ve bahçelerde geçmiş senelere ait mahsullerin tutarının ödenmesi için hükmü hümâyun verilmişti³¹¹.

İki kardeşin emanet bıraktığı mülkleri geri alamaması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Ayandros Nâibi'ne ve --- Kadısı'na Evâ'il Cemaziyelevvel 1159 (22-31 Mayıs 1746)'da gönderilmiştir. Ayandros'un Berastos karyesinde sakin olan Manoli Yago ve Bataki Yago isimli kardeşler südde-i saadete şikayetlerini sunmuşlardı. Bunların babalarından

³⁰⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/81 b3.

³¹⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/72 a5.

³¹¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/83 b5.

kalmış olan bahçe ve içindeki 32 adet zeytin ağacını başka diyara gittikleri için Yorgaki isimli bir zimmîye emaneten bırakmışlardı. Kardeşler geri döndüklerinde emaneten bırakmış oldukları mallarını geri istemişler ancak Yorgaki çeşitli kötülükler yaparak iade etmemiştir. İki kardeş çözümü İstanbul'a gitmekte bulmuştu. Dîvân'dan bu iki kardeşin babalarından kalmış olan mülklerin Yorgi'den alınması ve mahallinde bu davanın şer'le görülmesi için emr-i şerfi göndermiştir³¹².

Seyid Halil ve El-hac Hüseyin'in ortak tarlalarının mahsulünü gasp edenleri şikâyet etmeleri ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Karitena ve --- Kadılarına Evâhir Cemaziyel-evvel 1159 (11-20 Haziran 1746)'da gönderilmiştir. Seyid Halil ve El-hac Hüseyin birlikte yaptıkları şikâyetlerinde; bunlar Karitena'nın Lankarye karyesinde Niko, Kanlu ve Yorgaki tasarrufunda olan 9,5 çifte denk gelen tarlaya ortak olmuşlardı. Bu kişiler kendi aralarından ve kendi rızaları ile anlaşarak ortaklık kurmuşlar, ortak olarak işletilen bu tarlaya Lankarye sakinlerinden Cundi oğlu Mehmed, Aya Yani veldi Zekiri, ...?, Medru veledi Yanaki isimli zimmîler musallat olarak 400 kile buğday ve arpayı zorla almışlardı. İstanbul ise emr-i şerif göndererek el koyulan mahsulün hak sahiplerine geri verilmesini hususunda karar vermişti³¹³.

Uzun yıllardır toprakları elinden alınan ahali ile ilgili hüküm, Mora Muhassıl Vezire, Kalavrita ve --- Kadılarına Evâ'il Cemaziyel-ahir 1159 (21-30 Haziran 1746)'da gönderilmiştir. Kalavrita Nâibi Mevlana İsmail *zîde ilmuhu* İstanbul'a gönderdiği mektup'a göre; Kalavrita'nın Zaruhle karyesi ile Gördüsün civarındaki karyelerine 200 yıldan fazladır su basmakta ve buralarda yaşayan ahali perişan olmaktaydı. Karyelerindeki sular çekildikten sonra yine arazilerinde ziraat yapmaktalar, yapmış oldukları ziraatin karşılığında öşür ve diğer vergilerini ödemekteydiler. Ahali baskınlara karşın şartlar el verdikçe ziraatlerini devam ettiriyorlardı fakat eski Mora Alay Beyi Abdi Bey, su basan yerleri satın aldığı söyleyerek ahalinin elinden buraları almak istemiştir. Abdi Bey amacına ulaşmış ve uzun yıllar bu ahalinin toprağını işleyerek hem yerlerin hem de mahsullerini zabt etmişti. Bu durum o zaman ki Mora Muhassılı tarafından merkeze arz edilerek yerlerin ahaliye verilip, mahsullerin hesabı görülmesi istenmiştir. Muhassılın bu arzına karşılık olarak İstanbul'dan 1136 yılında bir emri şerif verilmiş ve mahallinde şer'le dava görülerek taraflara hüccet-i şerif verilmiştir. Hüccette göre Abdi Bey tarlaları işgal etmekten vazgeçip sahiplerine iade edecek, işlediği yıl kadar ki mahsulün parasını da ödeyecekti. Fakat Abdi Bey hüccet gereği yapması gerekenleri

³¹² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/85 a4.

³¹³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/86 a5.

yapmamış, bu davanın üstünden de 30 yıldan fazla geçmiş, bu sırada da kendisi vefat etmiştir. Bu tarlalar oğlu Halil Bey'e intikal etmiş, ancak Halil Bey de köylünün yerlerini haksız yere zabt etmeye devam etmişti. Nâib Mevlana İsmail ise bu durumu merkeze aktarmış, İstanbul bu konunun incelenmesi için defterhâne-i âmirede bulunan bölgenin mufassal defterine danışmış, inceleme sonucunda yerlerin timar karyelerinde yaşayan reaya tasarrufunda olduğu tespit edilmişti. Halil Bey'in bu yerleri kanunsuz olarak zabt ettiği, ahaliye iade etmesi gerektiğini içeren hükmü hümâyun verilmiş, ayrıca ahaliye taaddide bulunmaması ve emr-i şerife uyması için uyarılmıştı³¹⁴.

Ahalinin toprağını haksız yere ellerinden almaya çalışan Eski Mora Alay Beyi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Gördüs Kadısı'na Evâsıt Cemâzyelâhir 1159 (1-10 Temmuz 1746)'da gönderilmiştir. Kalavrita'nın Zaruhle karyesi re'ayasından bazı kişilerin şikâyeti şöyledir: Bu ahalinin karyesi sengistan (taşlık) olduğundan, daha önceleri babaları ve anneleri Gördüs'ün Forya ve Mevşe karyelerinden toprak ve emlak edinmiş, re'aya da karyelerde atalarından kalan, 100 dönüm bağ ve çiftlik, 108 adet dut ağacı ve hayvan otlatacak yerleri eski Mora Muhassılı'ndan tekrar kiralayak işlemekte ve bu yerlere bir vekil tayin edilmiş değil iken eski Mora Sancağı Alay Beyi Abdül kendisinin vekil olduğu iddiasıyla, Gördüs Kadısı huzurunda bu yerlerin başkasına satıldığını söyleyerek ahaliye gadr ve yerlerini fuzuli zabt etmişti. Ahali, Abdül'ün söylediklerinin doğru olmadığını ve yerlerin kendilerine ait olduğunu bildiren bir fetva almış, görülen dava üzerine Abdül'e fetvaya uyup ahalinin yerlerini geri vermesi söylene de bu emre uymayıp yerleri fuzuli olarak zabt etmeye devam etmiş ve zulmü son bulmamıştı. İstanbul, re'ayanın şikâyetini haklı bularak karara uygun bir hükümlerle, davanın tekrar görülüp çözüme kavuşturulması için ilgilileri görevlendirmişti³¹⁵.

Kötü kişilerce Mülkleri elinden zorla alınan kişinin hakkını araması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Mizistre ile Tripoliçe Kadılarına yazılmıştır. Mizistre sakini Ali Beşe denilen kişi şikayette bulunmuştur. Bu kendi halinde olup Mizistre'de bulunan mülkü menzil ve bağçeye sahipti ancak Mizistre'de mütegalibeden ve câbireden olan Kocabaşı Yanaki yanına aldığı Yorgo, Arsemin, Nikolaki ve Lukon isimli zımmîler ile anlaşarak haksız yere Ali Beşe'ye kötülük ve eziyette bulunup, menzil ve bağçesini fuzuli zabt etmiştir. Evâ'il Şevval 1159 (17-26 Ekim 1746) tarihli belgede Ali Beşe menzil ve bağçesini Yanaki'den geri

³¹⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/87 a2.

³¹⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/88 a2.

istememesine rağmen alamdığı gibi Yanaki, Ali Beşe'den 80 guruş alacaklı olduğunu iddia ettiği görülmekte. Ali Beşe ise bu duruma uygun fetvayı şerife almıştır. Dîvân ise, Ali Beşe'nin davası fetvasına göre görülerek, menzil ve bağçesinin Yanaki'den alınıp kendisine verilmesi, nihayi olarak mahallinde bu sorunun şer'le çözüme kovuşması için emr-i şerfi vermiştir³¹⁶.

Yani'ye mezil satan kişilerin daha sonra menzile müdahale etmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Mizistre ile --- Kadılarına Evâ'il Şevval 1159 (17-26 Ekim 1746)'da gönderilmiştir. Mizistre kazası sakinlerinden Yani isimli zımmî sütte-i saadete sunduğu şikayetinde Mizistren'nin Mesacur mahallesinde yaşayan Mehmed Emin Bey ve -- - tasarrufları altındaki bir bab menzili Yani'ye temessük ile satmışlar fakat daha sonra Mehmed Emin Bey ve ortağı menzili satmadıklarını iddia etmişler kendilerine çıkar sağlamaya çalışmışlardı. Yani bu sorunu merkeze taşımış ve Dîvân'dan, hüccet-i şer'iyeye mucibince Mehmed Emin Bey'in ve ortağının menzile müdahalesinin men' ve def edilmesi için hükmü hükümâyun verilmiştir³¹⁷.

Mustafa, hakkını gaspeden kişinin ölmesi üzerine mirasçılardan hakkını istemesi ile ilgili hüküm, Mora muhassılı Vezire, Karitena ve --- Kadılarına Evâ'il Şevval 1159 (17-26 Ekim 1746)'da gönderilmiştir. Karitena sakini Mustafa şikâyetine göre mutasarrıfı olduğu talalarında ziraat yapıp öşür ve diğer üstüne düşen vergileri zamanında ödemekteyken, Karitena sakini ve kötü kişi olarak bilinen Ali Efendi kanuna aykırı olarak Mustafa'nın tarlasını ve 300 guruş parasını gasp etmişti. Bir süre sonra Ali Efendi vefat etmiş ve malları kızı ve eşine intikal etmişti. Mustafa hakkını Ali Efendi'nin kızı ve eşinden istemesine rağmen üzerinden çok zaman geçtiği söyleyerek türlü bahane ile ödememişlerdi. İstanbul ise Mustafa'yı haklı bularak elinden alınan tarlanın ve nakit paranın, Ali Efendi'nin kızı ve eşine kalan miras malların da ödenmesi için emr-i şerif verilmişti³¹⁸. Ayrıca Ali Efendi, Mustafa'nın eski Mora Muhassılı'ndan almış olduğu tarlayı da gasp etmişti. Bu tarlanın kendisine geri verilmesi için fetva almıştı. Tarla miras olarak Ali Efendi'nin kızı ve eşinin elindedir. İstanbul davanın mahallinde şer'le görülüp çözümlenmesi ve Mustafaya tüm mülklerinin iade edilmesi için Evâsıt Şevval 1159 (27 Ekim – 5 Kasım 1746) tarihinde emr-i şerif vermişti³¹⁹.

Başkasının malını gaspeden kişi öldükten sonra mirasından bu malın istenmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Karitena ile --- Kadılarına Evâsıt Şevval 1159 (27

³¹⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/94 a4.

³¹⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/94 b2.

³¹⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/95 a1.

³¹⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/95 b1

Ekim – 5 Kasım 1746)’da gönderilmiştir. Şikâyete gelen Ahmed babasından miras kalan tarla ve mahsüllerine, bir önceki hükümde adı geçen Ali Efendi tarafından fuzuli zabt edilmişti. Ahmed kadı mahkemesi’ne giderek şikâyette bulunmuş. Bu dava devam ederken Ali Efendi vefat etmişti. Bir önceki hükümden bilindiği üzere Ali Efendi’nin mirası kızı ve eşine kalmıştı. Bu mirasta Ali Efendi’nin hakkı olmayan malları sahipleri istemiş ve mirasçılar türlü bahane ile başkalarının haklarını vermemişlerdi. Ahmed mahallindeki mahkemede işi çözemeyip, mirasçılarla da anlaşamayınca Şeyhülislâm’dan davasına uygun fetva almıştı. Dîvân-ı Hümâyün, Ahmed’in fetvasını dikkate alarak davasının mahallinde şer’le görülüp, tarlasını ve mahsulünün kendisine iade edilmesi için emr-i şerif vermiştir³²⁰.

Miras malı tarlalara kötü kişilerin musallat olması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Karitena Kadısı’na Evâsıt Zilkade 1159 (25 Kasım – 4 Aralık)’da gönderilmiştir. Karitena’nın Demilcan? karyesinde sakin olan Anostomancu, Mancel Kateci, Tanbonavu Tanaş, Dviker Yorgaki, Dimitri Sernanto, Deviker Petru isimli zimmîlerin babaları daha önce vefat etmişti. Babalarının Demilcan? karyesinde 30 yıldan fazladır tasarruf etmiş olduğu tarlalar kendilerine intikal etmiş, çocuklar da bu tarlaları yedi yıldan beridir tasarruf etmekte ve öşürlerini ödemektedirler. Fakat bu bölgede kötü kişiler olarak tanınan Yanako ve Anatya? isimli sahipler ile Hutardu? ve --- isimli zimmîler aralarından anlaşarak, şirret-i süluk ile kardeşlerin ellerinde olan tarlaları satın aldıklarını iddia ederek 115- yılından beri bu yerleri cebren zabt edip kullanmaktalardı. Çocuklar baş edemeyeceklerini anlamışlar ve davalarına uygun fetva alarak Divan’a başvurmuşlardı. Dîvân-ı Hümâyün’den şikâyetleri haklı görülerek çocukların tarlalarının geri verilmesi ve başkalarının bu tarlaları alıp zabt ve ziraat etmemesi için emr-i şerif verilmişti.³²¹.

Kosta’nın satın almış olduğu tarlaya, satın aldığı kişinin oğlu tarafından müdahale edilmesi ile ilgili hüküm, Evâ’il Zilhicce 1159 (15-24 Aralık 1746) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Ayayatri? (Ayapandi?) ve --- Kadılarına gönderilmiştir. Ayayanri? kazasının Berastemos karyesinde sakin Kosta isimli zimmî şikâyeti için südde-i saadete gelmişti. Bir timara mutasarrıf olan Kosta, Berastemos karyesinde dört dönüm tarlasını 1151 yılında Sevite isimli nasraniden 48 guruşa kendi rızası ile satın alıp timarına dahil ederek tarlayı bu satış temessükü ile zabt etmişti. Fakat Sevite’nin oğlu Yani bu tarlalara müdahalede bulunmuştu. Dîvân’dan Kosta’nın elindeki temessük mucibince Yani’nin müdahalesinin engellenmesi için hükmü hümâyün verilmiştir³²².

³²⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/95 b2

³²¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/97 a3.

³²² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/98 b1.

Fatma'nın babasından kalan malların başkaları tarafından ele geçirilmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Gördüs Kadısı'na Evâ'il Muharrem 1160 (13-22 Ocak 1747)'da gönderilmişti. Fatma hatun İstanbul'daki şikâyetinde babası olan Celeb Mustafa Paşa'nın vefat ettikten sonra kendisine Gördüs'de vakıf ile birlikte bir miktar çiftliğin miras olarak kaldığını, ancak Gördüs eşkiyasından Halil Ağa ve Ali Ağa birbirleriyle anlaşarak Fatma'ya düşen bu malları haksız yere zabt ettiklerini belirtmişti. İstanbul'dan, Mora Muhassılı Vezir'in ve Fatma hatunun Voyvodası'nın mârifet-i şer'le bu sorunu çözmeleri ve mülkleri kötü kişilerin ellerinden alıp Fatma'ya iade etmeleri için emr-i şerif gönderilmişti³²³.

Ahalinin emanet etmiş olduğu paraya ihanet eden zımmî ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Karitena kazası Nâibi'ne Evâsıt Safer 1160 (22 Şubat-3 Mart 1747) tarihinde gönderilmiştir. Karitena'da zımmî re'aya'nın şikâyetine göre; 1158 yılı için cizye ve sair vergilerinin tutarı olan 730 guruşu Sipahilerine teslim etmesi için Andoni isimli zımmîye vermişlerdi. Ancak Andoni bu meblağı Sipahiye teslim etmemişti. Bunun üzerine re'aya Kadı Mahkemesine başvurmuş, mahkeme de kendilerini hakli bularak bir temessük vermişti. Bu temessüğe istinaden verdikleri parayı Andoni'den istemelerine rağmen Andoni, taallül ve gadr-ı külli eylemeyedevam etmişti. Merkez ise bu duruma uygun daha önce verilmiş temessük'e göre karar verilmesini için Karitena Kadısı El-hac Hüseyin'in davayı tekrar görmesini isteyerek, Andoni'nin ahaliden almış olduğu akçeleri hak sahiplerine geri verilmesi için hükmü hümâyun göndermiştir³²⁴.

Manol ve Yanaki kardeşlerin babalarından kalan mirasa zorla sahip olmak isteyenleri şikâyet etmeleri ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Ayayatri? (Ayapandi?) Nâibine ve -- Kadısı'na Evâsıt Safer 1160 (22 Şubat – 3 Mart)'da gönderilmiştir. Ayayatri? (Ayapandi?) kazasının Berasuş karyesinde sakin olan Manol Bago ve Yanaki Bago südde-i saadete yaptıkları şikâyete göre; bunların babası vefat etmiş ve Berasuş karyesinde mülk bahçe ile içinde 32 zeytin ağacı kendilerine miras olarak intikal etmişti. Ancak bu kardeşler başka diyarda yaşamakta olduklarından ağaçlarla ilgilenememişler ve bu karyede sakin olan Yorgaki bu bahçeyi 1132 yılında Valide Kezharol binti Manoli isimli nasraniden 4 guruşa satın aldığını ve 22 yıldır kendi tasarrufu altında olduğunu iddia etmişti. Mirasçı kardeşler Hacı Mehmed isimli kişiyi vekil tayin ederek, Yorgaki'nin bu iddiasını mahkemeye sunmuşlar, mahkeme sonucunda bahçe ve zeytin ağaçlarının kardeşlere ait olduğuna dair

³²³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/99 a3.

³²⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/102 b4.

hüccet ve fetva verilmişti. Fakat Yorgaki halen akıllanmayarak yanına eşirradan bazı kimseler toplayıp kendisine verilen hüccete aykırı olarak bahçeyi tekrar zabt etmiş, bunun üzerine Yorgaki'nin fetva ve hücceti hiçe sayıp, taciz ve taaddisinin nihayeti olmadığından dolayı kardeşler merkeze başvurmuşlardı. İstanbul, kuyûd-ı ahkâm defterine müracat etmiş buradaki kayıt ile birlikte fetva ve hüccet de göz önünde bulundurularak Yorgaki ile yandaşlarının taadi ve rencidelerinin engellenmesi için hükü hümayun vermişti³²⁵.

Arazisini bağışlayan birisi daha sonra o arazide hak iddia etmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Gördüs ve --- Kadılarına gönderildi. Gördüs'ün Konya nahiyesinde sakin olan Panayoti Futumi ve Papa Tanferadi isimli zimmiler İstanbul'a şikayete gitmiştir. Evâhir Safer 1160 (4-12 Mart 1747) tarihli belgede, Konya nahiyesinden Yusuf Bey denilen birisi, şikayete gelen zimmîlere nahiye toprağında sınırı belli araziye tapu ve temessük ile ferağ ve tefviz eylediği yazılmıştır. Bu zimmîler temessük ile arazilerini yedi yıldan beri ziraat yapıp, öşür ve diğer vergilerini ödemekteydi. Hiç kimse bunlara karışmazken, onlara araziye ferağ eden Yusuf Bey çıka gelip “size ferağ eylediğim yerleri siz de başkasına ferağ eylediniz elinizden alacağım” dedi. Yusuf, mütegalibden olan kardeşi Halil'a güvenerek araziye fuzuli ve kanuna aykırı olarak zabt ederek, Panayoti Futumi ve Papa Tanferadi'ye taaddide bulunmuşdu. Zimmîler ise yaşadıkları haksızlığa uygun fetvayı şerife alıp şikayete gitmişti. Dîvân ise davanın fetvayı şerifeye uygun olarak görülüp, arazinin Yusuf Bey'den alınıp zimmîlere geri verilmesi, taallül ve tereddüd edilmemesi için emr-i şerif yollamıştır³²⁶. Bu dava halen daha bir sonuca ulaşmadığı için tekrardan bir hüküm gönderilmiştir. Daha önce bahsedilmiş olan davanın şer'le görülüp icrayı hak olunması için Evâ'il Rebülevvel 1160 (13-22 Mart 1747) tarihli bir hüküm daha bulunmaktadır³²⁷.

Bir zimmînin tarlasının ve mahsulünün elinden alınması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Kalavrita ve Koron Kadılarına Evâsıt Rebülevvel 1160 (23 Mart – 1 Nisan 1747)'da gönderilmişti. Kalavrita'nın Zaruhle karyesinde sakin Papa Panabot Eregri isimli zimmî südde-i saadete şikâyete gelerek, karyesinin sınırları içinde sahip olduğu tarlaları tasarruf etmekte ve kendi halinde hayatına devam etmekteyken Zaruhle ahalisinde bazı kötü kimseler tarlasını fuzuli zabt edip mahsüllerini alıp ziyade gadr ve taaddi eylemişlerdi. Papa Panabot Eregri yaşamış olduğu bu kötü duruma uygun fetvayı şerife almış, davası da fetvayı

³²⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/103 b3.

³²⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/104 b1.

³²⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/105 a2.

şerifesine uygun olarak görülüp, ona kötülük yapan kişilerin fenalıkları men' ve def edilmesini bildiren bir emr-i şerfi verilmişti³²⁸.

Maddi durumu iyi olan İstefan'ın mallarının elinden almaya çalışan kişileri şikâyet etmesi ile ilgili hüküm, "İş bu emri şerîf şikk olmuştur", Evâ'il Rebûlâhir 1160 (12-21 Nisan 1747)'da Mora Muhassılı Vezire ve Balyabadra Kadısı'na gönderilmiştir. İstefan veledi Dimitri isimli zimmînin südde-i saadete sunduğu şikâyetine göre; kendisi kimseye karışmayan kendi halinde yaşayan birisiyken hüccet-i şerif ile bir kuyumcu, bir tüfenkci dükkânı ile fevkanî bir bab oda, Balyabadra'nın Kalamiyoni? mahallinde 12 dönüm bağ ve bağın içinde 12 tane zeytin ağaca mutasarrıftı. Dimitri'nin mallarına ashab-ı ağrazdan bazı kişiler musallat olup, teaddi ve gadr eylemişlerdi. Dimitri, daha önce meclis-i şer' varmış ve kötü kişilerin muhalefet etmemesi için kendisine hüccet verilmiş olsa da bunlar uymamışlardı. Bu konuyu Dimitri merkeze taşımıştı. Dîvân-ı Hümâyun, asahab-ı ağrazdan olan şahısların İstefan'a muhalefet etmemesini istemiş, ayrıca bu kişilerin kötülükleri men' ve def edilerek, davanın mahallinde şer'le görülmesi için hükmü hümâyun vermişti³²⁹.

Ölen mütezimin oğlunun topladığı mahsullerde usulsüzlük yapması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezir Paşaya ve Anabolu Kadısı'na Evâsıt Cemazîyelevvel 1160 (21-30 Mayıs 1747)'da gönderilmişti. Anabolu'da kapudan-ı kalyon-u mîrî olan Hacı Mehmed südde-i saadete gönderdiği şikâyetinde; bunun mutasarrıf olduğu çiftliğin mültezimi olan Osman Bali'nin vefat ettiği, bu sırada Hacı Mehmed'in çiftliğinde tahminen 220 kile hinta ve 30 kile şair bulunmakta olduğunu belirtmiş, kendisi Osman Bali'nin oğluna, 107 kile hinta ve 13 kile şair'i bölgedeki adamına teslim etmesini söylemişti. Fakat Osman Bali'nin oğlu bu isteği yerine getrimediği gibi, 173 kile hinta ve 17 kile şair ile çiftlikteki bazı eşyalara el koymuştu. Hacı Mehmed, Osman Ağa isimli kişiyi vekil tayin ederek İstanbul'a göndermiş, Dîvân-ı Hümâyun'da dava görülmüş ve Osman Bali'nin oğlunun haksız yere almış olduğu hinta ve şairin ederini Hacı Mehmed'e ödemesi kararı verilmişti. Hintanın kilesi 65 para, şairin ise 45 para olarak belirlenip toplamda 220 gurusu vermesi istenmiş, ayrıca çiftlikten almış olduğu eşyalarında vekil Osman Ağa'ya teslim edilmesi ve bu sorunun mahallinde şer'le bu şekilde çözülmesi için için emr-i şerfi verilmişti³³⁰.

Mustafa ve ortağının timarına Ali'nin zorbalık ile almaya çalışması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı, Kalavrita ve --- Kadılarına Evâhir Cemazîyelevvel 1160 (31 Mayıs – 9

³²⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/106 a4.

³²⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/107 b1. Bu hükümün aynısı büyük ihtimalle ayrı bir suret ile geldiği için tekrar kayıt altına alınmış. BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/107 b3.

³³⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/111 b1.

Haziran)'da gönderilmişti. Erbâb-i timardan Bilal bin Mustafa sipahi südde-i saadete şikayete gelerek kendisinin Kalavrita'nın Aya Varvara mahallatındaki Maluken? karyesinde 10.000 akçelik timarı ortağı ile birlikte tasarruf ettiğini, ayrıca Dumaka? isimli mezraya da sahip olduğunu belirterek, Anabolu Kalesi süvariyan-ı canib-ı yesar ser-bölük timarını tasarruf eden İsmail veledi Ali'nin, yerlerini defer-i hâkanîye aykırı olarak ele geçirmiş olduğunu şikayet etmişti. Bu konu üzerine kadı mahkemesi'ne başvurulduğunda, mahkeme Ali'nin defter-i hâkanîye aykırı davradığı kararını verip, Mustafa'nın timarına müdahalede bulunulmaması için taraflara hüccet ve ilam-ı şer'iyye vermişti. Ancak Ali'nin müdahale ve taaddisi devam etmiş, bu kez Mustafa Dîvân-ı Hümâyun'â başvurmuş ve Mustafa'nın ortağı ile birlikte timarı zabt etmeleri uygun görülerek, bir başkasının deftere aykırı davranmaması için emr-i şerif verilmişti.³³¹.

Bir zımmînin satın almış olduğu malları elinden almaya çalışan kişileri şikayet etmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire , --- Kadılarına Evâhir Zilhicce 1160 (24 Aralık 1747 – 1 Ocak 1748)'da gönderilmiştir. Argos sakinlerinden Andreyâ veledi Perluşluva? isimli zımmî südde-i saadete sunduğu şikayetinde; kazada .....?, Dimitrola isimli nasranilere 4 dönüm üzüm bağı, menzil, 2 dükkan miras kalmış olup bunlar yerlerini hüccet-i şer'iyye ile miras yerlerini Perluşluva?'ya satmışlardı. Perluşluva? satın aldığı yerleri dört yıldan beri özgürce kullanmaktayken, yine bu kazadan Nikola, Alaki, Penayon ve Susani isimli zımmîler kendi aralarında anlaşarak Perluşluva'nın? satın aldığı malları gasp etmişlerdi. Perluşluva? Birkaç defa kadı mahkemesi'ne başvurup, hüccet almasına rağmen kötü kişiler engellenemeyince merkeze gitmişti. Dîvân ise Perluşluva'nın? hücceti ve fetvasına göre kötü kişilerin müdahalelerinin engellenmesi, davanın mahallinde şer'le görülmesi için hükmü hümâyun vermiştir³³².

Mehmed ve İsmail'e kalan mirasın cebren ellerinden alınması ile ilgili hüküm Evâ'il Muharrem 1161 (2-11 Ocak 1748) tarihli olup, Mora Muahssılı Vezire, Mizistre ve --- Kadılarına gönderildi. Mizistre sakinlerinden Mehmed ve İsmail isimli kardeşler şikayetleri için südde-i saadete vardılar. Bunların babası Derviş Mehmed Ağa vefat etmiş ve Mizistre'nin Apani? karyesinde üç farklı yerde birer buçuk dönüm bağı çocuklarına miras olarak kaldı. Fakat dışarıdan gelen Hacı Celvet? Oğlu Abdulgaffur ve Hasan isimli kişiler ile Derviş Mehmed Ağa'nın kızı Kırana? bu bağların kendilerine ait olduğunu iddia etti. Taraflar daha önce murafaa-i şer' oduklarından bu bağların Mehmed ve İsmail'e ait olduğu tescillendi. Kötü

³³¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/112 z1.

³³² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/120 a4.

niyetli kişiler mahkemenin vermiş olduğu kararlarla tatmin olamayarak taaddi ve rencideye devam ettiler. Bağları kanuna aykırı elinden alınan Mehmed ve İsmail sorunun çözülmesi için merkeze başvurdu. Yapılan inceleme sonucunda, Dîvân bu bağların irs-i şer'i ile Mehmed ve İsmail'e babalarından kaldığını, hiç kimsenin bu yerlere müdahale etmemesi ve müdahalede bulunanların ise engellenmesi için hükmü hümâyun yazıldı. Son olarak bu davanın mahallinde şer'le görülmesi istendi³³³.

Bir kişinin tarlasının elinden alınması ile ilgili hüküm Evâsıt Rebûlevvel 1161 (11-20 Mart 1748) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Mora ceziresinden vâki' olan Mevlana -- Kadılarına gönderildi. İsmi verilmeyen bir karyede sakin olan, yine ismi verilmeyen bir kişi İstanbul'a arz-i hâlini getirdi. Bu kişinin ikamet ettiği karyesinde çiftlik yeri ve bir miktar arazisini temessük ile aldı. Malum yerler kendisine ait olup, ziraat yaparak öşür ve diğer vergilerini ödemekteydi. Bu yerlere dışarıdan bir başkasının karışmaması gerekirken ismi verilmeyen bir kişi bu tarlaları ele geçirdi. Tarlanın asıl sahibi durumu İstanbul'a şikayete etmiş ve tarlanın kendisine verilmesi için hükmü hümâyun yazıldı³³⁴.

Fatma hatuna babasından kalan mirası elinden alınmaya çalışılması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Tripoliçe ve --- Kadılarına gönderildi. Arz-i hâli getiren kişi Fatma isimli bir hatundur. Evâhir Rebûlâhir 1161 (20-28 Nisan 1748) tarihindeki belgeye göre, bunun babası hayatta iken Tirpoliçe'de ismi verilmeyen bir mâlikâne karyesinin toprağında arazisi bulunmaktaydı. Fatma'nın babası bu arazileri tapu ile almış ve ölmeden önce son altı yıldır işlemekteydi ve vefat edene kadar yerlerine kimse karışmamıştı. Ancak vefat ettikten sonra Anabolu'dan Şeyh Yahya Monla oğlu Mehmed denilen kişi bu araziye mülteziminden satın aldığını söyleyerek zabt etti. Arazinin mültezim tarafından satılmadığı, Mehmed'in yerleri hile ile ele geçirmiş olduğu açıktı. Fatma hatun kendisine yapılan bu kötülüğe karşı fetva alarak südde-i saadete vardı. Bu dava merkezde görüşüldükten sonra Fatma hatuna yapılan haksızlığın men' ve def edilmesi için emr-i şerif yazıldı³³⁵.

Ali Çavuş'un tapu ile sahiplendiği arazide Hüseyin Bey'in hak iddia etmesi ile ilgili hüküm, Evâhir Rebûlevvel 1161 (21-30 Mart 1748) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Karitena ve --- Kadılarına gönderildi. Anabolu'dan El-hac Ali Çavuş zîde kadruhû südde-i saadete şikayete gitti. Anabolu'nun Muhitori? isimli karyesinin toprağında 6 çiftte dayanan bir

³³³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/120 b4.

³³⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/123 b4.

³³⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/124 a3.

arazi 5-10 yıldır boştu. Ali Çavuş bu yeri tapu ve temessük ile alarak ziraat yapıp, üstüne düşen öşür ve diğer vergileri ödemekteydi. Ali Çavuş'un arazisine kimse karışmaz iken Anabolu Kalesi Dizdarı Hüseyin Bey ortaya çıkararak bu arazi benim diyerek kanuna aykırı müdahalede bulundu. Ali Çavuş elindeki teessük ile İstanbul'a şikâyete gitti. Dîvân'dan ise; temessük mucibince arazinin Ali Çavuş'a ait olduğu, ondan başkasının kullanmaması gerektiği ve davanın kanun ile görülmesi için emr-i şerfi gönderildi³³⁶.

Haksız yere başkasının tarlasını almak isteyen zimmî ile ilgili hüküm, Evâ'il Şevval 1140 (13-22 Mart 1728)'de Mora Muhassılı ve Mora'daki bazı Kadılıklara hitaben yazılan bu hükümde Fransa Elçi vekilinin yapmış olduğu arza göre padişah beratı ile tercümanlık yapan Mihalaki veldi Yorgi Mora'da Ayastro nahiyesine bağlı Paramus karyesinden Papa Yani ve Oğlundan 1130 senesinde hüccet ile bir kıt'a mülk satın aldığı kaydedilmektedir. Mihalaki veledi Yorgi'nin mülküne şimdiye kadar kimse karışmamışken Papa Yani'nin kardeşi, Mihalaki veledi Yorgi'ye satılan mülkün kendisinin olduğunu iddia edip dava açmış, yapılan inceleme sonucunda mülkün sahibinin Mihalaki veldi Yorgi olduğu kararına varılmıştı. Davanın mahallinde de bu şekilde görülmesi için fermân-ı âlî-şân gönderilmişti³³⁷.

İbrahim'in bağı ve arsasına kötü kişilerin musallat olması ile ilgili hüküm, Evâ'il Cemâziyelâhir 1161 (29 Mayıs – 7 Haziran 1748) tarihli olup, Mora Muhassılı Vezire ve Mizistre Kadısı'na gönderildi. Mizistre sakini ve Etibba'dan İbrahim isimli kişi İstanbul'a arz-i hâlini götürdü. İbrahim'in Ayo Yani karyesinde bağı ve arazisi bulunmaktaydı. Aynı zamanda bu karyeden çıkan ırmağın suyundan faydalanmaktaydı. Kötü kişiler bunun arazisine musallat olmuş ve elinden almışlardı. İbrahim fetva alarak İstanbul'a şikayette bulunmuş, davası görülerek, kötü kişilerin müdahaleleri men' ve def edilmesi ve fetvasına göre davasının mahallinde şer'le görülmesi için emr-i şerif verilmişti³³⁸.

Mehmed ve Ahmed kardeşler babalarından kalan mirası zabt eden kötü kişileri şikâyet etmeleri ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Tripoliçe Kadısı'na gönderildi. Mehmed ve Ahmed isimli kardeşler arz-i hâllerini südde-i saadete götürmüştü. Evâhir Cemâziyelâhir 1161 (18-26 Haziran 1748) tarihli hüküme göre, bu kardeşlere babalarından Tripoliçe'nin Darra karyesinin toprağında bazı mülkler kaldı. Mehmed ve Ahmed'in yaşları küçük olduğundan dolayı bu mülkler geçici olarak Mora'daki Defterdar Kethüdası Mustafa'nın

³³⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/124 a4.

³³⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 1/127 a1.

³³⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/127 b2.

üstüne geçirilmiş, Mustafa da bu yerleri işleyip vergilerini ödemekteydi. Fakat Mustafa vefat edince, üzerinde bulunan kardeşlerin mülklerini kötü kişiler fuzuli zabt etmiş, kardeşler yetişkin olup babalarından kalan malları talep ettiklerinde de bu kişiler kanuna aykırı davranıp mülkleri vermemişlerdi. Mehmed ve Ahmed kardeşler İstanbul'a yaptıkları başvuru sonucunda, mülklerin babalarının kalan miras olduğu için onlardan başka hiç kimsenin zabt etmemesi gerektiği ve davanın mahallinde kanuna uygun bir şekilde görülmesi için hükmü hümâyun verildi³³⁹.

Mustafa, arazilerini elinden alan Bekir'i şikayeti ile ilgili hüküm Evâ'il Recep 1161 (27 Haziraz – 6 Temmuz 1748) tarihli olup, Mora Muhassılı Vezire ve Mora ceziresinde vâki' olan Mevlana Kadılarına gönderildi. Mora'da sakin olan Alemdar Mustafa İstanbul'a arz-i hâlini götürdü. Mustafa'ya vefat eden babasından, ismi verilemiş karyede tapu ve temessük ile 3000 guruş değerinde bir arazi intikal etmişti. Kendisi yerleri zabt ve ziraat ederek vergilerini eksiksiz ve zamanında ödemekteydi. Kendi kazasından Bekir isimli kişi 1159 yılında arazilerine musallat olmuş, bir yolunu bularak zabt etmişti. Mustafa malını geri istediğinde ise Bekir, "bu arazileri kendi rızan ile bana 100 guruşu sen sattın" diyerek vermekten kaçınmıştı. Mustafa bu yerleri kendi rızası ile satmadığını bildiren fetvayı almış ve Divan'a başvurmuştu.. Dîvân-ı Hümâyun'da bu dava Mustafa'nın fetvası mucibince görülerek, Bekir'in fuzuli zabt etmiş olduğu arazilerin elinden alınıp asıl sahibi olan Mustafa'ya verilmesi için hükmü hümâyun verildi³⁴⁰.

İki köy ahalisinin arazi anlaşmazlığı ile ilgili hüküm Evâsıt Şaban 1161 (6-15 Ağustos 1748) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Anabolü Kadısı'na gönderildi. Anabolü'nun Akurlus? karyesindeki bazı reâyâ südde-üsaadete şikayeterlerini bildirmek için gelmişlerdi. Bu ahali Akurlus? karyesi ve iskele-i Akurlus? sınırları içerisinde yerleri zamanında tapu ve temessük ile satın almışlar, arazilerinde ziraatlerini yapıp, bu ziraatten doğan öşür ve çeşitli vergileri zamanında ödemektedirlerdi. Bu ahaliye kimse karışmaz iken Gördüs kazasının Beyad? karyesinin ahalisi yukarıda bahsi geçen arazilerin kendilerine ait olduklarını iddia ederek, kanuna aykırı bir şekilde şilayete gelen ahalinin ellerinden almışlardı. Bunun üzerine taraflar daha önce Mora Muhassılı vesilesiyle murafaa-i şer' olmuşlar, mahkemede arazilerin Beyad? karyesi ahalisine ait olmadığı, yerlerin asıl sahiplerinin Akurlus? ahalisi olduğu kararı verilmişti. Taraflara bu karar ile ilgili hücut ve i'lam-ı şer'i verilmişti. Ancak Beyad?

³³⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/128 a5.

³⁴⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/130 a1.

karyesinin ahali si hüccet ve i'lamı yok sayarak Akarlus? ahali snin arazilerini zabt etmeye devam etmişlerdi. Akarlus? reâyâsı bu konunun nihayate ermesi için merkeze gelerek şikayetçi olmuşlardı. Dîvân, ahali lere verilen hüccet ve i'lamı dikate alarak Beyad? ahali sinin haksız olduğunu belirtildi ve davanın tekrardan mahallinde şer'le görülmesi için emr-i şerif verdi³⁴¹.

İsmail Ağa'nın Yorgi'nin arazisinde hak iddia etmesi ile ilgili hüküm Evâsıt Şaban 1161 (6-15 Ağustos 1748) tarihli olup, Mora Muhassılı Vezire ve Anadolu Kadısı'na gönderildi. Anadolu'nun Kastriye? karyesinin tuzcu reâyâsından olan Yorgi isimli zımmî südde-i saadete arz-i hâlini sunmuştu. Kendisi Anadolu'nun Berkış? karyesinin toprağından 15 seneden beri zabt ve ziraat eylediğini, tahminen elli dönüm yerini zamanında tapu ve temeesük ile aldığını fakat Anadolu Kalesi Süvariyanı Yemin Mehmed Ağa'nın kardeşi İsmail Ağa denilen kişinin mütegalibeden olup Yorgi'nin yerini cebren ele geçirdiğini şikayet etmekteydi. İsmail Ağa “o yerler bizim yerlerimizdir” diyerek, 15 sene önce babasından intikal ettiğini iddia etmişti. Taraflar bu sorun ile murafaa-i şer' olunduklarında, yerlerin 30-40 senden beri Yorgi'nin ailesine ait olduğu tespit edildi. Bu yerlerin Yorgi'ye verilmesi için Mora Muhassılı'nın buyruldu su ile mahkemeden hüccet verilmiş, ancak İsmail Ağa buyruldu ve hüccete aykırı davranıp yerleri kullanmaya devam ederek, taaddisi son bulmadığı için Yorgi davasına uygun bir fetva almış ve Divan'a başvurmuştu. Dîvân-ı hümâyun Yorgi'nin fetvası ve hüccetini göz önünde bulundurarak, Yorgi'ye kanuna aykırı müdahale edilmemesi için emr-i şerif vermişti³⁴².

Hasan'ın uzun zamandır sahibi olduğu araziye bir başkasının sahip çıkmaya çalışması ile ilgili hüküm Evâhir Şaban 1161 (16-24 Ağustos 1748) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Tripoliçe Kadısı'na gönderildi. Tripoliçe sakini Hacı Mustafa Oğlu Hasan İstanbul'a şikayetle; kendisine 20 yıl önce vefat eden babası Hacı Mustafa'dan, Treboliçe'nin Sakfe?, Kakuri?, Şelyazı? mahallerindeki arazi miras olarak kaldığını, miras malı üstünde ziraat yapmakta, ziraatten doğan öşür ve sair resmlerini ödediğini, fakat bu arazi için 10 yıldır devam eden bir davası olduğunu belirtmişti. Kaza-yı mezbure sakininden ismi verilmeyen birisi, “ben bu arazinin daha önceden mutasarrıfıydım” diyerek kanun aykırı fuzuli zabt edip gadr, taaddi ve rencidede bulunmuştu. Hacı Mustafa Oğlu Hasan bu durumu açıklığa kavuşturmak için Şeyhülislâmdan iki kıta fetva alarak Dîvân'a başvurmuştu. İstanbul ise

³⁴¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/131 a1.

³⁴² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/131 a3.

fetvayı şerife mucibince araziye Hacı Mustafa Oğlu Hasan'ın müdahalesinin önlenmesi için emr-i şerif vermişti³⁴³.

Fatma isimli kadını, bağını elinden almaya çalışan Veli Beşe 'yi şikayet etmesi ile ilgili hüküm Evâ'il Şevval 1161 (24 Eylül – 3 Ekim 1748) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Anadolu Kadısı'na gönderildi. Anadolu sakinlerinden Fatma isimli hatun şikayete gitti. Fatma hatun, Anadolu'da bulunan bağını 20 senden fazladır tasarruf etmekteydi. Bunun malına müdahale ve dahl olunmak icap etmezken, Anadolu sakininden Veli Beşe bu bağa zuhur ederek, şirret-i sülükta bulundu ve Fatma hatunun bağının bir kısmının kendisine ait olduğunu iddia etti. Ayrıca Veli Beşe, bağdaki hakkı ile ilgili hüccet ve temessükü olduğu yalanını dahi söyledi. Fatma hatun da bu konu ile alakalı fetvayı şerife alarak Dîvân-ı Hümâyün'a başvurdu. Sonuç olarak davanın mahallinde şer'e görülüp ol-miktar fuzuli zabt edilen bağın Fatma hatuna iade edilmesi hususunda emr-i şerif verildi³⁴⁴.

Ahali, mallarını elinden almak isteyen kötü niyetli kişileri şikayet etmesi ile ilgili hüküm Evâhir Şevval 1161 (14-22 Ekim 1748) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Anadolu ve --- Kadılarına gönderildi. Anadolu kazasının Kasret karyesinden bazı kişiler şikayetlerini iletmek için İstanbul'a gitti. Bunlar karyelerinde ortak olarak malûm'ül-hudud arazi ve zeytin ağaçlarını tapu ve temessük ile kullanım hakkını aldılar. Arazi ve zeytin ağaçlarını her yıl zabt ve ziraat ederek öşür ile diğer vergilerini ödemektelerdi. Bu ahaliye kimse karışmaz iken, karyelerinde bulunan ashab-ı ağrazdan bazıları yukarıda bahsi geçen arazi ve zeytin ağaçlarının, kendilerinin mutasarrıf olduğu çiftliğe ait olduğunu iddia ettiler. Kötü niyetli kişiler kanuan aykırı ve fuzuli bu mallara müdahalede bulundular. Fakat Kasret ahali arazi ve zeytin ağaçlarına sahip olduklarını ispat eden tapu ve temessükü Divân-ı Hümâyün'a sundular. İstanbul ise, malûm yerlerin ahaliye ait olduğunu belirterek, kötü kişilerin müdahalelerini men' ve def edilerek mülklerin sahiplerine verilmesi için hükmü hümâyün verdi³⁴⁵.

3.1.12. Alacak-Verecek Davaları

Mora Ahkâm Defterleri'nde en çok rastlanan hüküm türleri arasında alacak-verecek davalarını gösterebiliriz. Bu davalar birden fazla çeşitlilik göstermektedir; borçlunun keyfi olarak borcunu ödememesi, önceden faizi belirlenmeden verilen borcun geri ödenmesindeki

³⁴³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/131 b2.

³⁴⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/132 b3.

³⁴⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/133 a4.

problemler, kefillikten dolayı kefilin yaşamış olduğu sorunlar, miras yolu ile varise kalan borcun tahsil edilememesi, yetkililer tarafından reâyâyaya verilen borcun ödenmesindeki aksaklıklar, hiçbir borcu olamayan kişi(lere)ye borç çıkarılması, parası önceden ödenmiş malın teslim edilmemesi gibi başlıklar altında toplayabiliriz. Mora Muhassılı bu tür davaların yetkilisi iken kendi davası da yine kendisine yönlendirilmiştir. Buna göre; Mora Muhassılı Vezir Ebubekir Paşa, bazı kişilerin kefil olması karışılığında Papa Möscalu isimli zimmîye 1100 guruş borç vermiştir. Möscalu borcunun 600 guruşunu ödedikten sonra ikamet ettiği Kalavrita'dan firar etmiştir. Ancak Muhassıl Ebubekir Paşa, kefillerden kalan 500 guruş yerine 1100 guruş istemiştir. Kefiller bunu kabul etmeyip Kadı Mahkemesi'ne başvurdu fakat mahkeme kefillerin 1100 guruş ödemeleri gerektiği kararı vermiştir. Kefiller davayı İstanbul'a taşıdı, sonuç olarak Divân'dan sadece kalan 500 guruşu ödemeleri bildirilmiştir. Bu hükümde Muhassıl Ebubekir Paşa'nın fazla para talep ettiği ve Kadı'nın da bu durumu onayladığı görülmektedir. Bölgedeki yetkililer birbirlerine karşı tolerans göstermiş olabilir ayrıca bu hükmün de Mora Muhassılı makamına gönderilmesi adaletin sağlanmasında güvenilir olup olmadığı bilinmemektedir. Diğer hükümler ise şöyledir;

Konsolosun bir zimmîye verdiği borcu tahsil edememesi ile ilgili hüküm Evâsıt Rebülevvel 1141 (15-24 Ekim 1728) tarihli olup, Mora Muhassılı ve Karitena Kadısı'na gönderildi. İstanbul'da ikamet den İngiltere Elçisi Abraham İnsatyan? Arz-i hâlini südde-i saadete gönderdi. Mora Konsolosu Daniel Pavli'nin Karitena kazasının Aya Yorgi köyünde sakin olan Caniyof Micası isimli zimmîden mühürlü temessük ile 1130 senesinden kalma 9064,5 guruş alacağı vardı. Daniel alacağını Caniyof'dan istemiş ancak türlü bahaneler öne sürerek vermedi. İngiltere Elçisi, Konsolusu'nun yaşadığı problemi merkeze aktardı. Dîvân-ı Hümâyun ise, Konsolosun alacağını mahallinde Caniyof'dan tahsil edilmesini istedi. Ancak ödemez ise İstanbul'a getirilmesi hususunda emr-i şerif verildi³⁴⁶. Evâsıt Şevval 1141 (10-19 Mayıs 1729) tarihinde ki hükümde Abraham tekrar arz-i hâl yazdığı bilinmekte. Bu hüküm'de Abraham, daha önceki verilen emr-i şerife Caniyof Micası? itaat etmediğini, Daniyel Pavli'ye 9064,5 guruşluk borcu hala ödemediği ve türlü bahaneler uydurmaya devam ettiğini bildirdi. Dîvan ise önceki verilen emri-i şerifin uygulanmasını istedi³⁴⁷. İlk hükümde Caniyof'un? borcunu ödemediği takdirde İstanbul'a getirilmesi emredildiği. Hükmüdeki ilgili yetkililerin gereğini yapması istenildi. Ancak efter daha sonra Caniyof 'un istanbula

³⁴⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 2/39 a3.

³⁴⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 2/40 b2.

götürülmesi ile ilgili bir hükme rastlanmamıştır. Ayrıca iki hükümün de tarihlerinin birbirine yakın olması, defterin tutulma tekniği ile alakalı olabilir.

Kefillikten kalan borcun tahsil edilmesi ile ilgili hüküm hüküm Evâsıt Cemâziyelevvel 1155 (14-23 Temmuz 1742) tarihli olup, Mora Muhassılı Vezire El-hac Ebubekir Paşa'ya Mezistre ve --- Kadılarına gönderildi. Tüccar taifesinde İlyagro Mategaki? arz-i hâlini İstanbul'a gönderdi. İlyagro ticaret yapamak için 115- senesinde Venedik tarafına gitti. Venedik'te Mizistresli tüccar Yorgi Fivanlu? isimli zimmî ile karşılaştı. Yorgi Venedikte Dimitri isimli tüccar kaptandan 201 Venedik altını ve 50 pare aldı ve bu borç içinde İlyagro kefil oldu. Dimitri İstanbul'a geldiği zaman Yorgi borcunu göndermedi. Daha sonra Dimitri bir vekil tayin ederek parayı tahsil etmesi için görevlendirdi. Vekil, Yorgi'ye ulaşamayınca kefil İlyagro'yu bulmuş ve 201 Venedik altını ile 50 pare borcu bundan tahsil ederek, türlü kötülükte bulundu. İlyagro bunun üzerine Yorgi'den ödemiş olduğu kefalet parasını tahsil etmek için İstanbul'a şikayette bulundu. Yorgi buradaki davaya kendisi gelmeyerek bir vekil tayin etti. Dîvân-ı Hümâyun Yorgi'nin şer'e aykırı davrandığını bildirip, borcunu ödeyen kefil İlyagro'ya 201 Venedik altını ile 50 pareyi eksiksiz olarak vekil vasıtasıyla teslim etmesi kararını verdi³⁴⁸.

Dört kardeşin babalarını öldüren ve eşyalarını çalan kişilerden babalarının eşyalarını istemeleri ile ilgili hüküm Evâsıt Şeval 1155 (9-18 Aralık 1742) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Andros ve --- Kadılarına gönderildi. Andros kazasına tabi Fener kasabasında Dimitri, Andon, Drako ve kız kardeşleri Dîvân'a arz-i hâllerini götürdüler. Bu kardeşlerin babaları Yanu'yu, Bravasinki, Papaz Viu, Nikolu ve oğlu Andon isimli kişiler öldürdü. Bu cani insanlar ayrıca Yanu'nun yanında bulunan 1800 Venedik altını ile bir gümüş tas, bir çift gümüş bıçak, 250 gruşluk elbise ve eşyasını çaldılar. Yanu'nun çocukları çalınan eşyaları almak istemişler ancak kötü kişilere karşı koyma güçleri olmadığından İstanbul'a başvurdular. Dîvân-ı Hümâyun ise söz konusu emval ve eşya ile gasp edilen altınların kötü kişilerden alınıp, maktulun çocuklarına verilmesi hususunda hükmü hümâyun gönderdi³⁴⁹.

Borcunu alamayan El-hac Hasan'ın şikayeti ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire ve Mora ceziresine vâki' --- Kadılarına gönderildi. El-hac Hasan merkeze giderek şikayetini ilettili. Adı verilmeyen kaza sakinlerinden Evâsıt Zilhicce 1155 (6-15 Şubat 1743) tarihli belgeye göre, İğvan, İyan ve Rum reâyâsı Kocabaşlarından bazıları 115- senesinde El-hac

³⁴⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/3 b1.

³⁴⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/11 a2.

Hasan'dan temessükle 3450 guruş borç aldılar. Şeriata kurallarına dayanılarak düzenlenen borç senesinde göre, bu kişiler 6 ay sonra eksiksiz şekilde borçlarını ödeyeceklerdi. El-hac Hasan temessükte yazıldığı üzere vakti gelen alacağını istedi. Fakat borçlular taallül ve gadr eyleyerek vereceklerini ödemekte inat ettiler. Dîvân-ı Hümâyun, Mora Muhassılı görevlendirip mühürlü temessük mucibince borçlularda bulunan 3450 guruşu tamamen tahsil etmesi için hükmü şerif göndedi³⁵⁰.

Hacı Ali'nin elinden parasının alınması ile ilgili hüküm Evâ'il Rebülevvel 1156 (25 Nisan – 4 Mayıs 1743) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Anavrain, --- Kadısı'na gönderildi. Hacı Ahmed oğlu Hacı Ali şikayeti için merkeze gitti. Bu, Anavarin Kalesi'nin dizdarı Mehmed Ağa, Gurebanı Sani Yunus Ağa, gurebanı evvel Abdurrahman Ağa, Sol Kol Ağası Musta Ağa, Sağ Kol Ağası Hacı Mustafa Ağa, Yerli Topçu Başısı Ahmed Ağa'dan şikayetçi oldu. Bu kişiler kendilerine bağlı ehli örf taifesine dayanarak şer'e ayrıklı olan Hacı Ali'den 115- senesin 710 guruşunu alıp bazı kötülükte bulunduşar. Dîvân'dan bu kötü kişilerin cezalandırılmaları için emr-i şerif verildi³⁵¹.

Yaklaşık 15 yıl önceki alacak-verecek sorununun yeniden gündeme getirilmesi ile ilgili hüküm Evasıt Rebülevvel 1156 (5-14 Mayıs 1743) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ile Anadolu ve --- Kadılarına gönderildi. Şikayeti, Anadolu'ya bağlı Moton nahiyesinin Masahor karyesinden Andoni veledi Papa Devil(d) isimli zımmî getirdi. Bu kişinin kimseye herhangi bir borcu olmayıp ve üzerinde Devlet'e ödemesi gereken bir vergi borcu bulunmamaktaydı. Papa Devil(d)'in Hristiyan olan eşinin, annesinin babası hapiste iken kurtulmak için bazı eşyalarını Yorgaki isimli zımmîye satmış. Fakat Yorgaki malları teslim almadan hapisteki kişi vefat etti. Bu durumda hapisteki kişinin malları irs-i şer'le Papa Devil(d)'in eşine intikal etti. Böylece Yorgaki ve hapisteki kişi arasında her hangi bir satış işlemi yaşanmadı. Ancak Yorgaki malların kendine ait olduğunu iddia edince tarafların ilk önce Kadı Mahakemesi'nde davaları görüldü. Sonuçtan memnun olmayan Yorgaki'nin taaddi ve rencidesini hala devam etmekte ve tekrardan dava açtı. Papa Devil(d) ise eşini vekili olarak bu davanın üstünden 15 sene geçtiğini, kendinin dinlenmesinin kanuna aykırı olduğunu ve bu davaya uygun elinde fetvayı şerife aldığını Dîvân'a bildirdi. Sonuç olarak Dîvâ'dan davanın şerle görülmesi ve Papa Devil(d)'in rahat bırakılması için emr-i şerif verildi³⁵².

³⁵⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/14 a4.

³⁵¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/17 b6.

³⁵² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/19 a2.

Eliden zorla parası alınan İbrahim'in şikayeti ile ilgili hüküm Evâ'il Cemâziyelevvel 1156 (23 Haziran – 2 Temmuz 1743) tarihli olup, Mora Muhassılı ve Gördüs Kadısı'na gönderildi. Şikayette bulunan Gördüs'ün Hassa Voyvodası İbrahim kendi halinde yaşayan biri iken eski Mora Muassılı Veziri El-hac Ebubekir Paşa'nın Delalbaşısı olan Gördüs sakini --- isimli kişi, Muhassıla dayanarak kanuna aykırı olarak 115- yılında 75 bin gurusunu aldı. Dîvân ise, İbrahim'in eliden alınan parasının geri verilmesi ve davanın mahallinde şer'le görülmesi için hükmü hümâyun gönderdi³⁵³.

Ali Paşa'nın uzun süredir alacağı olan kişi ile Dîvân'da hesaplaşmasıyla ilgili hüküm Evâsıt Cemâziyelevvel 1156 (3-12 Temmuz 1743) tarihli olup, Mora Muhassılı Vezire ve Gördüs Kadısı'na gönderildi. Dergâh-ı muallâ Kocabaşılardan olan ismi verilmeyen kişi arz-i hâlini İstanbul'a götürdü. Derviş Efendi ...? Abdi'nin Kapı Kethüdâsı'nın hala Diyarbakır Valisi olan Serasker Vezir Ali Paşa'ya borcu bulunmaktaydı. Ali Paşa bocunu tahsil etmek için Abdi'nin üzerine adam görmemişse de her hangi bir ödeme alamadı. Abdi borcuna sadık davranmayarak sahekarlık yapıp, tahsilata gelen kişiyi de gadr eyledi. Dîvâ-ı Hümâyun yaşanan bu olayları öğrendikten sonra Abdi'nin çavuş mübaşeretıyla İstanbul'a getirilip Ali Paşa ile olan hesabı Dîvân'da halledilmesini istedi. Bu davanın Dîvân'da şer'le görülüp, mevcut temessük ve mühürlü defterde kayıtlı borcun tahsili için emr-i şerif verildi³⁵⁴.

Mehmed'den borcu karşılığında fazladan para alınması ile ilgili hüküm Evâhir Cemâziyelâhir 1156 (12-20 Ağustos 1743) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Tripoliçe ile -- Kadılarına gönderildi. Mehmed isimli kişi şikayete gitti. Mehmed, Yahudi Luvi'den 1145 ve 1146 tarihlerinde iki kez önceden faizi belirlenmemiş olan toplamda 2360 guruş borç aldı. Mehmed 1151 yılında borcunun karşılığı olarak 6667,5 guruşu Luvi'ye verdiğini bildirdi. Mehmed ödemiş olduğu bu paranın içinde hem kendi aralarında anlaştıkları faizi hem de daha sonra ehli örfe istinaden yazılan temessükte belirtilen 2474 guruşluk faizi ödediğini söyledi. Yani Luvi iki defa faiz adı altında ekstradan para alındığından dolayı Mehmed şikayetçi oldu. Ayrıca Mehmed'in bu yaşadığı sorunu çözüme kavuşturmak için de fetvayı şerifesi bulunmaktaydı. Dîvân ise Mehmed'den alınan fazla paranın kendisine iade edilmesini istedi³⁵⁵.

Yanaki, hileyle kendisinden para almaya çalışan kişileri şikayet etmesiyle alakalı hüküm Evâ'il Rebûlâhir 1157 (14-23 Mayıs 1744) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Vostice

³⁵³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/21 b6.

³⁵⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/23 a1.

³⁵⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/24 a4.

ve --- Kadılarına gönderildi. Vostice sakini Yanaki İstanbul'a şikayete gitti. Yanaki 10 seden fazladır ticaret yapmak için İstanbul'da ikamet etmekteydi. Yanaki'nin babası Nikol oğlunu ziyarete gittiği zaman İstanbul'da vefat etti. Babasının terekesini teslim almak için Yanaki Mora'ya döndü. Bunun ve babasının Mora'da hiç kimseye borcu olmamasına rağmen Mora'da sakin malûm'ul-esami bazı kişiler babasından yıllar önceden kalmış olan bir miktar alacakları olduğunu bildirdi. Kötü niyetli kişiler Yanaki'den para koparmak için çevrelerindeki bazıları dahi yalancı şahitlik yapmaları için mahkemeye getirdi. Bunların yapmış olduğu yalancı şahitlik ve celb-i mal savdaları açığa çıktı. Dîvân-ı Hümâyun, Yanaki'ye yapılan taaddi ve rencidenin engellenip, davanın mahallinde şe'le görülüp nihayete kavuşması için hükmü hümâyun verdi³⁵⁶.

Bir Yahudi'nin iki kişide olan alacağıyla ilgili hüküm Evâ'il Cemâziyelâhir 1157 (12-21 Temmuz 1744) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Gördüs Kadısı'na gönderildi. Karaş oğlu ...? isimli Yahudi şikayetini merkeze sundu. Bunun Gördüs kazasına tabi Ayorgi isimli karyede yaşayan Yorgi veledi Kuyumcu Yanaki ve --- isimli zimmîlerden 115- senesinden kalama 525 guruş alacağı vadi. Borçlu olan bu ikişer birilerine kefil oldular. Alacaklı olarak parasını istediğinde, borçlular vermemekte mazeret gösterip ödemekten kaçındılar. Daha sonra alacağı için kadı mahkemesine başvuran ...? her hangi bir sonuç alamadı. Yaşadığı maduriyet üzerine fetvayı şefire alarak İstanbul'a gitti. Merkezde görülen davasına göre, tahsil edemediği akçelerinin tamamının ilgili kişilerden alınması ve mahallinde davasının şe'le görülmesi üzerine emr-i şerif yazıldı³⁵⁷.

El-hac Mustafa'nın Mehmed'e olan borcu ile ilgili hüküm Evâhir Cemâziyelâhir 1157 (1-9 Ağustos 1744) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, ----- Kadısı'na ve Triboliçe Nâibi'ne gönderildi. Şikayet mektubunu Tripoliçe Nâibi Mevlana İbrahim gönderdi. Tripoliçe sakininden Abdulhalik isimli kişi meclis-i şer'e vardı. Abdulhalik'e ölen babası El-hac Mustafa'dan Tripoliçe kazasında bulunan 32 çift ekili araziye kendisine irsi-i şe'le intikal etmiş. Arazisini işleyerek kendi halinde yaşamaktaydı. Fakat yine aynı kazada bulunan ve kötü kişilerden olan Mehmed Ağa isimli kişi, 1148 yılından hüccete ile sabit olan Abdulhalik'te 1408,5 guruş alacağı olduğunu iddia etti. İki kişi arasındaki dava ilk önce meclis-i şer'de görülmüş ancak sorun çözülemedi. Bu yüzden Nâib İbrahim bu işin çözülmesi için konuyu merkeze aktardı. Dîvân-ı Hümâyun davaya ve kanıtlara baktığında Mehmed'in

³⁵⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/36 b2.

³⁵⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/40 a5.

elinde alacağı ile ilgili hüccet-i şerifesi bulunması sebebiyle El-hac Msutafa'dan alacağının tahsil edilmesi kararı verildi³⁵⁸.

Reâyâ'nın boçlandığı kişilerin fazla faiz uygulaması ile ilgili hüküm Evâhir Recep 1157 (30 Ağustos – 8 Eylül 1744) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve ---- Kadısı'na, Gördüs Kazası Nâibi'ne gönderildi. Gördüs Nâibi mektup ile arz-i hâli İstanbul'a yolladı. Gördüs kazasının reâyâsı meclis-i şer'e varıp şikayette bulundu. Bu reâyânın yaşamış olduğu kazanın bir tarafı Korint Körfezi diğer tarafı ise Ege Denizi'ne kıyısı vardı. Bu bölgeye beş sene evvel sefer dolayısıyla bir miktar levent ve asker gönderilmiş. Bu askeler için 8-10 konak yapılmış ve iaşeleri sağlandı. Ancak bu ihtiyaçların sağlanması için 40-50 kese akçeye ihtiyaç duydular. Bundan dolayı Tripoliçe sakini Köroğlu Ali beşe ve Yahudi Bezirgan Luvi'den 10'a 13 faiz ve temessük ile sabit 50 kese akçe borç aldılar. Temessüke göre borçlarını altı aydan altı aya taksitle ödeyeceklermiş. Fakat bu taksitler 21 yıl süreceği için toplamda ödenecek miktarı 100 kese akçeye çıkarılarak Gördüs reâyâsı zor durumda bırakıldı. Bu sıkıntı İstanbul'a intikal edince, bu paranın taksiti Padişah'ın emr-i şerifine göre 4 yılda bir ödenmesi ve reâyâdam asıl mal olan 50 kese akçeden fazla para alınmaması istenildi. Aksi halde kaza ahalisini perişan olacağı da bildirildi³⁵⁹.

Bir kişinin haksız yere borçlu çıkartılması ile ilgili hüküm Evâ'il Ramazan 1157 (8-117 Ekim 1744) tarihinde Mora muhassılı ve Anadolu Kadısı'na gönderilen hüküm. Todori veledi Papas Andrabasu? zimmî südde-i saadete şikayete gitti. Bunun Devlet'e her hangi bir borcu bulunmamaktaydı. Ancak kaza sakinlerinden ...? isimli kimse Papas Andrabasu'dan? 1150 guruş alacağı olduğunu iddia ederek yalancı şahid tutup, 1150 guruştan haric ehli örfe istinaden 1350 guruş daha alacağı olduğunu iddia etti. Fakat böyle bir borcu başkalarından intikam almak için ortaya attığını söylediği duyulmuş. Dîvân tarafından bu hususta Anadolu Kadısı Mevana İsmail görevlendirilerek, davayı şer'le görmesi için emr-i şerif yazıldı³⁶⁰.

Mehmed borcunu ödemesine rağmen alacaklıların fazladan para almaya çalışması ile ilgili hüküm Evâ'il Zilhicce 1157 (5-14 Ocak 1745) tarihinde Mora Muhassılı, Teripoliçe ve --- Kadılarına gönderildi. Gördös sakini Mehmed zîde fazluhu İstanbul'a arz-i hâlini götürdü. Mehmed daha önce Mora'da sakin muameleci taifesinden Yenişehirli Haham oğlu Rafahil?, ...?, Marthes?, ---- ve --- isimli Yahudilerden 1146-47 senelerinde 1825 guruş borç aldı. Bu

³⁵⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/41 b1.

³⁵⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/44 a2.

³⁶⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/45 b2.

borcu 1151 senesinde ödemesi gerekmekteydi. Fakat 1151 yılına gelince toplamda 4364,5 guruş ödemiş olmasına rağmen alacaklılar miktara kanaat etmeyerek 1589 guruşun daha borcunun kaldığını söylediler. Mehmed borcunun bittiğine dair fetvasının olduğunu merkeze bildirdi. Dîvân ise, bu davanın mahallinde şer'le çözüme kavuşturulmasını istedi³⁶¹.

Muvali'nin kendisine borcunu ödeyen kişiden daha fazla para almak istemesi ile ilgili hüküm Evâ'il Zilhicce 1157 (5-14 Ocak 1745) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Tripoliçe ve ---- Kadılarına gönderildi. Gördüs sakinlerinden ...? daha önce Tripoliçe sakini olup Muamelecî taifesinden Muvali Kahli? isimli Yahudiden 1148-1149 yıllarından 2500 guruş borç aldı. Bu meblağın 1500 guruşunu ödemiş ve kalan 1000 guruş da 1151 senesinde verdi. Fakat Muvali, vermiş olduğu borcu geri alamadığını iddia ederek şikayetçi olup ...? haps ettirdi. Muvali daha sonra borçlunun zeytin ağaçları ve çiftliklerini satıp 3460 guruş aldı. Düşmüş olduğu bu müşkil durumdan kurtulmak isteyen ...? fetvayı şerif alarak Dîvân'a başvurdu. Buna göre Muvali'nin 2500 guruştan fazla ne kadar akçe almış ise elinden alınıp ...?'ya verilmesi için emr-i şerif yazıldı³⁶².

Ayşe isimli kadına düşen mirasa damadının göz dikmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Anabolu ve --- Kadılarına gönderildi. Şikayetçi bir yeniçeri çavuşdur. Evâhir Zilhicce 1157 (25 Ocak – 2 Şubat 1745) tarihli hükümde anlatıldığı üzere, Yeniçeri Çavuşu'nun eşi ...? hatun vefat etmiştir. Muhalefatı annesi Ayşe ve oğlu Şemseddin arasında bölündü. Fakat oğlu Şemseddin de vefa edince hissesi Annesi Ayşe'ye dâhil edildi. Şemseddin'den kalan miras daha Ayşe'ye geçmeden önce, damadı Ayşe'den 1500 guruş alacak hakkı olduğunu ileri sürerek Ayşe'ye düşecek olan mirastan bu parayı talep etti. Bu alacak verecek problemi kazadaki mahkemede görüldü, Ayşe borcunun olmadığını söylemiş olsa da damad mahkemeye mübaşir nezaretinde üç şahit getirmesi sonucu Ayşe'nin aleyhine karar çıkmıştır. Şemseddin'in taaddi ve rencide de bulunduğu için Ayşe bu duruma uygun fetvayı şerife alarak Dîvân'a başvurdu. Ayşe'nin hakkının geri verilmesi ve daha önceki mübaşir masraflarının damada ödetilmesi kararı verildi³⁶³.

Borcunu alamayan Voyvoda ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire Evâhir Muharrem 1158 (23 Şubat – 4 Mart 1745) tarihli olup, Benefşe ve --- Kadılarına gönderildi. Benefşe mukataa Voyvodası şikayete geldi. Bunun sahip olduğu mukataaya bağlı olan

³⁶¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/48 a6.

³⁶² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/48 b3.

³⁶³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/51 a4.

Karmaşı? ahalisinde malum'ül-esami zimmîler 115- yılında cizye ve avârız ile sair tekâlîfleri için temessük ile Voyvoda'ya 2300 guruş borçlandılar. Voyvoda alacağını talep ettiğinde ise ödemeyerek taallülmve gard eylediler. Dîvân-ı Hümâyun, Voyvoda'nın başvurusu üzerine, temessük mucibince mesfurlardan borcun tamamen tahsil olunması için emr-i şerif verdi³⁶⁴.

Alacaklının, ölen kişilerin mirasından borcunu talep etmesi ile ilgili hüküm Evâ'il Safer 1158 (5-14 Mart 1745) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Gördüs ve --- Kadılarına gönderildi. Yanaki isimli zimmî şikayetini iletmek için İstanbul'a gitti. Yanaki'nin, Gördüs'ün Asuri? karyesinde sakin olan Yorgaki Valeri ve Papa Marko isimli zimmilerden 115- yılında hüccet-i şer'iyye ve temessük ile bir miktar alacağı vardı. Alacağını talep ettiğinde ise bunu oyalayarak borçlarını ödemekten kaçındılar. Ancak daha sonra borcu olan zimmîler öldüğünden terekeleri mirasçılara verildi. Yanaki'de zimmîlerin ardında bıraktıkları mirastan alacağını talep etti. Fakat mirasçılar da borcu ödememek için çeşitli bahaneler uydurdu. Yanaki, Dîvân-ı Hümâyun'a almış olduğu fetvayı şerifesini sundu. Dîvân ise, alacaklının fetvası, borcuna dair elindeki hüccet ve temessük mucibince mirasçılardan zimmetinde olan terekeden hakkı ne ise verilmesi kararını verdi. Nihayi olarak bu davanın mahallinde şer'le çözülmesi için hükmü hümâyun verildi³⁶⁵.

Yanaki'den borcu haricinde fazla para talep eden kişileri şikayet etmesi ile ilgili hüküm Evâ'il Cemâziyelevvel 1158 (1-10 Haziran 1745) tarihinde Mora Muhassılı, Tripoliçe ve --- Kadılarına gönderildi. Gördüs'ün İli Yorgi karyesinde sakin olan Kuyumcu Yanaki südde-i saadete şikayete gitti. Yanaki, 115- yılında Tripoliçe'de ikamet eden muameleci taifesinden Haham oğlu Rafahel, Panayati, Luvî, İsaka, isimli Yahudiler ile İyoza ve Yulom isimli zimmîlerden devr-i şer'i ve ihrac resm olmuş değil iken 5000 guruş borç aldı. Bu kişiler Kuyumcu Yanaki'den asıl maldan ziyade faiz olarak 20.000 guruşu geçkin parasını alarak taaddi ve rencidede bulundular. Bu şikayet üzerine Dîvân, Yanaki'den fazla para alınmaması ve davanın mahallinde şer'le çözüme ulaşması için emr-i şerif gönderdi³⁶⁶.

Kostantin'in alacağı ile ilgili hüküm Evâsıt Cemâziyyelâhir 1158 (11-20 Temmuz 1745) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Karintena ile --- Kadılarına gönderildi. Kostantin isimli zimmî İstanbul'a şikayete gitti. Kostantin'in, Karintena'nın İstemim? karyesinde yaşayan bir zimmîden 1158 senesinden kalma 200 guruş alacağını talep etti ancak borçlu olan

³⁶⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/53 b4.

³⁶⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/54 a5.

³⁶⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/59 a3.

zımmî çeşitli bahaneler ile ödemedi. Buna göre Dîvân'dan, Kostantin'in alacağına tahsil edilmesi ve davanın şer'le görülmesi için emri şerfi verdi³⁶⁷.

İvaz'a borçlu iki kişinin zamanında ödemelerini yapmamaları ile ilgili hüküm Evâsıt Cemâziyyelâhir 1158 (11-20 Temmuz 1745) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Anabolu Kadısı'na gönderildi. Anabolu'nun Palamoda Kalesi'nin Yerli Cebecibaşı olan İvaz isimli zımmî arz-i hâlini İstanbul'a götürdü. İvaz, Anabolu'da sakin olan İbrahim'e temessük ile 3500 guruş ve Palamoda Kalesi'nin Ağası Es-seyyid HüseyinAğa denilen kişiden 2250 guruş alacak hakkı vardı. Bu meblağları anlaşmalarına göre yıllık 500 guruşu hesabından taksitlerindirdiler. Ancak borcun ödeme günü gelmesine rağmen İbrahim ve Hüseyin Ağa herhangi bir ödeme yapmadı. Bundan dolayı İvaz şikâyetini merkeze bildirdi. Dîvân'dan ise, İbrahim ve Hüseyin Ağa'nın İvaz'a ne kadar borcu varsa tamamının tahsil edilmesi, davanın mahallinde şer'le görülmesi ve bu karara hiç kimsenin muhalefet etmemesi için hükmü hümâyun verildi³⁶⁸.

İvaz kendine borçlu olan kişilerden alacağına tahsil edilmesi istemesi ile ilgili hüküm Evâsıt Cemâziyyelâhir 1158 11-20 Temmuz 1745) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Moton Kadısı'na gönderildi. İvaz isimli zımmî şikayete gitti. İvaz ile ilgili belirleyici bir açıklama yapılmamış olmasına rağmen bir önceki hükümde şikayete gelen aynı kişi olmalı. İvaz, Moton Kalesi Azep Yol Ağası Mahmud Ağa, Tabye-yi Bagir Ağası Hüseyin Ağa, Yerlu Topçubaşı Mustafa Ağa ve Vekili Bekir Ağa, Azeb-i Sani Memiş Ağa denilen kimselerden 115-senesinden hukuk-i şer'ide temessük mucibince 4250 guruş alacak hakkı bulunmaktaydı. Borçlu olan kişiler yıllık mevaciblerini almalarına rağmen İvaz'a olan borçlarını ödemediler. Dîvân'dan ise İvaz'ın temessükü mucibince işlem yapıp, alacağına tamamen tahsil edilmesi ve davanın mahallinde şer'le görülmesi için hükmü hümâyun gönderdi³⁶⁹.

Ahmed'in vefat eden babasının alacağı ile ilgili hüküm, Evâhir Recep 1158 (19-28 Ağustos 1745) tarihidir ve Mora Muhassılı Vezire ve Mora'da vâki' ismi verilmeyen Kadılıklara gönderilmiştir. Abdullah *zîde kedruhû* şikayet için merkeze gitti. Dîvân katiplerinden Ahmed'in babası El-hac İbrahim Efendi vefat edince mirası irs-i şer'le oğlu Ahmed'e intikal etti. Müteveffa hayatta iken 1149 senesin Bazirganbaşı Sayabatin? oğlu İsaka isimli Yahudi'den ciheti şer'iden temessük ile alacağı vardı. Ahmed bu alacak

³⁶⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/62 a2.

³⁶⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/62 a3.

³⁶⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/62 a4.

anlaşmazlığından dolayı zamanında murafaa-i şer' oldu ve tahsil edilmesi için temesük aldı. Fakat borçlu bugün yarın veririm diyerek oyaladı ve aha sonra da bir yolunu bulup Mora ceziresinden firar etti. Bunun --- kazasında olduğu öğrenilince Süleyman Paşa vekil tayin edilip yakalanması emredildi. Temessük mucibince Sayabatın? oğlu İsaka bulunduğu mahalde icra-i şer' olunup Ahmed'in hakkının tamamen tahsil edilmesi ve Süleyman Paşa'ya verilmesi için hükmü hümâyun verildi³⁷⁰.

Süleyman, kendisine olan borcunu ödememek için davayı düşürmeye çalışan Mustafa'dan şikayetçi olması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı ile Anabolu, --- Kadılarına gönderilmiştir. Anadolu Kalesi'nde Yamalak neferatından olan Süleyman İstanbul'a arz-i hâlini gönderdi. Evâsıt Ramazan 1158 (7-16 Ekim 1745) tarihli hüküme göre, Süleyman'ın Tripoliçe'de sakin Arnavud Mustafa Ağa'dan 125 guruş alacak hakkı bulunmaktaydı. Mustafa bölgesinde kötü olarak bilinmekteymiş ve bugün yarın veririm diye yalan söyleyip borcunu ödemedi. Amacı ise borcunu 15 sene ödemeyerek daha önce Süleyman'ın hakkında açmış olduğu davayı düşürmekti. Süleyman Mustafa'nın bu niyetini bildiği için fetvayı şerife alarak merkeze başvurdu. Dîvân, Süleyman'ın fetvasını göz önünde bulundurup, davasında haklı olduğu ve tüm alacağının Mustafa'dan tahsil edilmesi için hükmü hümâyun vermiştir³⁷¹.

Ali'nin ödmesini yaptığı zahireyi alamaması ile ilgili hüküm Evâsıt Şevval 1158 (6-15 Kasım 1745) tarihli olup, Mora Muhassılı Vezire, Tripoliçe ve --- Kadılarına gönderildi. Ali isimli kişi şikayete gitti. Ali, Salim isimli kişiden satın alacağı belli miktar buğday ve şair (arpa) için 100 guruş teslim etti. Ancak daha buğday ve şairi teslim almadan, Salim çeşitli bahaneler söyleyerek ona verecek olduğu zahireyi bir başkasına sattığını bildirdi. Ali, Salim'in zimmetinde kalan parasını tahsil edemedi ve bu bağlamda fetvayı şerife alarak Merkeze başvurdu. Dîvân ise, mahallinde bu davanın şer'le görülmesi ve Ali'nin hakkının Salim'den tahsil edilmesi için emr-i şerfi gönderildi³⁷².

Hüseyin'e borcu olan Haşim'in Anadolu'ya kaçması ile ilgili hüküm Evâ'il Şevval 1158 (27 Ekim – 5 Kasım 1745) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Anadolu Kadısı'na gönderildi. Hüseyin zîde kadruhu şikayeti için merkeze başvurdu. Seyid Haşim zîde mecduhu, Abdi isimli birisinden aldığı borcu ödemek için Hüseyin'den 160 guruş borç aldı. Haşim, Hüseyin'e olan borcunun günü yaklaşınca firar etti. Hüseyin ise İstanbul'a, Haşim'in

³⁷⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/64 b3.

³⁷¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/69 a2.

³⁷² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/70 a2.

hala Anadolu'da yaşadığını birdiren bir mektup yazarak, borcunu talep etmesine rağmen alamadığını bildirdi. Dîvân, davanın mahallinde şer'ile görülüp Hüseyin'in hakkının Haşim'den alınması için hükmü hümâyun verdi³⁷³.

Bir Yahudi'nin borcunu alamaması üzerine şikayet etmesi ile ilgili hüküm Evâsıt Zilkade 1158 (5-14 Aralık 1745) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Tripoliçe Kadısı'na gönderdi. Bezirgan taifesinden olan Hayani? isimli Yahudi şikayete gitti. Bunun Treboliçe sakini Kazyaber? isimli zımmîden 115- yılından kalan temessük ile sabit malûm'ül-miktar alacak hakkını talep etti. Fakat Kazyaber? çeşitli bahaler uydurarak borcunu ödedi. Bu borç ile ilgili Hayani? daha önce Kadı Mahkemesi'ne başvurdu. Sonuç olarak Kazyaber'in borcunu ödemesi için karar verildi. Kadı Mahkemesi'nin vermiş olduğu karar Kazyaber? uymadığı için Hayani? Konuyu merkeze taşıdı. İstanbul, Hayani'nin? temessüküne göre hakkının Kazyaber'den? tahsil edilmesi ve mahallinde bu davanın tekrar şer'le görülüp çözüme kavuşturulması için hükmü hümâyun verdi³⁷⁴.

Ahalinin vekil tayin ettiği Yanaki'nin ahaliden fazla para alması ile ilgili hüküm Evâhir Zilkade 1158 (15-24 Aralık 1745) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Mora cezaresine vâki' --- Kadılarına gönderildi. İsmi verilmeyen kazaların reâyâları şikayete gitti. Bu kazaların birine bağlı olan Yaknoz karyesinde sakin Yanaki Hardalu? 115- yılından beri kaza ahalisini işlerini görmek ve vergilerini toplamak üzere ahali tarafından vekil tayin edildi. Ancak daha sonra ahali vekil tayi etmiş oldukları Yanaki'nin kendilerinden uzun süredir fazladan para aldığını fark etmiş. Ahali hep birlikte bu durumu anlatmak üzere İstanbul'un yolunu tuttu. Dîvân'da ahalinin durumu görüşülerek, Yanaki'nin zimmetine geçirmiş olduğu fazla akçenin kendisinden tahsil edilmes ve mahallinde bu davanın şer'le görülüp çözülmesini belirten emr-i şerif verildi³⁷⁵.

Miras kalan borcun tahsili ile ilgili hüküm Evâ'il Rebülevvel 1159 (24 Mart – 2 Nisan 1746) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Anadolu, ---, --- Kadılarına gönderildi. Ümmügülsüm isimli hatun ile oğulları Ahmed, Hüseyin, Ali, Osman ve Mehmed arz-i hâllerini sunmak için İstanbul'a gittiler. Ümmügülsüm'ün eşi Ömer vefat etti. Vefat etmeden önce Anadolu sakinlerinden Mahmud Çavuş diye bilinen birisine 115- sensinde temessük ile 7000 guruş borç para vermiş ancak geri alamadı. Bu alacak irs-i şer' ile varislere intikal etti. Mirasçılar

³⁷³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/70 b1.

³⁷⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/73 a5.

³⁷⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/74 a3.

Mahmud'dan borcunu ödemesini talep etmişler fakat o vermemek için şirret-i sülük ve türlü bahane üretti. Bu dava için varisler Mehmed diye bir kişiyi vekil tayin ettilerler. Vekil Mehmed, Mahmud'un Anabolu kazasında olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Dîvân-ı Hümâyun Mahmud Çavuş'un bulunduğu mahalde zabt edilerek temessük mucibince zimmetinde olan borcun tahsil edilidikten sonra vekil Mehmed'e teslim edilmesi için hükmü hümâyun verdi³⁷⁶.

Gibos, borç para verdiği iki kişiden hakkının tahsil edilmesini istemesi ile ilgili hüküm Evâ'il Cemâziyyevvel 1159 (22-31 Mayıs 1746) tarihli olup, Mora Muhassılı Vezire ve Benefşe, Gördüs Kadılarına gönderildi. Tripoliçe sakini Gibos isimli zimmî südde-i saadete arz-i hâlini sundu. Gibos'un Benefşe Kalesi sakini dergah-ı mualla Yeniçerilerinden ve eski firkateyn kaptanı olan Mustafa'dan ve Gördüs sakini Kuyumcu Yanaki isimli zimmîden 115-yılında temessük ile belli bir miktar alacak hakkı vardı. Mütegalibenden olan Mustafa ve Kuyumcu Yanaki türlü illet yaparak borçlarını ödemediler. Bunun üzerine Dîvân kurulacak bir mahkemede Mustafa ve Kuyumcu Yanaki'nin hazır bulunması, Gibos'a olan borçlarının tamamının itiraz etmeden ödemeleri için hükmü hümâyun verildi³⁷⁷.

Vefat eden babalarının borcunu tahsil etmeye çalışan kardeşler ile ilgili hüküm Evâsıt Cemâziyyevvel 1159 (1-10 Haziran 1746) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Balyabadra Kadsı'na gönderildi. Yorgi, Rudi, ...? isimli zimmî kardeşler şikayetleri için İstanbul'a gitti. Bunların babası Dimitri'yi, Balyabadra'nın Rodo kazası sakinlerinden bazı kişiler haksız yere darp ve katl ettiler. Dimitri'yi katledenlerin O'na bir miktar borcu vardı. Kardeşler babalarının alacak hakkını talep ettiler. Ancak bu kötü kimseler umursamaz davanıp borçlarını ödemedi. Bu konu üzerinden kardeşler fetvayı şerife aldılar. Dîvân, fetvalarına göre çocukların davasının mahallinde şer'le görülmesi ve haklarının alınması için emr-i şerif verdi³⁷⁸.

Üç zimmînin boçlarını gönderdikeleri vekilin parayı kendi zimmetine geçirmesi ile ilgili hüküm Evâ'il Recep 1159 (20-29 Temmuz 1746) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Anabolu, ---- ve ---- Kadılarına gönderildi. Molla Ali *zîde kadruhu* mahallinde çözülmeyen bir davayı İstanbul'a bildirdi. Karitena'ya bağlı Landorda isimli karyede sakin olan Andoli Papa Yani, Balyabadra ve Kalavrita'da sakin olan 3 zimmîden 1150 yılından kalan alacağı

³⁷⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/81 a2.

³⁷⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/84 b4.

³⁷⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/85 b4.

vardı. Borçlu olan üç zımmî bir vekil tayin ettiler. Vekile, borçları olan 730 guruşu Yani'ye ulaştırması için teslim etti. Ancak Vekil kendisine teslim edilen emanet parayı sahibine teslim etmeyerek zimmetine geçirdi. Zımmîler tayin etmiş oldukları vekiliden Kadı Mahkemesi'nde şikayetçi oldu. Mahkeme, vekile, zimmetine geçirdiği parayı geri ödemesi için i'lam-ı şer'i vermesine rağmen henüz ödeme yapmadı ve bunun üstüne vekil kazadan firar etti. Dîvân-ı Hümâyün, vekilin görüldüğü yerde yakalanıp mahkemeye getirilmesi ve şer'le davanın görülüp zimmetinde olan paranın tamamının tahsil edilmesi için hükmü hümâyün verildi³⁷⁹.

Kendilerinden fazla akçe alınan reâyânın İstanbul'a şikayette bulunması ile ilgili hüküm, Mor Muhassılı Vezire ve Mora ceziresinde vâki' Mevlana --- Kadısı'na gönderildi. Mora ceziesi reâyâları merkeze şikayelerini sundular. Evâ'il Şevval 1159 (17-26 Ekim 1746) tarihindeki belgeye göre, Bunlar tekâlîf ve hususları için 115- yılında kazada bulunan muamelecî taifesinden ismi verilmeyen 3 kişiden borç aldılar. Fakat bu borcun faizi belli değildi. Alacaklılar ahaliden daha önce üç dört kere borçları karşılığında, tekessük ile para alınmasına rağmen ahalinin borcu bir türlü bitmek bilmemekteydi. Kendilerinden fazla para alındığını fark eden reâyâ, durumdan rahatsız olmuş ve çareyi İstanbul'a gitmekte buldu. Dîvân ise ahaliyi haklı bularak borçlarının tutarından fazla akçe alınmaması için emr-i şerid verdi³⁸⁰.

Ali ve Halil'in borç verdiği kişilerden haklarını tahsil edilmesi ile ilgili hüküm Evâ'il Zilhicce 1159 (15-24 Aralık 1746) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Gördös Kadısı'na gönderildi. Yenişehir Fenar kazası sakini El-hac Ali ve Mustafa *zîde kadruhu* arz-i hâllerini İstanbul'a sundular. Bunlar aynı kazada bulunan Abdi Bey ve Halil Bey'den 115- yılında temessük ile sabit 10.000 guruş alacak hakları varmış. Ayrıca borçlular birbirlerine kefil olmuş. El-hac Ali ve Mustafa alacakalarını defalarca istemelerine rağmen Abdi Bey ve Halil Bey türlü bahane uydurarak gadr ve taaddi eyleyerek ödememekten kaçındı. Bu konu için Sadrazam tarafından ismi verilmeyen biri tayin edildi. Davanın şer' ile görülüp Abdi Bey ve Halil Bey zimmetinde olan akçelerin eksiksiz tahsil edilmesi için hükmü hümâyün verildi³⁸¹.

Hüeyin'in verdiği borcu uzun süredir geri alamaması ile ilgili hüküm Evâsıt Muharrem 1160 (23 Ocak – 1 Şubat 1747) Mora Muhassılı Vezir Paşa'ya ve Mizistre Kadısı'na gönderildi. Haremeyn-i şerif evkafının hizmetkârlarından Hüseyin *zîde kadruhu*

³⁷⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/89 b1.

³⁸⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/94 b4.

³⁸¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/98 a3.

şikayette bulunmuş. Hüseyin'in, Mora ceziresinde sakin Karavani oğlu Dimitraki zimmetinde 115- yılından beri temessük ile sabit 3000 guruş alacak hakkı vardı. Borcunu istemesinin üstünden 4 yıl geçmiş ve Dimitraki hala bir ödemem yapmamış. Hüseyin bu konu ile ilgilenmesi için Ahmed'i vekil tayin etmiş. Ahmed Kadı Mahkemesi'ne şikayette bulunarak, Dimitraki'ye davacı oldu. Bu davada Dimitraki'nin haksız olduğu ve borcunu ödemesi gerektiği bildirilmiş. Ancak Kadı'nın vermiş olduğu karara Dimitraki itaat etmeyince Hüseyin bu sefer merkeze başvurdu. Dîvân ise, Kravani oğlu Dimitraki'nin Hüseyin'e olan borcunun tahsili için Mora Muhassılı Vezir Paşa'yı görevlendirildi. Ola ki borcunu ödemez ise emr-i şerif üzere mübaşir marifeti ile İstanbul'a getirilmesi istendi³⁸².

Angela ve Yorgaki'nin alacaklarının tahsil edilmesi ile ilgili hüküm Evâhir Muharem 1160 (2-11 Şubat 1747) tarihinde Mora Muhassılı Vezir Paşa'ya ve Kalavrit ile --- Kadılarına gönderildi. Angela ve Yorgaki isimli zimmîler İstanbul'a arz-i hâlleri için başvurdu. Bunların Kalavrita'nın Serdos karyesinde sakin olan Panayud Kanos ve oğulları İsnati ile Dimitri isimli zimmîlerden 115- yılında temessükle 1500 guruş alacak hakları vardı. Borcun 370 guruşunu almışlar ancak geriye kalan 1130 guruşu talep ettiklerinde ise ödemedikleri gibi borçlarını da inkar etmişler. Bu konu ile ilgili daha önceden Kadı Mahkemesi'ne gittiler. Görülen mahkeme sonucunda i'lam verilerek, borcun geri kalan kısmını Angela ve Yorgaki'nin Voyvodalarına teslim edilmesi hususunda karar verildi. Panayud ve oğulları mahkemenin kararına uymayarak ödemeleri gereken meblayı Voyvodaya teslim etmediler. Bu durumu merkeze taşıyan Angela ve Yorgaki'nin, davlarının mahallinde şer ile görülmesi ve alacaklarının tamamen tahsil edilmesi için emr-i şerfi gönderildi³⁸³.

Osman Sipahi'nin alcağı ile ilgili hüküm Evâhir Safer 1160 (4-12 Mart 1747) tarihli olup, Mora Muhassılı Vezire ve Balyabadra Kadısı'na gönderildi. Sipahi Osman südde-i saadete şikayete gitti. Osman, daha önce Balyabadra sakinlerinden Molla Hüseyin denilen kişiye temessükle 10.500 guruş borç verdiğini ve elindeki temessüke dayanarak parasını talep ettiğini bildirdi. Fakat Molla Hüseyin şirret-i sülük ve türlü bahaneler öne sürerek borcunu ödemedi. Osman'ın şikayet üzerine Dîvân, 10.500 guruşun tamamen tahsil edilmesi ve mahallinde bu işin şer'le çözülmesi için hükmü hümayun verdi³⁸⁴.

³⁸² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/100 b2.

³⁸³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/101 a1.

³⁸⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/104 a4.

Mora Muhassılı Vezir Ebubekir Paşa'nın borcu karşılığında kefillerden fazla para alması ile ilgili hüküm Evâhir Safer 1160 (4-12 Mart 1747) tarihinde, Mora Muhassılı Vezire, Kalavrita Kadılarına gönderildi. Kalavrita'nın Zaruhle karyesinden Papa Konomo, Terru karyesinden Donfiyaki ve Keriti karyesinden Angelu isimli zimmîler merkeze şikayetleri için gittiler. Kalavrita'nın Katonozim? karyesinde sakin olan Papa Monoluf veledi Papa Möscalu isimli zimmî Mora Muhassılı Vezir Ebubekir Paşa'ya 1100 guruş borcu vardı. Hükümde şikayetçi olan kişiler ise Papa Möscalu'nun borcu için kefilidir. Fakat Möscalu bulunduğu mahalden firar etti. Muhassıl Vezir Ebubekir Paşa kefillerden 1100 guruş talep ettiğinde ise kefiller bu duruma karşı çıkarak, Möscalu'nun, Muhassıla sadece 500 guruş borcu'nun kaldığını ve bundan fazlasını ödemeyeceklerini söylediler. Muhassıl ile kefiller anlaşamayınca Kadı Mahkemesi'ne gittikler. Kadı, kefillerin 1100 guruşu Muhassıl'a ödemeleri gerektiğini bildiren karar verdi. Bu karar ile fazladan para ödediklerini Dîvân'da anlatan kefiller haklı bulundu. Muhassıl'a fazladan ödedikleri paranın kendilerine iade edilmesi için hükmü hümâyün verildi³⁸⁵.

Uryan'a karşı borçluların ve kefilin komplo kurması ile ilgili hüküm Evâsıt Rebûlâhir 1160 (22 Nisan – 1 Mayıs 1747) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Kalavrita ve --- Kadılarına gönderildi. Balyabadra sakini Yorgaki veledi Uryan isimi zimmî arz-i hâlini merkeze götürdü. Uryan, Kalavritaya'nın Kerişti, Aya Dimitri, Yurtarpa? karyelerinde yaşayan isimleri verilmeyen dört kişiye, Palayon veledi Safrit'in kefaletiyle işlerini görmeleri için toplamda 2100 guruş borç verdi. Borçlu zimmîler ve kefilleri Safrit kendi aralarında anlaşarak bu borcu ödememe kararı aldı. Bunun üzerine Uryan borcunu tahsil etmek için Kadı Mahkemesi'ne başvurdu. Mahkemeden borcun tahsil edilmesi için taraflara hüccet-i şer'iyye verildi. Uryan'ın tekrardan borcunu talep etmesine rağmen buna taallül ve gard eyldiler. Bu işin Kalavrita'da çözülemeyeceğini anlayan Uryan davasına uygun fetvayı şerife alarak Dîvân'a başvurdu. Dîvân, Uryan'ın davasının fetvasına uygun olarak şer'le kendi mahallinde görülmesi ve Uryan'a karşı muhalefet edilmemesi için emr-i şerif verdi³⁸⁶.

Kirko'a borcu olan ve vefat eden Yorgaki'nin mirasından borcunun tahsil edilmesi ile ilgili hüküm Evâsıt Rebûlâhir 1160 (22 Nisan – 1 Mayıs 1747) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Kalamata, --- Kadılarına gönderildi. İstanbul esir pazarından, sarraf Kirkor isimli zimmî şikayete gitti. Kirkor, Mora'da sakin olan Tercüman Yorgaki isimli zimmîye işlerini

³⁸⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/104 b3.

³⁸⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/108 a3.

görmesi için 7000 guruş borç vermiş. Yorgaki bir süre sonra 3000 gönderdi. Kirkor, Yorgaki'nin geriye kalan 4000 guruşu ödememek için bahaneler uydurduğu bildirdi. Daha sonra Yorgaki vefat etmiş ve ardında bıraktığı mülkler ile nakit para ortağı olan Yanaki tarafından sahiplenildi. Kirkor bu durumu öğrenmiş ve Yorgaki'de kalan 4000 guruşunu, Yorgaki'nin mirasındaki nakitten almak için Dîvân'a başvurdu. Bu bağlamda Dîvân tarafından atanan bir mübaşir vasıtasıyla, Yanaki zimmetinde olan mallardan Kirkorun hakkı olan 4000 guruşun tahsil edeceğini bildiren bir emr-i eşrif verildi³⁸⁷.

Benizlorse'nin? bir çok kişide bulunan alacağıının tahsili ile ilgili hüküm Evâhir Rebülâhir 1160 (2-10 Mayıs 1747) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Mizistre ve --- Kadılarına gönderildi. Benizlorse? isimli zimmî südde-i saadete şikayettini gönderdi. Bunun, Ali Bölük Başı, İsmail, Mehmed, Ali ve Ali Sipahi'nin oğlu Manuli ve bazı kişilerin her birinden temessük ile alacağı vardı. Benizlorse? borcunu talep ettiği halde alamadı ve bu kişilerden Kadı Mahkemesi'nde şikayetçi oldu. Ancak bazı kötü kimseler bu davaya karışarak Benizlorse'nin? hakkını almasına mani oldular. Daha sonra Benizlorse? bahsedilen meblağı tahsil etmesi için oğlu Bulodoron'u vekil tayin etmiş. Dîvân-ı Hümâyun'dan Bonizlorse'ni? alacaklı olduğu olan kişilerden borçların tahsil edilmesi ve hiç kimsenin bu karara muhalefet etmemesini bildiren bir hükmü hümâyun çıktı³⁸⁸.

Beldelko? veledi Zafırkan'dan alacaklı olan üç kişinin toplu halde tahsilat için şikayette bulunması ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Veizre, Balyabadra ve --- Kadılarına gönderilmiş. Balyabadra'nın Terroz karyesinin Balatne? mahallesinde sakin Papa İsitmarek, Panayud, Sadrokiko isimli zimmîler arz-i hâllerini İstanbul'a getirdiler. Evâsıt Cemâziyelevvel 1160 (21-30 Mayıs 1747) tarihli hüküme göre, bu zimmîlerin Balyabadra'nın Husur karyesinde Beldelko? veledi Zafırkan'dan 125 guruş alacak hakları vardı. Daha önce bu meblağı talep ettiler ve alamayınca Kadı'ya başvurdular. Mahkemeye çağırılan Zafırkan borcunu ödemeyi kabul etti ve mahkeme, taraflara hüccet verdi. Fakat malum borcu ödememek için çeşitli bahaneler uydurmuş ve mahkemeden verilen hüccete aykırı davrandı. Dîvân'dan ise, daha önceki verilen karar doğrultusunda hüccete uyulmasını ve Zafırkan'ın her kime borcu var ise eksiksiz tahsil edilmesi ve bu davanın mahallinde şer'le görülmesi için hükmü hümâyun verildi³⁸⁹.

³⁸⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/108 a4.

³⁸⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/108 b3.

³⁸⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/108 a2.

Kefali Dimitri'den alacaklı olan kişilerin şikayeti ile ilgili hüküm Evâ'il Recep 1160 (9-18 Temmuz 1747) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Kalavrita ve --- Kadılarına gönderildi. Kalavrita'nın Zaruhle karyesinden İnagoşi? Papa Astaki, İstan arz-i hâllerini İstanbul'a sundu. Şikayetçilerin her birinin, Zaruhle karyesinde sakin Kefali Dimitri'den alacağı vardı. Dimitri'den daha önce Kadı huzurunda haklarını istemişler ve borcun ödenmesi için hesap görüldü. Ancak Dimitri mahkemedeki karara uymayarak borcunu ödemekten kaçındı. Alacaklıların Dîvân'a başvurusu sonucunda, görülen muhasebe üzerine, Dimitri'de olan haklarının tamamen alınması ve buna hiç kimsenin muhalefet etmemesi söylendi. İhkak-ı hak olunması için hükmü hümâyun verilip davanın mahallinde şer' ile görülmesi istendi³⁹⁰.

Anastas'in kardeşine ait borçtan sorurumlu tutulması ile ilgili hüküm Evâsıt Şevval 1160 (16-25 Ekim 1747) tarihli olup, Mora Muhassılı Vezire, Moton, --- ve --- Kadılarına gönderildi. Moton kazasına tabi Varoş karyesinin reâyâsından Anastas isimli zımmî südde-i saadete arz-i hâlini götürdü. Bu hiç kimseye borcu ve kefaleti bulunmayan, kendi halinde yaşayan birisiydi. Aynı karyede sakin olan Mahmud ve Beşir isimli kişiler kötü kişiler olarak tanınmaktalardı. Mahmud ve Beşir'in, Anastas'ın başka bir diyarda yaşayan kardeşi Kostantin'den 200-300 guruş alacağı vardı. Anastas'a sen kefilisin deyerek, kardeşinin borcunu ondan talep etmekle kalmayarak, taaddi ve rencidede bulundular. Mahmud ve Beşir'in zorbalıklarının nihayeti olmadığından Anastas İstanbul'a vardı. Dîvan kötü kişilerin Anastas'ı rahat etmemelerini için uyardı. Ayrıca rahatsızlık vermeye devam ederler ise durumun tekrardan bildirilmesi için emr-i şerif verildi³⁹¹.

İlya'ya borcu olan Patrik'in borcunu ödememesi ile ilgili hüküm Evâ'il Muharrem 1161 (2-11 Ocak 1748) tarihli olup, Mora Muhassılı Vezire ve Balyabadra Kadısı'na gönderildi. Yenişehir Fenar'da sakin olan sarraf taifesinden İlya isimli Yahudi südde-i saadete arz-i hâl etti. İlya'nın Balyabadra Patrik'i ne 115- yılından temessük ile 3650 guruş alacak hakkı vardı. İlya, aralarında sözlü olarak yaptıkları anlaşmaya göre Patrik borcu geri öderken faiz babında her 100 guruşa 5 guruş vermeyi kabul ettiğini bildirdi. Daha sonra İlya alacağını talep ettiğinde Patrik borcunu vermemek için muhalefet ve gadrı külli eyledi. İstanbul'da ise, bu davanın mahallinde şer'le görülerek İlya'nın alacağının tahsil edilmesi için emr-i şerif verdi³⁹².

³⁹⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/113 a2.

³⁹¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/116 b2.

³⁹² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/121 a1.

Petro'nun satmış olduğu ipeğin parasını alamaması ile ilgili hüküm Evâhir Muharrem 1161 (22-31 Ocak 1748) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Kalavrita ve --- Kadılarına gönderildi. Kalavrita kazasına tabi Bofimi karyesinde ikamet eden Papa Panayoti veledi Petro isimli zımmî südde-i saadete arz-i hâlini sundu. Daha önceleri Bezirgan taifesinden Tudori Likazye isimli zımmîye 109 vukiyye (320 dirhem) ipeğin her vukiyyesi 6 guruş 25 pare olmak üzere toplamda 727 guruşa satmış. Petro daha sonra ipeğin bedeli ettiğinde ise Bezirgan türlü bahane ve illet ile borcunu ödemeyi ötelemiş. Bu durumu çözmek için Petro önce Kadı Mahkemesi'ne başvurarak Bezirgan'dan davacı oldu. Mahkemeye çağrılan Bezirgan borcu ödeyeceğini söyledi ancak daha önce olduğu gibi yine ayak oyunları ile borcunu ödemedi ve bulunduğu kazadan firar etti. Petro, Bezirgan'ın başka kazalardan gelip geçtiğini öğrendi ve İstanbul'a şikayetini bildirmeye gitti. Dîvân-ı Hümâyün ise, Bezirgan'ın görüldüğü yerde yakalanmasını ve şer'le yargılanıp Petro'ya olan bocunun tahsil edilmesi için emr-i şerif gönderdi³⁹³.

Dört kişi daha vermiş oldukları bocun tahsil edememeleri ile ilgili hüküm Evâhir Muharrem 1161 (22-31 Ocak 1748) tarihli olup, Mora Muhassılı Vezire, Kalavrita ve --- Kadılarına gönderildi. Kalavrita kazasına tabi Botahbiye? karyesinden Papa Panayot, Yani Yolidir?, Peterbanli Kaulu?, Bavi Furhit isimli zımmîler südde-i saadete arz-i hâllerini gönderdi. Papa Panayot'un Botahbiye? karyesinden Panaki veledi Papa Hantrelu isimli zımmî zimmetinde 115-- yılından 500 guruşa denk gelen nakit ve eşyası bulunmaktaydı. Bu alacak Papa Panayot'un şahsi alacağıdır. Beraber şikayete gittiği diğer kişiler ile birlikte ise aynı karye sakinlerinden Yanaki Papa Seralu isimli zımmîde 83 guruş alacak hakları vardı. Şikayete gelenler alacaklarını talep ettiklerinde ise borçlular şer'e aykırı davranıp gadrı külli eylediler. Kadı Mahkemesi'ne gidildiğinde ise, Panaki veledi Papa Hantrelu ve Yanaki Papa Seralu'ya borçlarını ödemeleri için Kadı tarafından hüccet-i şer'iyye verilmesine rağmen hüccete aykırı davranarak her hangi bir ödeme yapmadılar. Merkezden ise, bu davanın mahallinde şer' ile hüccetleri mucibince görülüp, Panaki veledi Papa Hantrelu ve Yanaki Papa Seralu zimmetlerinde olan paranın tahsil edilmesi için emr-i şerfi verildi³⁹⁴.

Ahali kendilerinden zorla para alan kişiyi şikayete gitmesi ile ilgili hüküm Evâhir Muharrem 1161 (21-31 Ocak 1748) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Kalavrita ve --- Kadılarına gönderildi. Kalavrita kazasının zımmî ahali şikayete gittiler. Bunlar kendi

³⁹³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/121 a6.

³⁹⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/122 b1.

hallerinde yaşamakta ve hiç kimseye bir zararları yokmuş. Kaza sakinlerinden Papa Mino isimli zımmî kendi halinde olmayıp kötü kişi olarak bilinmekteydi. Papa Mino'nun ahaliye karşı kötü davranışından dolayı daha önce Mora Muhassılı Bekir Paşa'nın Kethüdası tarafından Tripoliçe'ye götürülüp habs edildi. Cezası bittikten sonra akıllanmamış ve Kalavrita ahlisinden zorla 4500 guruş gasp etti. Ahali ile Papa Mino murafaa-i şer' oldular ve Mino'nun gasp ettiği parayı ahaliye ödemesi için hüccet-i şerif verildi. Fakat hüccete uymadığından dolayı ahali merkeze şikayete bulundu. Buna göre Papa Mino'nun aldığı paranın tahsil edilerek ahaliye verilmesi ve davanın mahallinde şer'le görülmesi için emr-i şerif verildi³⁹⁵.

Yorgaki'nin vergilerini ödemeleri için borç verdiği bazı zımmî reâyâdan alacağını tahsil edememesi ile ilgili hüküm Evâsıt Safer 1161 (11-0 Şubat 1748) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Benefşe, --- Kadılarına gönderildi. Benefşe kazasında sakin olan Yorgaki isimli zımmî şikayete gitmiş. Benefşe'de bulunan Vertam? karyesinden malûm'ül-esami zımmî reâyâ üzerlerine düşen cizye ve sair tekâlîfi ödemekte güçlük çektiğinde dolayı Yorgi, 115- senesinde tekâlîfin ödenmesi için reâyâyâ temessük ile 3000 guruş borç verdi. Daha sonra temessük mucibince borcunu talep etti. Fakat reâyâ kendi aralarında anlaşıp türlü bahane ve illet ile borçunu ödemedi. Yorgi bu durum karşısında elinde bulunan temssük ile merkeze başvurdu. İstanbul ise, temessüke göre davanın mahallide şer'le görülüp, zımmîlerin Yorgi'ye olan borçlarını eksiksiz ödemeleri için hükmü hümâyun gönderdi³⁹⁶.

Ahaliden borcuna karşı yüksek faiz istenmesi ile ilgili hüküm Evâhir Safer 1161 (21-29 Şubat 1748) tarihli olup, Mora Muhassılı Vezire ve Anabolu Kadısı'na gönderildi. Anabolu kazasında memlahayı Sermiş mukataasındna ve tuzların ihrac hizmetinden sorumlu Kazir, Dardi, Karind, --- ve --- karyelerinin ahalileri merkeze şikayete gittiler. Bunlar Anaboluda sakin olan Yahudi Yasuf'dan 2000 guruş borç aldı ve 2,5 yıl içinde ödemek üzere anlaşdılar. Fakat bu borcun faizini daha önceden aralarında anlaşarak belirlememelerine rağmen Yasuf faiz olarak 25 kese akçe almak istediğini belirtti. İstemiş olduğu faiz miktarı ahaliyi maddi açıdan zor durumda bıraktığı için ahali bu mikatarın çok olduğuna dair fetvayı şerfie alarak İstanbul'a başvurdu. Dîvân'da görülen bu dava için fetvayı şerif dikkate alındı. Ahalinin borç meselesinin mahallinde şer'le görülmesi ve ödeme günleri geldiğinde ise sadece 2000 guruş dışında başka para vermemeleri için emr-i şerif verildi³⁹⁷.

³⁹⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/122 b2.

³⁹⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/123 a2.

³⁹⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/123 a3.

Yorgaki'nin ahaliye verdiği borcu geri alamaması ile ilgili hüküm Evâhir Safer 1161(21-29 Şubat 1748) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Benefşe ve --- Kadılarına gönderildi. Benefşe kazasında sakin olan Yorgaki isimli zımmî südde-i saadete şikayete gitti. Benefşe kazasına tabi İbra? karyesi ahalisi paraları olmadığı için üzerlerine düşen cizye ve sair tekalifi ödeyemediler. Devlete olan vergi borçlarını ödemek için 115- yılında Yorgaki'den temessük ile bir miktar borç aldılar. Yorgaki alacak hakkını karye ahalisinden talep ettiğinde ise kanunan aykırı davranarak borçlarını ödemekten kaçındılar. Dîvân ise, davanın termessük mucibinle mahalliden şer'le görülüp, ahaliden borcun tamamının tasil edilmesi için emr-i şerif gönderdi³⁹⁸.

Fred'in satmış olduğu mülkün parasını alamaması ile ilgili hüküm Evâsıt Rebûlevvel 1161 (11-20 Mart 1748) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Karitena ile --- Kadılarına gönderildi. Sarraf taifesinde Papas oğlu Fred isimli zımmî şikayet için südde-i saadete vardı. Fred daha önce Tanaş oğlu Dimitri ve Metfolarsi isimli zımmîlerden taksit ile 2300 guruşa iki bab çiftlik satın almış. Aldığı mülkün parasını tamamen ödedikten sonra Karitena'da sakin olan başka birine sattı. Bu satışa Andoni ve Yani isimli zımmîler kefil oldu. Ancak parasını alması gereken süreden 6 ay geçmesine rağmen ne çiftliği satmış olduğu kişi ne de kefiller herhangi bir ödeme yapmadığı için şikayetçi oldu. Ayrıca bu alacağı ile ilgilenmesi için de ismi verilmeyen bir kişiyi de vekil tayin ettiğini belirtti. Dîvân, bu davanın mahallinde Çavuş marifetiyle şer'le görülmesi ve Fred'in hakkının tamamen tahsil edilmesi için emr-i şerif gönderdi³⁹⁹.

El-hac Mahmud'un vermiş olduğu borcu geri alamaması ile ilgili hüküm Evâ'il Rebûlâhir 1161 (31 Mart – 9 Nisan 1748) tarihinde Mora Muhassılı Vezir Paşa'ya ve Mevlana Anabolu Kadısı'na gönderildi. Dergâh-ı mualla kapıcı başlarından ve Hassa Silahşörlülerinden El-hac Mahmud *dame mecduhu* merkeze arz-i hâlini götürdü. Bunun Anabolu'da Ali Efendi Zade ve Ahmed'de 115- yılından kalma 500 guruş alacağı vardı. Fakat borçlarını uzun süredir ödemediler. İstanbul bu davanın mahallinde şer'le görülmesi ve El-hac Mahmud'un alacağının Ali Efendi Zade ve Ahmed'den tahsil edilmesi için hükmü hümâyun verdi⁴⁰⁰.

³⁹⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/123 a4.

³⁹⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/123 b6.

⁴⁰⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/124 a5.

İsmail ve Ebubekir'e borcu olan birçok kişinin ödeme yapmaması ile ilgili hüküm Evâ'il Cemâziyelevvel 1161 (9 Nisan – 8 Mayıs 1748) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Mizistre Kadısı'na gönderildi. İsmail ve Ebubekir isimli kişiler İstanbul'a şikayete gittiler. Mizistre'nin Harabas karyesinden Papa Tapanış, Dimitri, Kostantin, Bimatri ve Ayakenus isimli zimmîler birbirlerine kefil olarak 1158 yılında İsmail ve Ebubekir'den toplamda 400 guruş borç aldı. Yine aynı kazanın Kolna? karyesinde reâyâlarından Etridba? Hatari?, Nikola, Ayustol, Papa Anglesentori? Veledi Hatari, Yuviko isimli zimmîler de birbirlerine kefil olmuş ve İsmail ve Ebubekir'den 1158 yılında temessük ile 200 guruş borçlandı. İsmail ve Ebubekir'e borcu olanlar bununla sınırlı kalmayıp Mizitre'nin Natayine karyesinden Hurci, Papa Yorgi, Papa Kostantin, Ceşi, Tuhurba, İstariki? Angelosi, Batasmahi Veterimo isimli zimmîler de birbirlerine kefil oldu ve 1159 yılında 964 guruş borç aldı. İsmail ve Ebubekir yukarıda ismi geçen kişilerde bulunan alacaklarını talep ettiklerinde, borçlular ödeme yapmamak için çeşitli mazeretler uydurdu. Dîvân-ı Hümâyun ise İsmail ve Ebubekir'in ellerinde bulunan temessüke göre alacaklarının tahsil edilmesi ve bu konunun mahallinde şer'le görülerek çözülmesi için emr-i şerif gönderdi⁴⁰¹.

Penalub veledi Kermiz borç verdiği kişilerden hakkını geri alamaması ile ilgili hüküm Evâsıt Cemâziyelevvel 1161 (9-18 Mayıs 1748) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Benefşe ve --- Kadılarına gönderildi. Benefşe'de sakin Penalub veledi Kermiz İstanbul'a arz-i hâlini sundu. Bunun Benefşe kalesinin Yerli Topçu Kethüdâsı Mehmed ve aynı kazada ismi verilmeyen beş kişiden 115- yılından muamele-i şer'le belli bir miktar alacağı bulunmaktaydı. Bu alacak 10'a 11,5 faiz üzerinden anlaşılmış ve temessük ile resmileştirilmiş. Bu borç paranın günü geldiği zaman Mehmed ve diğer beş kişiden defalarca istemesine rağmen borçlular gereken ödemeyi yapmadı. Kermiz bulunduğu mahalde çözemediği olayı merkeze bildirirken, davasına uygun almış olduğu fetvayı şerifeyi de ibraz etti. Davasının mahallinde fetvası ve temessükü mucibince şer'le görülüp, alacağının borçlulardan tahsil edilmesi için emr-i şerif verildi⁴⁰².

Borcun vekil vasıtası ile tahsil edilmesi ile ilgili hüküm Evâhir Şaban 1161 (16-24 Ağustos 1748) tarihli olup, Mora Muhassılı Vezire, Anabolu ve --- Kadılarına gönderildi. Sarraf taifesinden ve İstanbul'da keçeciler hanında sakin Arukun isimli zimmî şikayetini Dîvân'a sundu. Bunun, Anabolu sakini Ahmed Ağa denilen kişide 6 senden beri temessük ile

⁴⁰¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/125 a5.

⁴⁰² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/126 a3.

sabit 740 guruş alacak hakkı vardı. Arukun yaklaşık 6 yıldır Anabolu'ya gitmediğinden dolayı alacağını tahsil etmesi için Ömer Ağa isimli kişiyi vekil tayin etti. Fakat vekil borcu talep ettiğinde ise Ahmed Ağa ödemek için muhalefette bulunmaya devam etti. Ömer Ağa ile Ahmed Ağa mahallinde murafaa-i şer' olmdü; Ahmed Ağa daha önce bu borç için vekil olarak atanan Abdi isimli birine tüm borcu ödediğini söyledi. Borç temessükleri Ömer Ağa'nın elinde olduğundan Ahmed Ağa'nın onu kandırmaya çalıştığı anlaşıldı. Dîvân-ı Hümâyün, Mora Muhassılı Vezir'in bu davayı şer'le görmesi ve Ömer'in elinde buluna iki kıta borç temessükü mucibince Ahmed Ağa'nın zimmetinde sabit olan hakkın tamamen tahsil etmesini için hükmü hümâyün gönderdi⁴⁰³.

Haksız yere borç çıkarılması ile ilgili hüküm Evâhir Şevval 1161 (14-22 Ekim 1748) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Anabolu ve --- Kadılarına gönderildi. Ömer bin Yusuf şikayete gitti. Yusuf'un babası Ömer önceleri Rum taifesinden iken daha sonra İslam dinine geçerek ihtida etmiş. Ömer Anabolu'da sakin olup kendi halinde yaşamaktaydı. Bir şahsa veya devlete ait her hangi bir borcu bulunmamaktaydı. Ancak Gördüs kazasında mültezim olan Fezzan oğlu Hüseyin Beşe, Ömer'den alacağı olduğunu iddia ederek musallat oldu. Bu konuyu çözmek için murafaa-i şer' olduklarında ise bu iddianın asılsız olduğu ortaya çıktı ve taraflara hüccet-i şer'iyye verildi. Fezzan oğlu Hüseyin Beşe daha önce verilen hüccete uymayarak celb-i mal sevdasıyla Ömer'i rahatsız etmeye devam etti. Yaşanan bu olumsuzluktan kurtulmak için Ömer'in oğlu Yusuf fetvayı şerife alarak İstanbul'a gitti. Dîvân Ömer'in fetvası ile babasının hücceti şer'isine göre davalarının mahallinde şer'le görülmesi ve Fezzan oğlu Hüseyin Beşe'nin kötü niyetinin engellenmesi için hükmü hümâyün gönderdi⁴⁰⁴.

Kefillik sonucu ödediği borcun asıl sahibinden tasil edilmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire Evâhir Şevval 1161(14-22 Ekim 1748) tarihinde Gördüs ve --- Kadılarına gönderildi. Kıdvet'ül-emasil vel-akran seyid Hacı Ahmed *zîde kadruhu* sütte-i saadete arz-i hâlini getirdi. Bunun Atina'da sakin akrabası Hamza zade Hacı Ali 1158 yılında işleri için, İstanbul'da bazı sarraflar ve kişilerden 9147 guruş borç aldı. Hacı Ahmed akrabasının borcuna karşılık kefil oldu. Ancak Hacı Ali almış olduğu borcu ödemeyince kefil olan Hacı Ahmed 3 yıl içinde ödedi. Kefaletinden dolayı ödemiş olduğu bu borcun asıl sahibi olan akrabası Hamza zade Hacı Ali'den talep etti. Ancak Hamza zade Hacı Ali türlü bahane ile ödemedi.

⁴⁰³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/131 b3.

⁴⁰⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/133 a2.

Hacı Ahmed, bu borcu ödemek için çeşitli eşyalarını sattığını ve bir vekil tayin ettiğini bildirdi. Dîvân Hamza zade Hacı Ali'nin bulundu mahalde yakalanarak şer'le davanın görülmesi ve mübaşir marifetiyle Hacı Ahmed'in hakkının tahsil edilerek vekiline verilmesi için hükmü hümâyun gönderildi. Ayrıca Hamza zade Hacı Ali bu emre uymaz ve borcunu ödemede zorluk çıkarırsa, derhal İstanbul'a getirilmesi için ba-fermâ-ı âlî-şân verildi⁴⁰⁵.

Faizi önceden belirlenmemiş borcun ödenmesinde yaşanan problem ile ilgili hüküm, Evâhir Muharrem 1162 (11-20 Ocak 1749) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Treboliçe ve -- - Kadılarına gönderilmiştir. Şikayete gelen, Treboliçe sakini Yani Basatavivlo isimli zimmî, yine Treboliçe'de sakin olan, ismi hükümde yazılmamış 3 zimmîden borç para almıştır. Fakat bu borcun faizini kendi aralarında belirlenmemiştir ve ödeme günü geldiğinde ise alacaklılar faizi borcun iki katı olarak belirlediğini bildirmiştir. Yani Basatavivlo bu durumu ilk önce Kadı Mahkamesinde çözüme kavuşturmuştur ancak alacaklılar uslanmayıp isteklerinde ısrarcı olmuştur. Yani Basatavivlo, son olarak İstanbul'a başvurdu buna göre, davanın mahallinde görülmesi ve Yani Basatavivlo'nun borç olarak aldığı miktar ne ise geriye o meblağ kadar ödeme yapması için emr-i şerif verilmiştir⁴⁰⁶.

3.1.13. Mora'daki Asayiş ile İlgili Meseleler

Matuni ve Kalavrita ahlisine musallat olan bir grup kötü kişiler ile ilgili hüküm Evâhir Recep 1156 (10-19 Eylül 1743) tarihinde Mora Muassılı Vezire ve Kalavrita Kadısı'na gönderildi. Kalavrita kazasına bağlı Potamiya karyesinden Papa Matuni? Südde-i saadete arz-i hâlini sundu. Yine Kalavrita kazasının Zaruhle karyesinde sakin olan Papa Fotamu, Fotamu'nun kardeşi Papa Nikol ve arkadaşı Kosta ile yanına 30-40 kadar atlı kişiden oluşan bir çete kurarak savaş aletleri ile fenalık ve zulüm yapmaktaydı. Bu kötü kişiler Kadı, Voyvoda ve Subaşı'yı dahi yanlarına aldılar. Reâyâyâya çeşitli kötülüklerde bulunmaktalar ve yaptıklarının bir nihayet yoktu. Daha sonra bunlar Papa Matuni'nin dükânını basıp mülklerine musallat oldular. Ayrıca Matuni'nin ziraat yaptığı tarlası ve zeytinliğinin etrafına keşiş ve rahipleri yerleştirerek malına zarar verdiler. Kötü kişiler, Matuni'ye ait olan tarlayı sanki kendi mülkleriymiş gibi kullanarak, istedikleri kişileri buraya yerleştirmekte ve tarlayı harap

⁴⁰⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/133 a3.

⁴⁰⁶ BOA A.DVNS.AHK.MR.d 4/135 b6.

ettiler. Dîvân-ı Hümâyün, bu durum üzerine bölgeye mübaşir atayıp kötü kişilerin yakalanması ve şer'le yargılanması için emr-i şerif gönderdi⁴⁰⁷

Hüseyin kendisini mahkemede yaralayanlardan hakkını alamaması ile ilgili hüküm Evâhir Muharrem 1158 (23 Şubat – 4 Mart 1745) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Gördüs ve --- Kadılarına gönderildi. Hüseyin isimli kişi südde-i saadete gelerek şikayetini dile getirdi. Hüseyin, Gördüs Müftüsü Zade Mustafa Efendi hizmetindeydi. Bu sırada on altı bölüğün neferi olan Yeniçeri Ahmed, Yusuf ve Osman isimli kişiler Derviş Efendi oğlu Abdullah Beğ Kedhüdâsı El-hac İbrahim denilen kişiye dayanarak Müftü Zade Mustafa Efendi'yi öldürmek için mahkemeyi bastılar. Bu sırada mahkemede bulunan Hüseyin kılıç ile sekiz yerinden ve sol kolundan yaralandı. Yaşanan bu durum üzerine Yeniçeriler ve Hüseyin murafaa-i şer oldu. Bu Mahmekeden çıkan sonuca göre belli bir miktar para cezasına çarptırıldılar. Ancak bu sırada Yeniçeriler davanın zaman aşımına uğraması için Gördüs'ten kaçtılar. Hüseyin, Yeniçerilerin bu niyeti üzerine fetvayı şerife alarak İstanbul'a gitti. Dîvân'da görülen davasının sonucunda, Yeniçerilerden hakkını alması ve davasının mahallinde şer'le çözülmesi için hükmü hümâyün verildi⁴⁰⁸.

Ahalinin zorla kürekçi yapılması ile ilgili hüküm Evâsıt Safer 1160 (22 Şubat – 3 Mart 1747) tarihinde Mora Muhassılı Vezir Mustafa Paşa'ya, Koron ve Benefşe Kadılarına gönderildi. Kıdvetü'l emasil ve'l akran El-hac Hüseyin *zîde kadruhu* şikayetye bulundu. Kıbrıs Valisi olan Vezir Abdulah Paşa'nın Mora'daki Benefşe mukataası hala ber-vech-i mâlikâne olarak tasarrufundaydı. Koron'da salyaneyle firkateyn kaptanı olan Süleyman Kaptan 115-yılında 20 neferden fazla adamı ile Benefşe kazası iskelesine yanaşarak, mukataa reyasından ve sahildeki Atika karyesinin ahalisinden zorla adam toplayıp firkateynine kürekçi yapmaktaydı. Bir yıl boyunca bu adamları çalıştırdıktan sonra, bir akçe bile vermeden hatta zorla bu kürekçilerin paralarını ellerinden aldı. Süleyman Kaptan, reâyâyı perişan ederken aynı zamanda mukataa malının noksan olmasına sebep olmaktaydı. Dîvân, bu şikayet üzerine Süleyman Kaptan'ın haksız yere aldığı paraları geri ödemesi ve reâyâ üzerinde taaddi ve rencidesini men' ve def olunması için emr-i şerfi verildi⁴⁰⁹.

Dimitri veledi Molu ahaliyi rahatsız etmesi ile ilgili hüküm Evâ'il Şaban 1161 (24 Temmuz – 5 Ağustos 1748) tarihinde Mora Muhassılı, Karitena ve --- Kadılarına gönderildi.

⁴⁰⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/29 a4.

⁴⁰⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/53 a1.

⁴⁰⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/103 a2.

Karitena'nın Vedunye karyesinin ahalisi şikayette bulundular. Karitena'dan Dimitri veledi Molu denilen kişi Vedunye karyesinin ahalisini rahatsız ederek cebren paralarını almış. Ahali kazadaki bazı örf taifesinden olan kişilerden yardım istedi. Ancak herhangi bir sonuç alamadıkları için merkeze başvurdular. İstanbul bu şikayet üzerine ahalinin davasının mahallinde şer'le görülerek, Dimitri veledi Molu'nun yaptığı kötülüklerin engellenmesi için hükmü hümayun verdi⁴¹⁰. *Matuni ve Kalavrita ahlisine musallat olan bir grup kötü kişiler ile ilgili hüküm* Evâhir Recep 1156 (10-19 Eylül 1743) tarihinde Mora Muassılı Vezire ve Kalavrita Kadısı'na gönderildi. Kalavrita kazasına bağlı Potamiya karyesinden Papa Matuni? Südde-i saadete arz-i hâlini sundu. Yine Kalavrita kazasının Zaruhle karyesinde sakin olan Papa Fotamu, Fotamu'nun kardeşi Papa Nikol ve arkadaşı Kosta ile yanına 30-40 kadar atlı kişiden oluşan bir çete kurarak savaş aletleri ile fenalık ve zulüm yapmaktaydı. Bu kötü kişiler Kadı, Voyvoda ve Subaşı'yı dahi yanlarına aldılar. Reâyâyâ çeşitli kötülüklerde bulunmaktalar ve yaptıklarının bir nihayet yoktu. Daha sonra bunlar Papa Matuni'nin dükânını basıp mülklerine musallat oldular. Ayrıca Matuni'nin ziraat yaptığı tarlası ve zeytinliğinin etrafına keşiş ve rahipleri yerleştirerek malına zarar verdiler. Kötü kişiler, Matuni'ye ait olan tarlayı sanki kendi mülkleriymiş gibi kullanarak, istedikleri kişileri buraya yerleştirmekte ve tarlayı harap ettiler. Dîvân-ı Hümayun, bu durum üzerine bölgeye mübaşir atayıp kötü kişilerin yakalanması ve şer'le yargılanması için emr-i şerif gönderdi⁴¹¹

Hüseyin kendisini mahkemede yaralayanlardan hakkını alamaması ile ilgili hüküm Evâhir Muharrem 1158 (23 Şubat – 4 Mart 1745) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Gördüs ve --- Kadılarına gönderildi. Hüseyin isimli kişi südde-i saadete gelerek şikayetini dile getirdi. Hüseyin, Gördüs Müftüsü Zade Mustafa Efendi hizmetindeydi. Bu sırada on altı bölüğün neferi olan Yeniçeri Ahmed, Yusuf ve Osman isimli kişiler Derviş Efendi oğlu Abdullah Beğ Kedhüdâsı El-hac İbrahim denilen kişiye dayanarak Müftü Zade Mustafa Efendi'yi öldürmek için mahkemeyi bastılar. Bu sırada mahkemede bulunan Hüseyin kılıç ile sekiz yerinden ve sol kolundan yaralandı. Yaşanan bu durum üzerine Yeniçeriler ve Hüseyin murafaa-i şer oldu. Bu Mahmekeden çıkan sonuca göre belli bir miktar para cezasına çarptırıldılar. Ancak bu sırada Yeniçeriler davanın zaman aşımına uğraması için Gördüs'ten kaçtılar. Hüseyin, Yeneçerilerin bu niyeti üzerine fetvayı şerife alarak İstanbul'a gitti. Dîvân'da görülen

⁴¹⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/130 a5.

⁴¹¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/29 a4.

davasının sonucunda, Yeniçerilerden hakkını alması ve davasının mahallinde şer'le çözülmesi için hükmü hümayun verildi⁴¹².

Ahalinin zorla kürekçi yapılması ile ilgili hüküm Evâsıt Safer 1160 (22 Şubat – 3 Mart 1747) tarihinde Mora Muhassılı Vezir Mustafa Paşa'ya, Koron ve Benefşe Kadılarına gönderildi. Kıdvetü'l emasil ve'l akran El-hac Hüseyin *zide kadruhu* şikayete bulundu. Kıbrıs Valisi olan Vezir Abdulah Paşa'nın Mora'daki Benefşe mukataası hala ber-vech-i mâlikâne olarak tasarrufundaydı. Koron'da salyaneyle firkateyn kaptanı olan Süleyman Kaptan 115-yılında 20 neferden fazla adamı ile Benefşe kazası iskelesine yanaşarak, mukataa reyasından ve sahildeki Atika karyesinin ahalisinden zorla adam toplayıp firkateynine kürekçi yapmaktaydı. Bir yıl boyunca bu adamları çalıştırdıktan sonra, bir akçe bile vermeden hatta zorla bu kürekçilerin paralarını ellerinden aldı. Süleyman Kaptan, reâyâyı perişan ederken aynı zamanda mukataa malının noksan olmasına sebep olmaktaydı. Dîvân, bu şikayet üzerine Süleyman Kaptan'ın haksız yere aldığı paraları geri ödemesi ve reâyâ üzerinde taaddi ve rencidesini men' ve def olunması için emr-i şerfi verildi⁴¹³.

Dimitri veledi Molu ahaliyi rahatsız etmesi ile ilgili hüküm Evâ'il Şaban 1161 (24 Temmuz – 5 Ağustos 1748) tarihinde Mora Muhassılı, Karitena ve --- Kadılarına gönderildi. Karitena'nın Vedunye karyesinin ahalisi şikayette bulundular. Karitena'dan Dimitri veledi Molu denilen kişi Vedunye karyesinin ahalisini rahatsız ederek cebren paralarını almış. Ahali kazadaki bazı örf taifesinden olan kişilerden yardım istedi. Ancak herhangi bir sonuç alamadıkları için merkeze başvurdular. İstanbul bu şikayet üzerine ahalinin davasının mahallinde şer'le görülerek, Dimitri veledi Molu'nun yaptı kötülüklerin engelenmesi için hükmü hümayun verdi⁴¹⁴.

Subaşı'nın katledilmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Arkadya ile ismi yazılmamış bir Kadılığa Evâhir Recep 1160 (29 Temmuz – 7 Ağustos 1747)'da gönderilmiştir. İstanbul'a şikâyet için gelen Ebubekir'in kardeşi Bayraktar Ahmed ticaret yapmakta ve Arkadya'da yaşamaktayken. Ahmed'in Voyvodası Ali Ağa, onu Arkadya'da bulunan bir çiftliğe Subaşı olarak tayin etmişti. Ahmed, Subaşılık görevini yürütürken, onun sorumluluğunda olan bölgedeki Yani isimli bir zimmî Voyvoda'nın iki adamını katletmiş, Voyvoda da, Subaşı Ahmed'i bu katili bulması için görevlendirilmişti. Ahmed çok geçmeden

⁴¹² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/53 a1.

⁴¹³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/103 a2.

⁴¹⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/130 a5.

Yani'yi yakalamış ve Arkadya Voyvodası'na götürdüğü sırada Termurhisar karyesinin Ayotudori mahallesinden geçerken, Yanca çiftliğinde sakin olan Yani'nin kardeşleri Anduni, Apustul, Zahar ile bu çiftlikten 10 eşkiya, bunların yolunu kesmiş ve Subaşı Ahmed'i tüfek ile vurup öldürmüşlerdi. Daha sonra Ahmed'in cesedinde inceleme yapılmıştı. Hükümde bu durum şöyle anlatılmaktadır: "Maktul-ü mezburun üzerine varılıp marife-i şer'le keşf olundıkda sağ barında boş böğründe tüfenk kurşunu ile darb ve katl eyledikleri şer'an sabit". Dîvân'dan ise davanın mahallinde şer'le görülmesi ve adaletin tesisi edilmesi için hükm-ü hümâyun verilmiştir⁴¹⁵.

3.1.14. İskan Problemi ile Alakalı Hükümler

Osmanlı Devleti Mora'yı 1715'te ikinci kez feth ettiği zaman, eski Mora reâyâsını geri çağırıldığından bahsetmiştik. İskan problemlerinin sebebini, çağrı sonrası yaşanabilecek olası karışıklık durumundan kaynaklı olduğunu düşünmekteyiz. Geri dönmüş olan reâyâ eskiden bırakmış olduğu mülklerinin yerinde olmadığı veya başkasının kullanımında olduğundan dolayı bir başka kaza ya da karyeye yerleşmiş olabilir. Bunların dışından verimsiz bir toprağa sahip olan kişi bir başka yerde ikamet etmeye başlaması da mümkündür. Yeni ikamet yerinde toprak sahibi olup tarım yapan reâyâ bölgesindeki sipahisine tabi olmuş ve deftere kayıtlanmıştır. Artık yerini değiştirmiş olan reâyâ, vergilerini yeni bölgesindeki reâyâ gibi sipahisine ödemektedir. Ancak bazı sipahiler bölgelerine bu şekilde yerleşen reâyânın ödediği vergilerle yetinmeyerek onlardan defter harici vergi istemiş ve ödemezlerse eski ikametlerine sürmek ile tehdit etmiştir. Ancak reâyâ bu durumu İstanbul'a şikayet etmiş ve buna göre; reâyânın kanun üzere o bölgede 20 yıldan fazladır ikamet ettiği ve defterde kayıtlı olup düzenli vergilerini ödediğinden dolayı buldukları karyede kalmaya devam etmeleri istenmiştir. Kanuna ayrıkı olarak reâyâyı bir başka yere nakl etmek isteyen kişilerin yaptıkları merkeze ulaşmış ve reâyâ kanuan uygun olarak iskanına devam etmiştir.

Mora'daki iskan meselesi ile ilgili hüküm Evâsıt Rebîülâhir 1158 (13-22 Mayıs 1745) tarihli olup, --- ve --- Kadılarına gönderildi. Mora Muhassılığına tabi ve Mora ceziyesine vâki' bazı kaza ve mezralarının reâyâları 4-5 seneden beri farklı yerlerdelerdi. Daha önce kendi topraklarında olmayan reâyâların Mora'ya nakl olmaları için emr-i şerif Mora Muhassılı Vezir Ahmed Paşa'ya bildirilmiş. Bir kazada veya karyede deftere kayıtlı olan reâyânın başka kazaya veya karyeye gitmemeleri gerekmektedir. Ancak gittikleri yerlerde 10 sene geçmemiş

⁴¹⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/114 b1.

ise veya avâriz hanesine kayıt edilmemişler ise kaldırılıp eski karyelerine nakl ve iskan ettirilmeleri kanun-ı kadim idi. Bu konu hakkında Dîvân-ı Hümâyün tarafından gönderilen emr-i şerifin yanı sıra, ayrıca Baş Defterdar Yusuf *dame ulivvuhu* dahi ilgililere bildirildi. Önemli bir konu olduğu için kanuna uyulması babında hüküm gönderilmiş⁴¹⁶.

İki Sipahi'nin kanuna aykırı olarak bir grup reâyâyı başka bir yere nalk etmeye çalışması ile ilgili hüküm Evâsıt Şaban 1158 (8-17 Eylül 1745) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Anavarin ve --- Kadılarına gönderildi. Anavarin Kalesinde sakin zımmî reâyâ taifesinden 4 kişi südde-i saadete şikayete gitti. Bu kişiler 20 yıl önce Anavarin'in İrsar ve İsaros ve --- timar karyelerinin reâyâlarıdır. Fakat 20 yıldır Anavarin Kalesi'nde sakin olup avâriz hanesine kayıt oldular. Bu kişiler üzerlerine edası lazım gelen tekâlîfleri de Kale'deki ahali ile birlikte ödemektelerdi. Fakat iki sipahi bu kişilerin Anavarin Kalesindeki ikametlerine son vererek eski yerlerine nakl etmek ile tehdit etmekteydi. Reâyâ, Anavarin Kalesi'nde 10 yıldan fazla ikamet ettiğinden, Sipahilerin tehdidinin kanuna aykırı bulup şikayetçi olmuşlar. Ayrıca durumlarına uygun fetvayı şerife de aldılar. Dîvân-ı Hümâyün, Sipahilerin reâyâyı başka bir yere nalk etmesinin kanuna aykırı olduğunu bildirerek, ahalinin Anavarin Kalesi'nde ikametlerine devam etmeleri için hükmü hümâyün verdi⁴¹⁷.

Ahaliyi başka bir yere iskan etmekle tehdit eden Sipahiler ile ilgili hüküm Evâsıt Şaban 1158 (18-26 Eylül 1745) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Anavarin ve --- Kadılarına gönderildi. Anavarin kazasında sakin olan bazı zımmîler südde-i saadete şikayete gitti. Bu zımmî reâyâlar daha önceleri Andros ve Kalavrita'ya bağlı karyelerde yaşarken daha sonra Anavarin'e tabi ---, ----,--- isimli karyelerde ikamet etmeye başlamışlar. Yaklaşık 20 yıldan fazla zamandır Anavarin'de ikamet etmekteydi. Anavarinde yaşadıkları sürece hisselerine düşen vergileri kaza ahali ile birlikte ödemişler ve kazanın defterine kayıtlıydılar. Ancak Sipahileri olan ---, ---, ---, isimli kişiler yıllar önce dışarıdan gelmiş olan reâyânın ödemiş olduğu ispance vergisine kanaat etmeyip, defterde yazılı olan ispance bedelinden fazlasını talep etti. İstedikleri miktarı vermezler ise "sizi başka bir yere nakl ederiz diyerek" kanuna aykırı tehditte bulundular. Şikayete giden ahali önce kendi davalarına uygun fetvayı şerif almışlar sonra Dîvân'a başvurarak Sipahilerinin kanuna aykırı davrandığını bildirildi. Dîvân-

⁴¹⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/57 b5.

⁴¹⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/65 a2.

1 Hümâyün ise gerekli incelemeyi yaptıktan sonra Sipahilerin yapmış oldu ğu haksızlı ğa son vermeleri ve reâyâ müdahalede bulunmamaları için emr-i şerif gönderdi⁴¹⁸.

3.1.15. Di ğer

Celeblerin koyun ve keçi satın almalarına engel olunması ile ilgili hüküm, Eğriboz Muhafızı Vezire, Mora Muhassılı Vezire, Yenişehir Fenar ile Mora'dan İstanbul'a kadar yol üstünde bulunan Kadı, Nâib, Mütesellim, Evkaf Zabıtlarına Evâhir Şaban 1155 (21-29 Ekim 1742) tarihinde gönderilmiş bu hükme göre Hameyn-i Şerifeyn Evkafının Kalye?, Kirati? ve Nikola isimli reâyâları, İstanbul'a koyun götür en celep taifesinden olup, her yıl Mora ceziresinden, Eğriboz'dan, kendi akçeleri ile koyun ve keçi alıp İstanbul'a göndermekle yükümlüydüler. Bu üç celeb in de yanlarında 1154 yılından iltimas ve emirleri bulunmakta olmasına rağmen bölgedeki kasapbaşı ve başka kişiler bunların koyun ve keçi almalarına mani ol maktaydılar. Dîvân ise bu celep taifesinin İstanbul'a götürmek şartıyla koyun ve keçi satın almalarının engellenmemesi için hükmü hümâyün göndermiş⁴¹⁹.

İstanbul için koyun ve keçi satın almaya giden yasakçıya eksik koyun verilmesi ile ilgili hüküm, Mora Muhassılı Vezire, Eğriboz Muhafızı Vezire, İnebahtı, Yanya, Tırhala mutasarrıfları ve zikredilen kazaların, mütesellimi ile âyanına Evâ'il Şevval 1155 (29 Kasım – 8 Aralık 1742)'de gönderilmiştir. Hassa Kasapbaşı Mustafa'nın arzına göre; İstanbul'da kassaban-ı mîrî tarafından 1155 yılında Mora, İnebahtı, Yanya, Eğriboz, Varda, İzdin, Karlı İli, Tırhala, Zalon, Gön, Selanik, Ermen e?, Yenişehir Fener, Livadiye taraflarından koyun ve keçi satın alması için Koçu isimli zımmî, yasakçı tayin edilmişti. Devlet Koço'ya hayvanları alması için para da göndermişti. Ancak bazı kötü insanlar eksik koyun ve keçi verdiklerinde şikayet konusu olmuş, İstanbul bu olay üzerine Koço'nun mübayaa eyledi ği koyun ve keçinin sayısının, fiyatının, kimlerden aldığı nın tespit ve teftiş edilmesi için emr-i şerif göndermişti⁴²⁰.

Yeniçeri öldürülen kardeşinin diyetni köy ahalisinden istemesi ile ilgili hüküm Evâ'il Rebûlevvel 1156 (25 Nisan – 4 Mayıs 1743) tarihli olup, Mora Muhassılı Vezire ve Mizistre Kadısı'na gönderildi. Kazada sakin dergâh-ı mualla Yeniçerisi Hasan südde-i saadete arz-i hâlini sundu. Bunun erkek kardeşi Alemdar Ahmed 115- senesinde ticaret için seyahat

⁴¹⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/66 b4.

⁴¹⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/9 a2.

⁴²⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/11 b3.

ederken dinlenmek için Mizistre'nin Mesazerceli?, Feramerşa? ...? Nikolayu?, --- ve --- karyelerine yakın, ıssız bir yerde konakladığı sırada katledildi. Hasan kardeşinin katillerinin bilinmemesinden dolayı ölen kardeşinin diyetini şeriate göre karyelerin ahalisinden alınmasını talep etti. Ayrıca kardeşinin mal ve eşyaları gasp edildiğini belirterek bunların da ödenmesini istedi. Dîvân-ı Hümâyun, Mora Muhassılı Vezir ve Mizistre Kadısı'nı bu davayı şer'le görmeleri için hükmü hümâyun gönderdi⁴²¹.

Mora'daki derbencilerin haksız yere suçlanması ile ilgili hüküm, Evâsıt Zilhicce 1157 (15-24 Ocak 1745) tarihinde Mora Muhassılı, Gördüs ve --- Kadılarına gönderilmiş olan belgede Gördüs kazasının Aya Yorgi karyesinin ahalipleri şikâyete gittikleri, bunların köyleri yakınında bulunan bir derbent'in derbencileri oldukları, bu yüzden de vergiden muaf oldukları belirtilmişti. Başka karye ve kazalardaki ahalipler kışlaklarına gidip gelirken farklı yolları kullandıkları için eşyaları ile koyun ve bazı hayvanları ziyan olmakla bunların kullanmış oldukları yolun, Aya Yorgi karyesindeki ahalinin sorumlu oldukları derbentin dışında olduğu ancak zarara uğrayan ahali *sizin derbendinizde hayvanlarımız ve eşyalarımız ziyan oldu* diyerek, bu derbent ahalisinden zararlarını talep ettikleri yönünde bir şikâyet, belgenin esasını oluşturmaktadır. . Bu durum doğru olmadığı halde, zarara uğramış olan kişiler bu derbencilere çeşitli kötülüklerde bulunmuşlar, şikâyet sonrasında derbentçileri haklı bulan İstanbul, bu kötü niyetli kişilerin kanuna aykırı davranışlarının men' ve def edilmesi için hükmü hümâyun vermiştir⁴²².

Bir grup zımmînin Hayri zade Mehmed'e iftira atması ve davayı istedikleri yere taşınması ile ilgili hüküm Evâ'il Rebülevvel 1159 (24 Mart – 2 Nisan 1746) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Karitena ile --- Kadılarına gönderildi. Karitena sakini Hayri zade Mehmed İstanbul'a şikayete gitti. Mehmed kendi halinde hiç kimseye zararı olmayan ve devlete herhangi bir vergi borcu bulunmayan dürüst biridir. Yine aynı kazada sakini olan ve eşirradan bazı zımmîler birbirleri ile anlaşarak Mehmed'e iftira attı. Kötü kişiler şer'e aykırı davrandıkları için Mehmed bunlar ile murafaa-i şer' olmak istedi. Ancak kötü kişiler biz dilediğimiz kazada davamızı gördürürüz diyerek Mehmed'e taaddi ve rencideye devam ettiler. Diledikleri gibi başka bir kazada davalarını gördürerek, aklandılar. Bu sonuca razı olmayan Mehmed davasını merkeze taşıdı. Buna mahsuben Dîvân kötü kişilerin taaddi ve

⁴²¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/18 a2.

⁴²² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d. 4/51 b1.

rendilerinin önlenmesi, davanın asıl mahallinde şer'le görülmesi için hükmü hümâyun verdi⁴²³.

Hayvanların mahsulü telef etmesi ile ilgili hüküm Evail Rebülevvel 1159 (24 Mart – 2 Nisan 1746) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Kalavrita ve --- Kadılarına gönderildi. Kalavrita kazasına bağlı Azruz mahallatında İrkoha isimli karye reâyâları südde-i saadete şikayete gittiler. Bunlar, eskiden beri karyelerinin sınırı içinde bulunan korularda otundan, suyundan yararlanıp, yaylamakta ve aynı zamanda koruları korumaktalardı. Fakat bu korularlar alakası olmayan Klalos? karyesinden Gulganaki isimli zımmî, yaylamak ve otundan faydalanmak için 10.000 koyun, 500 sığır ile hergelelerini getirdi. Gulganaki'nin hayvanları, korularda İrkoha ahalisinin ekili alanlarına zarar verdi. Gulganki zararı ödeyeceğini söylemesine rağmen her hangi bir ödeme yapmadı ve 2 yılda 300 kile mahsul telef oldu. Bu şikayet üzerine Dîvân-ı Hümâyun, telef olan mahsulün Gulganaki'den tahsil edilmesi için emr-i şerif verildi.⁴²⁴.

Herkese açık olan meraların kullanım hakkının önlenmesi ile ilgili hüküm Evâ'il Cemâziyelâhir 1159 (21-30 Haziran 1746) tarihinde Mora Muhassılı Vezire ve Gördüs, --- Kadılarına gönderildi. Kalavrita'nın Zaruhle karyesi ahalisi İstanbul'a şikayete gitti. Ahali karyesinin yakınında olan Konye karyesinin sınırları içinde bulunan meraların eskiden beri otundan ve suyundan faydalanarak çobanlık yapmaktaydı. Bu mera yerlerin satılması, tapuya verilmesi kanuna aykırı iken Zaruhle karyesinden Halil Bey ahalinin bu meralardan hayvanlarını otlatmasını önleyip merayı kendisi kullanmaya başladığı bildirildi. Dîvân, ahalinin meraları kullanmasına engel olan Halil Bey'in bu hatasına son verilmesi için emr-i şerif verdi.⁴²⁵.

Öldürülen iki kişinin karye ahalisinden diyetinin alınması ile ilgili hüküm Evâhir Cemâziyelâhir 1159 (11-19 Temmuz 1746) tarihinde Mora Muhassılı ve Arkadya Kadılarına gönderildi. İsmail ve Hatice kardeşler ile Havva isimli kişi İstanbul'a şikayetlerini bildirmek için gitti. İsmail ve Hatice'nin kardeşi ---, Havva'nın ise oğlu Bekir kendi hallerinde yaşarken, Darsakaraketine? ve Mersil karyelerine yakın bir yerde katlediller. Ancak öldürülen kişilerin katilleri bulunamadığından şer'e göre diyetleri karye ahalisinde alınması gerekmekteydi. İsmail ile Hatice kardeşlerini, Havva ise oğlunun diyetini karyelerin ahalisinden talep

⁴²³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/81 a1.

⁴²⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/81 a5.

⁴²⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/86 b4.

etmelerine rağmen her hangi bir sonuç alamadılar. Bundan dolayı fetvayı şerife alarak durumu İstanbul'a bildirdi. Dîvân-ı Hümâyün ise İsmail, Hatice ve Havva'nın diyetlerinin karye ahalilerinden tahsil edilmesi ve davanın mahallinde şer'le görülmesi için emr-i şerif gönderdi⁴²⁶.

Kötü kişilerin İbrahim'e Konsan? Irmağının suyunu kullandırmaması ile ilgili hüküm Evâhir Şaban 1159 (8-16 Eylül 1746) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Mizistre ve --- Kadılarına gönderildi. Mizistre kazasında sakin İbrahim isimli kişi südde-i saadete arz-ı hâlini sundu. Mizistre'nin Aluban karyesinden doğan Konsan? Irmağının suyu İbrahim'in tarlasının içine kadar gelmekteydi. Bu sudan istifade ederek tarlasını, bağını ve bahçesini sulamakta ve hiç kimse müdahale etmemekteydi. Faka İbrahim, ashab-ı ağrazdan bazılarının kendi tarlalarını sulamak için bu ırmağın suyundan kendisinin faydalanmasına engel olduğunu bildirdi. Dîvân, bu kötü kişilerin İbrahim'e müdahalede bulunmalarının önlenmesi için emr-i şerif yolladı⁴²⁷.

Ormanı tarlaya dönüştüren zimmîlerin elinde arazinin haksız yere alınması ile ilgili hüküm Evâ'il Rebîülevvel 1160 (13-22 Mart 1747) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Kalavrita ve --- Kadılarına gönderildi. Kalavritaya tabi İfertevkisi? isimli karye de sakin olan Papa Nikol ve Yanaki zimmîler şikayete gittiler. Bunlar kullanılmayan ve atıl olan bazı ormanları daha önce karyelerinin Sipahisinden tapu ve temessük ile alarak ormandaki ağaçları kesip ziraate uygun hale getirdi. Açmış oldukları arazide ziraat yapıp üstlerine düşen öşür ve diğer tekâliflerini eksizi şekilde ödediler. Fakat aynı karyede sakin olan Hacı Hüseyin bu tarlaların kendine ait olduğunu iddia ederek, araziyi ellerinden aldı. Papa Nikol ve Yanaki yaşadıkları duruma uygun fetvayı şerif alarak merkeze başvurdular. Dîvân şikayete gelen iki zimmîyi haklı bulup, arazinin Hüseyin'den alınıp bu zimmîlere verilmesi için emr-i şerif gönderdi⁴²⁸.

Bir zimmînin kardeşinin malarını koruması ile ilgili hüküm Evâsıt Şevval 1160 (16-25 Ekim 1745) tarihinde Mora Muhassılı Vezire, Moton ve --- Kadılarına gönderildi. Moton Kalesi'nin Varoş karyesinde sakin olan Ayaşmış Podoksi? isimli zimmî şikayete gitmiştir. Bunun kardeşi Kostantin'in kimseye her hangi bir düşmanlığı, kefaleti ve borcu yok iken bazı durumlardan dolayı karyeden firar etti. Kostantin'in ardında bıraktığı menzilleri

⁴²⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/89 a1.

⁴²⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/92 b2.

⁴²⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/105 b2.

Mahmud isimli birisi Şirret-i sũlũk ile zabt ederek menzillerin bazılarını da başkalarına satdı. Ayaşmış Podoksi? kardeşinin hakkını korumak için fetva olarak Şikayette bulunmuş. Dıvân Kostantin'in menzillerinin Mahmud'un elinden alınarak Ayaşmış Podoksi'ye? verilmesi için hũkmũ hũmâyun verdi⁴²⁹.

---

⁴²⁹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/117 b1.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Osmanlı Devleti vergi gelirlerini sürekli ve sağlıklı bir biçimde toplayabilmek için çeşitli uygulamalar kullanmıştı. Muhassıllık da bu bağlamda düşünülebilecek bir yöntemdi. Ancak muhassıl olacak kişilerin rütbeleri ve yetkileri sipahi, mültezim ve malikânecilerden farklılık arz etmektedir. Mali işlerin kontrolü sağlamanın yanı sıra birçok görevi de yerine getirmekteydiler. Bu çalışmadaki temel tezimiz, Mora'daki muhassılların sadece mali bir yetkili olmadıkları, aynı zamanda buldukları bölgedeki adli olaylardan da sorumlu olan, 17. yüzyıl ile birlikte geliştirilen farklı bir yapılanmanın temsilcileri olduğunu kanıtlamaktır. Öncelikle genel olarak ele aldığımız muhassıllık uygulaması içinde Mora Muhassıllığı, Osmanlı kırsalında donanımlı ve çeşitli konularda yetkili, yeni bir yönetici tipiydi. Osmanlı yargı sistemi içinde yer alan pek çok görevlinin tarihsel süreç içerisinde nasıl farklılaştığına görmüş olduk. Mora Muhassılı'nın Ahkâm kayıtlarında ilgilenmiş olduğu davaları iki ana kategoriye ayırılabilir; ilki Ada'da yaşayan reâyâ'nın dâhil olduğu davalar, diğeri ise Mora reâyâsı dışında ticaret, siyasi, askeri ve idarecilerin davalarıdır. Defterdeki hükümlerin ilk süreci ya Mora'da ya da doğrudan Dîvân-ı Hümâyün'da başlayan davalardır. İstanbul'da son kararı verilen davalar, muhassıl ile birlikte ilgili kazanın kadısına gönderilmişti. Az sayıda da olsa bazı davalar ile sadece Mora Muhassılı ilgilenmiştir⁴³⁰. Dava ile ilgili Mora Muhassılı'nın üstüne düşen vazife ne ise belirtilmiştir. Ayrıca davaların İstanbul'da görülmeden önceki safahatlarında da muhassılların aktif rol oynadıkları görülmüştür. Bunların dışında Mora Muhassılları, kişi(lere) verilecek cezaların uygulaması, suçlu ve eşkiya takibi, korsanlar ile mücadele edilmesi vb. konularda da gerektiğinde görevlendirilmişlerdir. Bu durum bize muhassılların sadece bölgenin gelirleri ile ilgilenmeyip, hukuki, askeri, siyasi birçok durumda vazifelendirildiğini göstermektedir.

Mora'daki reâyâ huzurlu ve güvenli bir şekilde yaşamını sürdürmesinde, bölgeye muhassıllara birçok görev düşmüştü. Mora'da ki reâyâdan haksız vergi toplayan bazı yönetici kişileri önlenmesinde aktif rol oynamıştır. Mesela Mora Muhassılı İbrahim Paşa, görevini kötüye kullanarak reâyâdan fazla vergi toplayan Sipahi'nin önlemesi ve bölgesindeki adaleti sağlaması için görevlendirilmişti⁴³¹. Ayrıca muhassıl yine reâyâyı vergi konusunda zor durumda bırakan Sipahi Mahmud'u kendi huzurunda yargılamıştı⁴³². Mora'da sipahi, voyvoda, kocabaşı gibi görevli olan kişiler birçok kez böyle haksız kazanç sağlamaya

⁴³⁰ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/53 a1.

⁴³¹ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/35 a3.

⁴³² BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/118 a3.

çalışması durumunda gerekli yaptırım muhassıl tarafından gerçekleştirilmekteydi. Mora'da nüfusun çoğunluğu Rum olduğundan ve Ada'ya ahidnâmeli pek çok tüccar uğradığından muhassılların yaşanan sorunları çözmede karşılaştıkları önemli sorunlardan biri lisan problemi idi. Bu yüzden İstanbul muhassılının emri altına tercümanlar görevlendirilmişti. Mora'da görülen davalarda bazı kişilerin mahkemeye getirilme, İstanbul'un verdiği emri aranan şahıs(ları) bulma gibi görevler alan muhassılların bu görevleri yerine getirebilmeleri için emrinde bazı görevlilerin bulunduğu da kayıtlardan öğrenilmiştir. 1715'te Mora'nın tekrar Osmanlı hâkimiyetine geçmesi ile birlikte Ada'da yeni bir toprak taksimatı yapıldı. Venedik işgalinde Ada'dan göç ettirilmek zorunda bırakılan Müslüman Osmanlı reâyâsının geri dönmesi sağlandı. Eski ikamet yerlerine dönmüş olan kişiler birbirleri arazi, bağ, bahçe gibi malların mülkiyet hakkı konusunda çoğu kez anlaşmazlığa düştükleri görülür. Bu tür davalar Ahkâm kayıtlarında, 18. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yoğunlaştığı görülmüştür. Bunda yapılan yeni sayımların, kullanım süresi dolan mülkler ve miras gibi konuların tekrar gündeme gelmesinde etkili olmuştu. Bu bağlamda davalarda en dikkat çekici konu Mora'daki timar sisteminin halen varlığını sürdürüyor olmasıydı. Topraklarına geri dönen reâyânın timar arazileri kendilerine iade edilmişti. Diğer bir durum ise bölgeki yöneticilerin göreve atananlarının halen gedik timara sahip olmalarıdır. Bu geleneğin 18. yüzyılın ortalarında dahi devam ettiği gözlenmiştir. Yine bu kapsamda geri dönmüş olan reâyâyı bekleyen bir diğer sorun ise iskân problemiydi. Anlaşıldığı kadarıyla bazı reâyâlar birebir eski yerine dönmemiş ya da önceki yerinde geçimini sağlayacak bir toprak parçasına sahip olamayınca bir başka kazaya veya köye göç etmek zorunda kaldı. Bura yine bu durumu fırsata çevirmek isteyen Sipahiler geri dönen bu reâyâ'yı kanuna aykırı olarak eski ikamet yerlerine göndermek ile tehdit etmiştir. Ancak bu reaya belli bir süre buldukları yerin sipahisine tabi olup deftere kaydedildi ve diğer reâyâ ile aynı statüde vergi ödemekteydi. Ancak Sipahilerin, bu reâyâların diğerlerinden farklı olduğunu iddia ederek birçok kez fazla vergi talep ettikleri hükümlerde görülmüştür⁴³³. Mora'nın tarımsal arazileri sadece iç bölgeler ile sınırlı olduğu için reâyâ, bölgesindeki yöneticiden izin alarak bazı orman alanları tarım arazisine dönüştürmüştü. Osmanlı coğrafyasında bu durum tarım arazisi bakımından kıt olan bölgelerde yaygın görülmekteydi ve Mora'da bunlardan biri sayılabilir. Kendilerine yeni arazi açan kişiler, deftere yazılarak çeşitli vergileri ödemekteydi ve o araziler ellerinden alınmazdı ancak Mora'nın bazı kocabaşları bu yerleri gasp etmekteydi. Muhassıldan kocabaşların yaptığı haksızlığı önlemesi istenmişti. Ayrıca Mora'daki bazı görevlilerin yaşadıkları sorunların

⁴³³ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/57 b2.

çözülmesi ve bölgeye yapılan atamaların az bir kısmında (kocabaşı ve dizdar gibi) Mora Muhassılları ilgili tutulmuş. Muhassıllar burada hem konulardan haberdar edilmişler hem de bazı sorunları çözmeleri için kendilerine görevler verilmiştir.

Muhassılın, iltizam ve mâlikane sistemi içerisinde güçlü bir yetkisi olduğunu bilmemize rağmen bu konu ile alakalı sadece iki adet hükme rastlandı. Bu iki hükümde de malikânelere kötü kişilerce müdahale edildiği anlaşılır. Bu sorunun çözümünde ise muhassılın yaptırım gücüne sahip olduğu görülmektedir. İstanbul'dan gelen hükümde malikâneye müdahalede bulunan kişilerin muhassıl tarafından zincire vurulması istenildi ve muhassılın adalet sistemi içindeki yetkileri dâhilinde bu durum gayet olağandı⁴³⁴. Muhassılın sıklıkla ilgilenmiş olduğu sorunlar ise borçlular arasında geri ödeme ve faiz konusu, emlak ve arazilerin mülkiyet anlaşmazlığı ve bir diğeri ise pek çok miras davasıdır. Borç veren kişiler ya borcunu alamadığı için ya da borcun geri ödenmesinden yüklü bir faiz istenmesi gibi problemleri kazalarındaki mahkemelerde çözemeyip Dîvân'a başvurmuşlardı. Mora'da nüfuzlu kişiler çoğu kez genellikle reâyânın mülklerini ele geçirmiş veya buna teşebbüs etmişti. Pek çok miras davasının çözümünde de yine muhassıl olan kişilerin payı vardı. Reâyâ arasındaki bu sorunları nihayete erdirip, bölgedeki huzuru sağlamakta muhassılın mali yetkilerinin dışında önemli bir görevi olarak anlaşılmaktadır.

Diğer bir üzerinde durulması gereken konu ise bölgedeki muhassılın timar ve benzeri cinsten toprakları başkalarına tahsis etmesi durumudur. Bilindiği üzere timarlar bir bölümünde Beylerbeyi'nin kontrolü altında verilmekteydi. Bu bağlamda düşünürsek Devlet'in muhassılları birçok yetki ile donattığını ve güvendiğini görmekteyiz. Mora'daki davalarda muhassılları kişilere doğrudan timar tahsisinde bulunduğunu görülmektedir. Bazı hükümlerde haksız olan kişiler, genelde mülkiyet davaları gibi sorunlarda, ellerinde bulunan mülkün tasarruf hakkını Mora muhassılından aldıklarını iddia etmiştir. Ancak yapılan incelemeler sonucunda muhassılından her hangi bir şey satın almadıkları ortaya çıkmakta. Burada iki tür şey düşünülmekteyiz, bu kişiler ya muhassılın adını kullanarak aklanabileceklerini düşündüler ya da muhassılın bazı illegal işlere karışmış olma ihtimali düşünülebilir. Diğer yöneticilerin de hukuksuz işleri karıştığını düşünürsek, bu da bir ihtimal dâhilindedir⁴³⁵.

Mora'daki reâyâ dışında korsanlık ve ticaret sorunları gibi davalarında muhattapı mora muhassılları olmuştur. Korsanlar tarafından soyulan gemiler veya Mora sınırları

⁴³⁴ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/31 a2.

⁴³⁵ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/20 b5.

dâhilinde ticaret yaparken dolandırılan yabancı tüccarların davaları ahidnâmelerine göre görülmüştü. Korsanların saldırdığı gemiler birçok kez Mora Adası'na sığınmakta ve ahidânme verilmiş bir devlete ait ise konu ile doğrudan ilgilenilmekteydi. Gemide bulunan tüccar var ise mallarının bulunması ve zararının karşılanması için Osmanlılar bu durum ile yakından ilgilenmişlerdir. Korsanların bulunması ve çalınan mal varsa kurtarılması için Devlet, Mora Muhassılı olan kişiyi görevlendirmişti. Muhassılın bölgede askeri açıdan da güçlü bir kimliğe sahip olduğu belliydi, korsanları bulması için bir deniz gücünün olduğuna dair bir bilgi yoktur. Ancak böyle bir görev verildiğinden anlaşılacağı üzere en azından Mora etrafındaki yakın sularda gemi yüzdürebileceği düşünülebilir. Bunun haricinde iki yabancı devletin uyruğu olan kişilerin Osmanlı topraklarında yaşadığı adli durumları Konsoloslar Devlet'in yargı merkezine aktarmaktaydı. Bu tür bir sorun da İngiliz bir tüccar ile nakliye işiyle uğraşan Venedikli bir kaptan arasında yaşanmıştı. Korsanlar, Venediklinin gemisini çalmışlardı, kaptan korsanlar tarafından öldürülmüş, daha sonra hırsızlar yakalanıp çalınan gemi ve içindeki tüccar ile Mora'ya getirilmiş, korsanlar bir yolunu bulup Venedikli kaptanın gemisi ile kaçmışlardı. Daha sonra İngiltere konsolosunun şikâyeti üzerine dava görülmüştü. Burada bizi ilgilendiren sonuç ise muhassıla korsanları ve Venedikli kaptanın çalınan gemisini bulma görevi verilmesidir. Hükümde Mora Muhassılının gemiyi bulduğu aktarılmıştır⁴³⁶. Deniz eşkıyalarının dışında Mora karasındaki eşkıyaların cezalandırılması, takip edilmesi ve tutuklanması gibi işlerin büyük çoğunluğunu muhassıl ile emrindeki kişiler yapmaktaydı⁴³⁷.

Yabancı tüccarların Mora Muhassılının sorumlu olduğu Osmanlı reâyâsı ile yaşadıkları ticari anlaşmazlıklara da dâhil olmuşlardı. İki tüccar taifesi arasında ödeme sorunları ya da bazı mallarda hilenin karıştırılması gibi sorunlar vardı. Mora ve Kıbrıs'taki ipek üreticileri, Fransız tüccarlara satacakları ipeklerin için kilo olarak ağır basması için kalitesiz ipek ve başka malzemeler karıştırmaktaydı. Mora ve Kıbrıs Muhassıllarının üreticilerin uyarılması istenmiş ancak onlar işlerine hile karıştırmaya devam etmişlerdi. Bundan dolayı Mora Muhassılı ibret olması için üreticilerin ipeklerine devlet adına el koymuştu⁴³⁸. Muhassılı bölgesindeki her türlü problemten sorunlu tutulabileceği bu gibi birçok hükümden anlaşılabilir.

⁴³⁶ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 2/42 b2, 2/46 b4, 2/58 b5, 2/60 a1.

⁴³⁷ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 4/51 b4, 4/62 a1.

⁴³⁸ BOA, A.DVNS.AHK.MR.d 1/60 a1.

Muhassılların örneklerden de anlaşılacağı üzere hukuki yetki alanları gayet kapsamlı ve iş yoğunlukları fazlaydı. Muhassılların zaman içinde böyle yetkilere sahip olmalarının altında yatan sebepler ise, taşra yönetimindeki dönüşüm, adem-i merkeziyetçilik alanında 17. yüzyıl sonrasında yaşanan bazı değişim ve dönüşümlerin etkileri olarak sayılabilir. Bunları çalışmamızda sadece Mora coğrafyasında ve muhassıllık kurumu içinde değerlendirdik ancak bunun dışında 17. yüzyıl sonu ve bütün bir 18. yüzyıl'da Osmanlı devletinin pek çok kurumunda çeşitli değişimler görülmüştür.

5. KAYNAKLAR

a. Birincil Kaynaklar

I. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Mora Ahkâm Defterleri, 1, 2, 3, 4 Numaralı.

II. Basılı Tarihler, Seyahatnameler

Ahmed Vâsıf Efendi. (1994), *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*, Yay. Haz. Mücteba İlgürel, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1994.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa. (1979), *Zübde-i Vekaiyât*, Sad. Abdülkadir Özcan, C. 3 Kervan Kitapçılık, İstanbul.

Evliya Çelebi. (1985), *Seyahatnamesi*, Cilt 8, Haz. Mümin Çelik, Üçdal Neşriyat, İstanbul,

Kristovulos, *Kristovulos Tarihi (1451-1467)*. (2018) Çev. Ari Çokona, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi, (2013) *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, Cilt I-II-III, Hazırlayanlar Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgören, Klasik Yay., İstanbul.

b. İkincil Kaynaklar

I. Kitaplar ve Makaleler

Abou-El-Haj, R. A. (2011), *1703 İsyanı Osmanlı Siyasetinin Yapısı*, Çev. Çağdaş Sümer, Tan Kitabevi Yay., Ankara.

Abou-El-Haj, R. A. (2018), *Modern Devletin Doğası 16. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Osmanlı İmparatorluğu*, Çev. Oktay Özel-Canay Şahin, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

Akdağ, M. (2018), *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi*, 4. Baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul.

Akgündüz, A. (1996), "Gedik", *TDVİA*, Cilt 13, İstanbul, s. 541-543.

Balta, E. (2015), *Population and Agricultural Production in Ottoman Morea*, The ISIS Press, İstanbul.

Barkan, Ö. L. (1980), "Timar", *Ömer Lütfi Barkan Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler-I*, Yay. Haz. Abidin Nesimi, Mustafa Şahin, Abdullah Özkan, İstanbul, s. 805-872.

Barkan, Ö. L. (1980), "Türk-İslâm Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğu'nda Aldığı Şekiller Malikâne-divânî Sistemi" *Ömer Lütfi Barkan Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler-I*, Yay. Haz. Abidin Nesimi, Mustafa Şahin, Abdullah Özkan, İstanbul, s. 151-208.

- Barkey, K. (2011), *Eşkıya ve Devlet, Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, Çev. Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Batmaz, E. Ş. (1995), *XVIII. Yüzyıldaki Mali Uygulamaların Osmanlı Taşra Yönetimi Üzerindeki Etkileri Hakkında Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Batmaz, E. Ş. (1996), “İltizam Sisteminin XVIII. Yüzyıldaki Boyutları”, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Cilt 18, Sayı 29, Ankara, s. 36-50.
- Bayrak, M. (1999), “1821 Mora İsyanı ve Yunanistan’ın Bağımsızlığı”, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir.
- Bees, N. A. (1979), “Mora”, *İA*, Cilt 8, MEB Yayınları, İstanbul, s. 413-427.
- Beldiceanu, N., (1985) *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti’nde Tımar*, Teori Yay., Ankara.
- Beldiceanu, N., (1980), and Irène Beldiceanu- Steinherr, "Recherches sur la Moree (1461-1512)," *Sadost- Forschungen* 39, s. 17-75.
- Bostan, İ. (1992), *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Cezar, Y. (1986), *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. yy dan Tanzimat’a Mali Tarih)*, Alan Yay., İstanbul.
- Cin, H., (2019), *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Berikan Yay., Ankara.
- Çakır, B. (2003), *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, Kitapevi Yayınları İstanbul.
- Çelik, B. ve Demir, T. (2010), “Aydın Muhassıllığı’nın Gelir ve Giderleri”, *İstanbul Ticaret Odası Birinci İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri-1*, Haz. Rahmi Deniz Özbay vd., İstanbul, s. 365-417.
- Çelik, B. ve Demir, T. (2014), *Osmanlı Devleti’nde Bir İdari-Mali Yeniden Yapılanma Uygulaması Örneği Aydın Muhassıllığı (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, Adnan Menderes Üniversitesi Yay., Aydın.
- Çizakça, M. (1999), “Osmanlı İmparatorluğu’nda İç Borçlanma Evrimi (XV. Yüzyıldan, XIX. Yüzyıla)”, *Osmanlı*, Cilt 3, Ed. Güler Eren, Türkiye Yayınları, Ankara, s. 223-226.
- Darling, L. T. (2006), “Osmanlı Maliyen Tarihinde Gelir-Toplama ve Meşruiyet” *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler 1*, Haz. Mehmet Genç ve Erol Özvar, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, s. 39-50.
- Darling, L. T. (2011), “Kamu Maliyesi: Osmanlı Merkezi Yönetiminin Rolü”, Ed. Suraiya Faroqhi, Çev. Fethi Aytuna, *Türkiye Tarihi 1603-1839 Geç Osmanlı İmparatorluğu*, C 3, İstanbul, s. 153-168.

- Demir, T. ve İnce, Z. (2018), “Lâle Devri’nin Bitiminde Batı Anadolu’ya Bir Bakış: Aydın Muhassılı Damat Abdullah Paşa Yönetiminde Manisa”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 11, Sayı 33, s. 397-426.
- Doğan, G. (2017), “*Venediklü ile Dahi Sulh oluna*” 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri, İletişim Yay., İstanbul.
- Efe, A. (2002), *Muhassıllık Teşkilatı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eldem, E. (1999), “18. Yüzyıl ve Değişim” *Cogito (Osmanlılar Özel Sayısı)* Ed. Vedat Çorlu, Yapı Kredi Yay., Sayı 19, İstanbul, s. 189-200.
- Emecen F. M. (2005), “Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Mîrî, Ahkâm-ı Kuyûd-ı Mühimme ve Ahkâm-ı Şikâyet”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, s. 107-139.
- Emecen, F. M. (2018), *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul.
- Ergenç, Ö. (2012), *Şehir, Toplum, Devlet, Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Ertaş, M. Y. (2000), *Mora’nın Fethinde Osmanlı Sefer Organizasyonu (1714-1716)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış, İstanbul.
- Ertaş, M. Y. (2010), “XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Savaş Finansmanı ve 1715 Yılında düzenlenen Mora Seferi’nin Maiyeti”, *İstanbul Ticaret Odası Birinci İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri-1*, Haz. Rahmi Deniz Özbay vd., İstanbul, s. 655-669.
- Faroqhi, S. (2006), “Kriz ve Değişim 1590-1699”, Ed. Halil İnalçık, Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt 1, 2. Baskı, Eren Yay., İstanbul, s. 543-884.
- Findley, C. V. (1993), “Muhassıl”, *EI*, Vol. VII, E. J. Brill, Laiden-New York, s. 467-468.
- Genç, M. (2006), “Osmanlı Maliyesinde Mukataa Kavramı”, *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler 1*, Haz. Mehmet Genç ve Erol Özvar, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, s. 57-64.
- Genç, M. (2018), *Osmanlı İmparatorlunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, 15. Baskı, İstanbul.
- Göyünç, N. (1972), “Mora’da Osmanlı-Türk İnşa Faaliyetleri”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, s. 13-18.
- Günay R. (2013), “Osmanlı Arşiv Kaynakları İçerisinde Ahkâm Defterleri: Gelişim Seyri, Muhtevası ve Önemi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 17, s. 9-29.

- Halaçoğlu, Y (1991), *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Hammer, J. V., *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. I, Kumsaati Yay., İstanbul, 2011.
- Howard, D., (1987), *The Ottoman Tımar System and Its Transformation, 1563-1656*, Unpublished Doctoral Dissertation, Indiana University, The Department of Uralic and Altaic Studies.
- İnalcık H. (2017), *Osmanlı 'da Devlet, Hukuk ve Adalet*, 5. Basım, Kronik Yayınları, İstanbul.
- İnalcık, H. (1980) "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire (1600-1700)", *Archivum Ottomanicum*, VI, New York, s. 283-337.
- İnalcık, H. (1997), "Centralization and Decentralization in Ottoman Administration", Ed. T.Naff and R. Owen, *Studies in Eighteenth Century Islamic History* London, s. 27-52.
- İnalcık, H. (2010), *Devlet-i 'Aliye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, 47. Baskı, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.
- İnalcık, H. (2018), *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-III Köprülüler Devleri*, 4. Baskı İş Bankası Yay., İstanbul.
- Jelavich, B. (2018), *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar 1*, 6. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul.
- Jorga, N., (2005) *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul.
- Kayapınar, L. (1999), *Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi*, yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kayapınar, Levent (2002), "Mora'da Tourkokratia'nın kurulması (1387-1461), *XIV. Türk Tarih kongresi Ankara: 9-13 Eylül, II. Cilt I. Kısım*, s. 3-23.
- Khoury, D. R. (2011), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Merkez İle Taşradaki Güç Sahipleri Arasındaki İlişkiler: Bir Tarih Yazımı Çözümlemesi" Ed. Suraiya Faroqhi, Çev. Fethi Aytuna, *Tükiye Tarihi 1603-1839 Geç Osmanlı İmparatorluğu*, C 3, İstanbul, s. 171-194.
- Kılıç, O. (1997), *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı – Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Elazığ.
- Kılıç, O. (2010), "18 Yüzyıl Osmanlı Eyalet ve Sancak Tevcihatının Sistematik Tetkikleri", *XV. Türk Tarih Kongresi Ankara: 11-15 Eylül 2006*, 4. Cilt 1. Kısım, Ankara, s 1025-1044.
- Kiel, M. ve JONH A. (2005), "Mora", *TDVİA*, Cilt 30, İstanbul, s. 280-285.
- Kütükoğlu, M. S. (1994), "Defterdar Maddesi", *TDVİA*, C. 9, İstanbul, s. 94-96.

- Mehmed Süreyya. (1996), *Sicill-i Osmanî*, C. 1-6, Çev. Seyit Ali Kahraman, Yay. Haz.Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Nagata, Y. (1997), *Tarihte Âyânlık Karaosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme*, Tük Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- Ortaylı, İ. (2008), *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*, 3. Baskı, Cedit Neşriyat Yay., Ankara.
- Özkaya, Y. (1994), *Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Özkaya, Y. ve AKYILDIZ A. (2006), “Muhassılık”, *TDVİA*, Cilt 3, İstanbul, s. 18-20.
- Özvar, E. (2018), *Osmanlı Maliyesinde Malikane Uygulaması*, Kitapevi Yayınları, İstanbul.
- Pakalın, M. Z. (2004), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, Cilt II, Milli eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul.
- Pamuk, Ş. (2016), *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, 6. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.
- Pamuk, Ş. (2017), *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914*, 11. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Quataert, D. (2011), *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sahillioğlu H. (1988), “Akâm Defteri Maddesi”, *TDVİA*, İstanbul, s. 551.
- Sahillioğlu, H. (1995),”Emîn Maddesi” *TDVİA*, C 11, İstanbul, s. 111-112.
- Salzmann, A. (1999), “İmparatorluğu Özelleştirmek: Osmanlı XVIII. Yüzyılında Paşalar ve Âyânlar”, *Osmanlı*, Cilt 3, Ed. Güler Eren, Türkiye Yay., Ankara, s. 227-235.
- Savvides, A. (1993), “Mora”, *EI*, Vol. VII, E. J. Brill, Laiden-New York, s. 238-240.
- Sezer, H. (1999), “Mora İsyanı ve Yunanistan’nın Bağımsızlığı (1821-1829)”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C 2, Ankara s. 87-93.
- Suceska, A. (1985), “Malikane (Osmanlı İmparatorluğu’nda Miri Toprakların Yaşam Boyu Tasarruf Hakkı)”, Çev. M. Özyüksel, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C 41, S 1-4, İstanbul, s. 273-282.
- Tabak, A. (2016), *Osmanlı Mâlî Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Telci C. (2011), “Muhassılın Serveti: Aydın Muhassılı Abdülbaki Paşa’nın 25 Temmuz 1697 (6 Muharrem 1109) Tarihli Muhallefatı” *Tarih İncelemeleri Dergisi* C. XXVI, Sayı 2, 551-576.
- Telci, C. (2000), “Aydın Muhassılı Abdullah Paşa ve 1148 (1735) Senesinde Zabtedilen Muhalefatı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 15, s. 199-219.
- Telci, C. (2006), “Mali Bir Ünite Olarak Aydın Muhassılığı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXI, Sayı I, 2006 s. 135-156.

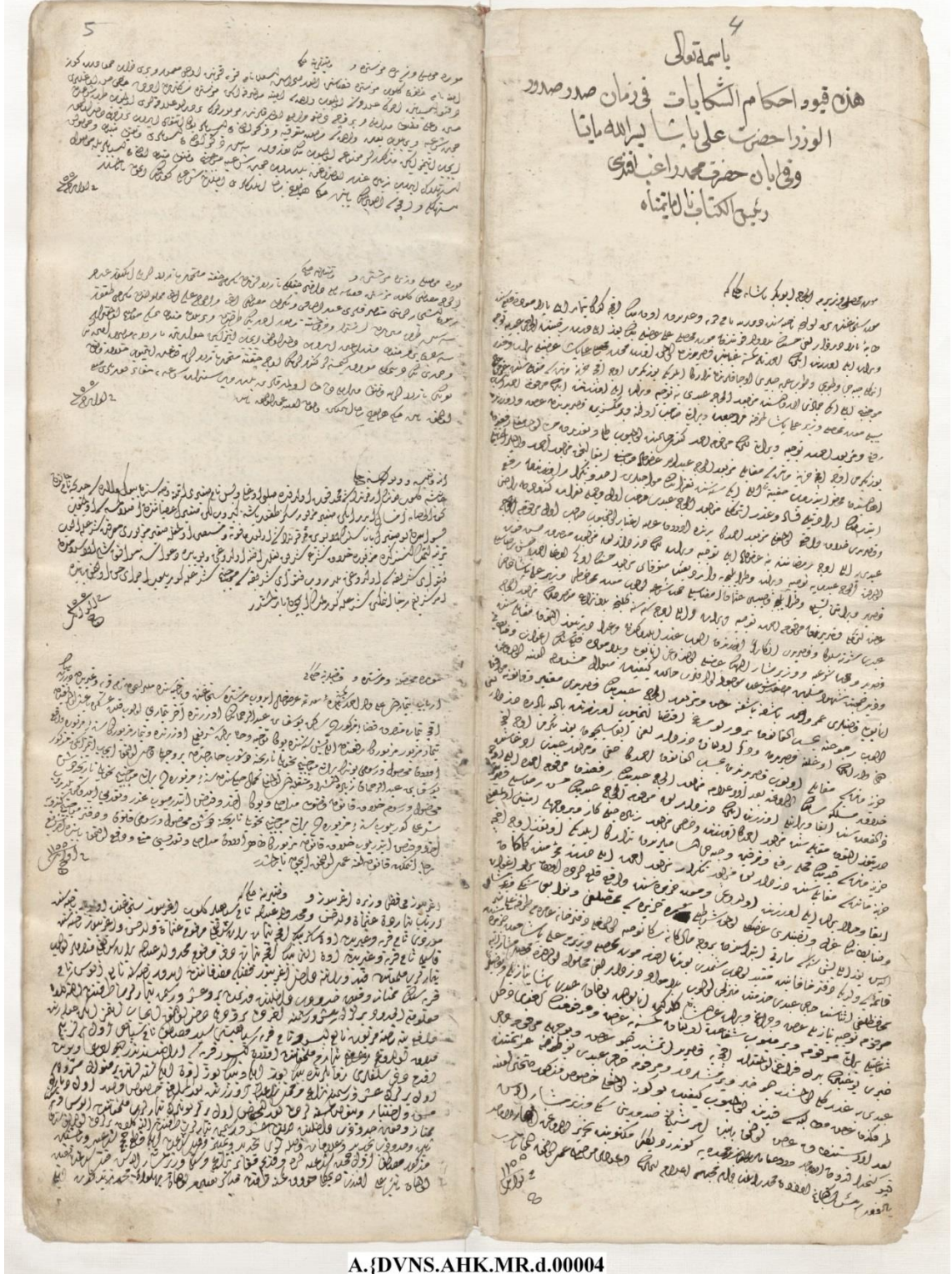
- Toprak, S. (2011), "1821 Mora İsyanı", *Tarihin Peşinde*, Sayı 6, s. 317-328.
- Uluçay, M. Ç. (1944), *VII. Asırda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketler*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul.
- Uluçay, M. Ç. (1955), *18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*, Berksoy Basımevi, İstanbul.
- Uluçay, M. Ç. (2012), *Sancaktan Saraya Seçme Yazılar*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988a), *Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara, 1988a.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988b), *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara, 1988b.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988c), *Osmanlı Tarihi*, C. III, Ankara, 1988c.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988d), *Osmanlı Tarihi*, C. IV, Ankara, 1988d,
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988e), *Osmanlı Tarihi*, C. V, Ankara, 1988e.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988f), *Osmanlı Devletinin Merkez ve Maliye Teşkilatı*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Vatin, N. (2019), "Osmanlıların Yükselişi (1451-1512)" *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 4. Baskı, Yayına Hazırlayan: Robert Mantran, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 43-98.
- Yücel, Y. (1974), "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler" *Belleten*, XXVIII/152, Ankara, s. 657-708.
- Yücel, Y. (1977), "XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İdarî yapısında Taşra Ümerasının Yerine Dair Düşünceler", *Belleten*, XLI/163, Ankara, s. 495-506.
- Zarinebaf, F. (2005), "Soldier into Tax-Farmers and Reaya into Sharecroppers: the Ottoman morea in The Early Modern Period", *A Historical an Economic Georgraphy of Ottoman Greece The Soutwestern Morea in The 18th Century*, Ed. Fariba Zarinebaf, John Bennet, Jack L. Davis, America, Princeton: Hesperia Supplement 34, the American School of Classical Studies at Athens, s. 9-47.

6. EKLER

Ek 1. Mora Ahkâm Defteri Örneği

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

A.İDVNS.AHK.MR.d.00004

لله اعلم بالصواب و قد حضره و قد حضره و قد حضره

سنة ١٢٢٥ هـ في شهر ربيع الثاني يوم الاثنين...
الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على من لا ينال مثل مقامه
و بعد فقد حضره و قد حضره و قد حضره

بسم الله الرحمن الرحيم و الحمد لله رب العالمين...
الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على من لا ينال مثل مقامه
و بعد فقد حضره و قد حضره و قد حضره

الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على من لا ينال مثل مقامه...
و بعد فقد حضره و قد حضره و قد حضره

الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على من لا ينال مثل مقامه...
و بعد فقد حضره و قد حضره و قد حضره

الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على من لا ينال مثل مقامه...
و بعد فقد حضره و قد حضره و قد حضره

الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على من لا ينال مثل مقامه...
و بعد فقد حضره و قد حضره و قد حضره

الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على من لا ينال مثل مقامه...
و بعد فقد حضره و قد حضره و قد حضره

الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على من لا ينال مثل مقامه...
و بعد فقد حضره و قد حضره و قد حضره

الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على من لا ينال مثل مقامه...
و بعد فقد حضره و قد حضره و قد حضره

الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على من لا ينال مثل مقامه...
و بعد فقد حضره و قد حضره و قد حضره

A: [DVNS.AHK.MR.d.00004

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Yasin AKMEŞE

Doğum Yeri ve Tarihi : Aydın / 29.04.1991

Eğitim Durumu:

Lisans Öğrenimi : Uşak Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Tarih Bölümü

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce (YÖKDİL: 80)

İş Deneyimi

Araştırma Görevlisi : (2018-Devam Etmekte) Aydın Adnan Menderes
Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Tarih Bölümü
(Yeniçağ Tarihi) / Aydın

İletişim

e-posta Adresi : yasinakmese91@gamil.com

Tarih : 25.06.2020